

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diren ÇAKILCI

RUMELİ TELGRAF HATLARI (1854-1876)

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diren ÇAKILCI

RUMELİ TELGRAF HATLARI (1854-1876)

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nimet Ayşe BAKIRCILAR

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2015

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Diren ÇAKILCI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Nimet Ayşe BAKIRCILAR (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hatice AKIN ZORBA (İmza)

Tez Başlığı: Rumeli Telgraf Hatları (1854-1876)

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 13/07/2015

Mezuniyet Tarihi : 23/07/2015

Prof. Dr. Zekeriya KARADAVUT
Müdür

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
ÖNSÖZ	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM RUMELİ'DE İLK TELGRAF HATLARI

1.1 Osmanlı Yatırımları	9
1.1.1 Osmanlı Devleti'ne Yapılan Teklifler	10
1.1.1.1 Mr. Look'un Teklifi	10
1.1.1.2 Sir William Fothergill Cooke'un Teklifi	12
1.1.1.3 John Wilkson ve William Bankton Teklifi.....	13
1.1.1.4 Alfonso De La Rue ve Edouard Blacque'ın Teklifi	14
1.1.2 Tekliflerin Değerlendirilmesi	17
1.1.3 Hattın Bütçe ve İhalesi	21
1.1.4 Birinci Büyük Proje.....	27
1.1.5 İstanbul-Şumnu Hattı	29
1.1.5.1 Yeni Müzakereler	29
1.1.5.2 Yeni Kontrat	35
1.1.5.3 İstanbul-Edirne Kolu	36
1.1.5.4 Edirne-Şumnu Kolu.....	41
1.1.5.5 İnşaatın Muhasebesi ve Hattın İşletilmesi.....	45
1.2 Yabancı Yatırımlar	48
1.2.1 Varna-Bükreş Hattı.....	50
1.2.2 Varna-Balaklava Hattı	53
1.2.3 Varna-İstanbul Hattı	55
1.2.4 Hatların Satın Alınması	57
1.2.4.1 İstanbul-Varna Hattı ve İngiliz Memurlar	57
1.2.4.2 Varna-Bükreş Hattı ve Fransız Memurlar	59

İKİNCİ BÖLÜM
RUMELİ'DE TELGRAF HATLARININ YAYILMASI

2.1 Edirne-Aleksinaç	65
2.2 İkinci Büyük Proje	72
2.2.1 Ruscuk-Silistre, Rusçuk-Tırnovi ve Tırnovi-Vidin Hatları	74
2.2.2 İstanbul-Tekfurdağı, Tekfurdağı-Gelibolu, Gelibolu-Selanik Hatları	78
2.3 İslimye Telgraf Hattı	82
2.4 Mostar-Mentkoviç, Kastel Lastva-İşkodra, Mostar-Saray Hatları Projesi	83
2.5 Avlonya-İlbasan-İşkodra Projesi	87
2.6 Üçüncü Büyük Proje	90
2.6.1 Selanik-Manastır-Ohri-İlbasan Hattı	91
2.6.2 Selanik-Yenişehir-Tırhala-Yanya Hattı	93
2.7 Dobruca Hatları	99
2.7.1 Sünne-Tolçı-Kalas Hattı	99
2.7.2 Tolçı-Varna Hattı	100
2.8 Kilyos-Varna Hattı	102
2.9 Niş-Prishtine Hattı	104
2.10 Saray-Prishtine-Prizren-Üsküp Hattı	104
2.11 Tuna Vilayeti Hatları	107
2.12 Bosna Vilayeti Hatları	111
2.12.1 Saray-Travnik-Banaluka-Gradeşka Hattı	111
2.12.2 Mostar-Nikşik, Gaçka-Bileke-Trebinye Hatları	114
2.12.3 Diğer Bosna Hatları	114
2.12.3.1 Saray-İzvornik	114
2.12.3.2 İzvornik-Tuzla-Blene	115
2.12.3.3 Saray-İhlevne-Sin	115
2.12.3.4 Mostar-İstolca, Mostar-Lepoşka.....	115
2.13 Edirne Vilayeti Hatları	115
2.14 Senice-Akova-Kolaşin, Akova-Berana Hatları	117
2.15 Bağlantı Hatları	118
2.15.1 İslimye-Bergos Bağlantısı	118
2.15.2 Niş-Vidin Bağlantısı	119
2.15.3 Üsküp-Manastır Bağlantısı	120
2.15.4 Yanya-Avlonya Bağlantısı	121

2.15.5 Vize-Midye Bağlantı Hattı	122
2.15.6 Üsküp-Tuna Hatları Bağlantısı	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM RUMELİ TELGRAF HATLARININ YÖNETİMİ

3.1 Osmanlı Telgraf İdaresi	124
3.2 Rumeli Telgraf Hatlarının Dahili Kullanımı	125
3.2.1 Hatların İdari Yönetimi	125
3.2.2 Hatların Mali Yönetimi	130
3.2.3 Tarifeler	134
3.2.4 Güvenlik ve Kontrol	138
3.3 Rumeli Telgraf Hatlarının Uluslararası Kullanımı	142
3.3.1 Rumeli Hatlarının Uluslararası Kullanımda İdaresi	143
3.3.1.1 Fransa-Osmanlı İrtibatı	144
3.3.1.2 Avusturya-Osmanlı İrtibatı.....	144
3.3.1.3 Rusya-Osmanlı İrtibatı	146
3.3.1.4 Napoli/İtalya–Osmanlı İrtibatı.....	148
3.3.1.5 Yunanistan-Osmanlı İrtibatı	149
3.3.1.6 Sırbistan, Eflak-Boğdan-Osmanlı İrtibatı	150
3.3.2 Uluslararası Kullanımın Mali Yönetimi	152
3.3.2.1 Muhasebe İşlemleri	153
3.3.2.2. Tarifeler	154
SONUÇ	157
KAYNAKÇA.....	164
EK 1- Osmanlı Memuriyetine Alınan Fransız Memurların İsim ve Maaş Listesi.	175
EK 2- 1855 Tarihli Osmanlı Dahili Telgraf Muhaberesi Tarife Cetveli.	176
EK 3- 1860 Tarihli Osmanlı-Rusya Telgraf Muhaberesi Tarife Cetveli.....	177
EK 4- Birinci Büyük Projenin Değişmesiyle, Alfonso De La Rue'nun İnşaata Devam Etmek İçin Talep Ettiği Şartlara Dair Raporu.	178
EK 5- Telgraf Hattı İnşası Talebinde Bulunan Mahalli Meclis Mazbatasası Örneği.	182
EK 6- Müslüman ve Gayr-i Müslim Ahalinin Telgraf Hattı İnşası Talebi ve Masrafları Karşılama Taahhütlerini İçeren Mazbata Örneği.....	183
EK 7- Vidin Telgrafhanesi'nin Planı.	184

EK 8- Rusçuk'tan Vidin-Lom-Plevne ve Sırp Sınırına Kadar İnşa Olunan Telgraf Hattının Mahalli Meclis Tarafından Düzenlenen Masraf Defteri.....	185
EK 9- 1854 Tarihli Avrupa Telgraf Hatları Haritası.....	188
EK 10- 1860 Tarihli Avrupa Telgraf Hatları Haritası.....	189
EK 11- 1876 Tarihli Rumeli'nin Demiryolu, Posta ve Telgraf, Vapur Hatları Haritası..	190
EK 12- 1881 Tarihli Rumeli Telgraf Hatları Haritası.	191
EK 13- Osmanlı Telgraf Memurları.	192
EK 14- Alfonso De La Rue Tarfindan Kullanılan Mühür.....	192
EK 15- Morse Makine Takımı.....	193
ÖZGEÇMİŞ	194

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Alfonso De La Rue ve Edouard Blacque'ın Teklifine Göre Tahmini Masraflar.	14
Tablo 1.2 Fransa'dan Getirilip Rumeli Telgrafhaneleri'nde Görevlendirilen Memur Sayıları ve Görev Yerleri.....	25
Tablo 1.3 Edirne-Şumnu Hattı'nda Her Bir Saatlik Mesafenin Masraf Listesi.	31
Tablo 1.4 Edirne-Şumnu Hattının Toplam Masraf Kalemleri.....	31
Tablo 1.5 Şumnu Kazası'nda Bulunan Bekçi Kulubeleri ve Görevlileri Listesi.....	43
Tablo 1.6 İstanbul-Edirne-Şumnu Telgrafhanelerinde Görevli Fransız Memurların İsim ve Maaş Listesi.	46
Tablo 2.1 Edirne-Aleksinaç Hattı İçin Paris'ten Satın Alınan Telgraf Eşyası ve Fiyatlarının Listesi.....	67
Tablo 2.2 Tuna Vilayeti'nde Açılan Telgrafhanelerde Görevlendirilen Müdürlerin İsim ve Görev Yeri Listesi.....	108
Tablo 2.3 Edirne Vilayeti Dahilinde İnşa Edilecek Hatlar ve Mesafelerini Gösteren Liste. .	116

KISALTMALAR LİSTESİ

A.A.M.	Sadaret Müteferrik Evrakı
A.AMD.	Sadaret Amedi Kalemî Evrakı
A.DVN.	Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Evrakı
A.DVN.DVE.(3)	Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Düvel-i Ecnebiye Kısmı-İngiltere Evrakı
A.DVN.NMH	Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemî Name-i Hümayun Kısmı Evrakı
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
A.MKT.MHM.	Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı
A.MKT.NZD.	Sadaret Mektubi Kalemî Nezaret ve Devair Evrakı
A.MKT.UM.	Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayet Evrakı
Bkz.	Bakınız
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
C.NF.	Cevdet Nafia
Çev.	Çeviren
DH.MKT.	Dahiliye Nezareti Mektubi Evrakı
Doc.	Documents
Edit.	Editör
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
HR.MKT.	Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî
HR.SFR.(3)	Hariciye Nezareti Belgrad Sefareti Evrakı
HR.TO.	Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı
HRT.h.	Haritalar
IRCICA	Research Center for Islamic History, Art and Culture
İ.DH.	İrade Dahiliye Evrakı
İ.HR.	İrade Hariciye Evrakı
İ.MMS.	İrade Meclis-i Mahsus
İ.MVL.	İrade Meclis-i Vala

İ.Ü.E.F.	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
kg.	Kilogram
km.	Kilometre
m.	Mil
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MVL.	Meclis-i Vala Tasnivi
No.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi
PTT	Posta, Telgraf ve Telefon
s.	Sayfa
S.	Sayı
ŞD.	Şura-yı Devlet Tasnifi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vol.	Volume
Y.	Yıl
Y.EE.	Yıldız Esas Evrak
Yay.	Yayınları
yy.	Yüzyıl

ÖZET

19.yy ortalarında icat edilen telgraf teknolojisinin, Dünya’da yarattığı etki, daha geç tarihli olsa da Osmanlı Devleti’nde de meydana gelmiştir. 1854 yılında, 1853-1856 Kırım Savaşı nedeniyle Rumeli’de ilk hatlar inşa edilmeye başlanmış, takip eden yıllarda Osmanlı Devleti Rumeli’deki hat sayısını hızla artırmaya başlamıştır. Yaklaşık on yıl zarfında Rumeli’nin büyük merkezlerinin tamamına yakını ile İstanbul arasında telgraf ile iletişim kurmak mümkün olmuştur. 1864 Vilayet Nizamnamesi’nden sonra vilayetler dahilindeki haberleşmeyi artırmak için projeler hazırlanmış, birçok kazaya da telgraf teknolojisi ulaştırılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Rumeli topraklarında kurduğu telgraf hatları, sınır boylarında komşu ülkelerin hatları ile bağlanarak, İstanbul ile Avrupa başkentleri arasında da hızlı bir irtibat tesis etmiştir. Aynı hatlar, uluslararası telgraf haberleşmesinde Avrupa ile Asya kıtaları arasında transit telgraf teatisi hizmetinde de kullanılmıştır. Dahili ve uluslararası telgraf haberleşmesindeki bu konumu Rumeli telgraf hatlarının önemini kat kat artırmıştır.

Yirmi yıl içerisinde sayıları hayli çoğalan Rumeli telgrafhaneleri ve bağlantıları güçlendirilerek oldukça geniş bir bölgeye yayılan Rumeli telgraf şebekesinin idaresi de başarıyla yönetilmiştir. Kurulan idari ve mali yönetim sistemi ile Osmanlı Telgraf İdaresi’nin otoritesi altında, taşra yöneticilerinin etkisinden uzak bir işletme gerçekleştirilmiştir. Rumeli hatlarının uluslararası kullanımından ötürü, Avusturya, Rusya, Napoli/İtalya ve Yunanistan ile ikili telgraf antlaşmaları imzalanırken, Uluslararası Telgraf Birliği’ne de dahil olan Osmanlı Devleti Rumeli telgraf hatlarının işletilmesinde, özel nizamnameler yanında uluslararası standartları da yürürlüğe koymuştur.

Osmanlı Devleti ile Avrupa arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde, haberleşmede kazandırdığı hız nedeniyle, önemli etkileri bulunan telgraf teknolojisi; Rumeli’deki siyasi, askeri ve sosyo-ekonomik alanlarda da birçok etkiye neden olmuştur. Osmanlı arşiv belgeleri ışığında hazırlanan bu çalışma ile Rumeli özelinde yapılacak tarih araştırmalarına katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Telgraf, Rumeli, Osmanlı Devleti, Haberleşme.

SUMMARY

RUMELIA TELEGRAPH LINES (1854-1876)

The effect telegraph technology, which was invented in the mid 19th century, created was felt in Ottoman State too, although being late. The first lines were began being constructed in 1854 because of the 1853-1856 Crimean War, and in the following years Ottoman State began augmenting the lines in Rumelia. Almost in a decade it became possible to communicate via telegraph between almost all big centers of Rumelia and Istanbul. After Regulation of Province of 1864, projects were prepared in order to enhance the communication within the provinces, and the telegraph technology was delivered to many townships.

The telegraph lines Ottoman State established in Rumelian territories also created a fast communication between Istanbul and European capitals by being linked to neighbourhood countries' lines. Same lines were also used in the service of transit telegraph exchanging between Europe and Asia continents for international telegraph communication. The situation of internal and international telegraph communication of Rumelia telegraph lines, increased the importance of them a lot.

Within twenty years, a growing body of Rumelian telegraph offices and Rumelian telegraph network, which was strengthen and spread into a wide area, were managed successfully. A management away from the effects of rural administrators under the Ottoman Telegraph Administration with the established administrative and financial management system was carried out. While mutual telegraph agreements were signed with Austria, Russia, Naples/Italy and Greece because of Rumelian lines international usage, Ottoman State, which also became a member of International Telegraph Union, put into place the international standards along with special regulations for the operation of telegraph lines.

The telegraph technology, which had significant effects on the development of political, economical and cultural relations between Ottoman State and Europe, thanks to the speed it provided, caused lots of effects in political, military and socio-economic areas in Rumelia as well. With the study prepared in the light of Ottoman archive documents, it is hoped to contribute to the historical researches which will be made specific to Rumelia.

Keywords: Telegraph, Rumelia, Ottoman State, Communication.

ÖNSÖZ

Çalışmanın konusu 1854-1876 yılları arasındaki süreçte Rumeli telgraf hatlarının kuruluş ve yönetimini kapsamaktadır. Osmanlı Devleti'nde telgraf teknolojisinin kullanımı ve idaresi yönünde gerçekleştirilen birçok akademik çalışma mevcut olmakla birlikte, söz konusu çalışmaların spesifik olarak Rumeli bölgesini ele almaması büyük bir eksikliktir.

Osmanlı Telgraf İdaresine dair en kapsamlı çalışmalar arasında yer alan Mustafa Kaçar'ın *Osmanlı Telgraf İşletmesi (1854-1871)* başlıklı tez çalışması, Rumeli ile birlikte Anadolu hatlarını da ele alırken, yazıldığı dönemde tasnifi bitmiş arşiv evrakının azlığı nedeniyle muhtasar bir içeriğe sahiptir. Bunun yanında yapılan birçok çalışmada, kaynak gösterilen Asaf Tanrıku'tun *Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı* başlıklı eserinin aynı sorunu yaşadığı görülmektedir. PTT İdaresi tarafından yayınlanan çalışmalar arasında yer alan *Geçmişten Günümüze Posta* ve Tanju Demir'in *Türkiye'de Posta Telefon ve Telgraf Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)* adlı eserinde de Rumeli telgraf hatlarına fazlaca yer verilmemiştir. 19.yy'ın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ndeki telgraf hatlarına yönelik, tespit edilen Ayşegül Okan'ın *The Ottoman Postal and Telegraph Services in the last Quarter of the Nineteenth Century* ile Bahri Ata'nın *The Transfer of Telegraph Technology to the Ottoman Empire in the XIXth Century* başlıklı iki yüksek lisans tezi, Rumeli telgraf hatlarına yönelik oldukça sınırlı bilgiler verirken, konunun aydınlatılması için gerekli arşiv evrakına da yer vermemektedir.

Bu tez, tarihi bir çalışmanın başlangıç adımı olan zaman, mekan ve konu sınırlandırması çerçevesinde yapılan bir araştırma ile Rumeli telgraf hatlarına dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ışığında hazırlanmıştır. Rumeli bölgesinin gerek tarihi önemi, gerekse Osmanlı Devleti'nde telgraf kullanımının ilk ve en yaygın alanı olması, çalışmanın da bu bölge özelinde hazırlanmasını gerektirmiştir. İlk telgraf inşaatı çalışmalarının başladığı 1854 tarihinde başlatılan zaman sınırı, Rumeli coğrafyasında siyasi manada büyük kırılma ve değişiklikler yaşanan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile bitirilmiştir.

Arşiv tasnifi içerisinde konuyla alakalı tespit edilen iki bine yakın gömlekte elde edilen bilgiler ışığında, söz konusu çalışma, üç bölüm halinde ele alınmıştır. I. Bölümde Rumeli'de Osmanlı Devleti ve yabancı devletler eli ile kurulan ilk hatların inşa süreçlerine yer verilirken, Osmanlı Devleti'nin telgraf konusunda tecrübe ettiği ilk ihale sürecinin ayrıntıları da aktarılmıştır. Yabancı devletlerce 1853-1856 Kırım Savaşı sırasında inşa edilen hatların Osmanlı Devleti tarafından satın alınması ve bu hatlarda çalışan Fransız, İngiliz memurların Osmanlı İdaresi dahilinde ki durumları değerlendirilmiştir.

Rumeli telgraf şebekesindeki hatların inşa süreçleri ise ikinci bölümde ele alınmıştır. İnşası tasarlanan büyük projeler ile küçük çaplı tellerin kurulması ve açılan telgraf haneler ile buralarda çalışan memurlar hakkında bilgiler verilmiştir.

Son bölüm olan üçüncü bölümde ise ikinci bölümde bilgileri aktarılan Rumeli hatları ve telgraf hanelerinin idari ve mali yönetimi yanında kullanılan tarifeler ve hatların güvenliğinin ne suretle temin edildiği anlatılmıştır. Söz konusu hatların uluslararası bağlantılar ile ülkeler arasındaki idari ve mali yönetimin yanında yapılan transit telgraf muhaberesinin tarifelerine dair bilgiler de verilmiştir.

Çalışma kapsamında ortaya konan tarihi olgular ve yapılan tespitler, Rumeli bölgesinin siyasi, askeri ve sosyal tarihi araştırmalarında hak ettiği ilgi ve alakayı bulamayan telgraf haberleşmesinin, daha etkin bir şekilde değerlendirilmeye alınmasına vesile olacağı ümit edilmektedir.

Bu tezin hazırlanmasında, herşeyden önce sabırla yol gösteren, sevgi ve inancını her zaman yanımda hissettiğim, bir an bile emeğini üzerimden eksik etmeyen, birlikte çalıştığımız için kendimi hep şanslı hissedeceğim, kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Nimet Ayşe BAKIRCILAR'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez hazırlama sürecimde beni sürekli olarak motive eden ve yardımlarını esirgemeyen, yanlarındayken bir aileye ait olduğumu hissettiğim Yrd. Doç. Dr. Hatice AKIN ZORBA, Yrd. Doç. Dr. Seda TAN ve Yrd. Doç. Dr. Hatice DURGUN'a da büyük bir teşekkür borçluyum. Üzerimizdeki yükün büyük bir kısmını kendi omuzlarına alma cömertliğini göstererek yoğun çalışma ortamında tezimin tamamlanması için bana fırsat tanıyan, dostum, Arş. Gör. Ömer TATAR'a minnettarım. Duyduğu güven ve sevgiyle, birimdeki iş yoğunluğu içerisinde verimli çalışma kolaylığını her zaman temin eden, bölüm başkanım, değerli hocam Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK'a ayrıca şükranlarımı sunmak isterim. Son olarak, yüksek lisans tez çalışmamı kendi danışmanlığında başladığım, akabinde yolumuz ayrılrsa da, tezimin tamamlanma sürecinde destek ve yardımını tekrardan hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Ali BEYHAN'a şükranlarımı arz ederim.

Tez çalışmam boyunca en büyük fedakarlığı gösteren, sabır ve sevgiyle beni sürekli teşvik etmeye çalışan, varlığını hep yanımda hissettiğim ve bu nedenle en çok teşekkürü hak eden, benim büyük ailem, eşim, Damla Deniz ÇAKILCI'ya minnettarım.

Diren ÇAKILCI
Antalya, 2015

GİRİŞ

A. Telgraf Öncesi Rumeli’de Haberleşme

Telgraf Yunancadaki tele/τηλε (uzak) ve grafın/γραφειν (yazmak) kelimelerinin birleştirilmesi ile uzağa yazmak anlamına gelmektedir ve dilimize Fransızcadan geçmiştir. 19.yy’ın ilk yarısı sonlarında icat edilen telgraf teknolojisi, haberleşme alanında sağlamış olduğu sürat ile doğru orantılı olarak aynı süratle tüm dünyada yayılmıştır. Osmanlı Devleti’ne girişi ise 1855 yılına kadar gecikmiştir.

Rumeli coğrafyasında telgraf hatları inşasına kadar, Osmanlı ülkesinin diğer topraklarında olduğu gibi, haberleşme alanında ortaya çıkan üç unsur vardır. Bunlar ulak hükmü sistemi, menzil teşkilatı ve posta teşkilatıdır. Telgraf hatları kurulup hızlı bir haberleşme sistemine geçilinceye kadar, tarihi yol güzergahları kullanılarak çok yavaş ve zorlu bir haberleşme sistemi uygulanmıştır. Söz konusu sistemler birbirlerini takiple, birbirlerinden neşet etmişlerdir. Şöyle ki, menzil teşkilatı ulaklarla gerçekleştirilen haberleşmeyi düzenlemiş, posta teşkilatı ise menzil teşkilatı üzerine kurulmuştur.¹

16.yy ortalarına dek haberleşmede kullanılan ulaklar tam bir sistemsizlik örneğiydi. Posta tatarı ismi verilen bu ulaklar, devletin resmi haberleşmesi yanında özel haberleşmeler için de kullanılmaktaydı ve her isteyen istediği yere tatar gönderebiliyordu. Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında Söğüt ve Bilecik’e yerleştirilen askeri birlikler ile haberleşmeyi sağlamak için Moğol Tatarları kullanılmıştır. Bu dönemden itibaren haberleşmede kullanılan ulaklara “tatar” veya “posta tatarı” ismi verilmiştir.²

Uzun mesafeleri hızla kat eden posta tatarları, görevlerini yerine getirmek için kat ettikleri güzergah üzerinde at, yiyecek, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak maksadı ile devletin kendilerine tanımış olduğu ayrıcalıkları kullanırlardı. Bu ayrıcalık “ulak hükmü”³ denilen belgelerin ibrazı ile elde edilmekteydi. Elinde ulak hükmü olan tatarlar, geçtikleri mahallerde kendilerinin ve hayvanlarının ihtiyaçlarını her kimden olursa olsun talep etmek, istediği atlara ücretsiz el koymak ve istedikleri yerlerde geceleme hakkına sahiptiler. Önceleri ulak hükmü yalnız padişah tarafından verilirken, zamanla vezirler ve defterdarlar da

¹ Tanju Demir, **Türkiye’de Posta Telefon ve Telgraf Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)**, PTT Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2005, s. 9.

² Tanju Demir, **Türkiye’de Posta Telefon ve Telgraf...**, s. 9.

³ Ulak hükmü, Osmanlı Devleti’nde menzilhaneler kurulmadan önce, haberleşmenin sağlanması için ülkenin dört bir yanına gönderilen ulaklara, uğradıkları yerlerde ihtiyaç duydukları binek hayvanları ile yiyecek ve konaklama ihtiyaçlarının karşılanması için verilen resmi belgelerin genel adıdır. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.III, s.543.

bu imtiyazı elde etmişler, ardından taşrada beylerbeyiler, sancakbeyleri, kadılar ve hatta subaşilar bile ulak hükmü vermeye başlamışlardır. Bu şekilde çok sayıda ulak hükmünün verilmesi, her an reayanın atına el koymaya hazır çok sayıda ulağın, ülkenin dört bir yanına hareket etmesine sebep olmuştur. Ulaklara tanınan bu geniş yetkiler ve sağlanan imkanlar, çoğu zaman ulakların keyfi hareket etmelerine zemin hazırlamıştır. Bu tür keyfi hareketlerden en çok etkilenen ise ana yollara yakın yerleşim yerlerinde yaşayan reaya olmuştur.⁴

Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Lütfi Paşa'nın çalışmaları, menzil teşkilatının kurulmasını ve haberleşmenin düzenli bir hale getirilmesini sağlamıştır. Bozulan ve halka büyük zararlar vermeye başlayan ulak hükmü sistemini 1540'ta tamamen kaldıran Lütfi Paşa, belirli güzergahlarda belirli aralıklarla menzilhaneler kurmuştur.⁵

Menzilhaneler arası mesafeler genel olarak 6-12 saat arasında değişmekteydi. Ancak yerleşimin seyrek olduğu yerler ile nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelerde bu mesafe 24 saate kadar çıkabilmekteydi.⁶ Menzilhane civarındaki köy ve kasabalardan, belirli vergilerden muaf olmak üzere, menzilci sıfatıyla görevlendirilen kimselerin sorumlu olduğu menzilhanelerde, ulakların, barınma, yiyecek ve at ihtiyaçları karşılanmaktaydı. Yeni düzenlemeyle ulak hükmü yerine in'am hükmü adı verilen fermanlar düzenlenmeye başlamıştır. Ancak ulak hükmünden farklı olarak, in'am hükümleri sadece menzilhanelerde geçerli olup, ulaklar ihtiyaçlarını menzilhaneler dışında hiçbir yerden talep edememekteydi. Böylece halkın zarar görmesi engellenmekteydi. Ulakların konaklama ve yiyecek ihtiyaçları menzilhanelerde oluşturulan tesislerde karşılanırken, en önemli ihtiyaçları olan menzil beygiri, yani at ihtiyaçları da menzilhanelerde beslenip muhafaza edilmekteydi. Örneğin 18.yy başlarında Rumeli yollarında bulunan menzilhanelerde muhafaza edilen menzil beygirlerinin sayısına bakıldığında; Rumeli yollarının sol kolu olan Atina güzergahında 132, sağ kol olan Kırım yolunda 166 ve orta kol olan Belgrad yolunda 155 menzil beygiri bulunduğu görülür.⁷ Bu sayılar savaş zamanlarındaki haberleşme trafiğinin artması üzerine ise çoğaltılmıştır.

⁴ Hüdayi Şentürk, "Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilâtına Genel Bir Bakış", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XIV, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.792-793

⁵ Hüdayi Şentürk, "Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilâtına Genel Bir Bakış", s.794.

⁶ Sema Altun, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler", **Türkler Ansiklopedisi**, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.1694.

⁷ Yusuf Halaçoğlu, **Klasik Dönemde Osmanlılarda Haberleşme ve Yol Sistemi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982, s. 15.

Gelir ve giderleri hususi kayıtlarında tutulan menzilhaneler, Hazine'nin Mevkufat Kalemi'ne bağlıydı ve her türlü işleri buradan idare edilmekteydi.⁸ Zamanla ticaretin geliştiği bu menzilhaneler 17. ve 18.yy'da sosyal ve ekonomik merkezler haline dönüşmüştür.

19.yy başlarına gelindiğinde giderek bozulan ve işlemez hale gelen menzil teşkilatına çareler aranmaya başlanmıştır. II. Mahmut tarafından çıkartılan 1824 Menzil Nizamnamesi ile özellikle menzil ücretlerine bir düzenleme getirilse de çağdaş ve daha güvenli bir haberleşme sistemi için çalışmalar yapılmıştır. İşte bu çalışmalar neticesinde, 1834 yılında Osmanlı Devleti'nin ilk postası Üsküdar-İzmit arasında kurulmuş ve ilk posta arabası hizmete girmiştir.⁹

İlk posta 1834 tarihinde çalışmaya başlasa da, modern anlamda posta hizmeti, 1840 Posta Nezareti'nin kurulmasıyla mümkün olmuştur. Çünkü modern posta hizmetinden kasıt; devletin ve vatandaşın devlet güvencesi altında istediği bölgeye haber ulaştırması anlamına gelmektedir. Posta teşkilatının yapılandırılmasıyla her 5-6 saatlik mesafeye bir postahane inşası hedeflenerek posta ağının yaygınlaştırılması istenmiştir. Posta hizmetlerinin resmen başlamasından itibaren yirmi yıllık süre zarfında Rumeli sınırlarında inşa edilen ilk postahaneler şunlardı; İstanbul, Edirne, Filibe, Yanya, Kalas, Niş, Siroz, Selanik, Varna, Manastır, Sofya, Vidin, Şumnu, Tırnova, Yenişehir, Rusçuk, Silistre, Kızanlık, Zağra-i Atik, Yenice, Samakov, Mostar.¹⁰

B. Telgrafın İcadı ve Kullanılmaya Başlaması

1. Telgrafın İcadı

Araştırmalara göre 16.yy'a kadar dayanan elektrikli haberleşme çalışmaları, aşama aşama gelişerek, 19.yy ortalarında elektrikli telgraf aletinin icadına zemin hazırlamıştır. Çalışmamızın esas konusunu teşkil eden elektrikli telgrafın icadını anlatmadan önce bahsedilmesi gereken konu havai telgraftır. Claude Chappe tarafından 18.yy sonunda icad edilen ve ilk olarak 230 km'lik mesafe olan Paris ile Lille arasına tesis edilen havai (optik) telgraf, belirli mesafelere kurulan iki kule arasında havai bir iletişim ile mesaj aktarımını sağlamaktaydı. Kuleler üzerine yerleştirilen tahta kolların alfabe ve sayıları temsil eden hareketleri, diğer kulelerden teleskop yardımı ile izlenip, aynı şekilde bir diğer kuleye aktarılıyordu. Bu şekilde, bir mesaj, kuleler vasıtası ile hattın sonuna iletilebiliyordu. Bu

⁸ Hüdai Şentürk, **a.g.m.**, s.794, 802-803.

⁹ Tanju Demir, **a.g.e.**, s. 10-11.

¹⁰ Tanju Demir, s. 16-18.

sistem telgrafın ilk modelidir. Fransa’da çok kısa bir süre kullanılan havai telgraf, elektrikli telgrafın icadıyla tamamen terk edilmiştir.¹¹

Elektrikli telgrafın icadına imkan sağlayan buluş, hiç şüphesiz Arago ve Amper tarafından icat edilen elektrikli mıknatıs ile 1800’lü yılların başında Volta’nın icat ettiği pildir. Bu buluşlar yanında 1836 yılında yeni bir telgraf modeli üzerine çalışan Samuel Morse, elektrik üzerine yapılan çalışmaları da bir araya getirerek, kendi adı ile anılan elektrikli telgraf sistemini icat etmiştir. 1838 yılında ilk patent başvurusu yapılan elektrikli telgraf aleti, başlangıçta patent verilme de İngiltere’de demiryolu inşaatları ile paralel olarak 1839’da tesis edilmeye başlanmıştır. Kurulan ilk hat Londra’nın Paddington İstasyonu ile West Drayton arasındaki yaklaşık 30 mil mesafedeki demiryolu üzerinde çalışmaktaydı.¹²

Mucitinin adıyla meşhur olan Morse Aleti’nin işleyişi şu şekilde tarif edilebilir; bir alıcı ile manipule denilen bir mesaj göndericiden oluşan bu alet takımı, alıcı ve verici arasında tesis edilen kablo hattı vasıtasıyla iletişim sağlamaktaydı. Yine Morse tarafından oluşturulan Morse Alfabeti yardımıyla, alıcı ve verici arasında mesajlar özel bir dille aktarılmaktaydı. Piller sayesinde hat içerisinde var olan akım gücü, manipülenin kısa veya uzun, toplamda iki hareketiyle hat içerisine verilmekteydi. Karşı taraftaki alıcıya ulaşan bu kısa ve uzun akımlar, alıcı üzerinde bulunan elektrikli mıknatıs sayesinde kağıt şeritler üzerine kısa veya uzun çizgiler çekerek mesajı taşımaktaydı.¹³ Örneğin “A” harfinin bir yerden bir başka yere elektrikli telgraf aleti ile aktarılması için, Morse Alfabeti’nde “A” harfi karşılığı olan bir kısa bir uzun çizgi (. -) için manipüleye bir kez kısa bir kez de uzun basılarak gerçekleştiriliyordu. Alıcı parçada bulunan elektrikli mıknatıs ise bu kodu aynen (. -) kağıt şeritlerine yazmaktaydı. Bu şekilde mesaj karşı tarafa iletilmiş oluyordu.¹⁴

2. Dünyadaki İlk Örnekler

Samuel Morse elektrikli telgraf aletini icad eder etmez patentini almak üzere Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti’ne müracaat etse de başarılı olamamıştır. Birçok ülkedeki denemesinden sonra 1840 yılında İngiltere’de patent almıştır.¹⁵ Patent alındıktan sonra hızla Morse makineleri üretilmeye başlanmış ve kurulan hatlar ile gerek Amerika gerekse Avrupa’da elektrikli telgraf sistemi hızla yayılmıştır.

¹¹ John R. McNamara, **The Economics of Innovation in the Telecommunications Industry**, New York, 1991, s.9.

¹² John R. McNamara, **The Economics of Innovation in the Telecommunications Industry**, s.9-10.

¹³ Mustafa Kaçar, **Osmanlı Telgraf İşletmesi**, İ.Ü. E.F. Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986, s. 8-9.

¹⁴ Elektrikli telgrafın icadı ve teknik kullanımı ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Dionysius Lardner, **The Electric Telegraph Popularised**, London, 1873.

¹⁵ Kaçar, s. 11-12.

Fransa’da ilk etapta boşa harcama olarak nitelendirilen telgraf sistemi, kısa sürede uzak mesafeler arasında kurmuş olduğu bilgi aktarımı sistemi sayesinde önem kazanmıştır.¹⁶ Fransa ve Almanya yanında özellikle İngiltere’de hızla yayılmıştır. İngilizler, elektrikli telgrafa, sömürgeleri ve diğer ülkeler ile Britanya Adası arasında sağlayacağı bağ nedeniyle büyük önem vermiştir.

Telgrafa Amerika Birleşik Devletleri tarafından da büyük önem verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nin hızla büyümesi ve ülke içinde ekonomik denetimin çok iyi tesis edilmesinde telgrafın rolü büyüktür. İlk hat, 1844 yılında New York ile Baltimor şehirleri arasında 64 km. mesafede kurulmuştur. The American Electro-Magnetic Telegraph Company başta olmak üzere bir çok şirket, ülkenin birçok yerinde telgraf hatları kurmuştur.¹⁷ Kıtalar arası ilk telgraf hattı ise Transatlantik Telgraf Kablosu olarak bilinen ve İrlanda’nın St. Clear mevkiinden Amerika Kıtası’nda Newfoundland’a kadar çekilen yaklaşık 1.600 millik denizaltı hattıdır. Transatlantik Telgraf Kablosu 1858 yılında çalışmaya başlasa da uzun ömürlü olmamıştır.¹⁸

Telgraf teknolojisinin sair ülkelerde kullanılmaya başlaması 1847 yılında Fransa, 1849 yılında Almanya, Avusturya ve Belçika, 1852 yılında İsviçre ve Hollanda, 1853’te İsveç ve Danimarka, 1855 yılında ise Portekiz, İspanya ve Norveç olarak tarihlendirilmektedir.¹⁹

C. Telgrafın Osmanlı Devleti’ndeki İlk Denemeleri

Osmanlı Devleti’nde telgraf denildiği zaman ilk akla gelen tarih ve olay 1855 ve bu tarihte sürmekte olan Kırım Savaşı’dır. Ancak bu tarih ilk telgraf hatları için kullanılmalı ve daha önceki tarihlerde İstanbul’da yapılan telgraf denemeleri göz ardı edilmemelidir.

II. Mahmut döneminde telgrafın ilkel bir modeli olan “semofer” adlı cihaz, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, Boğaziçi’nde kurulmuştu. Bir nevi telgraf işlevi gören bu cihaz Boğaziçi’nde iki yaka arasında ve Karadeniz ile İstanbul arasında bazı mesajları gönderebiliyordu. O tarihte İstanbul’da yaşayan Charles Mac Farlane’in aktardığına göre, Rus gemilerinin Karadeniz Boğazı önlerinde görünmeye başlaması ile birlikte bir tür telgraf ayarlanmış ve Domuzdere’den İstanbul’a kadar direkler yerleştirilmişti. Aynı teknik Üsküdar ile karşı sahildeki Tophane ve Tersane arasında da tesis edilmişti. Mac Farlane’e göre oldukça acemice ve hataya meyilli olan bu sistem, sırf ağaçtan bir direğe bağlanmış, hareket

¹⁶ Kaçar, s. 13.

¹⁷ Kaçar, **a.g.t.**, s. 11.

¹⁸ William Howard Russell, **The Atlantic Telegraph**, Cambridge University Press, 2011, s.6-7.

¹⁹ Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “Kırım Savaşı’nda Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, **Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856), 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 2007, s. 119.

ettirilebilen çapraz bir çubuktan ibaretti.²⁰ Boğaz girişi ile karşı sahilten hızlı haber ulaşımını ve bu sayede Rus tehlikesine karşı önlem almayı amaçlayan bu sistemin başarısız²¹ bir deneme olsa da, uzaktan hızlı ve kolay haber almak maksadını taşıyan telgraf teknolojisi ile aynı mantık ve amacı taşıması, ilk uygulama olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Gerçekleştirilen bu ilk uygulamadan sonra, esas elektrikli telgraf sistemi ve Morse makinasının tanınması ve kullanılması Sultan Abdülmecit döneminde olmuştur.

Robert Koleji Müdürü Cyrus Hamlin²²'in aktardığına göre Osmanlı Devleti'nin Morse makinesi ile tanışması Mellen Chamberlain²³ sayesinde olmuştur. 1839 yılında Paris'te, Profesör Morse ile birlikte çalışmış olan Amerikalı Mellen Chamberlain yeni icat edilen telgrafi tanıtmak üzere Avrupa, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu kapsayan bir geziye çıkmıştır.²⁴ Geliştirmiş oldukları telgraf makinesine patent almak maksadı ile önce Avusturya'ya daha sonrada Osmanlı Devleti'ne başvurmuştur. Avusturya'dan patent alamayan Mellen Chamberlain İstanbul'a gelerek hem yeni makineyi devlet adamlarına tanıtip Osmanlı Devleti'nde kullanıma sokmak hem de patent almayı amaçlamıştır. Yapılan denemede söz konusu makinenin hatalı çalışması ilk denemenin başarısız olmasına neden olmuş ve Chamberlain'in, makinenin eksikliklerini gidermek ve tekrardan Osmanlı devlet adamlarına tanıtmak için geri dönmek üzere Viyana'ya gitmesini gerektirmiştir. Viyana'ya gitmek üzere yola çıkan Chamberlain ve beş arkadaşı, Tuna Nehri'nde seyreden gemilerinin 14 Mayıs 1839'da batması üzerine hayatlarını kaybetmiş ve geliştirdikleri makine de kendileri ile birlikte Tuna Nehri sularına gömülmüştür. Hamlin'e göre, söz konusu talihsiz hadise telgrafın doğuda kullanımının gecikmesine neden olmuştur.²⁵

²⁰ Charles Mac Farlane, **Constantinople in 1828**, 2. Baskı, London, 1829, s. 373-374.

²¹ Mac Farlane'in aktardığına göre bir sabah vapurla Üsküdar'dan karşı sahile geçerken, Üsküdar sahilinde bir grup görevlinin telaşlı bir şekilde bahsedilen sistemi kullanarak Tophane'ye mesaj iletmeye çalıştığını görmüş, karşıya geçtiğinde ise Tophane'deki görevlilerin habersiz olduğunu görerek kendilerine bilgi vermiştir. Başka bir sabah ise, Büyükderede bulunan filodan Tersane'ye bir mesaj gönderildiğini, ancak gönderilen emrin yanlış anlaşıldığı belirtilerek, Tersane'de görevli Tuğamiral'in "eğer birileri havadaki bu sinyallerin ne anlama geldiğini anlayan bir görevliyi buraya göndermezse, yaşanacaklardan ben mesul değilim" diyerek şikayet ettiğini aktarmaktadır. Bu anekdottan da anlaşılacağı üzere kullanılan tekniğin başarısız olmasının en önemli sebebi, bu sistemi kullanacak ehil kimselerin mevcut olmamasıdır. Charles Mac Farlane, **Constantinople in 1828**, s. 374.

²² 5 Ocak 1811 tarihinde Waterford, Main, ABD'de doğan Cyrus Hamlin, 1839 yılında American Board tarafından görevlendirilen bir misyoner olarak İstanbul'a gelip burada misyonerlik faaliyetleri sürdürmüştür. 8 Ağustos 1900 yılında Portland, Maine, ABD'de ölmüştür. Cyrus Hamlin, **My Life and Times**, Copyright by Congregational Sunday-School and Publishing Society, Boston, 1893, 2. Baskı, s. 11, 12, 181 v.d., 415 v.d. Osmanlı topraklarında yaşayan Bulgarlar ve Ermeniler üzerinde yoğun misyonerlik faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Mithat Aydın, **Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2008, s. 38 v.d.

²³ Mellen Chamberlain 17 Haziran 1895'te doğmuştur. Avukat olan Mellen Chamberlain bir iş adamı gibi yaşamış ve yeni telgrafi tanıtmak üzere büyük bir geziye çıkmıştır. İstanbul'dan dönüşünde 14 Mayıs 1839'da Tuna Nehri'nde boğularak ölmüştür. Miles Price, "Chamberlain Family Papers (1764-1886)", **Vermont Historical Society Libraries**, Call Number: Doc 23, Size 1, s. 1.

²⁴ Miles Price, "Chamberlain Family Papers (1764-1886)", s. 1.

²⁵ Cyrus Hamlin, **Among The Turks**, Copyright by Robert Carter and Brothers, New York, 1877, s. 185-186; Miles Price, "Chamberlain Family Papers (1764-1886)", s. 1.

Osmanlı Devleti'nde telgraf konusundaki en önemli ilk teşebbüs ise 1847 yılında Sultan Abdülmecit huzurunda yapılan deneme olmuştur. Osmanlı Devleti'nde bir maden okulu açmak göreviyle İstanbul'a gelen Profesör John Lawrence Smith²⁶, İstanbul ile yakın bir şehir arasına bir telgraf hattı kurmak amacıyla yanında bir elektrikli telgraf aleti getirmişti. Chamberlain'ın denemesinde olduğu gibi, Cyrus Hamlin'in yardımları ve Amerika Sefareti Sekreteri Mr. Brown'un işbirliğinde, 9 Ağustos 1847 Pazartesi günü, Sultan Abdülmecit'in huzurunda Beylerbeyi Sarayı'nın farklı odaları arasına kurulan telgraf sistemi ile bizzat Padişah Abdülmecit ilk mesajı çekmiş ve deneme başarıyla sonuçlanmıştır. İlk denemede Padişah Abdülmecit "Fransız vapuru geldi mi? Avrupa'dan ne haber?" sorularını yöneltmiş, diğer odadan mesajı alan Profesör Smith kısa süre sonra Padişah huzuruna gelip iletilen mesajı aynen okumuştur. Bu durum karşısında şaşırarak Sultan Abdülmecit iki kolunu da havaya kaldırıp "Maşallah, Maşallah" diyerek tepki vermiştir. Ertesi 10 Ağustos 1847 günü Şeyhülislam, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri, Sadrazam, Hariciye, Harbiye ve Bahriye Nazırlarının da bulunduğu devlet erkani önünde gerçekleşen deneme ile devlet ileri gelenlerine de tanıtılan sistemden, özellikle Sultan Abdülmecit pek hoşnut kalmıştı. Sultan Abdülmecit daha sonra Profesör Smith'e gönderdiği yaveriyle, memnuniyetini nasıl ifade edebileceğini sordurmuş ve Profesör Smith, Sultanın neyi seçerse seçsin bunun mucit Morse için uygun olacağı cevabını iletmiştir. Bunun akabinde Padişah memnuniyet ve takdirlerini içeren bir berat ile hazırlattığı elmas nişanı Morse'a yollama kararı almıştır. Ancak, oldukça beğenilen telgraf sistemi bilinmeyen bir sebeple Osmanlı topraklarında hemen inşa edilmemiştir. Hamlin'e göre, bu hususta Osmanlı Paşaları da ittifak halindeydiler. Ona göre, Paşalar taşranın uzak yerlerinden her gün herşeyin hikaye anlatırcasına padişaha rapor edilmesinden çekiniyorlardı. Yani merkezi otoritenin taşraya sirayet etmesi işlerine gelmemekteydi. Hamlin, hem Chamberlain hem de Profesör Smith'in denemelerinde aracılık yaparak Amerikan telgrafının Türkiye'ye taşınmasını amaçladığını, ancak bu girişimlerin önemsiz bir şekilde başarısızlıkla sonuçlandığını ifade etmektedir. Ona göre Doğulu ve keskin gelenekleri olan Osmanlı kültürü hızla değişebilse de bu durum telgraf teknolojisi gibi tarihi kökeni olmayan bir hususta söz konusu değildi.²⁷

Reformist ve öncü bir Padişah olan Sultan Abdülmecit, büyük ihtimalle, Tanzimat Fermanı ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu birçok yeniliği haberleşme alanında telgraf sistemiyle gerçekleştirmeği düşünmüştür. Bu nedenle telgraf sisteminden duyduğu

²⁶ John Lawrence Smith 17 Aralık 1818'de Charlestone, South Caroline'da doğdu. Ünlü bir jeolog olarak tanınan Smith, 12 Ekim 1883'te ölmüştür. Benjamin Silliman, "Memoir of John Lawrence Smith", **National Academy of Sciences Archives**, Washington, 1884, s. 219.

²⁷ Cyrus Hamlin, **Among The Turks**, s. 186-194; Benjamin Silliman, "Memoir of John Lawrence Smith", s. 226.

memnuniyeti bizzat mucit Samuel Morse'a iletmiştir. Sultan Abdülmecit'in Samuel Morse'a göndermiş olduğu beratta²⁸ sahip olduğu bilgi ve hünerlerle icat ettiği telgraf aletini görüp beğenmesi nedeniyle onu takdir ettiğini ve kendisine evasıt-ı safer 1264 / 1848 tarihli bir nişan gönderdiğini bildirmekteydi. 8 Kasım 1850'de Amerika Cumhuriyeti Elçisi Mösyö George Marsh Hariciye Nezareti'ne sunduğu takirde, Morse'un kendisine yollanan nişanı almış olduğunu, memnuniyet ve teşekkürünün göstergesi olarak elçi aracılığıyla Padişaha özel imal ettiği bir telgraf makinesi gönderdiği belirtilmiştir.²⁹ Söz konusu telgraf makinesi Padişah tarafından kabul edilmişse de³⁰ Osmanlı Devleti topraklarında telgrafın kullanılması ne yazık ki bundan beş sene sonraya ertelenecektir.

Osmanlı Devleti Samuel Morse'a göndermiş olduğu berat ve nişanın yanı sıra Avrupa devletlerinin, Morse'a verilmek amacıyla, müştereken ödedikleri maddi ödüle de katılmak istediğini Paris Sefareti aracılığıyla bildirmiş ve Osmanlı Devleti'nin payına düşen miktar Maliye Nezareti'nden ödenmiştir.³¹ Morse makinesi kullanan devletler, 1858 yılında kullandıkları makine sayısına göre toplamda 400.000 franklık bir ödülü aralarında pay ederek Samuel Morse'a ödemişlerdir. Bu hesaba göre, Mayıs 1858 tarihinde hal-i hazırda 69 adet makine kullanan Osmanlı Devleti (ki bu hesaba Eflak'ın kullandığı 16, Boğdan'ın kullandığı 17 ve Sırbistan'ın kullandığı 7 makine de dahildir) 21.496 frank 95 santimi Morse için ödemiştir.³² Samuel Morse 5 Eylül 1858 tarihli mektubunda Padişahın ihsanlarından duymuş olduğu memnuniyeti belirttikten sonra "*Sultan Abdülmecid, bu nişanı ve tebrikiyle icadımın değerini anlayan Avrupalı ilk büyük insan olmuştur.*" demiştir.³³ Morse, Cyrus Hamlin'e gönderdiği ileri tarihli bir diğer mektupta ise "*Zira icadımın değerinin takdiri mevzuunda bir Avrupa hükümetinden aldığım ilk şeref payesini, müteveffa alicenap Sultan Abdülmecit Han'ın verdiği elmas nişan-ı iftar...*"³⁴ sözleriyle memnuniyetini dile getiriyordu.

²⁸ "*Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı tuğrâ-yı gârrâ-yı kitisitânî-hakanî oldur ki: İşbu râfi-i tevk'i-i ref ü ş-şân-ı hakanî kâdveti'l-ayani'l milleti'l-mesihîye Amerikalı Mösyö Morse zidet rütbetü erbâb-ı hüner ve ma'arifinden olarak âsâr-ı dâniş ve ma'lûmâtından olmak üzere sernümâ-yı sâhâ-yı icâd olmuş olan telgraf-ı elektrik aletinin bir küt'ası meşhûd-ı hümayûnum olmuş ve ma'lûmât-ı ve revâbit-ı beni ademi teşvik ve tevsî'ine medâr olacak böyle bir şeyin takdiriyle muhterî'in taltifi müttemim-i zimet-i kadr-i zati ve ma'arif-perverî olduğundan kendisine canîb-i senniyü'l-cevanib-i mülük pîran bir küt-a murassa nişân-ı zîşân inâyet ve ihsân olunmuş olmakla işbu berât mekârım-ı semedan-ı şehri-i danem dahi tasdîr ve ita kılındı tahrîren fî evâsıt-ı şehri-i sererül'lhayr sene erbâ' ve sittin ve mi'eteyn ve elf. Be makâm-ı mahrûse-i Konstantiniyye.*" **Geçmişten Günümüze Posta**, PTT Genel Müdürlüğü yay., Ankara, 2007, s. 190.

²⁹ **BOA., HR.TO.,** 145/47.

³⁰ **BOA., İ.HR.,** 72/3475.

³¹ **BOA., HR.MKT,** 329/27; **BOA., İ.HR.,** 169/9131.

³² **BOA., İ.HR.,** 159/8512; **BOA., İ.HR.,** 161/8587; **BOA., HR.MKT.,** 258/27.

³³ **BOA., İ.HR.,** 161/8587.

³⁴ Asaf Tanrıku, **Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı**, Ankara, 1984, s. 1049.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUMELİ'DE İLK TELGRAF HATLARI

1853-1856 Kırım Savaşı nedeniyle Osmanlı Devleti topraklarına telgraf hattı inşa edilmesi fikrinin gündeme gelmesi sonrasında, gerek müttefik devletlerin telgraf konusundaki sabırsız tutumları, gerekse bu hususta Osmanlı Devleti'ne yapmış oldukları teşvik ve baskılar Rumeli bölgesinde hem devlet hem de müttefik devletler eliyle hatlar inşa edilmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti tarafından ihale edilen hat inşası İstanbul'u savaş mahaline ve Avrupa hatlarına bağlama amacı taşıırken, müttefik devletlerin yine Rumeli'de inşa ettikleri hatlar savaş mahalini Avrupa başkentlerine bağlama arzusu taşımaktaydı.

1.1. Osmanlı Yatırımları

Osmanlı Devleti'nin telgraf aletiyle tanıştığı ilk günlerde İstanbul'dan Edirne'ye kadar bir hat çekilmesi düşünülmüşse de bu fikir gerçekleştirilememiştir.³⁵ 1853 yılı sonunda başlayan Kırım Savaşı devam ederken, Osmanlı Devleti ile müttefik olarak savaşa katılan İngiltere ve Fransa'nın en önemli ihtiyaçlarının başında hızlı haberleşme gelmekteydi. Buna bağlı olarak yeni teknolojiyi tanıyan, ancak bir türlü uygulama fırsatı yakalayamayan Osmanlı Devleti'nin, derhal telgraf hatları çekmesi yönünde her iki devlet yetkilileri de teşvikte bulunmuşlardır. Mayıs 1854'te Fransa Sefareti yetkililerince Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'ya iletilen bilgide, mevcut savaş halinde, Osmanlı Devleti'nin başkent İstanbul ile Belgrad arasında acilen bir telgraf hattı inşa etmesi ve Avrupa sınırı ile başkent arasındaki muhaberede yaşanan gecikmelerin önüne geçmesi gerektiği belirtilmiştir. Müttefik orduların Osmanlı Devleti topraklarındaki ilerleyişi arttıkça söz konusu hızlı ve kolay haberleşmeye olan ihtiyacın daha da artacağı ve İstanbul ile Paris ve Londra arasındaki irtibatın güçlendirilmesi gerekeceği açıklanmıştır. Yapılması gereken telgraf hattının inşası için gerekli mühendislerin Fransa tarafından Osmanlı Devleti emrine verilebileceği de beyan edilerek hattın bir an önce inşa edilmesi teşvik edilmeye çalışılmıştır.³⁶

İngiltere ve Fransa'nın telgraf konusundaki haklı talepleri ve etkili teşvikleri Osmanlı Devleti'nin Avrupa başkentleri ve Rumeli'de bulunan Osmanlı ordu kumandanlıkları arasında hızlı bir haberleşme yolu kurması için girişimde bulunması sonucunu doğurmuştur. Osmanlı Devleti'nin söz konusu kararında çeşitli mühendislerin telgraf inşaatı hususunda sundukları

³⁵ Roderic H. Davison, **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, (Çev. Mehmet Moralı), Alkım Yay., İstanbul, 2003, s.195.

³⁶ **BOA., HR.TO., 195/27.**

tekliflerde etkili olmuştur. Sunulan teklifler ve telgraf inşasının ana sebeplerinden olan, Avrupa ile hızlı haberleşme talebi doğrultusunda, devlet tarafından yapılacak olan ilk hat İstanbul-Belgrad arasında planlanmıştır. Bu hattın çıkarılacak kollar ile ordu merkezleri olan Vidin ve Şumnu'ya da telgraf hattı uzatılması düşünülmüştür. Ancak tüm bu planlar Fransa ve İngiltere tarafından eş zamanlı olarak inşa edilen Varna Şebekesi nedeniyle değiştirilecek ve Osmanlı Devleti'nin ilk hattı İstanbul-Şumnu olarak inşa edilecektir.³⁷

1.1.1 Osmanlı Devleti'ne Yapılan Teklifler

1.1.1.1 Mr. Look'un Teklifi

Osmanlı Devleti sınırları dahilinde telgraf hattı inşası teklifi ilk olarak İngiliz Mr. Look'tan gelmiştir. “İngiltere, Fransa ve Doğu Memleketleri Telgraf Kumpanyası” adına Osmanlı Devleti'ne teklif sunan Mr. Look, kumpanyanın devlet makamları arasında veya eyalet ve kazalar arasında istenilen yerlere belirli şartlarla telgraf hattı çekebileceğini bildirmiştir. Kumpanya, 50.000 kese akçelik bir sermaye ile işe başlayabileceğini ve bunun için Osmanlı Devleti'nin kendisine her yıl %4'lük faizle 2.000 kese akçe³⁸ ödemesi gerekeceğini bildirmiştir. Bundan başka, hatların inşasında kullanılacak direklerin de vali ve kaymakamlar tarafından karşılanmasını istemiştir. Mr. Look teklifinde, çekilecek hatlarda Osmanlı memurlarının çalışacağını ve tüm hatların devlet malı sayılacağını beyan etmekle birlikte, elde edilecek hasılatdan 2.000 keselik faiz ve kumpanyanın masrafları düşüldükten sonra kalacak olan hasılat toplamının da kumpanya ve devlet arasında eşit olarak pay edilmesini teklif etmiştir.³⁹

Osmanlı Devleti'nin Avrupa ve ordu merkezleri ile olan irtibata verdiği önem nedeniyle bu çerçevede Rumeli topraklarında bir telgraf yatırımına dair daha detaylı bir layiha veren Mr. Look Bâb-ı Âli'ye on dört maddelik bir teklif defteri sunmuştur.⁴⁰ Söz konusu teklife göre inşası yapılacak telgraf hattı dokuz merkezden oluşacaktır. Dolmabahçe Sarayı'nın Mabeyn-i Hümayun Dairesi'nden başlayacak hat ikinci şube olan Bâb-ı Âli'ye

³⁷ Konuyla ilgili olarak Nesimi Yazıcı tarafından kaleme alınan tebliğde, söz konusu ilk planın iptal gerekçesi olarak, ahalinin göstermiş olduğu ilgi ve yardımın çokluğu sebebiyle inşası henüz tamamlanmamış hatların devlet eliyle ahali yardımı temin edilerek gerçekleştirilmek istendiği belirtilmektedir. Nesimi Yazıcı, “Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı”, **150. Yılında Tanzimat Ekonomisi Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul, 1989, s. 345. Halbuki söz konusu kontrat değişikliğinin yapılmasının tek gerekçesi, ilerleyen sayfalarda da açıklanacağı üzere, eş zamanlı olarak Fransızlarca inşa edilen Varna-Bükreş hattı vasıtası ile Osmanlı hatlarının Avrupa'ya bağlanabilmesi ve Belgrad koluna ihtiyaç kalmamasıdır. Söz konusu tebliğde belirtilen ahali yardım ve desteği meselesi doğru bir tespit olmakla birlikte daha ileri tarihlerde inşa edilecek hatlar için geçerlidir. Bahsedilen kontrat değişikliği yapıldığı esnada inşa memurları henüz İstanbul'dan Silivri'ye kadar ilerleyebilmiş ve bu süreçte herhangi bir ahali yardımı da görülmemiştir.

³⁸ 2.000 kese akçe 125.000 guruş olarak hesaplanmaktadır. Mustafa Kaçar, “Osmanlı Telgraf İşletmesi”, **Çağın Yakalayan Osmanlı**, IRCICA Yay., İstanbul, 1995, s.53.

³⁹ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Num. 3.

⁴⁰ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Num. 5.

oradan üçüncü şube olan Bab-ı Seraskeri'ye oradan dördüncü şube Edirne'ye ve sırasıyla Filibe, Sofya, Niş ve Vidin'de bulunan vali konaklarına; Edirne'den kuzeye doğru uzatılacak ikinci kol ise Şumnu ve oradan Rusçuk'ta bulunan vali konağına kadar çekilecektir. Bu hat için gerilecek telleri taşıyacak olan direkler belirli evsafda olup her yüz elli metreye bir adet dikilecek şekilde hesap edilip tümü ilgili sancaklardan tedarik edilecektir. Dokuz merkezin her birinde devlet tarafından seçilip görevlendirilecek üçer memur bulunacaktır. Hat inşası için tellerin çekilmesi ve makinelerin yerleştirilmesi işi ile daha sonra yapılması gereken tamirler kumpanyaya ait olup kumpanya tarafından ödenecektir. Söz konusu maddeler arasında hatta kullanılacak tarife hakkında da bilgiler mevcuttur. Buna göre, Fransa ve İngiltere'de her on kelimeye 50 kuruş ücret alınsa da bu tarifenin Osmanlı Devleti hattında daha indirimli bir şekilde uygulanacağı taahhüt edilmiştir. Ancak devletin yılda iki taksit halinde kumpanyaya vereceği 2.000 kese kadar hasılat elde edilmediği takdirde, eksik kalan miktarın ya devletçe ya da ilgili sancak sarraflarınca kumpanyaya ödenmesi istenmiştir. Böylelikle kumpanya, yıllık geliri olan 2.000 keseyi garanti altına almak istemiştir. Kumpanya devletin resmi yazışmalarını da sınırlandırarak belirli bir tarife çerçevesinde ücretlendirmeyi amaçlamıştır. Buna göre, resmi yazışmalar yıllık 2.000 kese akçeyi geçer ve yahut devlet için belirlenecek günlük limitsiz telgraf gönderme zamanı, aşılırsa fazla olan telgraflar tarifeye uygun olarak hazineden kumpanyaya ödenecekti. Teklifin en dikkat çekici maddesi hiç şüphesiz yeni telgraf kollarının inşasına dairdir. Kumpanya söz konusu teklifinde, inşa edilecek telgraf hattına bağlı olarak başka bir mahale kol çekilmek istendiğinde yeni kolların da bu tekliflere uygun olarak ve kendilerince yapılmasını istemiştir. Dolayısıyla söz konusu kumpanya Rumeli coğrafyasındaki telgraf haberleşmesini tekeline almaya çalışmış ve belki de bu yüzden Osmanlı Devleti'nin tepkisini çekmiştir.

Mr. Look tarafından verilen bu teklif daha sonra sunulan diğer tekliflerle mukayese edildiğinde, büyük olasılıkla haberleşme alanındaki Osmanlı Devleti egemenliğini sınırlandıran ağır maddeler barındırması nedeniyle, neredeyse hiç düşünülmeden reddedilmiştir. Bu noktada yeni tekliflerin daha cazip mi olduğu, yoksa Mr. Look'un teklifinin Osmanlı Devleti için gerçekten ağır şartlar mı içerdiği konusunda kesin bir söz söylenmesi mümkün değildir. Çünkü ilgili belgelerde Mr. Look'un teklifi için sadece, usulü ve içerdiği şartlar uygun görülmemiştir, yorumu yapılmış ve ilgili maddeler diğer tekliflerle mukayese dahi edilmemiştir.⁴¹

“İngiltere, Fransa ve Doğu Memleketleri Telgraf Kumpanyası” adına Osmanlı Devleti'ne teklif sunan Mr. Look'un bu girişimi kumpanyanın küresel politikası çerçevesinde

⁴¹ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 1.

değerlendirilmelidir. Öyle ki Hindistan ile Avrupa arasında kesintisiz bir telgraf hattı kurma çabasını sürdüren kumpanya bu tarihlerde bir taraftan Hindistan'dan batıya ve diğer taraftan Avrupa'dan doğuya doğru hat inşaatlarını sürdürmektedir.⁴² İşte bu coğrafyanın tam merkezinde yer alan Osmanlı Devleti'nde aynı kumpanyanın işleteceği telgraf hatlarının çekilmesiyle doğu-batı arasında kesintisiz bir hat tesis edilmeye çalışılmıştır.

1.1.1.2. Sir William Fothergill Cooke'un Teklifi

Osmanlı Devleti topraklarında telgraf hattı inşa edilmesine dair ikinci teklif meşhur İngiliz telgrafçı Sir William Fothergill Cooke⁴³, tan gelmiştir. Sir Cooke'un teklifine göre, Osmanlı Devleti adına inşa edilecek telgraf hattı İstanbul'dan Belgrad'a kadar uzanacak ve bu yolla Avrupa hatlarına bağlanacaktı. İstanbul'dan Edirne'ye kadar uzatılan hat bu noktadan iki kola ayrılacaktı. Birinci kol Edirne'den Şumnu'ya ve oradan da Varna ve Rusçuk'a çekilecekti. İkinci kol ise Edirne'den devamla Niş'e ve Niş'ten, ayrı ayrı, Vidin ve Belgrad'a kadar çekilecekti.⁴⁴ Mr. Look'un teklifine göre daha uzun olan bu hat, yine ondan farklı olarak devlet malı kabul edilecekti. Sir Cooke sadece hattın inşasını üstlenecek ve beyan ettiği masraflar mukabilinde Osmanlı Devleti'nden ödeme alacaktı.

Cooke teklifinde söz konusu şehirlere çekilecek olan telgraf hattının masraflarını, hattın kurulum masrafı ve hattın her yıl tekrar edecek daimi masrafı olarak ikiye ayırmıştır. Hattın tamamlanması için yapılacak harcamalarda fazla ayrıntı vermekten kaçınan Cooke, mil hesabıyla toplam bedeller teklif etmiştir. Buna göre, inşa edeceği her mil için 24 İngiliz Lirası talep etmiştir. Bu hesaba direk bedelleri, imal masrafı ve çalışacak memur-mühendisin maaşları dahildir. İnşası teklif edilen hat toplamda 1.000 mil olduğuna göre, Cooke tüm hattın yalnızca inşası için 24.000 İngiliz Lirası istemiştir.⁴⁵ Aynı kalemde yer alan direk masrafları için, her mile otuz beşer direktan toplam 35.000 direk için 1.225.000 guruş bedel biçilmiştir. Yine aynı kalemde bulunan ve hattın güvenliğini temin etmek için inşa edilecek olan toplam 666 bekçi kulübesi için de 799.200 guruş istenmiştir. Söz konusu hattın tamamlanması

⁴² Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi", s. 52.

⁴³ Sir William Fothergill Cooke 4 Mayıs 1806 tarihinde İngiltere Middlesex yakınlarındaki Ealing'te doğdu. Babası Dr. William Cooke'tur. 1826 yılında Hindistan Ordusu'na katıldı ve altı yıl boyunca Madras'ta görev yaptı. İngiltere'ye geri döndüğünde Durham Üniversitesi'nde tıp tahsilini tamamladı. Daha sonra fizik ve mühendislikle ilgilenmeye başlayan Cooke, Charles Wheatstone ile birlikte 19.yy'ın en önemli icatlarından birini gerçekleştirdi. 1837 yılında çalışmaları meyve veren iki mucit kendi isimleri ile anılan elektrikli telgraf aletini icat ettiler. Cooke-Wheatstone Telgrafı adıyla 12 Haziran 1837'de patent sahibi oldular. William Fothergill Cooke, **Telegraphic Railways**, London, 1846, s.16; William Fothergill Cooke, **The Electric Telegraph: Was It Invented by Professor Wheatstone?**, London, 1857, s.3-4; F. H. Webb, **Extract From The Private Letter of The Late Sir William Fothergill Cooke**, London, 1895, s.61-95; Iwan Rhys Morus, "The Electric Ariel: Telegraphy and Commercial Culture in Early Victorian England", **Victorian Studies**, Indiana University Press, Vol. 39, No. 3, Spring 1996, s.349-350.

⁴⁴ **BOA., İ.HR.**, 111/5446, Belge Nu. 17.

⁴⁵ Teklifte yer alan bilgiye göre 1 İngiliz lirası 140 guruş olup 24.000 lira 3.360.000 guruşa karşılık gelmektedir.

kaleminin toplamı Cooke'un teklifine göre toplam 5.384.200 guruşa ulaşmıştır. Bu meblağ kese hesabınca 10.768 kese 200 guruşdur.⁴⁶

Cooke teklifinde yer alan ikinci kalem masraf da hat üzerinde çalışacak telgraf memurları ile güvenliği temin edecek bekçilerin aylıkları hesap edilmiştir. Buna göre, her kulübeye iki bekçiden toplam 666 kulübe için 1.332 bekçinin tayin edilmesi gerekecektir. Bunların her birine verilecek 200 guruş aylık ise Osmanlı Devleti'ne yılda 3.196.800 guruş veya 6.393 kese 300 guruşa mal olacaktır. Bunlar yanında, merkezlerde görev yapacak memurların maaşları için yıllık 1.000 kese akçe ve diğer masraflar maddesiyle de yıllık 1.040 kese akçeye ihtiyaç olacağı belirtilmiştir. Buna göre hattın her yıl sürekli olarak 8.446 kese 300 guruş masrafı olacaktır.⁴⁷

1.1.1.3. John Wilkson ve William Bankton Teklifi

Telgraf yapımına dair çeşitli tekliflerin sunulduğu Osmanlı Devleti'ne bir teklif de İngiltere Sefareti aracılığı ile John Wilkson ve William Bankton'dan gelmiştir. Temmuz 1854'de Hariciye Nezareti'ne verilen bilgide, söz konusu iki mühendisin, İngiltere'de Mühendis Wilkson tarafından geliştirilen ve umumi telgraf olarak adlandırılan yeni bir sistemi inşa etmek istedikleri belirtiliyordu. Mühendisler yeni sistemin, eskisine göre daha hızlı olduğunu, tek tele muhtaç olduğunu ve gönderilen mesajları kağıt üzerine resmettiğini beyan ederek Osmanlı Devleti'nin isteğine bağlı olarak her yere çekilebileceğini bildirmişlerdir. Söz konusu iş karşılığında sadece her bir mil için 5 İngiliz lirasının talep edileceği ve emir verilmesi halinde süratle hat inşaatına başlayabileceklerini bildiren mühendisler, inşa edilecek hattın Osmanlı Devleti'nin kontrolünde olacağını ve kendilerinin sadece inşaat ile ilgileneceğini de taahhüt etmişlerdir. İngiliz Sefareti Hariciye Nezareti'nden söz konusu teklifin dikkate alınmasını rica etmiş bunun sonucunda, diğer tekliflerle birlikte incelenmek üzere Wilkson ve Bankton teklifi de telgraf konusunun görüşüldüğü Meclis-i Umumi'ye havale edilmiştir.⁴⁸ Meclis-i Umumi mazbatasından anlaşıldığı kadarıyla, söz konusu teklif diğer teklifler yanında oldukça sınırlı kalmış ve olumsuz bir şekilde cevaplanmıştır.

⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin söz konusu teklif üzerinde yaptırdığı inceleme ve hesaplamada, Cooke'un bu kalem için talep ettiği 32.000 İngiliz lirası, lira başına 140 guruş hesabıyla, 4.480.000 guruş yani 8.960 kese akçeye karşılık gelmektedir. Buna göre yukarıda verilen hesaba göre 1.808 kese 200 guruş fazla gösterilmiştir. Ancak devlet bu farkı tespit edip dikkate alarak muamele yapmıştır.

⁴⁷ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 17.

⁴⁸ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 12,13.

1.1.1.4. Alfonso De La Rue ve Edouard Blacque'ın Teklifi

Telgraf inşasıyla ilgili bahsedilen İngiliz teklifleri yanında ilk kez bir Fransız vatandaşı da başvuruda bulunmuştur. 1854 yılı içerisinde Bursa ve civarındaki bazı ormanların teftişi için Osmanlı Devleti'nde bulunan orman mühendisi Alfonso de la Rue⁴⁹, Osmanlı tebaasından Paris Sefareti eski Baş Katibi Edouard Blacque Bey⁵⁰ ile ortaklaşa bir teklif sunmuşlardır.

12 Haziran 1854 tarihinde, İstanbul-Belgrad arasında 333 Fransız mili yani 1.000 İngiliz mili hesabıyla inşa edilecek hat için tahmini bir masraf defteri sunan De La Rue ve Blacque Beyler toplamda, 902.698 frank 51 santimlik bir maliyet çıkarmışlardır. Bu maliyete hattın tüm alet edevat ve inşaat giderlerini dahil eden ortaklar ihtiyaç olacak diğer tüm masrafların da bu hesaba dahil edileceğini ve devletten fazlasını istemeyeceklerini beyan etmişlerdir. Sadece Avrupa'dan satın alınacak telgraf aletlerinin gümrükten muaf tutulmasını talep etmişlerdir. Ortakların sunduğu tahmini masraf kalemleri şu şekildedir:⁵¹

Tablo 1.1 Alfonso De La Rue ve Edouard Blacque'ın Teklifine Göre Tahmini Masraflar.

Masraf	Tutar	
	Frank	Santim
34.299 adet ⁵² direğin kesim, nakil ve yerlerine dikilmesi için	257.242	50
Galvanize olmuş iki adet demir telin nakil, çekim ve diğer masrafları için	432.243	99
Telleri direklere asmak için gerekli olan halkaların yerleştirilmesi ve satın alınması için	67.912	2
İleride takdim olunacak resimlere uygun olarak yapılacak olan 200 adet	100.000	

⁴⁹ Fransa İmparatorluk Ormanları Baş Müdürü olan mühendis Alfonso de la Rue, Bursa ormanlarının teftişi için geçici olarak Osmanlı Devleti'ne gelmiş olup bu sıralarda İstanbul'da bulunmaktaydı. Adına düzenlenmiş mühür ve sair arşiv evrakından anlaşıldığı üzere bu kişi kayıtlara aile ismi olan De La Rue/دولارو ismiyle geçmiştir. **BOA., A.AMD., 51/45.**

⁵⁰ Arşiv kayıtlarına Blak Bey olarak geçen Edouard Blacque, Avrupa'da Osmanlı Devleti'ni öven meşhur Moniteur Ottoman gazetesinin sahibi Alexandre Blacque'nin en büyük oğludur. 1824-25 (H.1240) yılında İzmir'de doğan Edouard Blacque, babasının ölümüyle birlikte Osmanlı Devleti tarafından burslu olarak Fransa'da okutulmuştur. College de Sainte-Barbe'de eğitim gören Edouard Blacque, eğitimini tamamlayıp İstanbul'a döndüğünde Liman Dairesi'ne tercüman tayin edilmiş, daha sonra Paris Sefareti'ne memur tayin edilmiştir. 1851 yılında Osmanlı tabiiyetine geçen Mösyö Blacque, 1853-1854 (H.1270) yılında Paris Sefareti'nin baş katibi olmuştur. 1866-1867 (H.1283) tarihinde Osmanlı Devleti'nin ilk Washington sefiri de olan Mösyö Blacque, İstanbul 6. Daire-i Belediye'si başkanırken 31 Ağustos 1895'te İstanbul'da ölmüştür. Münir Aktepe, "Dünkü Fransızlar Blak Bey ve Oğlu", **Tarih Dergisi**, S.33, İstanbul, 1982, s.255-264; "Alexandre BLACQUE (1797-1837)", **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul,1984, s.92-93; Adnan Şişman, **Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)**, TTK yay., Ankara, 2004, s.9-10; **155. Yıl, Altıncı Daire-i Belediye Başkanları ve Hizmetleri Kronolojisi Sergisi Kataloğu 3-12 Ocak 2013**, (Editör: Dilek Can), s.34.

⁵¹ **BOA., İ.HR., 111/5446**, Belge Nu. 4.

⁵² Defterde kullanılacak direklerin evsafı hakkında da ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Buna göre, her bir direğin aşağısı 28cm ve tepesi 65cm kalınlığında, uzunluğu ise 7-9m arasında olmalıdır.

bekçihane için		
Her bir telgraf merkezinde bulunacak olan ve haberleşme işaretlerini gösteren 24 adet büyük benek saatin alınması ve çalışacak surette yerlerine yerleştirilmesi için ⁵³	12.000	
Daha sonra ortaya çıkacak bazı masraflar için	33.300	
Toplam	902.698	51

De La Rue ve Blacque Beyler, söz konusu tahmin defterinden sonra 5 Temmuz 1854'te esas tekliflerini içeren raporu Osmanlı Devleti'ne sunmuşlardır. Oldukça ayrıntılı olan bu teklif, hattın tüm masrafları ile birlikte güzergahı ve çalıştırılacak memurların durumları hakkında da bilgi vermektedir. Ortakların teklifine göre, inşa edilecek olan hat İstanbul'dan başlayıp Belgrad'ta bulunan Osmanlı muhafız konağına kadar uzatılacaktır. Hat üzerinde iki kol bulunacak ve bunlardan biri Edirne'den Şumnu'ya ve diğeri Niş'ten Vidin'e uzanacaktır. Toplamda 270 saatlik bir mesafe olan bu hatta İngiltere ve Fransa'daki en iyi örneklerde olduğu gibi iki tel çekilmesi teklif edilmiştir. Ortaklar söz konusu 270 saat mesafenin inşası için saat esasıyla bir hesap çıkarmışlar ve inşa edecekleri her saat için Osmanlı Devleti'nden 2.712 frank talep etmişlerdir. 1 frankın 5 buçuk Osmanlı gurusuna eşit olduğu düşünüldüğünde gurus hesabıyla, her bir saat için 14,916 gurus talep etmişlerdir.⁵⁴ Teklife göre hat üzerinde yedi telgraf merkezi yapılması planlanmıştır. Bunlar, İstanbul, Edirne, Şumnu, Sofya, Niş, Vidin ve Belgrad'tır. Bu şehirlerde telgrafhane olarak kullanılacak binaların mevcut olmaması halinde Osmanlı Devleti yeni binalar inşa edecektir.⁵⁵ Raporda söz konusu merkezlere yerleştirilecek eşyalar da belirtilmiş ve her bir merkezde iki adet haber gönderen makine, iki adet haber alan makine, bir pusula, üç adet muhabere aleti yedeği, iki kilogram ipek kaplı tel, bir saat, birkaç sandalye, civa çinko gibi gerekli malzemeler ve pil bulundurulacağı taahhüt edilmiştir. Telgraf merkezlerinin tüm bu masrafları için ortaklar devletten 17,500 frank yani 96,250 gurus talep etmiştir.⁵⁶ Buna göre De La Rue ve Blacque'ın 270 saatlik tel inşaatı ve yedi telgraf merkezinin kurulması için toplam 4.123.570 gurus talep ettikleri görülmektedir.

Teklif raporunda yer alan bir diğer husus, hat için kullanılacak direklerin ne suretle temin edileceğidir. Daha önceki tekliflerde telgraf direklerinin satın alınarak temin edilmesi

⁵³ 24 adet benek saatin haricinde talep edilecek her bir saat için ortaklara 500 frank daha ödenecektir.

⁵⁴ Hattın toplam 270 saat olması nedeniyle, sadece inşaat için toplamda 732.240 frank veya 4.027.320 gurus gerekecektir.

⁵⁵ BOA., İ.DH., 312/20038.

⁵⁶ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

öngörülmüş ve bu nedenle masraf miktarları yükselmişti. De La Rue ve Blacque'ın teklifinde ise söz konusu direklerin miri ormanlardan temin edilmesi ve bu kaleme para harcanmasının önlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Ancak miri ormanların yetersiz kaldığı bölgelerde, mahal valilerince kereste sahiplerinden ayak hesabıyla direk temin edilmesi ve masrafının da valiliklere ait olması istenmiştir.⁵⁷ Böylelikle hattın tüm güzergahı boyunca yaşanabilecek direk sıkıntısı için tedbir alınmaya çalışılmıştır.

Teklifini Osmanlı Devleti'ne sunan ortaklar, yapılacak işleri ve masraflarını beyan ettikten sonra Osmanlı Hükümeti'nin bir an önce karar vermesi gerektiğine vurgu yapmışlardır. Çünkü bir an önce ihaleye çıkılıp işe başlanmaması halinde yaz aylarının son bulacağı ve kışın gelmesi ile inşaatın ertelenmesi tehdidinin söz konusu olabileceği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu teklifi kabulü halinde atılması gereken adımların da belirtildiği raporda, herşeyden önce, telgraf alet ve malzemelerinin Avrupa'dan satın alınması gerektiği belirtilmiştir. Bunun için Paris Sefareti adına bir poliçe açılması ve 100.000 franklık bir kredinin telgraf malzemelerinin alımı için hazırlanması istenmiştir. Bunun yanında yapılacak satın alma işlemleri için mümkün olduğunca uzun vadeli kontratlar düzenlenmesine dikkat edileceği belirtilmiştir. Hem devlet hem de ortakların menfaati için hat üzerinde bulunan mahallerde gerekli miktarda nakidin ortaklara ödenmek üzere hazır bulundurulması ve inşaat masraflarının anında ödenerek sürecin hızla tamamlanması istenmiştir. Hazineden talep edilen bu istekler yanında, ordudan dört muhafızın mühendislerin refakatine tayin edilmesi ve güvenliklerinin temini istenmiştir. Bundan başka, mühendislerin gideceği şehirlerde kendilerine her türlü kolaylık ve yardımı göstermeleri için taşradaki memurlara emir yazılması istenmiştir.⁵⁸

Ortakların ikinci bir tasarruf fikri hattın daimi güvenliğinin sağlanması konusunda olmuştur. Cooke teklifinde de yer alan ve oldukça önemli bir yıllık meblağ tutan bekçi maaşları kalemi De La Rue ve Blacque'ın teklifinde farklı bir şekilde yer almıştır. Kulübelerde görev yapacak bekçiler için yeni görevlendirmeler yapıp bunlara maaş tahsis edilmesi yerine, ordu-i hümayundan 540 nefer piyade ile 135 nefer onbaşının seçilerek, 4 piyade 1 onbaşından oluşan birliklere ayrılmaları ve görevlendirilmeleri teklif edilmiştir. Hat üzerinde ikişer saat aralıklarla inşa edilecek hanelere yerleştirilecek bu birliklerin her bir piyadesi yarım saatlik mesafenin daimi kontrolünden sorumlu olup onbaşı ise piyadelere nezaret edecekti. Bu şekilde, almakta oldukları 100 guruşluk aylıklara 20'şer guruş zam yapılarak, 120 guruş maaşla bekçilerin görevlendirilmeleri teklif edilmiştir. Böylelikle yılda toplam 972.000 guruş tutacak maaşlarının 810.000 guruşluk kısmının zaten ödenmekte olan

⁵⁷ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

⁵⁸ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

askeri tahsisatdan karşılanacağı ve hattın güvenliği için fazladan sadece 162.000 guruşun ödeneceği belirtilmiştir.⁵⁹ Cooke'un teklifine göre oldukça cazip görülen bu önerinin uygulanmadığı, kulübeler için bekçiler tayin edildiği tespit edilmiştir.

Güvenlik yanında hat inşasına nezaret edebilecek ehil memurlar bulunması sorununa da çözüm bulan De La Rue ve Blacque Beyler, geçici bir süre için Fransa'dan telgraf memurları getirtilmesini önermiştir. Buna göre, telgraf hattına nezaret etmek üzere 4.000'er guruş maaşla İstanbul'da ikame ettirilecek bir genel gözlemci ve bir genel müdür ile 2.000'er guruş maaşla iki memur görevlendirilecektir. İstanbul dışında açılacak diğer merkezler olan Varna ve Belgrad'a ikişer, Şumnu, Sofya, Niş ve Vidin'e birer memur yerleştirilecek ve bunlar da 2.000'er guruş maaş alacaklardır. Ransa'dan getirilecek bu memurların görev yapacakları bir yıllık süre Osmanlı Devleti'nin kendi memurlarını yetiştirmesine yetecekti.⁶⁰ Fransa'dan getirilecek memurlar hat üzerindeki merkezlerde de görevlendirmeler yapılarak toplam Fransız memur sayısı on altıya yükselmiştir.⁶¹ Buna göre bu memurlara verilecek maaş yıllık 336.000 guruş olup, her birine verilmesi istenen geliş ve dönüş harcırahı olan 8.250'şer guruşun toplamı ise 99.000 guruş olmuştur.⁶²

Sonuç olarak De La Rue ve Blacque'ın teklifiyle inşa edilecek 270 saatlik yedi merkezli telgraf hattı için 4.123.570 guruş inşaat bedeli ve 597.000 guruş nezaret ve idare masrafı gösterilmiştir. Toplamda 4.720.570 guruş olan bu meblağ kese akçe hesabıyla 9.441 kese akçeye eşittir. Nezaret ve idare kalemindeki meblağ zamanı geldikçe ödeneceğinden ayrı tutulduğu takdirde, inşaat masrafı olan 8.247 kese akçe ile mümkün olan en kısa sürede hattın inşa edileceği ortaklar tarafından taahhüt edilmiş ve direklerin miri ormandan karşılanmaması halinde doğacak masraf dışında hiçbir masrafın devlete fatura edilmeyeceği belirtilmiştir. Sadece hattın noksansız bir şekilde tamamlanması halinde devletin uygun göreceği belirli bir miktar mükafatın ortaklara verileceğine dair bir vaat talep edilmiştir.⁶³

1.1.2. Tekliflerin Değerlendirilmesi

Telgraf inşası tekliflerinin gelmeye başlaması ile Osmanlı Devleti ilk olarak bu konuyu Meclis-i Vükela'da görüşmüştür. Meclis-i Vükela mazbatasında konunun aciliyetine binaen bir an önce karar verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Teklifler arasında tercih yapabilmek için söz konusu hattın inşa masraflarının araştırılması ve bunun için keşif çalışması

⁵⁹ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

⁶⁰ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

⁶¹ BOA., İ.MMS., 2/74, Belge Nu. 2. Hat güzergahının değiştirilmesi ile Belgrad'a uzanan kolun iptal edilmesi bu memurların sayısının on dörde düşmesine neden olmuştur. BOA., A.DVN., 106/11. Konunun ayrıntıları aşağıda verilecektir.

⁶² BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

⁶³ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 6.

yapılmasının zaruri olduğu belirtilerek, teklifler hakkındaki rapor Sultan Abdülmecit'e sunulmuştur. Haziran 1854 tarihinde söz konusu teklifleri bizzat inceleyen Sultan Abdülmecit, dikkatini çeken birçok madde için izahat talep ederken, teklifler hakkında farklı fikirlere de başvurmayı ihmal etmemiştir. Bu bağlamda kendisinden rapor talep edilen Tersane-i Amire mimarlarından Mehmet Efendi, herşeyden önce inşa edilecek bekçi kulübelerindeki eksikliklere vurgu yapmış ve kulübelerin kış aylarında da kullanılabilmesi için her biri içerisine birer ocak inşa edilmesini teklif etmiştir. Bunun yanı sıra kulübelerin sürekli olarak tamire muhtaç olmaması için duvarlarının kuru duvar yerine harçlı duvar olarak inşa edilmesini önermiştir. Önerileri yanında, tekliflerin içeriğini de inceleyen Mehmet Efendi, özellikle Cooke'ın teklifinde yer alan bazı malzemenin ne için kullanılacağına belirtilmesi gerektiğine, aksi takdirde gereksiz yere masraf edileceğine dikkat çekmiştir.⁶⁴

Padişahın şifahi emri üzerine bir de keşif çalışması yapılmıştır. Özellikle hattın inşaat bölümünün tahmini masrafının belirlenmeye çalışıldığı bu keşif sonucu, tekliflerin daha emin bir şekilde değerlendirmeye tabi tutulmasına zemin hazırlamıştır. Keşif raporuna göre, hattın geçeceği mahallerin civarında bulunan ormanlardan kesilerek ve bulunmayan yerlerde satın alınarak sekiz arşın boyunda, yeni dünya ağacından elde edilen direklerin, üç arşınları toprağa gömülmek suretiyle dikilmesi gerekecektir. Bu usul toplam 1.000 millik hatta her bir mile 35 direk dikilmesi suretiyle 35.000 direk dikilmesini gerektirecektir. Masrafı ise tahminen 1.225.000 guruş olacaktır. Bekçi kulelerinin tahmini masrafı olarak 799.200 guruş belirlenmiştir.⁶⁵ Keşif sonucuna göre hattın direk ve kule inşaatı tahminen 2.024.200 guruş yani 4.048 kese 200 guruşa mal olacaktır.⁶⁶ Temmuz 1854'te yapılan söz konusu keşif sonuçları itibari ile tahmini olarak verilen bilgiler, gerek Meclis-i Vükela gerekse telgraf işleri için tertip edilen Telgraf Komisyonu için bir kaynak vazifesi görmüştür.

Telgraf Komisyonu'nun teklifleri değerlendiren toplantıları devam ederken, o sırada İstanbul'da bulunan De La Rue'nun davet edilip teklifini bir kez de şifahen yenilemesi ve aydınlatılması istenilen konulara komisyon huzurunda cevap getirmesi düşünülmüştür. Bu amaçla komisyon toplantısına davet edilen De La Rue, sunduğu layiha ve gösterdiği haritalar ile inşa etmeyi teklif ettiği hattı bir kez daha açıklamış ve inşaatın 8.247 kese akçeye mal olacağını söylemiştir. Bu görüşmede John Wilkson adlı İngiliz mühendisin teklifi de gündeme gelmiştir. Komisyon De La Rue'ya, Wilkson telgrafına dair bilgisi olup olmadığını sorup telgraf teknolojisi hakkındaki yetisini ölçmeye çalışsa da, kendisi, istenildiği ve daha hızlı

⁶⁴ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 10, 11.

⁶⁵ Kulelerin etrafı arabalardan korunaklı taş duvar çevrili, üzeri kiremit örtülü sakıklı tavan ve içlerinde ocak olacak şekilde inşa edilmesi planlanmıştır.

⁶⁶ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 18.

olacağı düşünüldüğü takdirde söz konusu hattın bu teknolojiyle inşa edilebileceği cevabını vererek komisyonun itimadını kazanmayı başarmıştır.⁶⁷

Tüm bu çalışmalardan sonra Telgraf Komisyonu'nun 24 Temmuz 1854 tarihli toplantısında tüm teklifler bir kez daha mukayese edilerek hattın kime ihale edileceği belirlenmiştir. Komisyon, telgraf usulünün yol güvenliğinin sağlanması, mülki işlerin icra edilmesi ve politik konuların yürütülmesinde oldukça fayda ve kolaylık sağlayacağını belirtmiş, özellikle devam eden savaş sırasında merkezle ordu karargahları ve Avrupa başkentleri arasında kolay ve hızlı haberleşmenin sağlanması ihtiyacının daha da belirgin bir hale geldiği vurgulanmıştır. Bu gerekçeler ışığında, Osmanlı Devleti topraklarında gereken yerlere telgraf hattı inşa edilmesinin uygun olacağına karar verilmiştir. Devlete sunulan tekliflerin tüm ayrıntılarıyla değerlendirildiği de belirtilen komisyon raporunda, Mr. Look'un teklif ettiği usul ve talep ettiği maddeler uygun bulunmadığından bu teklif dikkate alınmamıştır. Geriye kalan Cooke teklifi ile De La Rue ve Blacque'nin ortak teklifi mukayese edildiğinde, Varna ve Rusçuk kollarını da içeren Cooke teklifinin 9.000 kese civarında masraf gerektireceği, ancak bu kollara hat inşasını içermeyen De La Rue-Blacque teklifinin ise 8.000 kese civarında olacağı belirtilerek aslında her iki teklif arasında bir fark olmadığı ve söz konusu 1.000 keselik farkın fazladan inşa edilecek iki koldan kaynaklandığı açıklanmıştır. Her iki teklifte yer alan Vidin kolunun ise, buraya hat çekilmesinin elzem olmadığını beyan edilmesi üzerine ertelenmesi fikri doğmuş ve De La Rue, Vidin hattının tesis edilmemesi halinde 60.000 franklık bir indirim daha yapılacağını beyan etmiştir. Maddi açıdan aralarında fark olmayan bu iki teklifin mukayesesi sonucunda De La Rue ve Blacque Beylerin İstanbul'da bulunmaları ile kontratın ve akabinde inşaatın bir an önce yapılabilme ihtimali komisyonunun De La Rue- Blacque teklifini kabul etmelerinde önemli rol oynamıştır. Diğer teklif sahibi Cook'un İngiltere'de bulunması teklifinin reddine neden olmuştur.

De La Rue-Blacque teklifinde yer alan, miri ormanlardan temin edilemeyecek direklerin satın alınması konusuna da bir açıklama getiren komisyon raporu, teklifte yer alan "gerektiğinde direklerin satın alınması" konusunun Osmanlı Devleti şartlarında geçersiz sayılacağı ve fazladan bir masrafa gerek olmadığına ilişkin tespitler de komisyon raporunda yer almaktadır. Buna binaen ihale De la Rue-Blacque ortaklığına verilmiştir.⁶⁸

Telgraf ihalesinin De La Rue-Blacque ortaklığına verilmesine dair 25 Temmuz 1854 tarihli iradete, ortakların 8.000 kese akçe karşılığında İstanbul'dan başlayıp, Edirne, Filibe, Sofya ve Nişten geçerek Belgrad'a ve bir de Edirne'den Şumnu'ya kadar iki kol telgraf hattı çekmeleri ve belirtilen 8.000 kese akçeden fazla yapılacak masrafların kendilerince

⁶⁷ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 1.

⁶⁸ BOA., A.AMD., 51/45; BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 1, 23.

karşılanmasına karar verilmiştir. Bu proje için ilgili kontratların hazırlanması ise Maliye ve Ticaret Nezaretlerine havale edilmiştir. İradete söz konusu 8.000 kesenin nasıl ödeneceği de belirtilmiştir. Telgrafın ilk etapta orduya hizmet edecek olması, ayrıca haberleşmede hız ve kolaylık sağlayacak olması hasebiyle telgrafın barut gibi bir savaş malzemesi kabul edilerek yapılacak masrafların tahsisat-ı seferiye altında ödenmesi ilk etapta uygun bulunmuştur. Ancak bu masrafın derhal ödenmesi gerektiğinden inşaat ve daimi yıllık masrafların tahsisat-ı fevkalade kaleminden olmak üzere doğrudan hazineden ödenmesine onay verilmiştir. Bursa ormanlarını teftiş için geçici bir süre Osmanlı Devleti'nde bulunan De La Rue'nun Fransa'dan aldığı izin süresinin dolması ve Fransa'ya dönecek olması nedeniyle kendisine bir yıl daha izin verilmesi hususunda Fransa nezdinde girişim başlatması için Paris Sefareti'ne de emir verilmiştir. İradete son olarak, Fransa'ya dönecek olan De La Rue'nun eşya ve memur getirmek için gerekli olan masraflar karşılığı olarak kendisine hazineden 100.000 franklık bir poliçenin de verilmesi uygun bulunmuştur.⁶⁹

İhalenin De La Rue-Blacque ortaklığına verilmesinde en önemli sebeplerden biri hiç şüphesiz De La Rue ve Blacque'ın Telgraf Komisyonu'ndaki sözlü savunmaları ile Osmanlı devlet adamları üzerinde olumlu etki yaratmalarıdır. Değerlendirme aşamasında, Vidin kolunun iptali örneğinde olduğu gibi şartların değişmesi veya yeni taleplerin gündeme gelmesi durumunda tekliflerinde sürekli güncelleme yapabilme şansı elde eden ortaklar, Cooke teklifi karşısında bir adım öne geçmişlerdir. İhalenin alınması sürecinde Edouard Blacque'ın etkisi de dikkate alınmalıdır. İhalenin ortaklara verilmesinden kısa bir süre sonra hattın inşaatı yeni başlamışken Edouard Blacque'ın anlaşmalı olarak ortaklıktan çekilmesi ve De La Rue'nun tüm ihaleyi tek başına üstlenmiş olması ortaklar arasındaki ilişkinin de dikkat çekmesine neden olmuştur.⁷⁰ Öyle ki De La Rue'nun ihaleye bir Fransız vatandaşı olarak tek başına girmek yerine, üst düzey devlet görevlisi olan bir Osmanlı vatandaşı ile girerek yarışa diğer girişimcilerden bir adım önde başlamayı planlamış olması ihtimali akla gelmektedir. Edouard Blacque'ın devlet nezdinde var olan saygınlığından ve iyi ilişkilerinden istifade ederek bazı bürokratik engellerin daha kolay aşılabileceği şüphesiz ki hakikatdir. İhalenin alınmasından hemen sonra Edouard Blacque'ın gerekçesiz bir şekilde ortaklıktan çekilmesi doğal olarak bu tür düşünceleri akla getirmektedir.

⁶⁹ BOA., İ.HR., 111/5446, Belge Nu. 23.

⁷⁰ BOA., A.MKT.NZD., 155/53; BOA., HR.MKT., 126/16.

1.1.3. Hattın Bütçe ve İhalesi

Hattın masrafının savaş harcaması kaleminden gösterilerek tahsisat-ı fevkalade bütçesinden karşılanacağı emredildiği halde, icrası için Maliye Nezareti'ne havale edilmesi ile Maliye'nin hazırladığı raporda söz konusu bütçede bu miktarda bir karşılığın olmadığı bildirilmiştir. Ancak telgrafın inşa ve idaresi için belirlenen söz konusu 4.000.000 guruşun ileri tarihlerde peyderpey ödenecek olmasından dolayı, Serdar-ı Ekrem Paşanın orduda bulunan muvazzaf askerlerin maaş ve tayinatları hakkında başlattığı tasarruf uygulamasından elde edilecek gelirlerden karşılanabileceği belirtilmiştir. Ancak eşya satın alımı ve memur getirilmesi için De La Rue'ya verilecek olan 100.000 franklık poliçe için acilen nakte ihtiyaç olduğu ve bunun da karşılığının bulunmaması nedeniyle zorluk yaşandığı belirtilmiştir. Yaşanan zorluk 19 Ağustos 1854 tarihli irade ile emval-i eytamdan borçlanmak sureti ile aşılmıştır. Konunun Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülmesi üzerine, söz konusu poliçe için emval-i eytamdan faizle borçlanılmasına karar verilmiştir.⁷¹

Hattın ihale edileceği De La Rue-Blacque ile Osmanlı Hükümeti arasında bir kontrat hazırlanması görevi 25 Temmuz 1854 tarihli iradeyle Maliye ve Ticaret Nezaretleri'ne havale edilmişti. Söz konusu nezaretlerin çalışmaları ve De La Rue-Blacque'ın teklifleri göz önüne alınarak iki ayrı kontrat hazırlanmıştır. Birinci kontratta hattın inşası hakkında ortakların ve devletin karşılıklı taahhütleri yer alırken, ikinci kontratta De La Rue yardımıyla Fransa'dan getirilecek memurların maaş ve harcırahları belirli bir usule konmuştur. 25 Ağustos 1854 tarihli Telgraf Komisyonu toplantısında De La Rue ve Blacque ile imzalanacak kontrat müsveddeleri Maliye Nazırı'nın görüşleri de alınarak incelenmiş ve uygun bulunmuştur. Öyle ki söz konusu kontratlar hakkında 31 Ağustos 1854'te de irade sadır olmuştur.⁷² De La Rue ve Blacque ile Maliye ve Ticaret Nazırları arasında imza olunacak inşaat kontratı maddeleri şunlardır:

1. Bu elektrikli telgraf İstanbul'da Bâb-ı Âli veya civarındaki münasip bir yerden başlayarak Sırbistan'da bulunan Belgrad'ta bitmek üzere Edirne'den Şumnu'ya ayrı bir şube ile ulaşacaktır. Hat posta yolunu takip ederek Edirne, Filibe, Sofya ve Niş'e uğrayarak Belgrad'ta muhafız konağında son bulacaktır. Adı geçen yedi adet telgraf merkezinin her birine haber almaya yarayan iki adet despitör, haber göndermeye

⁷¹ Konunun Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülmesi üzerine, söz konusu poliçe için emval-i eytamdan faizle borçlanılmasına karar verilmiştir. Konunun meşihatden sorulması ve Emval-i Eytam Müdüriyeti'nin birkaç gün içinde söz konusu meblağı nakden hazineye teslim edebileceklerinin bildirilmesi üzerine, kese başına 6 guruş faizle hazinenin emval-i eytamdan borçlandırılmasına karar verilmiştir. 100.000 franklık poliçenin guruş karşılığı, 1 frank 5 buçuk guruş hesabıyla 550.000 guruş tutmaktadır. Her bir kese 500 guruştan meydana geldiğine göre emval-i eytamdan 1.100 kese borçlanılmıştır. Bunun da faizi 6.600 guruş tutmaktadır. **BOA., İMMS., 2/63.**

⁷² **BOA., İMMS., 2/74.**

yarayan iki adet transmitör, birer adet komütatör yani harf cetveli, ikişer adet edevat cetveli, ikişer kilogram ipek kaplamalı tel, elektrikli telgrafi işletmeye yarayan çinko ve civa, birer adet çalar saat, birer adet sandalye ve diğer gerekli aletler müteahhitler tarafından yerlerine yerleştirilecektir. Ve tüm bunların inşası ilk olarak 689.727 frank ve ikinci olarak 22.816 direk ve etraflarına kazılacak hendekler için 38.416 franka mal olacaktır. Bu telgraf hattı için yedi telgraf merkezi belirlenecek olup bunlar, İstanbul, Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Belgrad, Şumnu olacaktır.

2. Genişliği 3 mm galvanize edilmiş elektrikli iki adet tel fağfure düğmeler ve çengeller ile kabuğu soyulmuş dayanıklı ağaçlardan yapılacak direkler üzerine çekilecektir. Direkler 50-60 metre aralıklarla dikilecektir. Direklerin en küçük olanları 6-7 m uzunluğunda olup kaidesinin genişliği 14-16 cm arasında ve zirvesinin genişliği 10-12 cm olacaktır. En büyük direkler ise 9-9,5 m uzunluğunda olup kaidesi 16-18 m ve zirveleri 12-14 cm genişliğinde olacaktır. Küçük direklerin kaideleri 1,33 m ve büyüklerin kaideleri 1,66 m uzunluğunda yere çakılacaktır. Toprak üstünde kalan temelleri kuvvetli taşlar ile sıkıştırılacaktır. Her direğin etrafına 6 m uzunluğunda dairevi hendekler kazılacak ve bu hendeklerin genişliği ve derinliği 1m olacaktır. Hendeklerin her iki tarafındaki yığma toprak duvarlar dik olmayıp 45 derece açıyla kurulacaktır. Hendek kazmanın zahmetli olduğu taşlık yerlerde direkleri hayvanların tahribatından korumak maksadı ile etraflarına taş yığılacaktır. Yol üzerine her iki saatlik mesafede inşa olunacak kulübelerin yüzleri telgraf yoluna karşı olacak ve gözetlemenin kolay olabilmesi için en münasip ve bekçilerin ikameti için en uygun mahallere inşa edilecektir. Kulübenin inşa edileceği yere en yakın mahalde tercih edilen en güçlü yapı malzemesi kullanılarak kulübeler ya tamamen ahşap, ya kerpiç ya da taştan yapılacaktır. Dayanıklılık ve devamlılığa dikkat edilerek en uygun yöntemle inşa edilecektir. Bu kulübeler bir odadan ibaret olup çatıları ahşap olmak üzere kiremit, kiremit bulunmadığı halde tahta ile örtülecektir. Odalarda birer ocak bulunacak ve ocak karşısında üç kişi ısınacak kadar bir mesafe olacaktır. Bunların iç ve dış uzunluğu 4 m, genişliği 3 m olup ön tarafının yüksekliği 2,66 m, çatısının kırıklığı nedeniyle arka tarafı 2,40 m olacaktır. Kulübelerin ön tarafının saçağı 1,5 m genişliğinde olacak ve her kulübenin bir kapısı ve bir kenarlı bir adet penceresi olacaktır.
3. Telgraf hattının süratle inşa edilebilmesi için akçenin ödenmesi maddesi aşağıda belirtildiği üzere icra olunacaktır: İlk olarak Paris'in itibar sahibi sarraflarından birine 100.000 franklık poliçe çekilmesi, ikinci olarak Avrupa'dan getirilecek eşyanın

İstanbul veya Tekfurdağı'na ihraç olunduğu haberinin geldiği tarihten itibaren iki ay vade ile 350.000 frankın verilmesi için meşhur bir sarraf üzerine çekilmiş bir kambiyaletinin⁷³ söz konusu tarihte verilmesi, üçüncü olarak kontratın akabinde Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue'ya İstanbul'da 30.000 frank verilmesi, son olarak geriye kalan 248.143 frank işe başladıktan sonra yol üzerinde bulunan vali ve kaymakamlara havale mektupları verilerek icap ettikçe ve iş ilerledikçe parça parça ödenecektir.

4. İki defada verilecek söz konusu 350.000 frankın verilme zamanı geçtiği ve ertelendiği takdirde geçen süre için yıllık %6 hesabıyla gecikme ve bu gecikmeden doğacak olan ticari zarar ve ziyanın ispatını gösteren senet ibrazı halinde söz konusu faiz de hesap olunarak hazineden verilecektir.
5. Telgraf direkleri ve sair işler için lazım olan keresteyi sahipli arazi ormanlarından kesmek icap ederse sahiplerle mukavele etmek ve icap ederse ödeme yapmak vali, kaymakam ve müdürler tarafından icra olunacaktır. Söz konusu kerestelerin kesilip yondurulması ile nakliye masrafları Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue'ya ait olacaktır. Kule inşa olunacak arazilerin satın alınması icap ederse bu işlem de devletçe yapılacaktır.
6. Avrupa'dan satın alınacak eşyanın kullanılmasından sonra fazla kalması halinde nakliye masrafı ve Avrupa'dan alındığı fiyatı ödenerek 10.000 franklık miktarı devlet tarafından alı konulacak icap ettikçe tamir için kullanılacaktır. Gerek ülke dışından gerekse ülke içinde satılan eşya gümrük, ihtisap ve rusumatdan muaf tutulacaktır.
7. Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue maiyetlerinde bir zabtiye çavuşu ile iki zabtiye ve buldukları mahallerin zabtiyelerinden iki nefer bulunacak ve inşaat başlangıcından sonuna kadar bunların maaşları devlet tarafından karşılanacaktır.
8. Eyalet vali, kaymakam ve müdürlerine hitaben, inşaat sırasında icap edecek yardımın sağlanması için Blacque ve De La Rue'nun talebiyle Sadaret'ten emirler gönderilecektir.
9. Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue bir yerden diğer bir yere giderken veya işle meşgul olurken güvenlikleriyle ilgili endişe duymaları halinde maiyetlerine vali, kaymakam veya müdürler tarafından derhal gerekli miktarda zabtiye verilecek ve maaşları devlet tarafından ödenecektir.
10. Bu kontrat düzenlenip Fransızca ve Türkçe olarak iki nüsha halinde yazıldıktan sonra her iki taraf da mühürleyip imza edeceklerdir. Ve içerdiği hükümleri adı geçen

---

⁷³ Teminat seneti.

müteahhitler tamamen icra etmeyi kabul etmiş olup, bunun dışında veya bunun hilafında asla bir şey yapmaya izinleri olmayacağını Fransa Kançılıryası resmen tasdik ile saltanat-ı seniyyeye teslim edecektir.

11. Hattın inşası sırasında başlanılıp henüz bitirilmemiş veya bitirilmiş bir mahalin yangın nedeniyle harap olduğu ispat edilirse Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue bu noktada mesul olmayacaklardır. Ancak direklerin dikilmesiyle yani işe başlanmasıyla beraber muhafız neferlerin ikame ettirileceği mahallerin inşa ve tamamlanmasına müteahhitler mecbur olacaktır.
12. Yukarıda belirtilen telgraf merkezlerinde telgrafhane olmak için münasip binalar bulunduğu halde devletçe gösterilecek, bulunmadığı halde yeni binalar yapılması devlete ait olacaktır.
13. Telgraf hattının inşasının bu kontrata uygun olup olmadığını belirlemek için Osmanlı Devleti özel bir memur tayin edip tarafına kontrat örneğini verecek ve bu memur inşaatın kontrata uygun olmasına dikkat edecektir.
14. Mösyö De La Rue ve Mösyö Blacque'tan biri Fransa'da veya hat inşaatı için taşrada bulunup da diğeri İstanbul'da bulunduğu halde hazineden verilecek akçe için İstanbul'da bulunanın verdiği senet veya taşra mal sandığından akçe verilmesi için taşrada bulunanın verdiği senet kabul edilecek ve diğeri bu senette benim mührüm olmadığı için kabul etmem diyemeyecektir.
15. Bu telgraf hattının 8.247 kese 170 guruşu aşmamak şartıyla inşa ve tamamlanmasına adı geçenler müteahhüd bulunup, Vidin mevkiinin iptali nedeniyle 60.000 frank indirim yapılacağı komisyonca kararlaştırılıp üzerine irade de çıkmış olduğundan, söz konusu 60.000 frankın her biri 5 buçuk guruş hesabıyla 660 kese tutarında olup müteahhitlerin talep ettiği toplamdan düşüldüğünde geriye 7.587 kese 170 guruş kalmaktadır. Ancak kontratın ikinci maddesinde yer alan direkler etrafına hendekler yapılması hususu tekliflerden sonra gündeme geldiğinden bu hendekler için 422 kese 288 guruş ödenmesine karar verilmiş ve hattın toplam masrafı 8.009 kese 458 guruş olmuştur. Bu kontratta yer alan her bir frankın bedeli 5 buçuk guruş olarak belirtilse de frankın fiyatı konusunda İstanbul'da bir sabite olmayıp dolayısıyla ödenecek miktar değişebileceğinden, taraflar herhangi bir kur değişikliğini dikkate almadan tüm bedelin 5 buçuk guruş hesabıyla ödenmesini talep ve kabul etmişlerdir.

Hattın tamamlaması ile birlikte hattı çalıştıracak kalifiye elemanların De La Rue tarafından Fransa'dan getirilmesi ve bir yıl müddetle çalıştırılarak Osmanlı memurlarını

da eğitimleri kararlaştırılmış ve bu hususa da kontratlarda yer verilmesi emredilmiştir.⁷⁴ De La Rue-Blacque ile devlet arasındaki ikinci kontrat telgraf hattının işletilmesi için Fransa'dan getirilecek on altı nefer memurun maaş ve harcırahları konusunda düzenlenmiş ve imza edilmiştir.⁷⁵ Buna göre:

- 1- Telgraf hattı inşa edildikten sonra kullanılmak üzere kontrata bağlı olarak Fransa'dan getirilip İstanbul'dan Belgrad'a kadar ve Şumnu'da olan şubelerde kullanılacak memur miktarları şöyle olacaktır.

Tablo 1.2. Fransa'dan getirilip Rumeli Telgrafhaneleri'nde Görevlendirilen Memur Sayıları ve Görev Yerleri.

Şube	Görev	Miktar
İstanbul	Telgrafın genel idare memuru	1 nefer
İstanbul	İstanbul-Belgrad hattının nazırı	1 nefer
İstanbul	Telgraf memuru	2 nefer
Edirne	Telgraf memuru	2 nefer
Şumnu	Telgraf memuru	2 nefer
Filibe	Telgraf memuru	2 nefer
Sofya	Telgraf memuru	2 nefer
Niş	Telgraf memuru	2 nefer
Belgrad	Telgraf memuru	2 nefer
Toplam		16 nefer

- 2- Hattın inşası bitip yukarıda belirtilen memurların İstanbul'a çağrılmaları lazım olduğunda bunlara İstanbul'a gelmek için 12.500 frank harcırah verilecektir. İstanbul'a geldikten sonra bir yıl boyunca istihdam edilecekler ve bunlara toplam 75.545 frank maaş verilecektir. Bu yıllık maaş aylık olarak hesaplanıp İstanbul'da bulunanlara hazineden, taşrada bulunanlara ise buldukları mahal emlakından her ay ödenecektir. Bu memurlar bir yıl çalıştırılıp kontratları yenilenmediği ve memleketlerine dönmelerine izin verildiğinde, kendilerine bu sefer dönüş harcırahı

⁷⁴ BOA., İ.HR., 113/50506.

⁷⁵ BOA., İ.MMS., 2/74.

olarak yine 12.500 frank verilecektir. Hizmet süreleri için şahsi tüm harcamaları kendileri tarafından karşılanacaktır. Kontratlar taraflar arasında birbirlerine teslim edilecek ve teslimatdan sonra Mösyö Blacque ve Mösyö De La Rue'ya da peşinen 10.898 frank harcırah verilecektir. Bahsi geçen memurların durum ve liyakatları şimdiden bilinemeyeceği için verilecek harcırah ve tahsis olunan yıllık maaştan her birine ne miktarda ödeme yapılacağı ilk etapta ayırlamayacağından, bu harcırah ve maaşların toplam miktarları geçmemek suretiyle De La Rue ve Blacque taahütte buldukları kontrata bunları da yazacaklardır. Bu memurların getirilip görevlendirilmesi müteahhitlere ait olup bu kontrat haricinde Saltanat-ı Seniye'den hiçbir şey talep etmeyeceklerdir.

- 3- Yukarıda bahsedilen memurlar Osmanlı Devleti emrinde çalışacak ve refakatlerine verilecek şakirdlere elektrikli telgrafın kullanımını talim ve açıklamak için bir yıl istihdamları yeterli görüldüğünden, kontratları İstanbul'a geldikleri günden itibaren bir yıl sonra son bulacaktır. Osmanlı Devleti talep ettiği takdirde kontratları yenilenip uzatılabilecektir. Bir an önce şakirdler yetiştirmek için memurlar ellerinden gelenin fazlasını yapacaklardır.
- 4- Avrupa'da bulunan telgraf idareleri arasındaki mukavele ve tarifelerin birer suretleri ile Saltanat-ı Seniye'nin inşa edeceği telgrafa bağlantısı olup mukavele yapılması gereken devletlerin telgrafları ile ne şekilde mukavele yapılmasının uygun olacağı hakkında De La Rue ve Blacque fikirlerini beyan ettikleri bir layihayı devlete sunacaklardır.
- 5- Bu kontratta harcırah ve maaşlar frank hesabıyla yazılmışsa da her bir frank 5 buçuk guruş olduğundan harcırah ve maaşların verilmesinde guruş hesabıyla ödeme yapılacak ve frankın değerinin artıp azalması dikkate alınmayacaktır.

Yukarıda verilen kontrat maddelerinden de anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti gerek hatların inşası gerekse inşaattan sonra çalıştırılması hususlarında en küçük ayrıntıya kadar herşeyi taahhüt altına almıştır. Böylelikle, ilk kez hayata geçirilecek böylesi bir projenin olumsuz sonuçlar doğurması ve telgraf teknolojisinden ümit edilen faydanın sonuçsuz kalması önlenmeye çalışılmıştır.

1.1.4 Birinci Büyük Proje

İhale sürecinin tamamlanıp kontratların imzalanmasıyla birlikte müteahhitler inşa çalışmalarını için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Herşeyden önce görev süresi biten ve Fransa'ya dönmek zorunda olan De La Rue için Fransa Devleti'nden izin talep edilmiştir. Paris Sefareti aracılığıyla De La Rue'nun telgraf inşasıyla görevlendirildiği Fransa'ya bildirilmiş ve hattın bitimine kadar Fransa'dan gerekli izin alınmıştır. İnşaatta kullanılacak eşyaların satın alınması ve gerekli memurların seçilmesi için, Fransa'ya gönderilen De La Rue'nun, karşılaşılabilecek zorlukların aşılması maksadı ile Paris Sefareti'ne gerekli yardım yapılması konusunda emir verilmiştir.⁷⁶

Paris'te bulunan De La Rue bir taraftan gerekli eşya ve aletleri satın almaya çalışırken diğer bir taraftan da bunların İstanbul'a nasıl nakledileceği ile uğraşmıştır. Eşyanın nakli için mevcut vapur şirketleriyle görüşen De La Rue, Liverpool vapurlarından olumsuz cevap aldıktan sonra Osmanlı Devleti'nin Londra Sefareti'nden yardım talep etmiştir. Alınacak eşyaların nakliyesi için Londra'da bulunan şirketlerden birinin organize edilmesi, ayrıca yapılacak satın alma ihalesine Londra'da bulunan telgraf fabrikalarının da katılmasının teşvik edilmesini isteyen De La Rue, böylelikle en zorlu görevlerinden olan eşya ve malzeme teminini tamamlamaya çalışmıştır.⁷⁷ İnşası planlanan hatlar için kullanılacak teller De La Rue ile Fransız Imperial Kumpanyası adına Mösyö Pikar arasında imzalanan kontratla temin edilmiştir. Kontrata göre De La Rue Imperial Kumpanyası'ndan toplam 175.000 kg telgraf teli satın alacaktı. İlk etapta 100.468 kg telin alımı gerçekleştirilmiştir. Geriye kalan 74.532 kg tel, %6 faiz eklenerek bir yıl sonra devralınacak ve İstanbul'a getirilerek diğer hatlar için kullanılacaktır. De La Rue'nun aldığı 100.468 kg telin bedeli 73.843 frank 96 santimdi.⁷⁸

Müteahhitlerin hazırlıkları sürerken diğer bir taraftan Osmanlı Devleti de gerekli hazırlıklara başlamıştır. Öncelikle inşa edilecek hatların ve bundan sonra gerekli olacak idarenin nezaretine bir memur tayin edilmesi gündeme gelmiştir. Meclis-i Vükela toplantısında, telgraf işlerinin ayrı bir idarece yönetilmesi kararı alınması üzerine Maliye veya Ticaret Nezaretleri altında bir birim oluşturulması düşünülse de her iki nezaretten de iş yoğunlukları nedeniyle olumsuz yanıt gelmesi, idarenin, bu nezaretlerden birinin bünyesinde kurulmasına engel olmuştur. Yapılacak hattın Bâb-ı Âli'de kurulacak telgraf odasından başlayacak olması nedeniyle, telgraf idaresinin de Bâb-ı Âli'de mevcut bir memurun bünyesine verilmesi gündeme gelmiş, iş yoğunluğunun müsait olması sebebi ile telgraf

⁷⁶ BOA., A.MKT.UM., 162/23.

⁷⁷ BOA., A.MKT.UM., 162/23.

⁷⁸ BOA., İ.HR., 134/6918.

işlerinin idaresi 16 Ekim 1854'te Beylikçi Afif Efendi'ye devredilmiştir.⁷⁹ Bu tarihten itibaren telgraf ile ilgili her konu doğrudan Afif Bey tarafından idare edilecektir.

Hat için gerekli olan alet ve edevat De La Rue tarafından satın alındıktan sonra, ödemesi Paris Sefiri Veliyüddin Rifat tarafından yapılmış ve bunun için daha önce sefarete gönderilen 100.000 frank kullanılmıştır.⁸⁰ Bu aşamadan sonra söz konusu eşyalar İstanbul'a nakledilmiştir. Eşyaların İstanbul'da muhafaza edilerek nem ve rutubetten korunması ihtiyacı gündeme geldiği zaman, inşaat ortaklarından Blacque Bey'in ricası ile Darülfünun'un boş odaları geçici olarak, bu iş için tahsis edilmiş, ayrıca De La Rue'nun Fransa'dan getireceği telgraf memurlarının ikameti için de ilk etapta burası uygun görülmüştür.⁸¹ Darülfünun'da muhafaza edilen eşyalar yaklaşık bir ay sonra Bâb-ı Âli karşısında yer alan Alay Köşkü'ne taşınmış ve burası telgraf idaresinin deposu haline dönüştürülmüştür.⁸² İstanbul'a ulaşan telgraf hattı eşyaları burada depo edildikten sonra, inşaatın başlayacağı tarihten önce uygun yerlere nakledilmeye başlanmıştır. Hat inşası için gerekli olan alet edevat ve tel sandıkları kayıklara yüklenerek Silivri ve Tekfurdağı Limanlarına sevk edilmiş⁸³, buradan da kaymakamlar tarafından tahsis edilip telgraf müteahhidi tarafından ödenen arabalar vasıtasıyla Edirne'ye götürülerek Edirne Valisi'ne teslim edilmiştir.⁸⁴ Hattın inşası için gerekli olan direklerin bir kısmı da deniz yoluyla nakledilmiştir. Bolu ve havalisinden toplanan serenler⁸⁵ Hazine-i Hassa Kumpanyası vapurları ile Büyükçekmece ve Silivri İskelelerine taşınmış ve bu civardaki hattın inşası için kullanılmıştır.⁸⁶

Direk, tel ve aletlerin temininin ardından mühendisler derhal işe koyulmuştur. Öncelikle güvenliği sağlama hususunda önemli olan bekçi kulübelerinin yapımına başlanmıştır. Anlaşılan odur ki De La Rue'nun tel çekme işinden önce Vikson isimli bir mühendis bekçi kulübelerinin inşası için görevlendirilmiş ve De La Rue'nun izleyeceği güzergahta önceden kulübeler inşa etmeye başlamıştır. Mühendis Vikson'un görevlendirildiği kulübe inşası esnasında yerel idarecilere de gerekli kolaylığı ve güvenliği sağlamaları hususunda merkezden emirler gönderilmiştir.⁸⁷ Vikson'un kulübe inşaatını tamamlamış olduğu kazalara zaman kaybetmeden merkezden emirler gönderilerek söz konusu kulübelere bekçiler tayin edilmesi istenmiştir. Böylece inşası tamamlanan bölgelerin başı boş kalması ve

⁷⁹ BOA., İ.MMS., 2/77; BOA., A.MKT.MHM., 59/82.

⁸⁰ BOA., A.MKT.UM., 166/60.

⁸¹ BOA., A.MKT.NZD., 122/45; BOA., HR.MKT., 94/85; BOA., HR.MKT., 95/76.

⁸² Söz konusu odaların hastaneye dönüştürülmesi kararı verildiği için eşyalar Alay Köşkü'ne nakledilmiştir. BOA., A.MKT.NZD., 141/45.

⁸³ BOA., HR.MKT., 102/19; BOA., HR.MKT., 106/18; BOA., HR.MKT., 108/14.

⁸⁴ BOA., HR.MKT., 102/22.

⁸⁵ Çam tomruğu.

⁸⁶ BOA., HR.MKT., 97/18.

⁸⁷ BOA., A.MKT.MHM., 60/37; BOA., HR.MKT., 102/14.

herhangi bir zarara uğratarak telgraf inşaatının akamete uğraması önlenmeye çalışılmıştır. Lakin, bazı kaza kaymakamlarının emirleri yerine getirmemesi üzerine hırsızlık vakaları yaşandığı görülmektedir. Örneğin bu hususta Edirne Eyaletine bağlı Kaza-i Erbaa Kaymakamı'na gönderilen ihtarda kaza sınırları dahilinde inşa edilen bazı kulübelerin kerestelerinin çalındığı belirtilerek, bunların devlet malı olduğundan kaymakamın sorumluluğunda olduğu ve yaşanan kayıpların sirkatten farksız olduğu açıklanarak gerekli cezai işlemin yapılacağı bildirilmiştir.⁸⁸ Söz konusu örnekten de anlaşıldığı üzere, devlet telgraf hatlarının inşasında yaşanacak zorluk ve aksaklıklara mani olmak için yerel idarecilere de sorumluluklar yüklemiş ve böylece inşa edilecek hattın idare ve güvenliğinin sağlanması sıkı tedbirlerle kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

Mühendis Vikson'un kulübe inşaatını belirli bir aşamaya getirmesiyle direklerin dikimi ve tellerin çekilmesini içeren esas inşaatı başlatmak üzere De La Rue göreve başlamıştır. İstanbul'dan başlayarak Edirne ve sonra Belgrad'a kadar uzun bir yol kat edecek olan mühendis De La Rue ve Blacque'ın maiyetlerine Meclis-i Vükela kararı ile bir çavuş ve iki zabtiye tahsis edilmiştir.⁸⁹ Ayrıca uzun bir süre inşaat işi için kaza kaza gezecek olan De La Rue'ya gerekli yardım ve kolaylığın gösterilmesi için Sofya Kaymakamı Şükrü Efendi, Belgrad Muhafızı İzzet Paşa, Niş Mutasarrıfı İsmail Paşa, Filibe Kaymakamı Müşvik Paşa ve Silistre Valisi Said Paşa'ya ayrı ayrı emirler gönderilmiştir.⁹⁰ İnşaata başlayan De La Rue İstanbul'dan Silivri'ye kadar ulaştığı sırada Fransız ve İngilizlerin Balaklava'yı Varna'ya ve Varna'yı Rusçuk üzerinden Bükreş'e bağlayan şebekeyi tamamladıkları haberi gelmiştir.⁹¹

1.1.5. İstanbul-Şumnu Hattı

1.1.5.1. Yeni Müzakereler

Varna-Bükreş hattının tamamlanması üzerine yapılan yeni değerlendirmede, müteahhitlerle anlaşılan İstanbul-Şumnu-Belgrad hattının Belgrad koluna ihtiyaç kalmadığına karar verilmiştir. Bâb-ı Âli'nin görüşüne göre İstanbul'dan başlayıp Edirne'den geçerek Şumnu'ya ulaştırılacak hat, buradan Fransızların Varna-Bükreş hattına bağlanacak ve Avrupa ile doğrudan haberleşme yolu açılacaktır. Bu nedenle Edirne-Belgrad arasındaki mesafe iptal edilerek buraya harcanacak eşya ve yapılacak masrafın daha fazla fayda sağlayacak hatlar için kullanılması düşünülmüştür. Zira yapılan ilk planda hattın Belgrad'a kadar uzatılmasının tek

⁸⁸ BOA., HR.MKT., 95/18.

⁸⁹ BOA., İ.MVL., 319/13516. Söz konusu maiyet memurlarının başlangıçta belirlenen aylık maaşları birkaç ay içerisinde artırılarak Çavuş İsmail'e 376 guruş 5 para ve her ikisinin de adı Mehmet olan iki zabtiyeye 346şar guruş 5er para maaş verilmesi ve bu maaşların buldukları mahal mal sandığından ödenmesi kararlaştırılmıştır. BOA., İ.MVL., 324/13856; BOA., İ.DH., 332/21712.

⁹⁰ BOA., HR.MKT., 101/7.

⁹¹ BOA., A.MKT.NZD., 155/53.

gerekçesi, Osmanlı hattının Belgrad'a kadar gelen Avrupa hatlarına bağlanması ve Avrupa başkentleriyle irtibat kurulmasıydı.

Hat güzergahının değiştirilmesi ve Belgrad kolunun iptali kararı üzerine telgraf işlerinden sorumlu Beylikçi Afif Bey, De La Rue ve Blacque'ın yeni bir layiha hazırlamalarını istemiştir. Bunun üzerine ortakların hazırlayıp sundukları yeni layihada, söz konusu değişiklik ve hattın Şumnu yoluyla Fransız hattına bağlanması fikrinin devletin menfaatine olacağı ve arzulanan faydaların misliyle karşılanacağı beyan edilerek, kontratın yenilenmesinde bir sakınca görmedikleri belirtilmiştir. Layihaya göre, ortaklar ilk kontratta belirtilen toplam masrafı aşmayacaklarını beyan ederek, İstanbul-Şumnu hattını önceki plana göre yarım kat daha az eşya ile en güzel şekilde inşa edebileceklerini taahhüt etmişlerdir. Öyle ki yeni tekliflerinde İstanbul-Şumnu hattının iki tel yerine üç tel olarak inşa edileceğini ve üçüncü telin sadece devlet ve tüccarların hizmetine tahsis edilerek hızlı ve kolay haberleşme sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca gerek devlet memurları gerekse tüccarların telgraf gönderip almalarını kolaylaştırmak üzere, İstanbul'da Bâb-ı Âli'de bulunacak merkezden Galata Borsası'na ve Dolmabahçe Sarayı'na birer bağlantı tesis edilmesinin şart olduğu açıklanmıştır. Bu yolla Dolmabahçe'de ikamet eden padişah ile diğer devlet adamları arasında hızlı haberleşme sağlanabileceği, özellikle Meclis-i Âli toplantıları esnasında padişahın fikir ve onayına telgraf vasıtasıyla ulaşılacağı örnek gösterilerek bu iki kolun inşası teşvik edilmeye çalışılmıştır. De La Rue ve Blacque bahsedilen bu yeni planının inşasını taahhüt etmek üzere bazı taleplerde bulunmuşlar ve ilk olarak inşa edilecek hatlar için yapılacak masrafların zamanında kendilerine ödenmesini ve buna dikkat edilmesini istemişlerdir. Ayrıca, ilk kontrat gereğince elde edecekleri %14 kârın zaten bu türden işler için en düşük kâr olduğunu beyan ederek ilk kontratta beyan edilen bu bedelin kendilerine ödenmesini talep etmişlerdir.⁹²

Son olarak satın alınması kararlaştırılan ancak yeni plan için fazla olan telgraf alet ve eşyasının tamamının alınması ile yapılacak hatların tamirinde kullanılacağı ve yaklaşık yirmi yıl boyunca yeniden alet-edevat alımına gerek kalmayacağı belirtilmiştir. Söz konusu layihanın kabul edilmesi halinde devletin de birçok menfaat elde edeceği anlatılmıştır.⁹³ Öyle ki Belgrad kolunun iptali ile herşeyden önce Osmanlı Devleti uzun bir hattın korunması ve idaresi için yapacağı daimi masraftan kurtulacaktır. Yeni planda yer alan Galata ve Dolmabahçe kolları hem padişah hem de devlet adamlarının günlük işlerinde hız ve kolaylık

⁹² Ortaklar ilk kontrat akabinde bir İngiliz şirketinin %15 kâr teklifi ile ihaleyi devr almak için girişim yaptığını beyan ederek, söz konusu %14'lük kârın gerçekten makul olduğu fikrini desteklemeye çalışmışlardır.

⁹³ BOA., A.MKT.NZD., 108/100.

sağlayacak bu da devlet işlerinin daha hızlı bir şekilde ortak aklın ürünü olarak ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

Layihada inşa edilecek hat için saat başına yapılacak masrafa dair açıklayıcı bilgiler de sunulmuş ve her bir saatlik mesafe için 3.614 frank masraf gösterilmiştir. Buna göre:⁹⁴

Tablo 1.3 Edirne-Şumnu Hattı'nda Her Bir Saatlik Mesafenin Masraf Listesi.

Masraf	Frank
1 saatlik mesafeye dikilecek 72 direğin nakil ve dikilmesi için (Her bir direk için 8 frank)	576
1 saat için inşa edilecek bir kulübenin masrafı	220
Telgraf aletinin pahası	150
Porselen, dide, çengel ve bunların nakliyesi için	1.292
12.800 metre galvanize tel	1.460
Telleri çekmek için gerekli alet	29
Hademe ve mektub masrafı	25
Memurlar için bargir masrafı	12
Diğer teferruatın masrafı	50
Toplam	3.614 frank

Ortakların hazırladığı yeni layihanın yukarıda belirtilen şartları gereğince yapılan hesapta, ortakların yeni planı inşa etmek için talep ettikleri toplam meblağ 581.173 frank 42 santim olarak hesaplanmıştır. Bu meblağın kalemleri şu şekildedir:⁹⁵

Tablo 1.4 Edirne-Şumnu Hattının Toplam Masraf Kalemleri.

Açıklama	Frank-Santim
1 saati 3.674 franktan İstanbul-Şumnu arasındaki 102 saat mesafe için üç telli hattın inşa masrafı	368.628
Galata ve Dolmabahçe Sarayı'ndan İstanbul	50.000

⁹⁴ BOA., A.MKT.NZD., 108/100.

⁹⁵ BOA., A.MKT.NZD., 108/100.

Telgraf Merkezi'ne çekilecek teller için	
İlk kontratta belirtilen toplam 728.143 frank üstünden ortaklara verilecek %14 kâr	101.940 frank 2 santim
Telgraf inşasından sonra kalacak fazla eşyanın bedeli	60.605 frank 40 santim
Toplam	581.173 frank 42 santim ⁹⁶

Ortaklar, inşa edilecek İstanbul-Şumnu hattının 102 saatten fazla bir mesafe tutması sonucunda belirlenen saat başı masrafın toplam masrafa ekleneceğini, tam aksine 102 saat mesafeden daha az bir inşaat yapıldığı takdirde ise ödenen miktarın Osmanlı Devleti'ne geri iade edileceğini belirtmiştir. Tüm bu hesaplar çerçevesinde, imzalanan ilk kontrat ile Belgrad kolunun iptali konusundan sonra hazırlanan yeni layihada belirlenen bedeller karşılaştırıldığında 146.969 frank 58 santimin Osmanlı Devleti hazinesine kalacağı ortaya konmuştur.⁹⁷

Bu esnada ortaklardan Blacque'ın işten el çektiği ve De La Rue'nun tüm sorumluluğu üzerine aldığı görülmektedir.⁹⁸

De La Rue yeni şartlar altında imzalanacak kontratı kabul etmek için telgraf işlerinden sorumlu Beylikçi Afif Bey'e bir dizi talep sunmuştur. De La Rue'ya göre;

- Herşeyden önce Belgrad kolu inşasını yapmamak sureti ile ortaya çıkacak her türlü fazla masraf hesap edilerek kendisine ödenmelidir.
- İkinci olarak, ilk kontratta belirtilen ödeme usulü yine geçerli olacak ve uygulanacaktır.
- Bir saat mesafe 4.000 metre olarak kabul edilecek ve her bir saat için 3.309 frank 75 santim ödenecektir.
- Telgraf işlerinde daha fazla tehir olmaması için en fazla on gün içinde Bâb-ı Âli tarafından kesin karar verilecektir.
- Telgraf işleri Saltanat-ı Seniyye adına yürütülecektir.

⁹⁶ Arşiv gömleği içerisinde yer alan layihanın fransızca orjinalinde 581.173 frank 42 santim belirtilse de layihanın o zaman yapılan Osmanlıca tercümesinde bu miktar 581.163 frank 42 santim olarak geçmiştir. Söz konusu farkın sehven yapıldığı ortadadır.

⁹⁷ BOA., A.MKT.NZD., 108/100.

⁹⁸ Devletle yapılan yeni düzenlemeler ve kontratta sadece De La Rue'nun ismi geçmekle birlikte ilgili telgraf komisyonu layihasında da Blacque'ın De La Rue ile yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle işten ayrıldığı ve kontratın De La Rue üzerine kaldığı belirtilmiştir. BOA., A.MKT.NZD., 155/53.

- Ödenmesi gereken meblağların gecikmesi halinde %12 faiz ayrıca kendisine ödenecektir.
- Değiştirilmesi kabul edilen şartlar dışında kalan ilk kontrattaki tüm şartlar aynen yürürlükte olacaktır.
- De La Rue'nun Fransa'ya çağrılması halinde, oradaki görev ve durumunun korunması ve izin alınması için Osmanlı Devleti tarafından her türlü girişim yapılacaktır.
- Kontratın daha sonra tekrar değiştirilmek istenmesi halinde değişiklik isteyen taraf sonuçlarını göze alacaktır.⁹⁹

Tüm bu taleplerle, tek başına üstlenmiş olduğu kontrat nedeniyle kendini olabildiğince güvence altına almaya çalışan De La Rue'nun talepleri dikkate alınarak yeni bir kontrat hazırlığına başlanmıştır. Bu esnada toplanan Telgraf Komisyonu kararına göre, eski plan tertibince toplam 220 saat mesafeye yetecek eşya ve alet alınması için kontratlar yapıldığı gerekçesi ile, satın alınacak bu eşyaların tümünün kullanılarak, İstanbul-Şumnu haricinde lazım olan yerlere telgraf hattı çekilmesini gündeme getirmiş ve söz konusu durum De La Rue'ya teklif edilmiştir. İlk kontratta yer alan meblağ karşılığında yeni güzergahları inşa etmeyi kabul eden De La Rue'nun, fazla olarak hesap ettiği 5 saat mesafe için toplam 15.000 frank ve Belgrad kolu için direk tedarik etmeye başlayan amelelerin işleyen yevmiyelerinin ödenmesi ve bilgi sahibi olmadığı Selanik yolu hakkında keşif yapmak üzere bir memurun görevlendirilmesini de içeren talepleri komisyon tarafından kabul edilmiştir. Komisyonun De La Rue'ya sunduğu yeni teklifte yer alan yeni güzergahlar, Silivri'ye kadar inşa edilmiş olan hattın bir kolun Tekfurdağı üzerinden Çanakkale Boğazı'na çekilmesi, yine Silivri'den başlayarak ikinci bir kolun Keşan üzerinden Selanik istikametine doğru uzatılması ve geriye kalacak malzeme ile Karadeniz sahilindeki Rumeli Feneri'nden Yedikule'ye kadar bir hat çekilmesini içermekteydi.¹⁰⁰

İlk güzergahın maksadı, İstanbul'un Çanakkale Boğazı'na bağlanması ile 1854 yılı sonunda İngiliz Lionel Gisborne tarafından Osmanlı Devleti'ne yapılmış teklif için ön hazırlık yapmaktı. Çünkü Çanakkale Boğazı ile İskenderiye arasında denizaltı telgraf kablosu döşeyerek bir bağlantı kurmayı teklif eden Gisborne, İstanbul'dan Çanakkale Boğazı'na devlet eliyle bir hat inşa edilmesi ve İskenderiye'nin İstanbul vasıtası ile Avrupa hatlarına

⁹⁹ BOA., A.DVN., 102/39.

¹⁰⁰ BOA., A.MKT.NZD., 155/53, Belge Nu.2.

bağlanmasını teklif etmişti.¹⁰¹ Telgraf Komisyonu yapmış olduğu bu değerlendirme ile söz konusu denizaltı kablosunun inşası halinde zaten gerekli olacak İstanbul-Çanakkale Boğazı hattını önceden inşa ettirmeyi planlamıştır.

Yeni teklif edilen ikinci kolun inşa maksadı ise, ilerleyen tarihlerde Osmanlı topraklarına yayılması kaçınılmaz olan telgraf hatlarının, eldeki malzeme ile Osmanlı topraklarının büyük ve önemli bir kısmını teşkil eden Selanik, Manastır, Yanya ve İşkodra Vilayetleri'ne doğru erkenden uzatılmaya başlanması çabasıydı. Zira Adriyatik Sahili ve Ege Denizi'nin karşı sahillerinin İstanbul'a bağlanması heyecan verici bir düşüneydi.

Üçüncü koldan beklenen fayda ise İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişi ile İstanbul merkezi arasında irtibat kurarak Karadeniz'de seyreden gemilerle haberleşmenin kolaylaştırılmasıydı.

Bahsedilen komisyon kararına Sultan Abdülmecit ihtiyatlı yaklaşmış, Avusturya'nın bu hususta yapmış olduğu teklifin bir kez daha tartışılmasını talep etmiştir.¹⁰² Nisan 1855 tarihinde Avusturya tarafından iletilen teklifte, inşa edilecek hattın ne suretle gerçekleştirildiği sorularak, Avusturya'nın Sırp Beyi ile inşa ettirdiği Belgrad-Aleksinaç hattının tamamlandığı, ancak İstanbul ile Aleksinaç arasında Osmanlı hattı inşa edilmediği takdirde bunun faydasız kalacağı belirtilmiş ve bu hattın inşası için Avusturya'nın gerek mühendis gerekse eşya yardımında bulunabileceği belirtilmişti. Avusturya ayrıca, Aleksinaç ile Selanik arasında bir hat inşa edilerek Selanik Limanı ile irtibat kurulmasını da gündeme getirmişti.¹⁰³ Buna rağmen komisyon Avusturya'nın bu teklifini kabul etmemiştir.¹⁰⁴ Avusturya'ya gönderilen

¹⁰¹ Lionel Gisborne'un Osmanlı Devleti'ne sunduğu yedi maddelik İskenderiye-Çanakkale Boğazı Telgraf Projesi teklifi için Bkz. **BOA., İ.MMS.**, 3/95. Lionel Gisborne 1823'te St. Petersburg'da doğmuştur. Babası İngiltere'nin St. Petersburg Sefiri Thomas John Gisborne'dur. İngiliz mühendis olan Lionel Gisborne, Çanakkale ile İskenderiye arasına deniz altı telgraf kablosu inşa imtiyazını almıştır. İstanbul'a gelip telgraf imtiyazı için birçok girişim yapmıştır. Lady Hornby'nin aktardığına göre, Osmanlı devlet adamları ile anlaşmazlıklar yaşamış, yaklaşık beş ay boyunca bürokratik sorunlarla boğuşmuştur. (Lady Hornby, alaycı bir üslupla Gisborne'un başka bir yerde beş saatte halledebileceği bir işi Türklerle beş ayda halledemediğini aktarır.) Bâb-ı Âli'yi ikna ettikten sonra Mısır hükümeti nezdinde girişimler yapmak için Mısır'a gitmiştir. Edmund (Emelia Bithynia, Lady) Hornby, **In and Around Stambul**, Published by James Challen - Son, Philadelphia, 1866, s.101. İngiltere hükümeti nezdinde de yaptığı girişimler ile 1857'de Kızıldeniz'de deniz altı telgraf kablosu inşası için imtiyaz talep etmiştir. İngiliz hükümetinden yeterli desteği alamaması karşısına her zaman bir sorun olarak çıkmıştır. Kardeşi Francis Gisborne'u İstanbul'a göndererek imtiyazın onaylanması hususunda girişimler yaptırmış, Francis Gisborne Telgraf Komisyonu huzurunda konu ile ilgili bilgiler aktarmıştır. 1858 yılında Red Sea and India Telegraph Company'nin kuruluşunu gerçekleştirmiştir. Suez Limanı'ndan Aden'e, oradan da Karaçi'ye kadar deniz altından inşa ettiği telgraf hattı ile Batı Akdeniz'e kadar uzanmış olan Avrupa hatlarını Hindistan'a ulaştırmıştır. İlerleyen tarihlerde Avustralya ile Singapur arasında deniz altı telgraf kabloları inşa çalışmaları gerçekleştirmiştir. **BOA., HR.MKT.**, 172/20. Charles Bright, **Submarine Telegraphs – Their History, Construction and Working**, Published by Crosby Lockwood and Son, London, 1898, s. 57; Daniel R. Headrick, **The Invisible Weapon: Telecommunications and International Politics (1851-1945)**, Oxford University Press, 1991, s. 22-24.

¹⁰² **BOA., A.MKT.NZD.**, 155/53, Belge Nu.1.

¹⁰³ **BOA., HR.TO.**, 156/26.

¹⁰⁴ **BOA., A.MKT.NZD.**, 155/53, Belge Nu.2.

cevabi nitelikteki yazıda, buna gerekçe olarak maddi imkansızlıklar ve stratejik öncelikler ileri sürülmüştür.¹⁰⁵

1.1.5.2. Yeni Kontrat

Telgraf Komisyonu'nun nihai kararı üzerine yapılan düzenlemeler ile yeni kontrat hazırlanmış ve De La Rue tarafından ilgili maddeler taahhüt edilmiştir. Yeni kontrat şu hususlardan oluşmaktaydı:

İlk kontrata bağlı olarak Avrupa'dan satın alınan eşya ve aletler toplam 220 saatlik mesafeye yetecek durumdadır. Buna bağlı olarak söz konusu eşya ile aşağıdaki hatlar inşa edilecek ve toplam masraf 728.143 frankı aşmayacaktır.¹⁰⁶

- Edirne'den geçmek üzere İstanbul'dan Şumnu'ya iki telli bir telgraf hattı çekilmesi (102 saat)
- Bâb-ı Âli Telgraf Merkezi'nden Büyükdere ile Karadeniz Boğazı'na kadar bir telgraf hattı çekilmesi (10 saat)
- İstanbul'dan Kal'a-i Sultaniye karşısında bulunan Kilidü'l-bahr'e bir telgraf hattı çekilmesi (68 saat)
- Geriye kalacak malzeme ile İstanbul'dan Manastır'a doğru bir telgraf hattı çekilmesi (40 saat)

Hatların inşası aşağıda belirtilen maddelere uygun olarak yapılacaktır.

1. Yeni kollarda, iptal edilen Belgrad kolunda yapılacak masraftan daha fazla masraf yapılması gerekirse, yani su içinden tel çekilmesi, gutta-percha¹⁰⁷ tel yapılması, yeni merkezler için yeniden alet ve makine satın alınması gibi plan dışı harcamalar harcamalar yapılması zorunlu olduğu takdirde bu masraflar hesap olunarak karşılıkları ayrıca müteahhide ödenecektir.

¹⁰⁵ BOA., HR.TO., 156/65; BOA., HR.MKT., 107/91; BOA., A.MKT.NZD., 155/53.

¹⁰⁶ Söz konusu miktar ilk kontratta beyan edilen miktar ile aynıdır.

¹⁰⁷ Gutta-Percha Malay dilindeki guetta-sakız ve percha-giysi kelimelerinden gelmekte olup, Malay Yarımadası'nda yabani olarak yetişen ağaçların kabuklarının kazınması ile elde edilen sütlü ve sakızlı bir sudur. Bu maddenin Avrupa'ya taşınması Portekizli mühendis José d'Almeida tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk kez 1848 yılında Profesör Faraday tarafından bir yalıtım malzemesi olarak kullanılabilceği duyurulmuştur. Bu tarihten itibaren mühendis ve kimyagerlerin çalışmaları ile gutta-perchanın su altına dönecek kabloların yalıtımı amacıyla kullanılması için çalışmalar yapılmıştır. Gutta-perchanın denizaltı telgraf kablolarında ilk kez kullanımı 1847 yılında Almanya'da gerçekleşmiştir. Werner Siemens gutta-percha tekniğini kullanarak Berlin ile Grossberen arasına su altından telgraf hattı döşemiştir. 1848 yılında Messrs Barlow ve Foster gutta-percha nın bir yalıtım malzemesi olduğuna dair Almanya'da patent almışlardır. Charles Bright, **Submarine Telegraphs – Their History, Construction and Working**, s.248-250.

2. Şehir ve kasaba ahalisinin cehaletlerinden dolayı ortaya çıkan ve ilk denemede tecrübe de edilen zorlukların ortadan kaldırılması için hattın saltanat-ı seniyye adına yapıldığının ilanı zorunludur.
3. İlk kontratta yer alan ödeme yöntemleri aynen uygulanacak ve ertelenmeyecek, yapılan güzergah değişikliği haricindeki diğer maddeler de aynen uygulanmaya devam edilecektir.
4. 1854 yılında verilen eşya ve alet defterinde yer alan meblağlar o tarihten bu güne iki kata yakın derecede pahalandığından satın alınacak her eşyanın fazlaca ödenecek pahaları müteahhitlerce devletten mükafat adı altında talep edilecektir.
5. Telgraf hatlarının muhafızları, muhafızhanelerin tamamlanması anında buralara yerleştirileceklerdir.
6. Telgraf işlerinin yürütülmesi esnasında ve gerekse sonrasında iki taraf arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkarsa bir hakim veya haberleşmeden anlayan bir kişi tayin edilecek ve sorunu çözmeye yetkili olacaktır.
7. Hattın uzunluğunun belirlenmesi için harita üzerinde pergelle gösterilmesi ve yeni metre hesabıyla düzenlenmesi gerekmektedir. Son hesaba göre bir saat 4.000 metre kabul edilmektedir.¹⁰⁸
8. Belirtilen meblağın ödenmesinde gecikme olduğu takdirde Osmanlı Devleti müteahhide %12 gecikme faizi ödeyecektir.
9. Hatların inşasının uzun sürecek olması sebebi ile müteahhidin Fransa'daki memuriyetinin korunması hususunda Osmanlı Devleti gerekli girişimleri yapacaktır.
10. Müteahhit hastalandığı veya işe devam edecek takati kalmadığı durumda kendi yerine vekalet edecek bir kimseyi bizzat tayin edecektir.
11. Deniz içinden tel çekilmesi mecburiyetinde kalındığı takdirde, karadan çekilen hattın malzemesinin bir kısmı kullanılmayacağı gibi diğer malzemelerin devlet tarafından satın alınması gerekecektir.

1.1.5.3. İstanbul-Edirne Kolu

De La Rue'nun inşaatı kabul etmek için Afif Bey'e sunduğu şartlara uygun olarak hazırlanan bu kontratın imzalanması ile artık bürokratik işler son bulmuş ve sıra esas iş olan inşaat gelmiştir. De La Rue yola çıkmadan, İstanbul'a geldiğinden beri refakatinde bulunan Tercüme Odası halifelerinden Arif ve Ogüst Efendilerin inşaat müddetince hizmetine

¹⁰⁸ Kontratta beyan edilen toplam mesafe 220 saat olduğundan, bu hesaba göre inşa edilecek telgraf hattı uzunluğu 880 km'dir. Harita üzerinde yapılan bir hesaplamada geriye kalan eşya ile Manastır'a doğru inşa edilmesi planlanan 40 saatlik hattın ancak Kavala'ya kadar ulaşabileceği anlaşılmaktadır.

verilmesini istemiştir. Arif ve Ogüst Efendi'nin De La Rue'nun yanında Edirne ve Şumnu güzergahı boyunca dolaşması ve inşaata refakat etmelerine izin veren Bâb-ı Âli, iki Osmanlı memurunun telgraf işlerini tecrübe etmeleri ve ileride bu hizmette kullanılmalarını hesap ederek, 2.000 guruş maaşla Arif Efendi ve 1.000 guruş maaşla Ogüst'ü De La Rue'ya yardımcı tahsis etmiştir.¹⁰⁹ Yardımcıları ile yola çıkan De La Rue, kontratta ısrarla taahhüt edilmiş olsa da, en çok nakit para sıkıntısı ile uğraşmıştır. Zaman zaman İstanbul'a gönderdiği şikayet mektuplarında mal sandıklarından ödeme alamadığını bu nedenle nakit sıkıntısı yaşadığını, elinde para olmaması nedeniyle amelelere iş yaptıramadığı ve amelelerin iş bıraktığını belirtmiştir.¹¹⁰ Kendisine taahhüt edildiği gibi yerel idarecilerin yardımında bulunmadığından da şikayet eden De La Rue, işi bırakma ve İstanbul'a geri dönme raddesine geldiğini bildirmiştir.¹¹¹ Ancak Bâb-ı Âli buna izin vermeyerek taşraya yazdığı emirlerle De La Rue'nun şikayetlerini çözmeye ve telgraf inşasının yarım kalmasını engellemeye çalışmıştır. Konuya farklı bir bakış açısı ise Edirne Valisi Rüstem Paşa'nın arzı sayesinde elde edilmektedir. Rüstem Paşa merkezin emir ve eleştirilerine verdiği cevapta, De La Rue'nun valiye danışmadan amele topladığını, bu nedenle de amelelerle anlaşmak ve onları idare etmekte sıkıntı çektiğini belirtmiştir. Ayrıca mal sandığında yaşanan nakit sorunu nedeniyle gerçekleştirilemeyen ödemenin yapılması ve telgraf işinin aksamaması için Edirne sarrafından 50.000 guruş borçlanılarak kendisine ödeme yapıldığını beyan etmiştir.¹¹² Bu manzaraya göre inşaatta yaşanan esas sorunun De La Rue ile valinin ve yahut diğer idarecilerin irtibat kurmaması ve yetki karmaşası olduğu söylenebilir.¹¹³ Yaşanan bir diğer sorun olan bekçi kulübeleri ve muhafızlar meselesi de göstermektedir ki taşrada bulunan idarecilerle De La Rue uzlaşmak yerine birbirleriyle rekabet eder noktaya gelmişlerdir. De La Rue'nun şikayetine göre, inşa edilen kulübelere bekçi yerleştirilmemesi veya bazı yerlerde yeterli bekçi tayin edilmemesi nedeniyle hatlarda sorun yaşanmakta ve bu gibi küçük meseleler yüzünden tüm hattın güvenliği tehlikeye düşürülmektedir. Tüm ısrarlarına rağmen, yapılan bekçi tayinlerinin her kulübeye iki bekçi şeklinde gerçekleştirildiğini, hastalık veya herhangi bir sebeple bir bekçinin görevini terk etmesi halinde tüm hattın bir kişinin sorumluluğuna bırakılmış olacağını açıklayan De La Rue, her kulübeye üç bekçi atanmasının zaruri olduğunu

¹⁰⁹ BOA., İ.HR., 119/5884.

¹¹⁰ BOA., A.DVN., 105/45. De La Rue'ya yapılacak ödemelerin Edirne ve kaza mal sandıklarından ödenmesine dair gerektiğinde Maliye Nezareti'ne emirler verilmiştir. BOA., A.MKT.NZD., 162/3.

¹¹¹ BOA., HR.MKT., 109/68.

¹¹² BOA., A.MKT.UM., 198/53.

¹¹³ Edirne Valisi Rüstem Paşa'nın Tanzimat Fermanı ve akabindeki düzenlemelerin taşrada uygulanması noktasında daha önce de merkezle zıt düştüğü ve Tanzimat'a aykırı davrandıkları gerekçesi ile birçok devlet adamı gibi Meclis-i Vâlâ'da yargılandığı bilgisi, devlet merkezi ve merkezin tayin ettiği De La Rue ile yaşadığı anlaşmazlığa farklı bir açıdan anlam katmaktadır. Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, TTK Yay., Ankara, 1999, s. 119.

beyan etmiştir. Ancak yerel idarenin buna yanaşmayıp hattın tamamını tehlikeye atmaktan çekinmediğini bildirmiştir.¹¹⁴

Yaşanan sorunları yerinde tespit etmek ve inşa edilen hattı teftiş ederek bir an önce bitirilmesini sağlamak üzere, 1 Nisan 1855’de¹¹⁵ Telgraf Müdürü olarak tayin edilmiş olan Mehmet Efendi¹¹⁶, 1855 yılı Mayıs’ında Edirne ve Şumnu’ya teftişe yollanmıştır. Bu nedenle kendisine her türlü yardımın yapılması ve emirlerinin yerine getirilmesine dair Edirne Valisi ve Şumnu Kaymakamına yazılar yazılmıştır. Teftiş için hazırlanan ve telgraf hattındaki tüm eksiklikleri gidermeye çalışan Edirne Valisi Rüstem Paşa tarafından, İstanbul-Edirne arasındaki tüm bekçi kulelerinin eksiksiz bir şekilde tamamlanması ile her kazadan birer çavuş, ikişer nefer olmak üzere her kuleye üçer bekçi yerleştirilmiş ve bunlara 250şer guruş maaş tahsis edilmiştir.¹¹⁷ Ayrıca Edirne-Şumnu arasındaki kulelerin tamamlanması ile aynı usulün orada da uygulanacağına dair vilayet meclisi kararı alınmıştır.¹¹⁸ Telgraf Müdürü’nün teftişi ile inşaat ve idaredeki sorunların tam anlamıyla çözüme kavuşturulduğuna dair kesin bir söz söylenememektedir. Zira De La Rue’nun Afif Bey’e yazdığı mektupta, büyük bir ümitle beklenen Mehmet Efendi’nin sorunları çözmek yerine, işleri daha da karıştırdığı iddia edilmiştir.¹¹⁹

Müdür Mehmet Efendi’nin teftişinden sonra ikinci bir kontrol ve hattın durumu ile ilgili rapor verilmesi işi, De La Rue’nun refakatine verilmiş olan Arif Efendi tarafından yapılmıştır.¹²⁰ De La Rue’ya iştirak etmek üzere Temmuz 1855’de Edirne’ye giden Arif Efendi, yol üzerinde inşa edilen kulübeleri teftiş etmiş, eksikliklerle ilgili önlemler almış ve tamire muhtaç yerlerin tamir edilmesi için çalışmalar yapmıştır. Arif Efendi’nin hazırladığı rapor sayesinde İstanbul-Edirne arasındaki hatta dair ayrıntılı bilgiler öğrenilmektedir. Buna göre, ilk bekçi kulübesi Davutpaşa ile Küçükçekmece arasında, ikinci kulübe Küçükçekmece’den yarım saat ileride, üçüncü kulübe ise Saadet Deresi’nde bulunmaktadır. Büyükçekmece yakınında üç kulübe mevcut olduğunu ancak bunların hiç birinde bekçi bulunmadığını belirten Arif Efendi, konu ile ilgili Büyükçekmece Müdürü ile görüşmüş,

¹¹⁴ BOA., A.DVN., 105/27.

¹¹⁵ BOA., A.DVN., 103/4,2. Vak’anünis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi, (Yay. Haz. Münir Aktepe), C.IX, İstanbul, 1984, s.118-119.

¹¹⁶ Billurizade olarak bilinen Mehmet Efendi, Tercüme Odası halifelerinden olup Âlî Paşa’nın mühürdarlığını yapmıştır. 1855-1860/1861 yılları arasında Telgraf İdaresi müdürlüğü yapmıştır. Daha sonra hariciye katibi, şehremaneti muavinliği, mahkeme-i ibtidaiye azalığı görevlerinde bulunmuş, 20 Kasım 1880’de vefat etmiş ve Eyüp Mezarlığı’na defnedilmiştir. Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmanî, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., C.3, s. 987.

¹¹⁷ İstanbul’a yakın kulelerdeki bekçi ve çavuşların maaşları 300er guruş olarak belirlenmiştir.

¹¹⁸ BOA., A.MKT.UM., 197/49; BOA., A.MKT.UM., 197/58.

¹¹⁹ BOA., A.DVN., 105/27.

¹²⁰ Arif Efendi’ye bu görevi için 2.000 guruş harcırah ve 1.000 guruş geçici maaş tahsis edilmiştir. BOA., HR.MKT., 107/27.

müdür ise kendilerine Kaza-i Erbaa'dan böyle bir emir gelmediğini sadece Müdür Mehmet Efendi'nin teftişi sırasında tenbih edildiğini belirtmiştir. Arif Efendi'nin derhal bekçi atanması aksi takdirde sorumluların cezalandırılacağını beyan etmesi üzerine, müdür derhal meclis azalarını toplamış ve üç kişi bekçi olarak atanmıştır.¹²¹ Görüldüğü üzere, De La Rue'nun yukarıda bahsedilen şikayetlerinde gerçeklik payı mevcut olup, yerel idarecilerin emir tanımaz tutumları ve telgraf teknolojisinin mahiyetini henüz anlamamış olmaları bazı sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Arif Efendi, hat boyunda dolaştığı esnada Silivri ilerisinde tellerin kopmuş olduğunu tespit ettiğini ve tellerin çekilmesinden sorumlu olan Mösyö Nevil'i Çorlu mevkiinde bulup bilgi vererek gerekli tamirata yaptırdığını anlatmaktadır. Mösyö Nevil'in mal sandığından para alamadığı şikayetini de aktaran Arif Efendi, Çorlu meclisi azalarını toplayarak Nevil'e 5.000 guruş ödenmesi ve daha sonra bir 5.000 guruş daha temin edilmesini sağladığını bildirmiştir. Edirne'de De La Rue ile buluşan Arif Efendi, raporunda De La Rue'nun şikayetlerine de yer vermektedir. Arif Efendi'ye göre De La Rue da mal sandığından para alamamaktan şikayet etmekte ve bu durumun hattın inşa edilmesine mani olduğunu beyan etmektedir. Öyle ki hiç sıkıntı yaşamamış olsaydı, De La Rue'nun on beş gün önce Edirne hattını tamamlamış olacağını, hemen para temin edilmesi halinde ise on gün içinde hattı tamamlayacağını ve Şumnu hattına başlanılacağını beyan etmiştir.¹²² İnşaatla ilgili detaylı bilgi veren rapordan, yaşanan ödeme sıkıntıları ve idari aksaklıklar nedeniyle İstanbul-Edirne arasında telgraf haberleşmesinin yaklaşık bir ay geciktiği bilgisi çıkarılabilmektedir.

Hattın tamamlanmasını geciktiren bir diğer sorun, inşası tamamlanan yerlerde gerek doğal yollarla gerekse ahalinin müdahalesi ile kopma ve bozulmalar yaşanması ve tamir ihtiyacının doğmasıdır. Özellikle Silivri ve Çorlu arasında bulunan tellerin bazı şahıslar tarafından kırılması ve sirkat girişimi hat üzerinde tamir gerektirmiş, De La Rue tarafından gönderilen iki Fransız memur bu hattı tamir etmiştir. Daha sonra yaşanacak benzer problemlere hızlı müdahalenin, sağlıklı bir haberleşme için elzem olduğu düşüncesiyle, söz konusu memurların bilgi ve becerilerini diğer Osmanlı memurlarına da aktarmaları De La Rue tarafından merkeze tavsiye edilmiştir. Bu eğitim için ehliyete sahip olan iki memur İstanbul'da bulunan bir kısım memura bu konuda bilgi aktarmıştır.¹²³ Hatları kırıp sirkate teşebbüs edenlerin yakalanması için titizlikle soruşturma başlatan Edirne Valiliği, söz konusu olayın faillerini kısa sürede yakalayarak cezalandırmış ve hatların güvenliği hususunda ciddi

¹²¹ BOA., A.MKT.UM., 201/7.

¹²² BOA., A.MKT.UM., 201/7. Görevini tamamlayan Arif Efendi telgraf konusunda tecrübe etmiş olması nedeniyle, Edirne Valisi'nin talebi üzerine, Edirne Telgrafhanesi'nde görevlendirilecek ve İstanbul'a dönmeyecektir. BOA., HR.MKT., 116/58; BOA., A.MKT.UM., 204/54.

¹²³ BOA., A.MKT.NZD., 152/78.

bir tutum sergilenmiştir.¹²⁴ Soruşturma için bölgeye gönderilen Cemal Efendi ve Ruşen Bey isimli memurlar, kulübelerdeki bekçilere tamir konusunda da bilgi aktararak küçük çaplı bir eğitim çalışması yapmışlardır.¹²⁵ Daha önce bekçi sayılarında De La Rue ile anlaşmazlık yaşayan Edirne Valisi Rüstem Paşa bu hadiseden sonra De La Rue'ya hak vermiş olacak ki onun talebine uygun olarak değişiklikler yapmıştır.¹²⁶ Ancak söz konusu değişikliğin İstanbul'dan onay almaması üzerine¹²⁷ De La Rue ile Rüstem Paşa'nın uzlaşısı ile bekçi sayılarının tekrardan ikiye düşürüldüğü, hattın güvenliği için İstanbul ve Edirne arasında sürekli olarak dolaşacak iki mülazım ile bir zabtiyenin tayin edildiği görülmektedir.¹²⁸ Teller yanı sıra bekçilerin görev yaptığı kulübelerin de ilerleyen tarihlerde zaman zaman tamire muhtaç olduğu ve tamir ettirildiği görülmektedir.¹²⁹ Görevlendirilen bekçi ve çavuşların maaşlarının zamanında ödenmemesi üzerine söz konusu neferlerin görev yerlerini terk ederek hattı başı boş bıraktıkları meselesi de yaşanan önemli sorunlardan biridir. Merkezin emirleriyle söz konusu memurların mal sandıklarınca ödenecek maaşlarının zamanında gerçekleştirilmesine dikkat edilmesi istenmiş ve güvenliğin kesintisiz sağlanması arzulanmıştır.¹³⁰

Vali Rüstem Paşa, De La Rue ve Bâb-ı Âli arasındaki görüş farklılığı, yaşanan değişiklikler ve aksilikler bir yana bırakıldığında Edirne ve İstanbul arasındaki yeni telgraf hattının güvenliği için icraya konulan uygulamanın şu şekilde olduğu anlaşılmaktadır:

Herşeyden önce iki merkez arasındaki 224 km'lik mesafeye toplam 28 adet bekçi kulübesi inşa edilmiştir. Böylelikle her 8 km'de bir güvenlik noktası oluşturulmuştur. Her bir kulübeye 250 guruş maaşla ikişer piyade neferi bekçi olarak tayin edilmiş, yani hat üzerine 56 adet sabit bekçi ikame edilmiştir. Ayrıca, her iki kulübe arasında sürekli olarak devriye gezerek tellerde sorun olup olmadığını kontrol etmek ve de kulübelerdeki ikişer bekçiye müstahfızlık yapmak üzere tüm hat üzerine 14 adet süvari çavuş tayin edilmiştir. Çavuşların maaşları 300 guruş olup aylık 4.200 guruş olan toplam maaşlarına bekçilerin aylık 14.000 guruş maaşları da eklendiğinde, Edirne-İstanbul hattının güvenliğine ayrılan miktarın aylık 18.200 guruş olduğu anlaşılmaktadır.¹³¹ Söz konusu bekçi ve çavuşlar görev yapacakları

¹²⁴ BOA., A.MKT.UM., 201/17.

¹²⁵ BOA., A.MKT.UM., 199/61.

¹²⁶ BOA., A.MKT.UM., 201/17.

¹²⁷ BOA., A.MKT.UM., 203/36.

¹²⁸ BOA., A.MKT.UM., 204/54;

¹²⁹ BOA., HR.MKT., 134/46; BOA., HR.MKT., 202/93.

¹³⁰ BOA., HR.MKT., 118/53.

¹³¹ BOA., A.DVN., 105/40.

kazalar ahalisinden seçilmiş ve Edirne Vilayeti'nin onayı ile buldukları kazaların meclislerince göreve tayin edilmişlerdir.¹³²

Hattın inşaatı sürerken gündeme gelen bir diğer konu, İstanbul-Şumnu telgraf hattı arasında önemli bir merkez olacak olan Edirne'de kurulacak telgrafhane olmuştur. İstanbul Telgrafhanesi için hazırlıkların başladığı tarihte, Edirne'de de bir telgrafhane kurulması emri vilayete bildirilmiştir. Edirne'de bu iş için uygun kârgir bir bina olup olmadığının araştırılması, mevcut olmadığı halde ise yenisinin inşasını emreden sadaret tezkiresi üzerine çalışmalar başlamıştır.¹³³ Uygun bir bina bulunmaması üzerine kârgir bir bina inşa edilmeye başlanmış ve Haziran 1855 tarihinde tamamlanarak burada çalıştırılacak makineler beklenmeye başlanmıştır.¹³⁴

De La Rue, Vikson ve Nevil'in çalışmaları sonucu İstanbul-Edirne arasındaki hat Ağustos 1855 ortasında tamamlanmış ve De La Rue'nun gönderdiği Fransızca telgraf ile 19 Ağustos 1855'de iki şehir arasında telgraf hattı kullanılmaya başlanmıştır.¹³⁵ De La Rue, telgraf işlerinin genel idaresinden sorumlu olan Beylikçi Afif Bey'e çektiği telgrafla bunu aktarmış ve Edirne-Şumnu hattının da tamamlanması ile bir kaç gün içerisinde İstanbul ile Paris arasında irtibatın kurulmuş olacağını müjdelemiştir.¹³⁶

1.1.5.4. Edirne-Şumnu Kolu

İstanbul-Edirne arasındaki hattı Şumnu üzerinden Fransızların Varna-Bükreş hattına bağlayacak olan son etap telgraf kolu Edirne-Şumnu arasındaydı. De La Rue'nun Edirne'deki işlerini tamamlaması üzerine önceden başlamış olan direk dikimi ve tel çekimini müteakip Şumnu'ya ulaşması ile gerçekleştirdiği son bağlantılarla bu kol da tamamlanmıştır. 19 Ağustos'ta başlayan İstanbul-Edirne haberleşmesini takip eden birkaç gün içerisinde Şumnu kolunun tamamlanması ile İstanbul-Şumnu arasında telgraf vasıtası ile haberleşme gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Bu süreçte Paris'ten getirilen Fransız memurlar arasında yer alan ve inşa edilen hattın baş muayenesi olarak tayin edilen Mösyö Maisonneuve İstanbul'dan Şumnu'ya kadar olan tüm hattı dolaşmak, gerekli kontrolleri gerçekleştirmek ve Telgraf Müdüriyeti'ne rapor

¹³² Silivri'den 1 çavuş 6 bekçi, Bergos'dan 1 çavuş 12 bekçi, Hosa (Havsı)'dan 1 çavuş 4 bekçi, Ereğli'den 1 çavuş 6 bekçi, Kaza-i Erbaa'dan 1 çavuş 6 bekçi tayin edildiğine dair kaza meclisi mazbataları için bkz. **BOA., A.MKT.UM.**, 198/47. Büyük ve Küçük Çekmece kaza meclislerince yapılan tayinler ve tayin edilen bekçi ve çavuşların isim-maaş listesi için bkz. **BOA., A.DVN.**, 104/92.

¹³³ **BOA., A.MKT.UM.**, 186/22.

¹³⁴ Vali Rüstem Paşa, inşa edilen telgrafhaneye asılacak kitabe için iki kıta tarih de hazırlatarak, birinin seçilmesi için merkezin onayına sunmuştur. İstanbul'dan gelen cevapta, İstanbul Telgrafhanesi örnek gösterilerek herhangi bir kıta tarih içeren kitabeye gerek olmadığı ve sadece tuğra-i şehriyari altına "Telgrafhane" yazılmasının uygun olduğu emredilmiştir. **BOA., A.MKT.UM.**, 201/17; **BOA., A.MKT.UM.**, 203/36.

¹³⁵ **BOA., HR.TO.**, 420/51.

¹³⁶ **BOA., A.DVN.**, 106/7.

etmekle görevlendirildi. Hat üzerindeki tüm idarecilere Maisonneuve'in taleplerinin yerine getirilmesi hususunda emirler verildi.¹³⁷ Yapılacak bu son denetimle hattın sağlıklı bir şekilde çalıştırılmasına başlanmak istendiği açıktır. Mösyö Maisonneuve, Edirne'den Beylikçi Afif Bey'e çektiği telgrafta gerçekleştirdiği muayeneye ilişkin bilgiler vermiştir.¹³⁸ Maisonneuve'nin raporuna göre inşa edilen hatta herhangi bir sorun tespit edilmemiştir.

Hattın tamamlanmasından kısa bir süre sonra Edirne Valisi Rüstem Paşa'nın merkeze iletildiği talepte, bir İstanbul-Edirne bir de Edirne-Şumnu arasında görev yapmak üzere telgraf hatlarının tamirini bekçilere öğretecek iki memurun görevlendirilmesi istenmiştir. Rüstem Paşa'ya göre kış aylarının gelmesi ile şiddetli rüzgar ve yağmur nedeniyle direkler eğilip devrilmekte, teller bükülüp kopmaktadır. Kulübelere yerleştirilen bekçi ve çavuşlar ise bunları tamir edecek ehliyete sahip olmadığından hatların tamiri ve haberleşmenin devamının temini çok zorlaşmaktadır. Hosa ve Baba-i Atik arasında bulunan Darı Dere¹³⁹ mevkiinde bahsedilen sıkıntının yaşanması sonucu, merkezden memur talep edilse on dört güne anca gelebileceği bilgisi karşısında çaresiz kalındığı ve tamir için çilingir görevlendirildiği anlatılmaktadır.¹⁴⁰ Rüstem Paşa'nın bu talebine bir cevap verilmediği aynı hususta gönderdiği ikinci talepten anlaşılmıştır. Rüstem Paşa talebini yenilerken, bu sefer Şumnu kolunda aynı sorunla karşılaştıklarını ve tamir için ehliyetli kimse bulunmadığından çaresiz olarak bir imarcıyı görevlendirdiklerini ancak imarcının tamiri gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğinden emin olmadığı bilgisini vermektedir.¹⁴¹ Görüldüğü üzere hat uygun bir şekilde inşa edilmiş olsa dahi doğal afetler ve yeni teknolojinin tamiri için taşrada ehliyetli kimselerin bulunmaması gibi nedenlerle telgraf teknolojisi tam anlamıyla öğrenilip bir düzene oturtuluncaya kadar çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır.

Hattı tamamlayıp Şumnu'ya ulaşan De La Rue, Şumnu Kaymakamı Hüseyin Bey'e telgrafın çalışması ve idaresine dair bir talimatname sunmuştur. Silistre Valiliği aracılığıyla söz konusu talimatnameyi İstanbul'dan tasdik ettiren Hüseyin Bey, De La Rue'nun beyan

¹³⁷ **BOA., HR.MKT.,** 130/10.

¹³⁸ Rapor olarak kabul edebileceğimiz bu telgrafa göre, hattın bir ucundan diğer ucuna incelemeler yapılmış ve hattın öngörüldüğü üzere doğru hat üzerine inşa edilip tellerin dikkatle çekildiği tespit edilmiştir. Tellerin çekilmesinde oldukça uzun ve kuvvetli direkler kullanılmış, bunun da hattın az masrafla uzun seneler kullanılmasına fayda sağlayacağı belirtilmiştir. Hattın muhafazası için gerekli çalışmalar gerçekleştirilmiş, direklerin hayvan ve araba çarpmasından etkilenmemesi için toprağa gömülen uçları ateşte pekiştirilmiş, dikildikten sonra etraflarına şekl-i mahrut (koni) üzere topraklar yığılmıştır. 8 km'lik mesafelere inşa edilen kulübeler oldukça sade ve rahat tanzim edilmiş, içlerine piyade ve çavuşlar yerleştirilmiştir. **BOA., A.DVN.,** 106/7.

¹³⁹ Arşiv evrakında adı geçen Darı Dere mevki belirtildiği üzere Hosa, diğer adıyla Havsa, ve Babaeski arasında, bugün Edirne İli sınırlarındadır. Adı geçen yer bugünkü Bulgaristan'ın güneyinde Yunanistan sınırında bulunan Paşmaklı (Smolyan) İli'ne bağlı Darı Dere kenti ile karıştırılmamalıdır. M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, TTK Yay., Ankara, 2006, s. 245. Öyle ki İstanbul-Şumnu telgraf hattı Edirne'ye ulaşır ulaşmaz doğu istikameti değil tamamıyla kuzeye yönelerek Şumnu'ya ulaşmaktadır.

¹⁴⁰ **BOA., A.MKT.NZD.,** 170/62.

¹⁴¹ **BOA., A.MKT.UM.,** 259/21.

ettiği hususlara riayet etmekle mükellefti. Söz konusu talimatname Şumnu Kazası dahilinde bulunan telgrafhanede ve altı adet bekçi kulübesinde istihdam edilecek memur, bekçi ve çavuşların görevleri ve maaşlarını içermektedir. Talimatname sayesinde Şumnu Kazası'nda bulunan kulübelerin mevkiileri ve tüm hatta aynı usulde çalışacak olan bekçi ve çavuşların ne şekilde görev yapacakları konusunda bilgiler edinilmektedir. Buna göre Şumnu Kazası dahilindeki kulübe yerleri ve istihdam edilen görevliler şu şekildedir:¹⁴²

Tablo 1.5 Şumnu Kazası'nda Bulunan Bekçi Kulubeleri ve Görevlileri Listesi.

Merkez	İstanbul Telgrafhanesi'ne Uzaklığı	Görevli		Görev Sınırı
		Piyade	Süvari	
No 56: Şumnu Telgrafhanesi	437 km	2	1	Süvari Merin Kulübesine de nezaret edecektir.
No 55: Merin Kulübesi	430 km	2	-	
No 54: Kermen Kulübesi	422 km	2	1	Süvari Üçüncü Derbent Kulübesine nezaret edecektir.
No 53: Balkan'da Üçüncü Derbent Kulübesi	414 km	2	-	
No 52: Balkan'da İkinci Derbent Kulübesi	406 km	2	1	Süvari Çalıkavak Kulübesi'ne nezaret edecektir.
No 51: Çalıkavak Kulübesi	398 km	2	-	
No 50: Balkan'da Birinci Derbent Kulübesi	390 km	2	-	Bu kulübeye Karınabad Kazası'na bağlı Muradviran Kulübesi süvarisi nezaret edecektir.

¹⁴² BOA., HR.MKT., 120/73.

De La Rue'nun kurduğu nöbet sistemine göre, kulübelerde bulunan bekçi ve çavuşlar, yaz ve kış aylarında farklı saatlerde olmak üzere, belirlenen gün ve saatte belirtilen noktalarda bulunmak zorundaydı. Sistemin işleyişinin anlaşılması için birkaç örnek vermekte fayda vardır. Yaz mevsiminde son merkez olan Şumnu Telgrafhanesi'nin piyade neferi her sabah saat on ikide Şumnu-Merin sınırında Merin piyadesini bekleyecektir. Merin süvari çavuşu perşembe ve pazar günleri sabah saat on ikide Şumnu Telgrafhanesi'nde bulunacaktır. Her sabah saat on ikide Şumnu piyadesi ile buluşacak olan Merin piyadesi geri dönecek, ikinci piyade saat ikide Kermen-Merin sınırında Kermen piyadesi ile buluşacaktır. Merin süvarisi her perşembe ve pazar sabah saat on birde Balkan'da Üçüncü Derbent süvarisini bekleyecek, geldiği anda yola çıkarak saat on ikide Şumnu Telgrafhanesi'nde olacaktır. Kermen piyadesi her sabah saat ikide Merin piyadesi ile buluşup geri dönecek, ikinci piyade saat dörtte Kermen-Üçüncü Derbent sınırında Üçüncü Derbent piyadesi ile buluşacaktır. Üçüncü Derbent piyadesi her sabah saat dörtte Kermen piyadesi ile buluşup dönecek, ikinci piyade ise saat altıda İkinci Derbent sınırında diğer piyade ile buluşacaktır. Üçüncü Derbent süvarisi perşembe ve pazar geceleri saat dokuzda Çalıkavak süvarisini bekleyecek ve onun gelmesi ile yola çıkıp akşam saat on birde Merin Kulübesi'nde olacaktır.¹⁴³ Bu usul Şumnu'dan İstanbul'a kadar bu şekilde birbirini takip ederek uygulanacaktır. Görüldüğü üzere, oluşturulan nöbet ve denetleme sistemi ile 407 km¹⁴⁴'lik hat üzerinde bir an bile boşluğa müsaade edilmeden sıkı bir güvenlik sağlanmıştır. Sisteme göre iki kulübeye birden nezaret eden süvari çavuşları, üçüncü kulübeler sınırında diğer süvarilerle haftada iki kez buluşarak genel bir kontrol gerçekleştirmektedirler. Piyadeler ise her gün bir diğer kulübe sınırına kadar telleri takip ederek herhangi bir sorun olup olmadığını günü gününe denetlemektedirler.¹⁴⁵

Hat inşası devam ederken İstanbul ve Edirne örneklerinde olduğu gibi Şumnu'ya da bir telgrafhane inşa edilmesi emredilmiştir. Bunun için Şumnu'ya tayin edilen Fransız memurların beklendiği görülmektedir. Fransız memurların gelmesi ile Şumnu şehri dışında, yani Fransızların Varna'dan Rusçuk'a giden hattının Şumnu kenarından geçtiği noktada, yangına dayanıklı yarım kârgir ve dört odalı bir telgrafhane binası inşa edilerek hizmete

¹⁴³ BOA., HR.MKT., 120/73.

¹⁴⁴ Kontratta İstanbul-Şumnu hattı 408 km olarak öngörülmüşse de inşaatın tamamlanması ile bu hattın 407 km'ye ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, yine kontratta belirtildiği üzere, devletin De La Rue'ya ek bir ücret ödemesine gerek kalmayacak, aksine De La Rue'nun bir saatlik masrafı devlete iade etmesi gerekecektir.

¹⁴⁵ Şumnu Kaymakamı Hüseyin Bey De La Rue'nun bu usulü üzerine bir öneri getirmiş ancak merkezden olumlu bir cevap alamamıştır. Hüseyin Bey'e göre, söz konusu piyade ve bekçilerin tayin edilip maaş tahsis edilmesi yerine, Fransızların Varna-Bükreş hattında uyguladıkları usul örnek alınmalıdır. Yani ordudan görevlendirilecek askerlerle hattın güvenliği sağlanmalıdır. Hüseyin Bey'e göre özellikle Balkan Dağları'nın zorlu şartlarında askerler daha başarılı bir güvenlik sağlayacaklar ve hattın güvenliği için açılan masraf kalemine de ihtiyaç duyulmayacaktır. Güvenlik konusu yanında Şumnu Telgrafhanesi'ne gelecek Fransızca telgrafların çevirisi için buraya bir tercüman ile birlikte, ihtiyaç halinde gerekli tamirlerin yapılması için ehliyetli bir memurun da gönderilmesine ilişkin talep ve önerilerde de bulunulmuştur. BOA., HR.MKT., 120/73.

açılmıştır.¹⁴⁶ Bu şekilde İstanbul'dan Şumnu Telgrafhanesi'ne gönderilen telgraflar, buradan Fransız hattına nakledilerek Paris'e gönderilmeye başlanmıştır. Ayrıca devam eden Kırım Harbi mahalli olan Kırım Yarımadası ile karargahların bulunduğu Varna şehri ile de irtibat kurulmuştur. Varna ile İstanbul arasında irtibat kurulduktan sonra gönderilen 10 Eylül 1855 Pazartesi tarihli ilk telgrafta, Sivastopol'un müttefik kuvvetlerce ele geçirildiği bildirilmiştir. İlk haberin böylesine bir müjde içermesi ve ertesi salı günü İstanbul'a ulaşan posta vapuru ile teyit edilmesi hem güzel bir tesadüf olarak karşılanmış hem de telgrafa olan ilginin artmasına neden olmuştur.¹⁴⁷ Söz konusu haber 14 Eylül'de bu sefer İstanbul'dan Paris ve Londra'ya çekilen telgraflarla duyurulmuş¹⁴⁸ bu vesile ile İstanbul'un telgraf ağına bağlandığı da ilan edilmiştir.

1.1.5.5. İnşaatın Muhasebesi ve Hattın İşletilmesi

De La Rue'nun inşaatın tamamlandığına dair beyanı ve ayrıntılı bilgilendirmesinden sonra İstanbul'a döndüğü ve bu sefer hattın muhasebesinin yapılmaya başlandığı görülmektedir.¹⁴⁹ De La Rue'nun dönmesi üzerine hattın muhasebesi için Telgraf Müdürlüğü'nde bir komisyon toplanması düşünülmüş ve bu komisyona Ticaret ve Maliye Nezaretleri'nden de birer temsilci çağırılmıştır.¹⁵⁰ Komisyon toplantısı sonucunda Osmanlı Devleti adına telgraf hattı inşa eden De La Rue ve Blacque Bey'e bu hizmetlerinin bedeli olarak, gerçekleştirilen toplam masrafın %5'i kadar ücret ödenmesine karar verilmiştir. Bunun karşılığı olarak 16.844 frank müteahhitlere ödenmiştir. Söz konusu ücret yanında, De La Rue'ya, hizmetlerinden ötürü atıye-i seniyye olarak ayrıca 8.000 frank ödenmesi de kararlaştırılmıştır.¹⁵¹ Kontrat gereğince De La Rue'nun ihmal etmiş olduğu Fransa'daki görevini kaybetmemesi için 1855 yılı sonunda Fransa'dan kendisi için bir yıllık daha izin alınmış ve De La Rue'nun Osmanlı Devleti topraklarındaki işlerini tamamlamasına fırsat sağlanmıştır.¹⁵²

Sürecin başından itibaren, De La Rue'nun teklifi ile Fransa'dan tecrübeli telgraf memurları getirilmesi ve bunların bir yıl müddetle Osmanlı memuriyeti ile görevlendirilerek

¹⁴⁶ BOA., A.MKT.UM., 206/57.

¹⁴⁷ Ahmet Cevdet Paşa, **Tezâkir**, 1-12, (Yay. Haz. Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara, 1991, s.56-57.

Nesimi Yazıcı, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu", **150. Yılında Tanzimat**, (Yay.Haz., Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yay., Ankara, 1992, s. 185.

¹⁴⁸ Roderic H. Davison, **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, s. 198.

¹⁴⁹ BOA., A.DVN., 105/27.

¹⁵⁰ BOA., HR.MKT., 125/14. Hattın kontratının hazırlandığı süreçte De La Rue ile ortak olan Blacque Bey'in daha sonra yaşanan anlaşmazlık nedeniyle işten el çektiği daha önce aktarılmıştı. İşte bu yüzden söz konusu komisyona çağrılan Blacque'ın avukatı De La Fontain, müvekkilinin işten çekilmesi gerekçesi ile kendisinin de komisyona katılmayacağını bildirmiştir. BOA., HR.MKT., 126/16.

¹⁵¹ BOA., İ.HR., 130/6630.

¹⁵² BOA., HR.TO., 52/93.

birlikte çalışacakları Osmanlı memurlarını da eğitmeleri düşünülmüştür. Bu nedenle verilen irade ile inşaat kontratına bu memurların görevlendirilmesi meselesi de ekletilmiştir.¹⁵³ Söz konusu memurların ilk etapta on altı kişi olması düşünülmüşse de uygulamada bunun on üçe düştüğü anlaşılmaktadır.

Hattın çalışmaya başladığı 19 Ağustos 1855 tarihinden önce 23 Temmuz 1855'de İstanbul'a gelen ve buradan görevlendirildikleri yerlere dağıtılan memurlar ve bunların maaşları aşağıda belirtildiği gibidir.¹⁵⁴

Tablo 1.6 İstanbul-Edirne-Şumnu Telgrafhanelerinde Görevli Fransız Memurların İsim ve Maaş Listesi.

İsim	Görev Yeri	Görevi	Aylık Maaşı (Guruş)	Yıllık Maaşı (Guruş)
Mösyö Geoffrey De Lusson	İstanbul Telgrafhanesi	Telgraf Baş Müdürü	4.166,66	50.000
Mösyö Maisonneuve	İstanbul Telgrafhanesi	Baş Muayeneci	3.166,66	38.000
Mösyö Rojer	İstanbul Telgrafhanesi	Telgraf Eşyası Memuru	2.666,66	32.000
Mösyö Vivet	İstanbul Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.666,66	20.000
Mösyö Le Mayıster	İstanbul Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.666,66	20.000
Mösyö Salmabiyen	İstanbul Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.500	18.000
Mösyö Skoloski	Edirne Telgrafhanesi	Muayeneci	2.250	27.000
Mösyö Vinab	Edirne Telgrafhanesi	Telgraf Odası Büyüğü	1.666,66	20.000
Mösyö Nevik	Edirne Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.416,66	17.000
Mösyö Thiery	Şumnu	Telgraf Odasının	1.666,66	20.000

¹⁵³ BOA., İ.HR., 113/50506.

¹⁵⁴ BOA., A.DVN., 106/11.

	Telgrafhanesi	Büyüğü		
Mösyö Jillet	Şumnu Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.416,66	17.000
Mösyö Noblet	Şumnu Telgrafhanesi	Telgraf Odası Memuru	1.416,66	17.000

23 Temmuz 1855 tarihinde göreve başlayan söz konusu on üç memur bir yıl süre ile görevlendirilmiş ve De La Rue ile yapılan kontrat tahtında hak ve maaşları garanti altına alınmıştır.¹⁵⁵ Söz konusu yabancı memurların Osmanlı Telgraf İdaresi'ne maliyeti aylık 24.666 guruş 66 para iken bu meblağ yılda 296.000 guruşa denk gelmekteydi. Kurulan telgrafın hem idaresi hem de çalıştırılmasından sorumlu olan memurlar, her üç telgrafhaneye görevlendirilen diğer memurlara telgraf işleri hakkında eğitim vermekle de yükümlüydüler. Fransız memurlardan taşraya gönderilenleri için ilgili yerlere emirler yazılmış ve kendilerine kolaylık sağlanması yanında belirtilen maaşlarının mahalli mal sandığından ödenmesi emredilmiştir.¹⁵⁶

Hatların açılmasından kısa süre sonra Türkçe muhaberenin başlaması üzerine, telgrafhanelerde bulunan Fransız memurların refakatine tercümanlar tayin edilmesi zaruri olmuştur. İlk olarak İstanbul Telgrafhanesi'ndeki ihtiyaç giderilmeye çalışılmış ve bir süreden beri telgraf konusunda eğitime tabi tutulan Tercüme Odası halifelerinden Feyzi ve Zemci Bey telgraf memurluğuna tayin edilmişlerdir.¹⁵⁷

Memurların atanması ile çalışır hale gelen telgrafhanelerde Avrupa'dan ithal edilen telgrafname kağıtları¹⁵⁸ üzerine işlem gördüğü telgrafhanenin belirtilmesi maksadı ile mühürler hazırlanmıştır. Örneğin Edirne için kazılan mühürde “*Telgrafhane-i Edirne Sene 1271*” yazmaktadır.¹⁵⁹

İstanbul-Şumnu hattının çalışmaya başlamasıyla, bu hat vasıtasıyla Avrupa merkezleriyle de muhabere yapılacağından, bu muhabere için hangi devletlerin hatları kullanılacaksa o devletlerle birer nakil ve teati antlaşması yapılması ihtiyacı doğmuştur. Bu konuda Osmanlı Devleti'ne yapılan ilk müracaat Fransa'dan olmuştur. Paris Sefareti'ne

¹⁵⁵ Memurların birçoğu bir yılın dolması ile kontratlarını yenileyerek Osmanlı hizmetinde kalmaya devam etmişler, bazıları ise sürenin dolması ile Fransa'ya dönmeyi yeğlemişlerdir. Örneğin Telgraf Baş Müdürü Mösyö Geoffrey De Lusson ve Şumnu Telgrafhanesi memuru Mösyö Thiery bir yılın dolması ile kontratlarını yenileyemeyerek Fransa'ya dönmüşlerdir. Geoffrey De Lusson'un yerine, kontratını uzatan Mösyö Salmabiyen Telgraf Baş Müdürlüğü'ne getirilmiştir. **BOA., İ.HR.**, 134/6885.

¹⁵⁶ **BOA., HR.MKT.**, 116/9.

¹⁵⁷ **BOA., İ.HR.**, 131/6739.

¹⁵⁸ Telgrafname kağıtları değişik aralıklarla genellikle Muayeneci Maisonneuve marifetiyle Paris'ten ithal edilmiştir. **BOA., İ.HR.**, 132/6754; **BOA., HR.MKT.**, 150/70.

¹⁵⁹ **BOA., A.MKT.UM.**, 207/60.

verilen bilgide Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir telgraf antlaşması imzalanması ve yapılacak muhaberatın bir usule konması ihtiyacı belirtilmiştir. Avrupa devletlerinin bu konuda daha eski tarihlerde ikili olarak antlaşmalar imzalamış olması nedeniyle söz konusu muhabere ağına sonradan dahil olan Osmanlı Devleti'nin imza edilen antlaşmalara ve Avrupa'da uygulanan sisteme dahil olması gerekmiştir. Bu nedenle İngiltere ve Fransa arasında imzalanmış olan telgraf antlaşmasının, Paris Sefareti aracılığıyla Osmanlı-Fransa arasında da uygulanmak üzere aynen onay ve imzasına karar verilmiştir.¹⁶⁰ Böylelikle yeni tamamlanan ve Avrupa hatlarıyla bağlantısı gerçekleşen Osmanlı Devleti telgraf hatları Avrupa muhabere sistemine dahil olmuştur.

1.2. Yabancı Yatırımlar

1853 yılında Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki emelleri doğrultusunda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmesi, Rusya'nın hakimiyetini güneye yaymasına mani olmak isteyen İngiltere, Fransa ve Piyemonte Devletleri'ni Osmanlı Devleti ile ittifaka yönlendirdi. Bu çerçevede başlayan Kırım Savaşı'nda Osmanlı Devleti ordularına desteğe gelen Fransız ve İngiliz kara ordularının karargahı olarak Varna seçildi. Lojistik ve yönetim stratejilerinin gelişmeye başladığı bu dönemde, ülkelerinden uzakta savaşıyor olmaları, Fransız ve İngiliz orduları için kolay ve hızlı haberleşmeyi zaruri kılıyordu. Tüm askeri gelişmeler artık askeri haberleşmenin de ilerlemesini ve ülke başkentleri ile cephele arasında sağlıklı iletişimin tesis edilmesini ihtiyaç haline getiriyordu. Savaş başlarında İngiliz-Fransız telgraf hatları ile Akdeniz'deki Marsilya Limanı'na kadar telgrafla gönderilen merkez emirleri buradan gemi vasıtası ile önce İstanbul'a oradan da Varna'ya ulaştırılıyordu. Avrupa'dan gönderilen bir emrin savaş mahalline ulaşması bu yolla yirmi günü bulabilmekteydi. Telgraf teknolojisini bu tarihte, tam anlamıyla olmasa bile etkin bir şekilde kullanan İngiltere ve Fransa, dahil oldukları savaşı hızlı ve kolay bir şekilde yönlendiremedikleri ve verimli haber alamadıkları gerekçesiyle sabırsızlanıyorlardı. Bu sebeple bölgeye özel yatırımla telgraf ağı kurulmasını beklemeye niyetleri yoktu. İşte bu hırs İngiltere ve Fransa'nın ortak bir girişimle savaş bölgesine telgraf sistemi kurmasına neden oldu. İki devletin amacı, savaş bölgesine en yakın yerde bulunan telgraf ağıyla Varna ve Kırım Yarımadası'na telgraf hattı uzatmak oldu. Bu tarihte Bükreş'e kadar uzanan Avusturya hatları ile bağlantısı olan İngiltere ve Fransa, Bükreş ile Varna arasına bir kara hattı ve Varna ile Kırım Yarımadası'ndaki Balaklava arasına da bir

¹⁶⁰ BOA., İ.HR., 124/6211.

denizaltı hattı çekmeyi kararlaştırdılar.¹⁶¹ Böylelikle Osmanlı toprakları üzerinde yabancılar tarafından inşa edilen ilk telgraf hatlarının yapımı gündeme gelmiştir.

1854 yılı baharında Osmanlı ordularından sorumlu olan Rumeli Ordu-i Hümayun Müşiri beraberindeki General Juan Prim ile birlikte Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda keşif çalışmaları yapmış ve Rus ordusuna karşı muhtemel savaş bölgelerinin tespit etmişlerdir. Bu sırada muhtemel bir telgraf hattı güzergahının da tespit edildiği görülmektedir.¹⁶² Arşiv evrakı arasında bulunan ve savaş sebebi ile telgraf yapılmasını içeren en eski kayıtlar 1853 yılı sonbaharı yani tam da savaşın başladığı günlere aittir. İngiliz Sefiri Lord Straford Canning¹⁶³ de Redcliff, müttefik güçlerin yardıma geldiklerinde ve savaş halinde muhaberenin önemli bir ihtiyaç olacağını vurgulayarak Bâb-ı Âlî'ye yaptığı teklifte, Tuna boyuna bir telgraf hattı çekilmesi önerilmekteydi. Bu hat için ise gerekli yetki ve emrin Rumeli Ordu-i Hümayun Komutanı Müşir Ömer Paşa¹⁶⁴,ya verilmesi isteniyordu.¹⁶⁵ Darü's-Şura-i Askeri'nin gündemine gelen bu talebin haklı bulunduğu ve iradesinin de verilerek Ömer Paşa'ya havale edildiği tespit edilmektedir.¹⁶⁶ Ömer Paşa'ya gönderilen emirde, telgraf hattı için gerekli hazırlıkların yapılması, bu iş için gerek ordudan gerekse mühendishaneden yardımcı memurlar seçilmesi isteniyordu.¹⁶⁷ Hatta, bu telgraf işi için Viyana Sefiri Arif Efendi marifetiyle Avusturya'dan yirmi adet dürbün getirildiği ve bunların Ömer Paşa'ya teslim edildiği görülmektedir.¹⁶⁸ Söz konusu emir ve çalışmalar, Osmanlı topraklarına telgraf hattı inşa edilmesine dair ilk adım olarak kabul edilebilir. Ancak bunun için satın alınan dürbünler düşünüldüğünde, söz konusu hattın havai telgraf sistemi ile tesis edilmek istenmiş olacağı da akla gelmektedir. Zira, daha önce bahsedildiği üzere, havai telgraf sisteminde teleskop, dürbün gibi aletler ile kuleleler arasında bir iletişim söz konusudur.¹⁶⁹

Fransa ve İngiltere'nin savaşa telgraf teknolojisini dahil etmeleri kararı, İngiliz seyyah ve tarihçi Kinglake tarafından *"işte şimdi yeni ve tehlikeli bir sihir olan telgraf savaşa dahil*

¹⁶¹ Daniel R. Headrick, **The Invisible Weapon: Telecommunications and International Politics (1851-1945)**, s.24.

¹⁶² Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, "Kırım Savaşı'nda Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi", **Savaşın Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856), 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler**, İ.Ü.E.F Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 2007, s. 121.

¹⁶³ Bahri Ata, Osmanlı topraklarında telgraf teknolojisinin yayılması hususunda İngiliz Sefiri Lord Straford Canning de Redcliff'in önemli bir rol oynadığına dikkat çekmektedir. Bkz. Bahri Ata, "Talihsiz Osmanlı Kuşları: On Yıl Geciken Telgraf ve Straford Canning", **Türk Yurdu**, S. 148-149, 2000, s. 150-155.

¹⁶⁴ Alman asıllı olan Ömer Lütfi Paşa İstanbul'a gelip Müslüman olmuştur. Askeriye içinde seraskerliğe kadar yükselen Ömer Paşa 1853-1856 Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordularını komuta etmiştir. Savaşın sonra Bağdat Valiliği ve Girit Başkumandanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. 24 Nisan 1871'de vefat etmiştir. Mehmet Süreyya, **Sicill-i Osmani**, C.4, s.1322-1323.

¹⁶⁵ **BOA., A.AMD.**, 48/41.

¹⁶⁶ **BOA., İ.HR.**, 330/21272.

¹⁶⁷ **BOA., A.MKT.NZD.**, 88/67.

¹⁶⁸ **BOA., İ.HR.**, 106/5171; **BOA., HR.MKT.**, 70/8.

¹⁶⁹ Bölgede Müşir Ömer Paşa tarafından herhangi bir hattın inşa edildiğine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır.

oluyordu” şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷⁰ Söz konusu ifadeden de anlaşılacağı üzere telgraf teknolojisi cephe ile başkentler arasındaki iletişime etkili ve büyük bir değişiklik getirecektir.

1.2.1. Varna-Bükreş Hattı

Kırım Savaşı nedeniyle bölgeye gönderilen İngiliz ve Fransız askeri birliklerinin Paris ve Londra ile haberleşmelerine büyük önem veren Osmanlı müttetikleri, İstanbul ile Avrupa arasında telgraf hatları inşasında Osmanlı Devleti’ni teşvik ettikleri gibi, kendi ordularının menfaatini de gözetererek savaş mahallinde telgraf hatları inşa etmişlerdir.

Fransız-İngiliz ordularının hareket üssü olan Varna ile daha önce Viyana ile irtibatı sağlanan Bükreş arasında bir telgraf hattı inşası Fransa tarafından üstlenilmiştir. Böylelikle İngiltere’nin inşa edeceği Varna-Balaklava denizaltı telgrafi vasıtasıyla savaş mahallinden ordu merkezi olan Varna’ya aktarılan bilgiler, Varna-Bükreş hattı ile Avrupa hatlarına taşınacaktı. Bu hususta Fransa, Aralık 1854’de İstanbul Sefareti’ne gerekli talimatları vermiştir. Osmanlı Hariciye Nezareti nezdinde yapılan girişimlerle, Kırım Savaşı’na katılacak İngiliz ve Fransız kara ve deniz birlikleri kumandanlıkları ile hızlı ve kolay bir şekilde haberleşmenin temin edilmesine Fransa Devleti’nin büyük önem verdiği, Osmanlı Devleti’nin de bu konuya herşeyden daha fazla dikkat etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Fransa Kralı’nın Varna’dan Rusçuk¹⁷¹’a kadar bir telgraf hattı inşa etmeye karar verdiği bildirilmiştir. Söz konusu hattın tüm masraflarının Fransa hazinesinden karşılanacağı ve inşaatın da Fransız memurlar vasıtasıyla gerçekleştirileceği bildirilmiştir. Varna-Rusçuk hattının Osmanlı Devleti’ne tamamıyla fayda sağlayacağı belirtilerek konunun önem ve aciliyeti hususunda ikna çalışmalarının yapılması ve bir an önce Meclis-i Vükela’da görüşülerek onaylanması istenmiştir. Ek olarak inşa göreviyle bölgeye gönderilecek memurlar için birer ferman çıkartılması ve bunlara Osmanlı Devleti memuru sıfatıyla yerel idareciler tarafından her türlü kolaylık ve yardımın sağlanması istenmiştir.¹⁷² Savaşın sonunda, Fransa ordusunun bölgeden çekilecek olması nedeniyle söz konusu hattın Osmanlı Devleti’ne terk edilebileceği beyan edilerek Osmanlı Devleti bu konuda teşvik edilmeye çalışılmıştır.¹⁷³

Osmanlı Devleti’ne söz konusu teklifi sunan Fransa, Kırım Savaşı’nda bir diğer müttetik olan İngiltere ile de bu konuda bir görüşme gerçekleştirerek bir antlaşma imzalamıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı George Clarendon ve Fransa Dışişleri Bakanı Alexander Walewski tarafından imzalanan 1 Şubat 1855 tarihli antlaşmada Varna-Bükreş

¹⁷⁰ Alexander William Kinglake, **Invasion Of The Crimea**, Vol. VIII, William Blackwood and Sons Published, London, 1887, s. 263.

¹⁷¹ Rusçuk şehri bu tarihte, Eflak (Romanya) ile Osmanlı Devleti sınırı olan Tuna Nehri’nden önceki son Osmanlı toprağıdır.

¹⁷² BOA., İ.MMS., 3/116.

¹⁷³ BOA., A.AMD., 53/45.

telgraf hattının inşa ve işletilmesiyle ilgili birçok bilgi yer alırken, özet olarak bakıldığında, bu hattın İngiliz-Fransız ortak sermayesi ile Fransız memurlarca inşa edildiği ve gelirlerine de her iki devletin ortak olduğu anlaşılmaktadır. Hattın tamir ve bakımı yine Fransa'ya ait olup, iptal edilerek kaldırılması söz konusu olduğu takdirde bu iş de Fransa tarafından üstlenilecekti. Tamamen Fransız kontrolünde olan hattın kullanılmasında ise Fransa ve İngiltere arasında eşitlik gözetilecektir. İngilizlerin Varna-Balaklava hattını idare edecek olması bu hattın da Fransa sorumluluğuna verilmesine neden olmuştur.¹⁷⁴

İngiliz-Fransız antlaşması ile tüm yönleri belirlenen telgraf hattı Fransa İstanbul Sefareti'nin girişimleriyle Osmanlı Devleti'nin de onayını almıştır. Öyle ki Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da gerçekleşen görüşmeler sonunda, hattın inşasına izin verilmesi ve ayrıca bölgeye gidecek Fransız memurlara her türlü kolaylığın gösterilip yardımlarda bulunulması için yerel idarecilere emirler verilmesi hususunda 28 Aralık 1854'te Padişah iradesi çıkmıştır.¹⁷⁵ Padişah iradesinden hemen sonra 2 Ocak 1855 tarihinde söz konusu yardımların yapılması için Silistre Valisi, Varna Kaymakamı, Varna Defterdarı, Rumeli Ordu-ı Hümayunu Serdar-ı Ekremi ve Serdar-ı Ekrem Kaymakamına emirnameler yazılmıştır.¹⁷⁶

Varna-Bükreş hattının inşası için Fransa'dan gönderilen ekibin başında Fransa Telgraf İdaresi Baş Müdürü Mösyö Angles yer almaktaydı. Söz konusu ekip göreve başlamadan Fransa İstanbul Sefareti'nin teklifiyle bu ekibe, Osmanlı memurlarının da dahil edilmesi gündeme gelmiştir. İnşaat boyunca Fransa memurları ile birlikte çalışıp, onlara refakat ederek telgraf teknolojisi inşası hakkında tecrübe ve bilgi sahibi olmaları sağlanacak Osmanlı memurlarının, ileride devlet eliyle inşa edilecek hatlarda çalışabilecekleri ve çırak yetiştirebilecekleri düşünülmüştür. Bu nedenle 13 Şubat 1855'de Hariciye Nezareti Tercüme Odası halifelerinden Mustafa ve Vuliç Efendiler Varna-Bükreş hattında çalışmak üzere 1.500'er guruh maaşla resmen görevlendirildiler.¹⁷⁷

Mühendis Angles ve Mustafa Efendi'nin inşaatın tamamlanması ile Osmanlı Devleti'nin telgraf işlerinden sorumlu olan Beylikçi Afif Bey'e verdikleri 24 Mayıs 1855 tarihli raporda hattın tüm inşa süreci detaylarıyla anlatılmıştır.¹⁷⁸ İşe hattın geçeceği yolun keşfi yapılarak, harita çıkarılması sureti ile başlanmıştır. 23 Şubat-1 Mart 1855 tarihleri arasında Varna'dan Şumnu'ya kadar getirilen hat 28 Mart 1855'te Rusçuk'tan geçirilerek Tuna sahiline uzatılmıştır. Böylece, posta ile yaklaşık 45 saat olan Varna-Tuna arasındaki hat, otuz beş günde tamamlanmıştır. Yetkililerin verdiği bilgiye göre inşaatın bu kadar hızlı ve

¹⁷⁴ BOA., HR.TO., 421/57.

¹⁷⁵ BOA., İ.MMS., 3/116.

¹⁷⁶ BOA., HR.MKT., 97/91; BOA., A.MKT.UM., 176/27.

¹⁷⁷ BOA., İ.HR., 118/5765.

¹⁷⁸ BOA., A.DVN., 106/11.

başarılı olmasındaki esas, sürecin oldukça başarılı bir idareyle yönetilmesi idi. Tüm bu çalışmada Fransa'dan bir baş müdür (Angles) ve bir müdür, dört direktör, sekiz mübaşir ve Fransız 22. Piyade Alayı'ndan bir mülazım ve iki onbaşı kumandasında 250 asker görevlendirilmiştir. Direktörlerin ikisi araziye inceleyerek hattın geçeceği yolu belirleyip, resimlendirip haritasını çıkarmakla görevlendirilmiştir. Toplamda, tahminen 4.000 adet direk, bölge vali ve kaymakamları aracılığıyla yol üzerinde bulunan köy ahalilerince, hisselerine düşen miktarda, kesilip gerekli yerlere nakledilmiştir. 22. Piyade Alayı'ndan 50 asker seçilip bir müfreze kurulmuş ve altı mübaşir, bir direktör maiyetinde 23 Şubat'ta Varna'dan başlayarak direkleri dikilmiştir. Aynı anda İsmail Paşa kumandasındaki Osmanlı Ordusu'ndan oluşturulan bir diğer müfreze iki mübaşir ve bir direktör maiyetinde Şumnu'dan Rusçuk'a kadar direkleri dikmeye başlamışlardır. Ancak birkaç gün sonra, sebebi bilinmemekle birlikte, Osmanlı askerleri yerine de Fransız askerleri geçmiştir. Temin edilen bir arabaya teller yüklenmiş ve oluşturulan üçüncü müfreze de dikilen direklere tel çekmeye başlamıştır. Baş Müdür Angles ile Varna İngiliz Konsolosu ittifakla, devletin telgraf merkezi olması amacıyla Varna'da mahalli hükümete bir hane kiralatıp müdür ve maiyeti buraya yerleştirilmiştir. Rusçuk ve Şumnu'da da postahaneler bu amaç için kullanılmıştır.¹⁷⁹

Müdür Angles, Rusçuk'ta bulunduğu sırada Silistre Valisi ile yaptığı görüşmede, inşa edilen hattın savaş sonunda Osmanlı Devleti'ne bırakılacak olması nedeniyle Rusçuk'ta da bir telgrafhane açılmasını önererek gerekli masrafların yine Fransa tarafından karşılanması için İstanbul Sefareti'ne başvuruda bulunacağını ifade etmiştir.¹⁸⁰ Bu başvuru olumsuz sonuçlanmış olacak ki, Rusçuk'ta bir telgrafhane inşasındansa bir hane kiralanması uygun bulunmuştur.¹⁸¹

Şumnu'da yine hattın inşasından sonra Temmuz 1855'de yangın ve doğal afetlere dayanıklı bir telgrafhane inşa edilmesi emri verildiği görülmektedir.¹⁸²

Telgraf hattının Tuna sahiline kadar tamamlanması ile sıra Eflak teliyle bu hattın birleştirilmesi ve hattın Bükreş'e bağlanmasına gelmişti. Hattın Tuna Nehri'nden geçirilerek karşı yakaya bağlanması işi uzmanlık gerektiğinden bunun için gönderilen İngiliz mühendis gelene kadar, Tuna'nın karşısındaki Yergöğü¹⁸³nden Bükreş'e kadar bir Fransız hattı çekilmesine karar verilmişti. Rusçuk Kaymakamı Seyyid Paşa'nın sağladığı kayıklarla heyet ve eşyalar karşı yakaya taşınmış ve 4 Nisan'da Bükreş'e varılmıştı. Aynı gün içinde söz

¹⁷⁹ BOA., A.DVN., 106/11.

¹⁸⁰ BOA., HR.MKT., 104/81.

¹⁸¹ 21 Haziran 1855 tarihli bir irade ile Rusçuk'ta Mavridi isminde bir tacirin boş bulunan hanesinin aylık 1.000 guruşa kiralanarak devlet memurlarının buraya yerleştirildiği görülmektedir. BOA., İ.HR., 121/6026; BOA., A.AMD., 54/90.

¹⁸² BOA., HR.MKT., 112/12.

¹⁸³ Giurgevo.

konusu hat da tamamlanmıştır. Serhat telgrafhanesi olması maksadı ile Müdür Angles tarafından Bükreş'te de bir hane kiralanmıştır. 31 Nisan'da İngiliz mühendis tarafından Tuna'nın her iki yakasındaki tel birbirine bağlanmıştır. İşin en zor ve hassas bölümü olan nehir bağlantısı gerçekleştirildikten sonra, artık Varna'dan Bükreş'e kadar bir telgraf hattı inşa edilmiş oldu. Bu hat için kullanılan tüm eşya ve aletler Fransa'dan getirilmekle birlikte, kullanılan 4.000'e yakın direğin temin ve nakli, eşya nakli için kullanılan araba ve kayıkların temini, memur ve amelelerin ikamet ettiği haneler, Şumnu ve Rusçuk'taki telgrafhaneler Osmanlı Devleti tebası olan bölge eşrafi tarafından karşılanmıştır. Fransız memur ve askerler yanında İstanbul'dan gönderilen ve inşaata refakat eden Mustafa Efendi ve Vuliç Efendi de bu hattın tamamlanmasında büyük özveri ve yardım sergilemiştir.¹⁸⁴ Osmanlı Devleti de kendi sınırları dahilinde inşa edilen bu hattın başarıyla tamamlanmasını önemsemekteydi. İnşaat sahasının güvenliğinin sağlanmasına yönelik her türlü tedbirin alınması için Silistre Valisi, Varna Kaymakamı ve Rumeli Ordusu kumandanlığına emirler gönderilmiştir.¹⁸⁵

1.2.2. Varna-Balaklava Hattı

Varna-Bükreş hattının inşası devam ederken, Fransız-İngiliz antlaşması gereği müttefik kuvvetlerin askeri üssü olan Varna'dan savaş mahalli olan Kırım Yarımadası'ndaki Balaklava'ya kadar denizaltından bir telgraf kablosu çekilmesi işine başlandı. Böylece hattın bitiminde, Kırım Yarımadası'ndan Varna'ya ulaşacak bilgilerin, Varna-Bükreş hattı ile Paris ve Londra'ya ulaştırılması amaçlanmıştır. Söz konusu hat İngiltere tarafından finanse edildiği gibi inşası da Varna'ya gönderilen İngiliz memurlar tarafından gerçekleştirilecektir.¹⁸⁶ Bu konuda 1855 yılı Nisan ayı başında İngiliz Sefareti'nin Bâb-ı Âli nezdinde başlattığı girişimde, telgraf inşaatı için seçilen bir özel memur ile maiyetindeki bazı mühendislerin birkaç gün zarfında Varna'da olacakları, bu nedenle söz konusu memurlara gerekli yardım ve kolaylığın sağlanması için Varna Kaymakamı'na emir verilmesi, ayrıca telgraf için uygun bir yerin belirlenmesi amacıyla gerekli çalışma ve iletişimin Varna İngiliz Konsolosluğu ile gerçekleştirilmesinin bildirilmesi istendi.¹⁸⁷ Hal-i hazırda devam eden savaşın ve bu telgraf inşasının, savaşın seyri için olan önemi göz önünde bulundurularak Osmanlı Devleti bu hususla ilgili izinleri hemen vermiş ve 7 Nisan 1855 tarihinde Varna Kaymakamı'na gerekli emir gönderilmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Öyle ki Silistre Valisi'nin talebi üzerine Mustafa ve Vuliç Efendiler bu hizmetlerinden ötürü taltif edilmişlerdir. **BOA., A.MKT.UM.**, 196/12.

¹⁸⁵ **BOA., HR.MKT.**, 103/35.

¹⁸⁶ **BOA., İ.HR.**, 121/6031.

¹⁸⁷ **BOA., İ.HR.**, 117/5709.

¹⁸⁸ **BOA., HR.MKT.**, 99/2.

İngiliz Hükümeti'nin görevlendirdiği Newall, Gutta Percha Company ile yaptığı işbirliği ile Varna-Balaklava arasına döşenecek denizaltı kablosunu hazırlamışlardır. Elba isimli gemiye yüklenerak Karadeniz'e taşınan denizaltı kablosu, Newall'ın mühendisi Charles Liddell'in kontrolünde döşenecekti.¹⁸⁹ 10 Nisan 1855 tarihinde Spart idaresindeki Argos ve Terrible isimli vapurlarla Varna yakınındaki Kaliakri mevkiinden denize indirilmeye başlanan kablo, 13 Nisan günü Sivastopol yakınındaki Sen Jorc Manastırı yakınından karaya bağlanmıştır. Ünlü İngiliz kablo şirketi Newall-Co. tarafından üretilen ve dönemin en uzun denizaltı telgraf kablolarından biri olan Varna – Balaklava kablosu 600 kilometre uzunluğundaydı.¹⁹⁰ Yaklaşık 300 mil uzunluğunda olan bu hatta Newall'ın geliştirdiği merkezi koni ve demir halkalar usulü ilk kez kullanılmıştır. Uzun denizaltı kablolarının döşenmesinde etkili olan bu usulde döşenen Varna-Balaklava kablosu, her on milde su altından çıkarılarak Newall tarafından geliştirilen şamandıra benzeri araçlara bağlanıyor ve bu şekilde su üzerinde yüzdürülüyordu. Oldukça dayanıklı olan bu kablo İngiliz memurlar idaresinde, Sivastopol'un alınması ve savaşın sonuçlanmasına kadar yaklaşık on ay boyunca Kırım yarımadasındaki bilgilerin Varna Telgrafhanesi'ne aktarılması için kullanılmış ve savaşın seyrine olumlu katkılar sağlamıştır. Kısa süreli kullanılması sebebi ile çok fazla maliyet ve gayret sarfedilmeden, tamire de muhtaç olmadan kullanılmıştır.¹⁹¹

Oluşturulan bu telgraf bağlantısı Kinglake'ye göre daha çok Fransızlar tarafından kullanılmış ve İngiltere telgraf vasıtası ile savaşın seyrine yön vermeye çalışmamıştır. Kinglake'nin eleştirel yorumuna göre, sarayın savaş stratejilerini benimsemeyen Fransız birliklerinin kumandanı Canrobert telgraf ile birlikte her an Kral Louis Napoleon'un emirlerini almak zorunda kalıyor ve Fransızlar hattın diğer ucunda Lois Napoleon'un varlığını bilerek ve hissederek savaş yürütmek durumunda kalıyorlardı.¹⁹² Söz konusu emirleri uygulamakta heveskâr görünmeyen Canrobert gönderdiği cevaplarla yine de saygıda kusur etmeyen bir imaj çizmişti. Denizaltı kablosu ile cepheye gönderilen ilk telgraf Fransa'dan olmuştur. Emirden ziyade daha çok basit bir yetkilendirme içeriği taşıyor ve Canrobert İstanbul'a çağrılıyordu. 3 Mayıs gecesi İngiliz Karargahı'na giden Canrobert, İngiliz Kumandan Lord Raglan'ı telgraf konusunda bilgilendirmiş ve İstanbul Boğazı'na gönderecekleri gemiler ile oradaki takviye birlikleri savaş bölgelerine getirmelerinin

¹⁸⁹ Willoughby Smith, **The Rise and Extension of Submarine Telegraphy**, J. S. Virtue - Co. Published, London, 1891, s. 40-41; Charles Bright, **Submarine Telegraphs – Their History, Construction and Working**, s. 21.

¹⁸⁹ Baha Gökoğlu, **Batı'da ve Doğu'da Telgrafçılık Nasıl Doğdu?**, İstanbul, 1935, s. 47; Neriman Hacısalıhoğlu, "Kırım Savaşında Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi", s. 123.

¹⁹¹ Charles Bright, **Submarine Telegraphs – Their History, Construction and Working**, s. 21.

¹⁹² Lois Napoleon'un cephe üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyete vurgu yapan İngiliz tarihçi Kinglake, bu çerçeveden bakıldığında telgrafın savaşa dahil olmasının pek de pozitif sonuçlar doğurmadığına vurgu yapmaktadır. Alexander William Kinglake, **Invasion of The Crimea**, Vol. VIII, s. 264.

istendiğini belirtmiştir. Bu ilk telgraf ve içerdiği bilgilerin amacı Osmanlı birlikleri kumandanı Ömer Paşa'ya destek birlik sağlanmasıydı.¹⁹³ Görüldüğü gibi telgraf savaşa dahil olur olmaz daha ilk günlerden stratejik ve önemli etkiler yaratmıştır.

1.2.3. Varna-İstanbul Hattı

İngiliz-Fransız antlaşması gereği 13 Nisan 1855'te tamamlanan Varna-Balaklava hattının, 15 Mayıs 1855'te tamamlanan Varna-Bükreş hattı ile birleşmesi¹⁹⁴ ve zaten daha önce Avusturya İmparatorluğu tarafından Bükreş-Viyana hattının inşa edilmiş olması savaş merkezi ve karargahlarla müttefik devletlerin başkentleri olan Paris ve Londra arasında doğrudan haberleşme ağı kurulmasını sağlamıştı. Ancak savaşın olumlu seyri için bir diğer müttefik olan Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a da bir hat çekilmesi ve haberleşme ağına dahil edilmesi gerekmişti. Bu konuda İngiliz Sefiri Lord Straford Canning de Redcliffe tarafından Mayıs 1855'te Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulunulmuş ve İstanbul'dan Varna'ya denizaltından bir telgraf hattı çekilmesi gündeme getirilmiştir. Sultan Abdülmecit, konunun öncelikle özel bir komisyonda görüşülmesini ve bunun üzerine Hariciye Nezareti ile İngiliz Sefareti arasında müzakere edilmesini istemiştir.¹⁹⁵ Yapılan müzakerelerde Osmanlı Devleti'nin görüşünün; hal-i hazırda Osmanlı Devleti tarafından inşası devam eden ve yaklaşık bir buçuk ay sonra tamamlanması planlanan İstanbul-Edirne-Şumnu hattının bitmesi halinde Fransa'nın Varna-Bükreş hattı ile Şumnu üzerinden irtibat kurulacağı, bu sayede İstanbul'un gerek savaş mahalliyle gerekse müttefik başkentleri ile haberleşmesinin mümkün olacağı belirtilmiş ve söz konusu İngiliz değerlendirmesine gerek olmadığına karar verilmiştir. Osmanlı Devleti yetkilileri ayrıca, denizaltından çekilecek bir kablunun uzun zaman alacağı ve fazlaca masraf gerektireceğini de belirterek teklifi reddettiklerini sefarete bildirmiştir. Bu konuda tek başına karar veremeyeceğini belirten İngiliz Sefareti, konuyu İngiltere'ye sorup verilecek cevaba göre hareket etme kararı almıştır.¹⁹⁶ Haziran ayında İngiltere'den gelen cevapta, söz konusu İstanbul-Varna denizaltı hattının, Varna-Balaklava hattında olduğu üzere İngiltere tarafından karşılanıp inşa edileceği, bu hat sayesinde Varna ile İstanbul arasında daha hızlı haberleşme sağlanacağı ve bunun Osmanlı Devleti'nin menfaatine olacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine hattın inşası için Sultan Abdülmecit tarafından 23 Haziran 1855'te ruhsat verilmiştir.¹⁹⁷ İngiltere'nin, hattın tüm masraflarını karşılayıp bizzat inşa ettirmesindeki esas amacın, Osmanlı Devlet merkezi ile irtibat kurmaktan ziyade, başta İngiliz Sefareti olmak üzere İstanbul'da bulunan sefaretlerle doğrudan ve hızlı haberleşmeyi

¹⁹³ Alexander William Kinglake, *Invasion of The Crimea*, Vol. VIII, s. 264-264.

¹⁹⁴ BOA., A.AMD., 59/38.

¹⁹⁵ BOA., İ.DH., 320/20723.

¹⁹⁶ BOA., A.AMD., 59/11; BOA., İ.HR., 120/5978.

¹⁹⁷ BOA., İ.HR., 121/6031.

sağlamak olduğu söylenebilir. Öyle ki söz konusu hattın İstanbul ayağı, sur içinde bulunan İstanbul Telgrafhanesi yerine Beyoğlu Tepebaşı'nda bulunan İngiliz Sefarethanesi yakınındaki bir binaya açılan Beyoğlu Telgrafhanesi olmuştur.

Eylül 1855'te Varna'dan denizaltına indirilmeye başlanan kablo Karadeniz sahilindeki Kilyos'tan karaya çıkartılmıştır. Kilyos'tan Tarabya'ya, Tarabya'dan da Tepebaşına çekilen teller ile Eylül ayı sonunda Beyoğlu Telgrafhanesi ile Varna arasında irtibat sağlanmış oldu. Söz konusu hattın Arnavutköy'den geçen teline Selimiye Kışlası'ndan da bir hat bağlanılarak Osmanlı Devleti ordu merkeziyle irtibat kurulmaya çalışılmıştır.¹⁹⁸ İngiliz yetkililerin beyanına göre hattın inşası 25.000 İngiliz Lirası tutmuş ve İngiltere tarafından karşılanmıştır.¹⁹⁹

Kurulan Beyoğlu Telgrafhanesi, Tarabya Telgraf Merkezi ve hattın diğer ucundaki Varna Telgrafhanesi'nde İngiliz memurlar görevlendirilmiş ve bu hatların Osmanlı Devleti'ne satıldığı 1857 yılına kadar hattın tüm idaresi İngilizler tarafından gerçekleştirilmiştir. İngilizlere ait olan bu hattın özellikle Beyoğlu'nda bulunan sefaretlerin Avrupa merkezleriyle haberleşmesi amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Savaşın bitimiyle Beyoğlu Telgrafhanesi'ne İstanbul Telgrafhanesi'nden daha yakın bir konumda olan Galata tüccar ve sarraflarının da padişahın izni doğrultusunda bu hat aracılığı ile Avrupa ile irtibat kurdukları görülmektedir.²⁰⁰ Özellikle savaş esnasında, İngiliz idaresinde olan bu hattı kullanan Osmanlı Devleti'nin göndermiş olduğu her bir telgrafın kaydı tutulmuş ve ödemeleri topluca yapılmıştır. Hattın Osmanlı Devleti'ne satılması ile söz konusu borçlar gündeme gelmiştir. Ekim 1858 tarihinde İngiltere Dışişleri Bakanlığı'nın Osmanlı Devleti'nin Londra Sefareti'ne ilettiği talepte 1856 yılı içerisinde Osmanlı Devleti'nin Beyoğlu-Varna hattını kullanarak gönderdiği telgrafların toplam ücreti olan 8.570 frankın İngiltere'ye ödenmesi istenmiştir. Söz konusu borcun hazineden ödenmesi kabul edilmiş, ayrıca resmi yazışmalar dışındaki telgraf ücretlerinin sahiplerinden tahsil edilerek hazineye aktarılmasına da dikkat edilerek bu konuda Telgraf Nezareti'ne de gerekli emirler verilmiştir.²⁰¹ Mart 1859 tarihinde Londra Sefareti'ne iletilen ikinci talepte ise daha önce belirlenen 8.570 frankın yanlış hesaplandığı ve 1856 senesi telgrafları için Osmanlı Devleti'nin İngiltere'ye 5.793 frank 75 santim daha ödemesi gerektiği belirtilmiştir.²⁰² Söz konusu ikinci meblağın ödenmesi de kabul edilmiş ancak bu toplamın 3.383 frank 75 santiminin İstanbul'da bulunan yabancı sefaretlere ait olduğu ve sadece geriye kalan 2.410 frank borcun Osmanlı Devleti'ne ait olduğu belirtilmiştir.

¹⁹⁸ BOA., A.AMD., 72/33; BOA., İ.HR., 141/7383.

¹⁹⁹ BOA., HR.TO., 225/9; BOA., İ.HR., 140/7343.

²⁰⁰ BOA., İ.HR., 175/9577.

²⁰¹ BOA., İ.HR., 158/859; BOA., HR.MKT., 254/17; BOA., HR.MKT., 254/19.

²⁰² BOA., HR.TO., 233/23.

Sefaretlerin borcu önceden tahsil edilip İngiltere'ye gönderilmiş ve geriye kalan 2.410 frank hazineden ödenmiştir.²⁰³ Bu şekilde, yaklaşık iki yıl boyunca İngiltere tarafından işletilen bu hattın tüm kullanım ücretleri Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye ödenmiştir.

1.2.4. Hatların Satın Alınması

Kırım Savaşı'nın sona ermesi ile savaş sırasında yukarıda belirtilen sebeplerle telgraf hatları inşa eden İngiltere ve Fransa, orduların ülkelerine dönecek olmaları ve söz konusu hatlardan herhangi bir menfaat elde edemeyecekleri düşüncesi ile bu hatları Osmanlı Devleti'ne satmak ve idarelerini de devretmek istediler. Bu konuda ilk girişim Varna- İstanbul hattı için İngiltere'den gelirken birkaç ay sonra bu sefer Varna-Bükreş hattı için Fransa'dan gelmiştir.

1.2.4.1. İstanbul-Varna Hattı ve İngiliz Memurlar

9 Eylül 1856 tarihinde İngiltere Umur-ı Ecnebiyye Nezareti'nden Londra Sefareti'ne iletilen bilgide, savaş sırasında, İngiltere'den satın alınan teller, çeşitli eşyaların bedeli ve sair masraflarla toplam 25.000 İngiliz Lirası'na inşa edilen Varna-İstanbul denizaltı hattının İngiltere Harbiye Nezareti'nin aldığı karar gereği sadece 7.500 İngiliz Lirası'na Osmanlı Devleti'ne satılabileceği bildirildi.²⁰⁴ Konunun İstanbul'a bildirilmesi ile söz konusu fiyata bu hattın satın alınmasının faydalığı olacağına karar verilip 24 Şubat 1857 tarihli irade ile hattın satın alınması onaylandı.²⁰⁵ Hemen akabinde 6 Mart 1857 tarihinde Maliye Nezareti'ne verilen emirle 7.500 liranın hazineden karşılanarak satın almanın tamamlanması emredildi.²⁰⁶ Satın alma kararının onaylandığı Mart ayı içerisinde bu kez, İngiltere tarafından söz konusu hat için temin edilip bekletilen tel ve bazı alet edevatın da satın alınması ve ileride inşa edilecek hatlarda veya denizaltı kablosunun tamire muhtaç olması halinde kullanılması telgraf Meclisi'nce kararlaştırılmıştır. Tüm bu eşyaların 1.703 lira 25 şilin 5 peni karşılığında satın alınması uygun bulunmuştur.²⁰⁷

İstanbul-Varna hattının satın alınmasıyla birlikte bu hatlarda çalışacak memurların belirlenmesi gündeme gelmiştir. İngiliz idaresinde olduğu için 1857 yılına kadar, sadece Fransızca yapılan muhabere, Osmanlı idaresinde hem Türkçe hem de Fransızca olarak devam edeceğinden her iki dilde muhabere edebilecek memurlara ihtiyaç duyulmuştur. Türkçe muhabere için Osmanlı Devleti telgrafhanelerinden buraya görevlendirmeler yapılmış, yabancı dilde yapılacak muhabere içinse İngiliz Sefareti'nin de tavsiyesi ile hal-i hazırda bu

²⁰³ BOA., HR.MKT., 292/88.

²⁰⁴ BOA., HR.TO., 225/9.

²⁰⁵ BOA., İ.HR., 140/7343.

²⁰⁶ BOA., HR.MKT., 179/99.

²⁰⁷ BOA., İ.HR., 141/7383.

hat üzerinde çalışan İngiliz memurların bazıları görevlerine devam ettirilmiştir. Buna göre Beyoğlu ve Tarabya merkezlerinde çalışmak üzere aylık 2.000 guruş maaş ile Mösyö Blakesle, Mösyö Okuter, Mösyö Kalayşer; aylık 1,500 guruş maaş ile Mösyö Subdebu; aylık 1.200 guruş maaş ile Salvatore geçici olarak görevlendirilmiştir.²⁰⁸ Bunlar yanında deniz hatları mühendisi olan ve o tarihte Osmanlı Devleti hizmetinde aynı mesleği icra eden bir memur olmaması nedeniyle büyük ilgi gösterilen Mösyö Vroyk'ta geçici olarak görevlendirilmiştir.²⁰⁹ Geçici olarak görevlendirilen İngiliz memurların toplamda 11.100 guruş olan maaşları Şubat 1857 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti hazinesinden ödenmeye başlamıştır.²¹⁰ Osmanlı Devleti tarafından geçici olarak görevlendirilen bu altı İngiliz memur haricinde, Varna-İstanbul hattının İngiliz idaresi zamanından beri bu hatta çalışan ve görevleri son bulan sekiz İngiliz memurun İngiltere'ye dönmesi gündeme gelmiştir. Ancak İngiliz Sefareti'nin ricası üzerine bu sekiz memurun memleketlerine dönüş günleri olan 20-30 gün sonraya kadar görevlerine devam etmelerine izin verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu yardım hareketi daha sonra kendi sırtında büyük bir kambura dönüşmüştür. Kısa süreli bekletme sonucu sekiz İngiliz memurun Şubat 1857 ortasından Nisan başına kadar biriken toplam 14.000 guruş masrafları Telgraf Müdürü tarafından açıktan ödenmiş ancak Telgraf İdaresi'nin görüşüne göre bunlara hiçbir ihtiyaç olmamakla birlikte bekletilmeye devam edilmeleri halinde masraflarının idarece karşılanamayacağı ve Maliye Nezareti'nden ödenmesi gerekeceği belirtilmiştir. Bu durum sefaret yetkililerine de bildirildiği halde bir girişim yapılmamıştır.²¹¹ Konunun üzerinden bir yıl geçtiği halde söz konusu sekiz memurun sadece birinin İngiltere'ye döndüğü ve geriye kalan yedi kişinin Nisan 1858 tarihine kadar aylık toplam 20.000 guruş maaş çekmeye devam ettikleri görülmektedir. Bunun üzerine içlerinden Mösyö Karniye ve Mösyö Karlom hazineden maaşla görevlendirilip uygun pozisyonlarda çalıştırılmış²¹² ve geriye kalan dört memurla direktörleri Mösyö Orsford'a Telgraf Meclisi kararıyla Mayıs 1858 tarihinden itibaren ruhsat verilerek memleketlerine gönderilmişlerdir. Sefaret tarafından bu beş memurun dönüş harcırahları da Telgraf İdaresi'nden istenmiş ve toplam 21.920 guruş idarece ödenmiştir.²¹³ Başta 20-30 gün bekletilmeleri düşünülen İngiliz

²⁰⁸ BOA., HR.MKT., 185/90.

²⁰⁹ Mösyö Vroyk'un Osmanlı Devleti hizmetinde kalması için gösterilen özen, şahsi bir mesele için İngiltere'ye gidip-gelmesi gerektiğinde dahi talebi üzerine 100 liralık harcırahının hazineden karşılanmasından anlaşılmaktadır. Bunun sebebi olarak, deniz hatları mühendisi olması nedeniyle kendisine duyulan ihtiyaç açıkça belirtilmiştir. BOA., İ.HR., 141/7424.

²¹⁰ BOA., İ.HR., 141/7424.

²¹¹ BOA., A.MKT.NZD., 195/70.

²¹² Söz konusu iki memur 1861 yılında Bağdat telgraf hattının inşasında görevlendirilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.(3), 26-A/36.

²¹³ BOA., HR.MKT., 238/97.

memurlar, Şubat 1857 başından Nisan 1858 sonuna kadar on üç ay boyunca maaş çekmiş ve diğer masrafları ile toplam 67.635 guruş zarara sebep olmuşlardır.²¹⁴

Varna-İstanbul denizaltı hattı defalarca kopmuş veya hasara uğramış bu nedenle birçok defa tamir edilmesi gündeme gelmiştir. 1859 yılında Varna-İstanbul hattının denizaltı kablosu kırılmış ve bu hat geçici bir süreyle kapatılmıştır. Ancak İstanbul'da bulunan tüm sefaretlerin Avrupa merkezleri ile gerçekleştirdikleri muhaberenin tek vasıtası olan bu hattın bir an önce tamir edilerek yeniden hizmete açılması gerekmiştir.²¹⁵ Buna satın alınacak kablo ve yeniden döşenmesi masrafları eklendiğinde söz konusu Varna-İstanbul hattının işletilmesinin çok masraflı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki hem tamir masrafları hem de sürekli yaşanan kesintiler nedeniyle Mart 1860'da Osmanlı Telgraf İdaresi bu hattın çalıştırılmasından vazgeçecek ve alternatif bir kara hattı inşa edecektir.²¹⁶

1.2.4.2. Varna-Bükreş Hattı ve Fransız Memurlar

Hattın inşası sırasında, savaş sonrası Osmanlı Devleti'ne devredileceği yönündeki sözlü açıklamalar nedeniyle savaşın ardından Osmanlı Devleti'nin bu konuda girişim başlattığı görülmüştür. Paris Sefiri Mehmet Cemil Bey 11 Ekim 1856 tarihli mektubunda, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na hattın Osmanlı Devleti'ne tesliminin beklendiği ve bunun ne zaman gerçekleşeceği ve gerçekleştiği anda Varna Konsolosu'na bilgi verilmesi gerekeceği konularının iletildiği belirtilmiştir.²¹⁷ Fransa Dışişleri Bakanlığı'nın Paris Sefareti'ne verdiği cevapta, hattın ne suretle teslim edileceğinin belirlenmesi, hatta çalışan Fransız memurların bir süre daha bu hatta görev yapmak istediği ve bu nedenle maaşlarının Osmanlı Devleti tarafından ödenmesi gerekeceği bildirilmiştir.²¹⁸ Bu yazışmaların akabinde, 1856 yılı Aralık ayı sonunda Fransa Sefiri Mösyö Tornil'in Hariciye Nazırı Ethem Paşa'ya sunduğu teklifte, Fransa Devleti'nin Varna-Bükreş hattını Osmanlı Devleti'ne satmaya karar verdiği, bunun için tek şartının hal-i hazırda hatta çalışan Fransız memurların çalışmaya devam etmelerine izin verilmesi ve maaşlarının Osmanlı Devleti tarafından ödenmesi olacağı belirtilmiştir. Söz konusu teklifte, 201 kilometrelik hattın tüm inşa masrafları ve mevcut alet-edevatı ile birlikte

²¹⁴ BOA., HR.MKT., 238/97.

²¹⁵ Söz konusu tamiri gerçekleştirmek üzere Beyoğlu Telgrafhanesi'nde bulunan denizaltı mühendisi Mösyö Vroyk ve beraberindeki memurlar İngiliz bayraklı İstanbul vapurunun kiralanmasıyla hattı tamirle görevlendirildiler. Söz konusu tamire nezaret etmek için Varna-Tolcu telgraf hattı inşa memuru Salim Efendi görevlendirildi. Gerekli keşifleri yapıp hattın durumu hakkında bir rapor sunan görevliler, Kilyos'tan başlayıp Varna'ya kadar uzanan kablunun ilk 12 millik bölümünde herhangi bir sorunun olmadığını, ancak geriye kalan kısmının çok fazla hasar gördüğünü ve buraya yeni kablo döşenmesi gerektiğini belirttiler. Buraya döşemek için hal-i hazırda kablo olmadığından İngiltere'ye gerekli sipariş verilmiştir. İstanbul vapuru günlüğü 25 liraya kiralanmış ve altmış günlük kira bedeliyle diğer masraflar hesap edildiğinde söz konusu tamir işinin, sadece keşif aşaması 34.199 guruş 20 pareye mal olmuştur. BOA., HR.MKT., 290/75; BOA., HR.MKT., 290/75.

²¹⁶ BOA., İ.HR., 175/9577. Söz konusu Kilyos-Varna kara hattı ilerleyen bölümlerde detaylarıyla ele alınacaktır.

²¹⁷ BOA., HR.MKT., 162/74.

²¹⁸ BOA., HR.MKT., 170/82.

158.092 franga mal olduğu ancak bu meblağ üzerinden Osmanlı Devleti'ne %10 indirim yapılarak tüm hattın 142.643 franga satılabileceği belirtilmiştir.²¹⁹ Fransız teklifinin kabul edilmesi üzerine hattın satışı gerçekleşmiş ve 1 Ocak 1857 tarihinden itibaren hat Osmanlı Devleti'ne devredilmiştir.²²⁰

Hattın satışı sırasında Fransa'nın şart olarak koştuğu Fransız memurların görevlerine devam etmesi konusu, devir teslimden hemen sonra gündeme gelmiştir. Fransa Telgraf İdaresi'nin Dışişleri aracılığıyla Paris Sefiri Mehmet Cemil Bey'e ilettiği bilgide, savaş sırasında günün şartlarına göre istihdam yapıldığı ve çok sayıda memurun bu hatta görevlendirildiği açıklanmıştır. Ancak bunların bir kısmına Fransa'da ihtiyaç olduğundan geri çağırılacakları bildirilmiştir.²²¹ Osmanlı Devleti ise bu hatlarda artık Türkçe haberleşme yapılacağından buralara kendi memurlarını görevlendirecektir. Ancak Avrupa ile kurulan irtibat bu hat vasıtası ile gerçekleştiğinden Türkçe muhabere memurları yanında Fransızca muhabere memurlarına da ihtiyaç olacağı düşünülmüş ve söz konusu Fransız memurlardan istifade edilmiştir. Geriye kalan birçok Fransız memur ülkelerine geri gönderilecek olmalarına rağmen, Fransa'nın talebi üzerine, tıpkı İngiliz memurların ülkelerine gönderilmesinde olduğu gibi, ülkelere dönecekleri güne kadar işleyen maaşları Osmanlı Devleti tarafından ödenmiştir.²²² Söz konusu hatta Fransızca muhabere memuru ihtiyacını karşılamak maksadı ile 84 kişi arasından 12 telgraf memuru ile yeterli miktarda süvari ve çavuşun Osmanlı memuriyetiyle görevlendirilmesine karar verilmiştir. Geriye kalan Fransalı memurların da en kısa sürede Fransa'ya yollanması arzulanmıştır.²²³

Fransa'ya iade edilecek memurlar yanında toplam 17 Fransız memurun daha önce de bahsedildiği üzere Osmanlı memuriyetine alınması ve Varna-Bükreş hattındaki yabancı dilde muhabereye hizmet etmeleri kararlaştırılmıştır. Telgraf Meclisi kararıyla Şubat 1857 başından itibaren Osmanlı memuriyetine geçirilen bu memurların aylık toplam 34.250 guruş olan maaşlarının, Osmanlı memuriyetine alınan İngiliz telgraf memurları gibi, maliye hazinesinden

²¹⁹ BOA., A.AMD., 74/15; BOA., HR.MKT., 197/3.

²²⁰ BOA., İ.HR., 140/7341.

²²¹ BOA., HR.MKT., 178/50.

²²² Devir teslimden sonra Fransa Telgraf Müdürü Emil Seje tarafından hazırlanan ve Osmanlı Devleti'ne sunulan listelerde, Fransız idaresi sırasında Varna-Bükreş hattında 43 telgraf memuru ve bunlar yanında çalışan toplamda 41 kişilik tabip, zabtiye, süvari çavuşu ve hademenin görevli olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Telgraf İdaresi'nin 16 Şubat 1857 tarihli kararında, söz konusu 84 Fransız memurun aylık toplam maaşı olan 21.528 frank 60 santimin 1 Ocak 1857 tarihinden ülkelerine dönecekleri güne kadar Osmanlı Devleti tarafından ödenmesi onaylanmıştır. BOA., İ.HR., 140/7341.

²²³ BOA., A.AMD., 80/70; BOA., İ.HR., 140/7341; BOA., HR.MKT., 179/7. Ocak ve Şubat maaşlarının ödendiği anlaşılan bu memurların, ilk iki aylık dönemden sonra ülkelere dönecekleri güne kadar toplam 16.957 frank 58 santim daha aldıkları görülmektedir. Bu hesaba göre, memurların ilk iki aydan sonra yaklaşık 20-25 gün daha Osmanlı Devleti hizmetinde buldukları ve üç aydan daha kısa bir sürede Osmanlı Devleti ile ilişkilerinin kesildiği görülmektedir. BOA., İ.HR., 143/7503; BOA., HR.MKT., 191/67.

ödenmesine karar verilmiştir.²²⁴ Osmanlı memuriyetiyle görevlendirilen Fransız memurların telgraf idaresince hazırlanan bir listesi de Paris Sefareti aracılığıyla Fransa Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiş ve gerekli izinler alınmıştır.²²⁵ Osmanlı-Eflak sınırında bulunan Yergöğü'den Bükreş'e kadar olan hatta çalışacak memurlar Osmanlı Devleti sınırları haricinde bulunacağından bunların maaşlarının havale yoluyla ödenmesine karar verilmiştir.²²⁶

Satın alınan Varna-Bükreş hattındaki yabancı muhabere için gerekli memurlar belirlendikten sonra sıra Türkçe muhabere memurlarının ve artık Osmanlı Devleti idaresinde olan telgrafhanelerin idarecilerinin belirlenmesine gelmiştir. Çünkü artık bu hatta sadece Fransızca değil, öncelikli olarak Türkçe muhabere yapılacaktır. Bu amaçla hat üzerinde bulunan telgrafhanelere birer müdür tayin edilmiştir. Buna göre Şumnu Telgrafhanesi Müdürü Remzi Bey 1.500 guruş maaş ile Varna Telgrafhanesi Müdürlüğü'ne, Edirne Telgrafhanesi memurlarından Ahmet Hulusi Efendi 1.500 guruş maaş ile Şumnu Telgrafhanesi Müdürlüğü'ne, İstanbul Telgrafhanesi Türkçe muhabere memurlarından Nahid Efendi 1.500 guruş maaş ile Rusçuk Telgrafhanesi Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir.²²⁷ Atamaları yapılan bu müdürler Rusçuk'a gönderilen Nahid Efendi örneğinden anlaşıldığı üzere²²⁸, sadece telgrafhanelerinin idaresiyle meşgul olmayıp, bizzat Türkçe muhabere memurluğu vazifesi de yaptıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca telgrafhane hasılat ve maaşlarının muhasebesi için mahalli mal sandıkları ile gerçekleşmesi gereken irtibattan da sorumlu tutulmuşlardır. Kısacası bu müdürler hem bir idareci, hem bir muhabere memuru hem de muhasebeci olarak görev yapmışlardır.

Hattın Rusçuk'tan ileride bulunan pusula merkezleri ve Bükreş Telgrafhanesi'ne herhangi bir atama yapılmamıştır. Zira Eflak sınırlarında kalan telde Türkçe muhabere yapılmamakta olup buralar için Fransız memurlardan atamalar yapılmıştı. Ancak diğerlerinden farklı olarak zaten bir Osmanlı memuru olan Edirne Telgraf Müfettişi Mösyö Mezonnev'in Varna Telgrafhanesi'nde yabancı dilde muhabere memurluğuna atandığı görülmektedir.²²⁹ Bu durum Beyoğlu-Varna denizaltı kablosu aracılığıyla İstanbul'daki tüm sefaretlerin Avrupa ile olan yazışmalarını Varna üzerinden gerçekleştirmelerinden kaynaklanmış olabileceği ve burada oluşması muhtemel yoğunluğun giderilmesi için Mösyö Mezonnev'in tayin edilmiş olabileceği düşünülebilir. Diğer taraftan bu örneğin, Osmanlı

²²⁴ BOA., İ.HR., 141/7424.

²²⁵ BOA., HR.MKT., 182/33.

²²⁶ BOA., Y.EE., 41/17.

²²⁷ BOA., HR.MKT., 184/41; BOA., A.AMD., 72/33; BOA., HR.MKT., 185/33.

²²⁸ BOA., HR.MKT., 180/66.

²²⁹ BOA., HR.MKT., 184/41.

Devleti'nin yabancı dilde muhabere memurluklarına sadece yabancıları değil, zamanla yetişmekte olan kendi memurlarını da tayin ettiği söylenebilir.

Söz konusu hattın Osmanlı Devleti idaresine geçmesi ile yazışmaların artacağı tahmin edildiğinden, özellikle yoğunluk yaşanacağı düşünülen İstanbul ve Beyoğlu Telgrafhanesi'ndeki işlerin görülmesi için mevcut memurlara ek olarak buralara altışar adet memur tayin edilmiştir. İş yoğunluğunun azaltılması düşüncesiyle, Varna, Şumnu ve Rusçuk Telgrafhaneleri'nde 200'er guruş maaşla ikişer memur daha görevlendirilmiştir. Varna-Bükreş hattının korunması ve bakımının yapılması amacıyla 350 şer guruş maaşla dokuz süvari ve 700 guruş maaş ile bir baş çavuş Osmanlı Devleti sınırları dahilinde kalan Varna-Rusçuk arasındaki telin muhafaza memurluğuna tayin edilmiştir.²³⁰ Tüm bu görevlendirmelerin Fransız memurların ilişkisinin kesildiği 1857 senesi Mart ayının başlangıcından itibaren yapıldığı görülmektedir. Böylelikle hatta herhangi bir düzensizliğin yaşanması önlenmiştir.

Varna-Bükreş hattının satın alınan bir hat olması, söz konusu hattın ve hatta bulunan merkezlerin teftiş edilmesi ihtiyacını da doğurmuştur. Bu maksatla ileri tarihlerde birçok Osmanlı hattının inşasında görevlendirilecek olan İstanbul Telgrafhanesi'nden Ömer Efendi 9.000 guruşluk gidiş-dönüş harcırahı ile Varna ile Bükreş arasındaki tellerin, telgrafhanelerin ve memurların teftiş edilip sorunların tespit edilmesiyle görevlendirilmiştir.²³¹

Hattın Eflak sınırı dahilinde kalan kısmında yer alan telgrafhane ve pusula merkezleri Fransızlar tarafından kiralanmak suretiyle kullanıldığından satın alma sonrasında bu merkezlerin sadece eşyaları Osmanlı Devleti mülküne geçmiştir. Bükreş Telgrafhanesi, Yergöğü ile Bükreş arasındaki pusula merkezleri ve diğer idari hanelerin kiralaları 1 Ocak 1857 itibarıyla Osmanlı Devleti tarafından karşılanmaya başlanmıştır. Bunlar içerisinde hiç şüphesiz en büyük meblağı oluşturan ve bu nedenle gerekliliği konusunda tartışma yaşanan merkez Bükreş Telgrafhanesi'dir. Osmanlı Devleti idaresindeki ilk beş aylık kirası ve memurların ikamet ettiği hanenin altı aylık kira toplamı 11.712 guruş olan Bükreş Telgrafhanesi'nin biriken bu borcu orada görevli bulunan Mösyö De Lusson tarafından karşılanmış ve kendisine bunun karşılığında merkezden ödeme yapılmıştır.²³² Söz konusu telgrafhanenin Ekim 1857'de kontratının yenilenmesi sonucu bu sefer bir yıllık kira bedeli olan 350 Macar altının ödenmesi sorunu doğmuştur.²³³ Tüm bu masraflar kısa bir süre sonra Bükreş Telgrafhanesi'nin lağv edilmesini gündeme getirmiştir.

²³⁰ BOA., HR.MKT., 185/33.

²³¹ BOA., A.AMD., 72/33; BOA., HR.MKT., 180/66.

²³² BOA., İ.DH., 383/25327; BOA., A.MKT.MHM., 116/62.

²³³ BOA., İ.HR., 148/7795.

11 Kasım 1857 tarihli Telgraf Meclisi kararıyla lağv edilmesine karar verilen Bükreş Telgraf Merkezi için gerekçe olarak şunlar belirtilmiştir; Fransızlardan devr alınan Bükreş Telgraf Merkezi'nin memur maaşları, bina kirası, memurların ikamet ettiği hane kirası ve diğer masraflarının toplamı aylık 25.000 guruşu aştığı halde, Bükreş'ten Avrupa'ya giden hatların Eflaklılar idaresinde olması bu güne kadar Bükreş Merkezi'nde hasılat elde edilememesine neden olmuştur. Bükreş Telgraf Merkezi'nin tek yaptığı iş, İstanbul'dan Avrupa'ya giden telgrafları Bükreş'te bulunan Eflak merkezine vermek ve Avrupa'dan İstanbul'a gidecek telgrafları Bükreş Eflak merkezinden almaktır. Yergöğü'nden gelen telin Osmanlı'nın Bükreş merkezine değil de Eflak merkezine bağlanması halinde Osmanlı Devleti'nin ne hasılat olarak ne de politika gereği hiçbirşey kaybetmeyeceği düşünülmüştür. Ayrıca, Yergöğü-Bükreş arasındaki hattın sahibi Osmanlı Devleti olmasına rağmen Eflak idaresinin Avrupa'ya gönderilen telgraflar için bu hattın hissesine düşen ücreti ödemeyi kabul etmemesi, merkezin lağv edilmesi fikrini güçlendirirken hattın da Eflak İdaresi'ne satılması fikrini doğurmuştur. Telgraf Meclisi'nin bu görüşleri üzerine, Bükreş Sefiri Safvet Paşa'nın bu konuda bilgilendirilmesi ve gerekli satış işlemlerinin yapılması için girişim başlatması istenmiştir. Ayrıca hattın eski sahibi olan Fransa'nın İstanbul Sefareti'ne de bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır.²³⁴ İstanbul'u Avrupa'ya bağlayan bu telin Eflak idaresine geçmesinin Avrupa ile olan muhaberatda sorunlar ve aksaklıklar doğuracağı korkusu ise yapımı tamamlanmak üzere olan Edirne-Aleksinaç hattının alternatif gösterilmesi ile ortadan kaldırılmıştır.²³⁵

Telgraf Meclisi kararı üzerine Yergöğü-Bükreş hattının Eflak İdaresi'ne satılması hususunda Maliye Nezareti ve Bükreş Sefareti'ne emirler verilmiştir. Bükreş Sefiri Safvet Paşa'ya gönderilen emirde, hattın 1 Ocak 1858 tarihinden itibaren devredilmesine karar verildiği, bu nedenle hattın bedeli olarak belirlenecek meblağın Eflak Emarati'nden talep edilmesi istenmiştir.²³⁶ Burdaki hassasiyetin, konunun Osmanlı Devleti ve Fransa arasında bir soruna dönüşmesinin engellenmesi amacıyla gösterildiği düşünülebilir.

Hattın satış işlemleri ve Bükreş Telgraf Merkezi'nin lağv edilmesi işi Bükreş Sefiri Safvet Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Buna göre Eflak Emarati'nden, Yergöğü'nden-Bükreş'e kadar çekilmiş olan hattın bedeli olarak 12.393 frank 30 santim ve hat üzerindeki

²³⁴ BOA., İ.HR., 150/7904.

²³⁵ Edirne-Aleksinaç hattı, Edirne'den geçen İstanbul-Şumnu hattının bir devamı olarak İstanbul'un Sırbistan Emarati hatlarına bağlanmasını sağlayacak ve bu yolla İstanbul ile Avrupa arasında yeni bir hat kurulmuş olacaktır. Söz konusu Edirne-Aleksinaç hattı ilerleyen bölümde detayları ile ele alınacaktır.

²³⁶ Ayrıca, hatta ve Bükreş Telgraf Merkezi'nde çalışan Fransız memurların maaşlarının da 1 Ocak 1858 itibariyle kesileceği ve herhangi bir mağduriyet yaşanmaması için söz konusu memurlara şimdiden (30 Kasım) haber verilmesi, kendilerinden, Osmanlı Devleti'nden alacakları olmadığına dair, senetler alınacağını duyurulması belirtilmiştir. BOA., HR.MKT., 217/98; BOA., HR.MKT., 218/81.

merkezlerde bulunan alet ve yedek teller için 1.370 frank alınmıştır. Böylelikle hat Eflak Emareti'ne satılmıştır. Bölgede Osmanlı Devleti adına görev yapan Fransız memurların işine son verilmiş ve dönüş harcırahı olarak kendilerine birer maaş ödenmiştir.²³⁷ Yergöğü-Bükreş hattı karşılığında alınan meblağdan, bahsedilen memur harcırahları ve bazı komisyonlar düşüldüğünde toplamda 9.736 frank yani 56.956 guruş devlet hesabına geçmiştir.²³⁸ Ancak bu meblağın da hazineye aktarılmadan Telgraf Meclisi kararıyla, inşasına başlanan İstanbul Telgrafhanesi-Yedikule hattı²³⁹ masraflarının bir kısmı için kullanılmıştır.²⁴⁰

---

²³⁷ Söz konusu harcırahlar toplamda 4.585 frank olup, Eflak Emareti'nden alınan satış bedelinden karşılanmak üzere, Safvet Paşa tarafından yerinde ödenmiştir. Bunun karşılığında Telgraf Meclisi kararınca her bir memurdan, alacakları olmadığına dair birer senet alınmış ve bu senetler de İstanbul'a gönderilmiştir.

²³⁸ **BOA., İ.HR.,** 154/8180.

²³⁹ İstanbul Telgrafhanesi'nden Edirne'ye doğru çekilen ilk hat sur duvarları üzerinden inşa edilmişti. Ancak ilerleyen tarihlerde karşılaşılan zorluklar nedeniyle şehir içinden Yedikule'ye alternatif bir hat çekilmiştir. Söz konusu hattın ayrıntıları ilerleyen bölümlerde verilecektir.

²⁴⁰ **BOA., İ.HR.,** 154/8180; **BOA., HR.MKT.,** 236/28.

İKİNCİ BÖLÜM

RUMELİ'DE TELGRAF HATLARININ YAYILMASI

2.1. Edirne-Aleksinaç

Varna-Bükreş hattının açılması ile değiştirilen İstanbul-Belgrad projesinin Edirne-Belgrad arasındaki mesafesi inşa edilmemişti. Çünkü Şumnu üzerinden Fransız hattı vasıtası ile Avrupa ile irtibat tesis edilmiş ve büyük hedefe ulaşılmıştı. Osmanlı Devleti İstanbul'dan Belgrad'a kadar inşa edilecek bir hattı bu nedenle gereksiz buluyor ve bunun yerine diğer önemli merkezleri İstanbul'a bağlamayı hedefliyordu. Ancak Sırbistan Eمارeti idaresindeki topraklarda kuzey-güney istikameti ile telgraf hatları inşa eden Sırbistan Eمارeti ve bu hususta ona önemli bir destek veren Avusturya, Osmanlı Devleti'nin bu kararından memnun kalmamıştı. Avusturya hatlarını Belgrad'a, Belgrad'ı da Osmanlı Sırp hududundaki Aleksinaç'a kadar telgraf telleri ile bağlayan bu devletlerin en büyük hedefi, Aleksinaç'tan İstanbul'a kadar bir hat ile Osmanlı Devleti ile doğrudan irtibat kurmaktı. Bu amaç siyasi ve stratejik olduğu kadar ekonomik kaygılar da taşımaktaydı. Öyle ki söz konusu devletlerin bir diğer hedefi Aleksinaç'tan önemli bir ticaret limanı olan Selanik'e kadar da bir hat inşa etmektir.²⁴¹

Sırbistan Eمارeti, Edirne ile Aleksinaç arasına bir hat çekmesi hususunda taleplerini iletip Osmanlı Devleti'ni teşvik etmeye çalışmıştır. Bu durum karşısında ekonomik imkansızlığı sebep gösteren Osmanlı Devleti, bu hattın inşasına sıcak bakmadığını ifade etmiştir. İşte bu durum, bir sonraki adımda, Sırbistan Eمارeti'nin, Osmanlı Devleti'ne istikraz teklif etmesine neden olacak ve alınan borçla 1856 yılında Edirne-Aleksinaç hattı inşa edilecek, hat üzerinde Filibe, Sofya ve Niş'e de birer telgrafhane açılacaktır.²⁴² İstanbul-Belgrad projesinde olduğu gibi bu sefer yapılan planda da Niş'ten bir kolun kuzey istikametinde çekilerek Vidin'e ulaştırılması kararlaştırılmıştır. Ancak ilerleyen bölümlerde bahsedileceği üzere Vidin'e telgraf hattı çekilmesi ve bir telgrafhane açılması 1859 yılı başına kadar gecikecektir.

Temmuz 1856'da yapılan antlaşma gereği Sırbistan Eمارeti'nden alınan 10.000 kese akçelik borç ile hemen işe girişilmiştir. Telgraf İdaresi'nin bu hususta yaptığı değerlendirmede, De La Rue ile yapılan sözleşme gereği Avrupa'dan satın alınan telgraf tellerinin bir kısmının İstanbul'a henüz geldiği ve bu tellerin Edirne-Aleksinaç arasındaki

²⁴¹ BOA., HR.TO., 484/2; BOA., HR.TO., 156/65.

²⁴² Sırbistan Eمارeti'nden alınan borç ve inşa edilen Edirne-Aleksinaç hattına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Diren Çakılcı, "Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Eمارeti'nin Rolü", OTAM, S.34, Yıl:2013, Ankara, 2014, s.59-81.

mesafeye yeteceği belirtilmiştir.²⁴³ Telleri hazır olan projenin direkleri için ahalinin teşvik edilerek yardımlarının sağlanması düşünülmüştür.²⁴⁴

Osmanlı Devleti'nin inşa ettiği ilk hat olan İstanbul-Şumnu hattında maktu usul tercih edilmişti. Devlet yöneticileri inşa edilecek ikinci hattın farklı bir usulle gerçekleştirilmesini ve bundan böyle Osmanlı topraklarında inşası kaçınılmaz olacak birçok hattın yapımında da hangi usul daha faydalı ise onun seçilmesini amaçlamışlardır. Bu nedenle Edirne-Aleksinaç telgraf hattının yapımında maktu usule alternatif olan emanet usulünde karar kılınmıştır. Emanet usulüne göre, devlet, kendi tayin edeceği memurlar vasıtası ile hazineden yapılacak ödemeler ile hatları inşa edecektir.²⁴⁵ Bu vesile ile yardım hususunda teşvik edilen ahalinin de inşa sürecine dahil ve masrafların azaltılması mümkün olacaktır. Edirne-Aleksinaç hattı inşasında seçilen emanet usulü birçok faydalarının görülmesi ve devlet memurlarının edindiği tecrübeler üzerine bundan sonraki hatlarda da tercih edilmeye devam edecektir. Hatta bu hattın inşasında görev alan Hakkı ve Salim Efendi gibi memurlar, uzun yıllar boyunca Rumeli'de devam edecek inşa çalışmalarının da önde gelen isimleri olacaktır. Tüm bu yönleri ile Edirne-Aleksinaç hattı, Rumeli telgraf hatlarında ilk adım ve önemli bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

De La Rue tarafından Fransa'dan getirilen ve İstanbul-Edirne-Şumnu hattı inşaatı boyunca yine De La Rue yanında tecrübe kazanan Mösyö Skolosky, Edirne-Aleksinaç hattının baş mühendisi olarak görevlendirilmiş ve refakatine dört nefer yardımcı mühendis verilmiştir.²⁴⁶ Skolosky yanında hattın muhasebesine bakmak ve gerekli yerlerde ödemeleri yapmak üzere Maliye Nezareti memurlarından Hakkı Efendi de Edirne-Aleksinaç hattı inşa heyetine dahil edilmiştir. Telgraf İdaresi'nin görüşü ve Bâb-ı Âli'nin onayı üzerine, idari ve bürokratik sorunların çözülerek hattın bir an evvel tamamlanması için gerekli kolaylıkları sağlamak üzere Bâb-ı Âli'den Salim Efendi de bu heyete dahil edilmiştir.²⁴⁷

Hattın telleri yanında lazım olan diğer telgraf eşyaları Mekaniker Fr. Solhulshi tarafından hazırlanan deftere uygun olarak Paris'ten sipariş edilmiştir.²⁴⁸ Toplam 7.068 frank

²⁴³ BOA., İ.HR., 135/6961.

²⁴⁴ BOA., İ.HR., 135/6961.

²⁴⁵ Diren Çakılcı, a.g.m., s.67-68.

²⁴⁶ BOA., İ.HR., 136/7044.

²⁴⁷ BOA., İ.HR., 151/8019; BOA., HR.MKT., 166/34. Söz konusu görevleri için Mösyö Skolosky'e almış olduğu 2.250 guruş maaşına 750 guruş zam ile 3.000 guruş ve 5.000 guruş harcırah, yardımcı dört mühendise 1.200'er guruş maaş ve 2.000'er guruş harcırah, Hakkı Efendi ve Salim Efendi'ye ise 3.000'er guruş maaş ve 5.000'er guruş harcırah verilmesi kararlaştırılmış ve tüm bu maaşların da muhasebe memuru Hakkı Efendi tarafından ödenmesi emredilmiştir. BOA., HR.MKT., 164/88.

²⁴⁸ BOA., HR.TO., 428/47.

50 santim tutan bu eşyalar Marsilya Şehbenderi vasıtası ile İstanbul'a gönderilmiştir.²⁴⁹ Masrafı Maliye Nezareti tarafından karşılanan eşya listesi ve ücretleri şu şekildedir²⁵⁰:

Tablo 2.1 Edirne-Aleksinaç Hattı İçin Paris'ten Satın Alınan Telgraf Eşyası ve Fiyatlarının Listesi.

Eşya	Adet Fiyatı Frank.Santim	Satın alınan adet	Toplam Frank.Santim
Telleri temdid aletleri	4.20	120	504
Porselen	1.50	300	450
Temdid aleti çivisi	0.55	700	385
Halka	0.50	700	350
Tırpavan isim olunur telgraf aleti	1.50	35	52.50
Büyük burgu	1	35	35
Küçük burgu	0.30	170	51
Mengene	1.20	35	42
Tellerin küşadılması aleti	2	35	70
Alet miftahı	2	35	70
Telleri bükme aleti	4	70	280
Tellerin gerilmesi için mengene	4	70	280
Makara ve ip	15	35	525
Reseptör, rele, manipülatör nam muhabere aletleri	300	21	2,100
Büyük pusula	10	7	70
Mors manipülatörü	30	8	240
Komutatör	10	15	150
Pusula	20	3	60
Reseptör için alet	2.50	10	25

²⁴⁹ BOA., İ.HR., 141/7420.

²⁵⁰ BOA., İ.HR., 141/7420; BOA., HR.MKT., 185/58.

Eşya	Adet Fiyatı Frank.Santim	Satın alınan adet	Toplam Frank.Santim
Rele için cam	2	10	20
Pusula için cam	1	6	6
Rele için düğme	18	3	54
Rele için mıknatısdan mükemmel alet	20	6	120
Mektub alan alet	17	3	51
Makinelere mahsus yağ	1.50	4	6
Gutta-percha teli	12 (kilometresi)	150 zira	12
Kalın Gutta-percha teli	12	40 zira	30
Mükemmel alman yani kadehler	1.50	500	750
Eşya-i mezkurenin sandıklara vaz' masrafı			280
Toplam			7,068.50 Frank

Tel ve eşyaları Eylül 1856 tarihinde posta vapurları ile İstanbul'dan Tekfurdağı'na ve oradan da arabalar ile inşaat mahaline taşınan hattın²⁵¹ direkleri için Kasım 1856'da mahalli idarecilere emirnameler yazılmıştır. Edirne ve Vidin Valileri, Sofya ve Filibe Kaymakamları ile Belgrad ve Niş Mutasarrıfları'na gönderilen emirnamelerde, hat için lazım olacak direklerin hazırlanarak ilgili yerlere bir an önce nakli istenmiştir. Direkler ve bunların amele, nakliye gibi ücretlerinin hattın muhasebesinden sorumlu Hakkı Efendi tarafından yerinde ödeneceği belirtilmiştir.²⁵² Hakkı Efendi'ye de yapacağı ödemeler için Sırbistan Eمارeti'nden alınan borçtan bir miktar nakit verilmiştir.²⁵³ Ancak ahali yardımlarının neredeyse tüm hattın direk, araba ve amele masraflarını ödeyecek boyuta ulaşması, devlet tarafından yapılacak ödemelerin azalmasına ve Sırbistan Eمارeti'nden alınan borcun çok az bir bölümünün bu hat için kullanılmasına neden olmuştur. Bu hususta Müslüman ve Gayr-i Müslim, ahali ve tüccar her bölgeden her kesimden tebanın yardımda bulunduğu ve hattın inşasında tam bir devlet-halk işbirliği sergilendiği açıktır. Söz konusu durum, ileri tarihli hatların inşasına da örnek

²⁵¹ BOA., HR.MKT., 160/24; BOA., HR.MKT., 160/43.

²⁵² BOA., HR.MKT., 166/34.

²⁵³ BOA., HR.MKT., 166/29.

teşkil etmiş ve Rumeli bölgesinde telgraf teknolojisinin hızla yayılmasını kolaylaştırmıştır. Yapılan yardımlar şu şekilde özetlenebilir; sekiz saatlik mesafenin direk, amele, nakliye masrafı için Filibe ahalisi²⁵⁴; kaza sınırları içinden geçen hattın direk, nakliye, amele masrafı ve Meriç Nehri üzerinden yapılacak sevkiyat için Hasköy ahalisi²⁵⁵; Sofya Sancağı sınırı dahilindeki hattın direk, amele, nakliye masrafı ile Sofya’da inşa edilecek telgrafhane masrafı için Sofya ahalisi²⁵⁶; Niş’te yapılacak telgrafhane masrafı için Niş ahalisi tarafından yardımda bulunulmuştur.²⁵⁷ Söz konusu yardımların tümü merkezce kabul edilmiş ve hem ahalinin taltifi hem de teşviki için gerek mahalli idarecilere teşekkür yazıları yazılmasına gerekse söz konusu yardımların Takvim-i Vekayi’de ilan edilmesine özen gösterilmiştir. Ahali yardımları inşaatın önemli bir kısmını karşılarken zaman zaman doğan sair ihtiyaçlar ve özellikle İstanbul’dan gönderilen tel ve eşyaların nakli için devlet tarafından ödemeler yapılmıştır.²⁵⁸

Hattın inşasını tamamlayıp İstanbul’a dönen memurlar Telgraf Komisyonu huzurunda detaylı bilgiler vermişler ve Hakkı Efendi’nin tuttuğu muhasebe defteri de incelenmiştir. Buna göre, eski projeden kalan tel ve eşya ile bu hat için satın alınan 7.068 frank 50 santim kıymetindeki eşyalar hariç tutulursa, Edirne-Aleksinaç arasına inşa edilen 110 saat mesafelik hattın direk, amele ve nakliye masrafları toplam 200.000 guruşa mal olmuştur. Ancak, bahsedildiği üzere bu meblağ devlet tarafından değil ahali tarafından karşılanmıştır. Bunun yanında Filibe’de Hükümet Konağı’nda telgrafhane olarak tahsis edilen odanın masrafı, Sofya’da inşa edilen telgrafhanenin 100.000 guruş değerindeki masrafı ve Niş’te inşa edilen telgrafhanenin 120.000 guruş değerindeki masrafları da ahali tarafından karşılanmış, bunlar için devlet tarafından herhangi bir ödeme yapılmamıştır. Hakkı Efendi’nin devlet adına yaptığı ödemeler bazı alet-edevat nakli ve meşrufat için gerçekleştirilmiş olup toplamı 91.000 guruşa ulaşmıştır. Bu durumda, inşaat başlangıcında Sırbistan Emareti’nden alınan borçtan Hakkı Efendi’ye verilen 300.000 guruştan sadece 91.000 guruş harcadığı ve geriye kalan miktarın hazineye iade edildiği anlaşılmaktadır. Yaklaşık bir yıl zarfında az bir masrafla inşa ettikleri hat nedeniyle, başta Mösyö Skolosky, Hakkı Efendi ve Salim Efendi olmak üzere diğer dört mühendisi taltif etmek ve pahalılığı bilinen Rumeli bölgesinde maddi zorluk yaşamış olmaları ihtimalini gözetmek üzere dönüş harcırahı olarak kendilerine 25.000 guruş ödenmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu harcırah Hakkı Efendi’nin iade ettiği paradan karşılanmıştır.²⁵⁹

²⁵⁴ BOA., İ.DH., 366/24229.

²⁵⁵ BOA., İ.DH., 374/24734.

²⁵⁶ BOA., İ.HR., 146/7715; BOA., HR.MKT., 206/52.

²⁵⁷ BOA., A.MKT.MHM., 136/50.

²⁵⁸ BOA., HR.MKT., 199/6.

²⁵⁹ BOA., İ.HR., 151/8019.

Edirne'den başlayarak Sırp hududundaki Aleksinaç'a kadar devam eden hattın güzergahında bulunan Filibe, Sofya ve Niş Telgrafhaneleri'nde görev yapacak memurlar ve hattın muhafazasını sağlayacak çavuşlar kısa süre içerisinde tayin edilmiştir. Başta İstanbul olmak üzere, Edirne, Varna, Şumnu Telgrafhaneleri'nde görev yapan ve kısa sürede tecrübe kazanan memurların yeni açılan telgrafhanelere tayin edildiği görülmüştür.²⁶⁰ Filibe Telgrafhanesi için inşa edilen binanın bitimine kadar Hükümet Konağı'nda tahsis edilen odada hizmet vermesi kararlaştırılan telgrafhaneye, İstanbul muhabere memurlarından Nesib Efendi müdür, Edirne'den Mehmet Efendi ise muhabere memuru olarak tayin edilmiştir. Ayrıca telgrafhaneye iki muvasala memuru ile Filibe-Edirne arasındaki hattı korumak üzere sekiz süvari çavuşu ile bir de baş çavuş tayin edilmiştir.²⁶¹

Yeni inşa edilen Sofya Telgrafhanesi'ne İstanbul'dan Agah Efendi müdür, Edirne'den Rüşdi Efendi muhabere memuru tayin edilmiştir. Söz konusu telgrafhaneye iki muvasala memuru ve Sofya sınırları dahilindeki hattın muhafazası için dokuz süvari çavuşu ile bunlara başkanlık edecek bir de baş çavuş görevlendirilmiştir.²⁶² Son olarak Niş Telgrafhanesi'ne Şumnu'dan Rifat Efendi müdür ve Varna'dan Mehmet Efendi muhabere memuru olarak tayin edilmiş, Niş-Aleksinaç arasındaki hattın muhafazası için ise on süvari çavuşu ile bir baş çavuş görevlendirilmiştir.²⁶³

Tamamlanan Edirne-Aleksinaç hattının bir özelliği de, İstanbul-Şumnu hattından sonra, İstanbul'u Avrupa hatlarına bağlayan ikinci kol olmasıydı. Osmanlı hatlarını Aleksinaç'ta Sırp hatlarına bağlayan bu kol vasıtası ile Belgrad'da bulunan Avusturya hatlarına ve oradan sair Avrupa hatlarına bağlantı sağlanıyordu. Bu nedenle söz konusu Edirne-Aleksinaç hattında Türkçe yanında Fransızca muhaberede kaçınılmazdı. Bu amaçla İstanbul Telgrafhanesi'nde hizmet veren Mösyö Camsis ve Mösyö Laşez Filibe'ye, Mösyö Şanilen Niş'e ve Mösyö Sirat Sofya'ya Fransızca muhabere memuru olarak görevlendirilmiştir.²⁶⁴

²⁶⁰ Filibe-Sofya ve Niş'e tayin edilen görevlilerin maaşları birbiriyle aynı olup, tayin edilen müdürlere 1.500 guruş, muhabere memurlarına 750 guruş, muvasala memurlarına 200 guruş, süvari çavuşlara 400 guruş ve baş çavuşlara 600 guruş maaş verilmiştir. Sadece hattın uç kısmı olan Niş-Aleksinaç arasındaki mesafeye tayine dilen süvari çavuşlara farklı olarak 300 guruş ve baş çavuşa 500 guruş verilmiştir. Diren Çakılcı, **a.g.m.**, s.73.

²⁶¹ **BOA., İ.DH.**, 378/24955. İnşası tamamlanan Filibe Telgrafhanesi'nin 1859 yılında değiştirilmesi gündeme gelmiştir. Odaları yetersiz olan binaya ilave oda yapmak ve Meriç Nehri kıyısında olup kısa sürede tahribata uğraması muhtemel olan bu binaya böylesine gereksiz bir harcama yapılmaktansa, 23.170 guruşa 18 zira uzunlukta fevgani ve tahtani dokuz odalı kârgir bina yapılmasına karar verilmiştir. Mayıs 1860 tarihinden itibaren Filibe Telgrafhanesi yeni binasında hizmete başlamıştır. Bu hususta Filibe Mutasarrıfı Ahmet Aziz Efendi'nin tahrirati için bkz. **BOA., HR.MKT.**, 335/85.

²⁶² **BOA., İ.HR.**, 147/7745; **BOA., HR.MKT.**, 208/63.

²⁶³ **BOA., HR.MKT.**, 220/59.

²⁶⁴ **BOA., HR.MKT.**, 220/59; **BOA., HR.MKT.**, 216/42.

Edirne-Aleksinaç hattı ilerleyen yıllarda hat üzerindeki birçok merkeze daha telgrafhane açılmasına vesile olmuştur. Örneğin 1862 yılında Niş Valisi Mithat Paşa'nın girişimi ile şehir merkezinin yarım saat dışından geçen Edirne-Aleksinaç hattından Şehirköy²⁶⁵'e bir tel çekilmesi ve burada bir telgrafhane açılması gündeme gelmiştir. Ahalinin yardımları sonucu bu hat çekilmiş ve Mayıs 1862'de açılan Şehirköy Telgrafhanesi'ne İstanbul'dan Hakkı Efendi muhabere memuru tayin edilmiştir.²⁶⁶1864 yılı başında ise Filibe'nin büyük kasabalarından olup önemli bir ticaret merkezi olan, Tatarbazarcığı'na bir telgrafhane açılması gündeme gelmiş ve Meclis-i Vâlâ'nın onayı ile buradan geçen Edirne-Aleksinaç hattı üzerine bir telgrafhane tesis edilmiştir.²⁶⁷

1860 yılında İskenderiye hattından gelen telgrafnameleri Avrupa hatlarına nakletmek için Edirne-Aleksinaç hattına ilave olunan tel inşaatı sürerken, Zağra-i Atik'ten çekilecek bir hattın Uzuncaabad mevkiinde bu tele bağlanması ahali tarafından istenmiştir. İnşa maksadı uluslararası muhabere olan bu tele Zağra-i Atik'in bağlanması Telgraf İdaresi tarafından reddedilmiş ve istendiği takdirde İslimye'den buraya bir hat çekilebileceği belirtilmiştir.²⁶⁸ Ancak bu girişim sonuçsuz kalmış ve Zağra-i Atik hattının yapımı ertelenmiştir. Beş yıl süren bu tehir Eylül 1865'te Filibe'den Zağra-i Atik'e hat çekilmesine izin verilmesi ile son bulmuştur. 13.201 frank 90 santim değerindeki telgraf tel ve eşyasının Telgraf İdaresi'nce satın alınması sonucu söz konusu hat inşa edilmiş, telgrafhane ve direk, amele, nakliye gibi masraf kalemleri Zağra-i Atik ahalisince karşılanmıştır.²⁶⁹ Zağra-i Atik'te açılan telgrafhaneye Edirne'den Abdülkerim Efendi müdür ve yine Edirne'den Ahmet Efendi refakat memuru olarak tayin edilmiştir. Zağra-i Atik hattının muhafazası için ise üç süvari çavuş ile bir baş çavuş görevlendirilmiştir.²⁷⁰ Filibe-Zağra-i Atik hattı üzerinde bulunan ve tellerin içerisinden geçtiği Çırpan Kazası'na da ahalinin istek ve yardımları ile Eylül 1867'de bir telgrafhane açılmasına izin verilmiştir.²⁷¹

²⁶⁵ Pirot.

²⁶⁶ BOA., A.MKT.NZD., 416/68; BOA., A.MKT.UM., 563/74; BOA., İ.HR., 192/10819.

²⁶⁷ BOA., MVL., 978/71; BOA., HR.MKT., 326/40.

²⁶⁸ BOA., HR.MKT., 350/71.

²⁶⁹ BOA., İ.MVL., 540/24241.

²⁷⁰ BOA., İ.HR., 217/12603.

²⁷¹ BOA., İ.MVL., 578/25936.

2.2. İkinci Büyük Proje

Edirne-Aleksinaç hattının tamamlanması ile bu hatta çalışan memur ve mühendislerin boşa çıkması ve Rumeli'nin çeşitli yerlerinden gelen telgrafhane açılması talepleri karşısında Telgraf İdaresi, Rumeli'de bulunan telgraf ağını büyütme kararı almıştır. Silistre, Selanik, Tekfurdağı, Tırnovi gibi Rumeli'nin önemli ticaret, liman ve askeri merkezleri olan şehirlerinden gelen taleplerde, şehir esnaf ve idarecilerinin telgrafın nimetlerinden yararlanma arzusu yüksek sesle ifade edilmekteydi. Bu döneme kadar inşa edilmiş olan İstanbul-Edirne-Şumnu, Varna-Şumnu-Rusçuk ve Edirne-Aleksinaç hatları üzerinden uzatılacak teller ile telgraf ağına dahil olmak isteyen söz konusu şehirlerin, gerek esnaf ve tüccarlarınca gerekse doğrudan mahalli idare meclislerince kararlar üretilmiş ve yapılacak hatlar için her türlü yardımı sağlama sözünü de içeren talepler defaten Bâb-ı Âli'ye ulaştırılmıştır.

Bu konuda en erken tarihli örnek Silistre'ye aittir. Ordu merkezi ve bunun yanında Karadeniz'de önemli bir liman olan Silistre, telgraf merkezi bulunan Şumnu'ya yirmi saat uzaklıkta askeri ve ekonomik bir merkezdi. İşte bu önemli merkezden Şumnu'ya bir hat uzatıldığı takdirde haberleşmenin büyük bir hız ve kolaylık kazanacağı, ayrıca civarda bulunan ormanlardan kolaylıkla direk temin edilebileceği, civar ahalinin de direk temininde yardımcı olacağını belirten Rumeli Ordu-i Hümayunu Kumandan Kaymakamı İsmail Paşa, Silistre Kaymakamı İbrahim Paşa'nın da kendisi ile hem fikir olduğunu belirtip Bâb-ı Seraskeri'ye 27 Eylül 1855 tarihinde talepte bulunmuştur. O tarihte yeterince ilgi gösterilmeyen bu talep, Telgraf Komisyonu'na havale edilerek beklemeye alınmıştır.²⁷²

Bir diğer talep Eylül 1857'de Tekfurdağı'ndan gelmiştir. Tekfurdağı Kaymakamlığı'nın, İnşaat masrafları, araba, amele, direk gibi kalemler de dahil olmak üzere ahali tarafından karşılanacağı sözü ile Tekfurdağı'nın İstanbul telgrafına bağlanması yönündeki talebi Telgraf Komisyonu'nca incelenip onaya sunulmuştur.²⁷³ Tekfurdağı'ndan gelen talep Telgraf Komisyonu tarafından genişletilerek Tekfurdağı'na uzatılacak hattın Çanakkale Boğazı'ndaki Seddülbahir'e kadar çekilmesi, ayrıca Tekfurdağı'ndan Selanik'e doğru da ulaştırılması istenmiştir.²⁷⁴

²⁷² BOA., A.MKT.NZD., 166/42.

²⁷³ BOA., A.MKT.MHM., 117/93; BOA., İ.HR., 146/7707; BOA., A.AMD., 76/15.

²⁷⁴ BOA., A.MKT.NZD., 258/7. Öyle ki Selanik'e telgraf hattı çekilmesi yönündeki talepler 1855 yılına kadar dayanmakta olup, gerek halk gerek tüccar gerekse Selanik'te bulunan konsolosların bu yönde taleplerde bulunduğu Avusturya Devleti'nin tavsiyelerinde yer almaktadır. Diren Çakılcı, **a.g.m.**, s. 64. Selanik'e hat çekilmesi fikri De La Rue ile yapılan kontratta gündeme getirildiği gibi 21 Mart 1856 tarihli İngiliz Mösyö Villain'in inşaat teklifinde de gündeme getirilmiş ancak hayata geçirilmemiştir. Mösyö Villain'in teklifi için bkz. BOA., HR.TO., 422/85.

Benzer hususta bir talep de önemli bir ticaret merkezi olan Tırnovi'den gelmiştir. Tırnovi ahalisi ve tüccarının ortaklaşa hazırladıkları mazbatada, İslimye'den Tırnovi'ye bir hat uzatılması halinde amele, araba, direk, nakliye masrafları ile inşa edilecek telgrafhane masrafının kendilerince karşılanacağını beyan etmeleri üzerine Tırnovi Meclisi kararı ile talep merkeze iletilmiş ve kabul edilmiştir.²⁷⁵ Ahali-tüccar işbirliği ile hazırlanan bir diğer mazbata Vidin'den gelmiştir. Vidin Valisi vasıtasıyla merkeze iletilen talepte, hem sınır boyundaki stratejik önemi hem de ticaret merkezi olması nedeniyle, Tuna boyundan Vidin'e bir hat çekildiği takdirde lazım olan direklerin tüm masrafının ödeneceği taahhüt edilmiştir.²⁷⁶ Çeşitli yerlerden gelen bu taleplerin hemen hemen tümünde masrafların ödenmesinin taahhüt edilmesi, hiç şüphesiz hem Telgraf İdaresi'nin hem de Bâb-ı Âli'nin işini kolaylaştırmış ve inşası istenen birçok hattın çekilmesini kolaylaştırmıştır.

Ahali, tüccar, yerel idareciler işbirliği ile merkeze iletilen talepler, başta Telgraf Meclisi olmak üzere İstanbul'da bulunan karar mercilerini harekete geçirmiş ve geniş çaplı projelerin hazırlanmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin giriştiği ilk proje olan İstanbul-Belgrad-Şumnu²⁷⁷ hattından sonra giriştiği İkinci Büyük Proje olarak tanımlayacağımız yeni projede, gelen talepler ve devletin telgraf konusundaki ileriye dönük stratejileri esas alınarak iki ayrı bölgeden telgraf hattı inşasına karar verilmiştir. Söz konusu karardan önce, Telgraf Meclisi tarafından Paris Sefareti vasıta ile Fransa'dan 200 saatlik mesafeye yetecek kadar telgraf teli sipariş edildiği ve alındığı görülmektedir.²⁷⁸ İşte bu 200 saatlik telin kullanılacağı hatlar için yapılan müzakerelerde, yukarıda bahsedilen talepler de göz önüne alınarak İkinci Büyük Proje'nin ilk adımı atılmıştır. 19 Aralık 1857 tarihli Telgraf Meclisi kararı ile İstanbul'dan başlayarak Çorlu üzerinden Tekfurdağı'na bir hat çekilmesi, Tekfurdağı'ndan çıkarılacak üç kolun ise birinin Edirne'ye²⁷⁹, birinin Gelibolu ve Kala-i Sultaniye'ye, son kolun ise sahili takiple Selanik'e uzatılması kararlaştırılmıştır. Telgraf Meclisi kararının ikinci etabında ise Rusçuk'ta bulunan telgrafhaneden bir kolun kuzeydoğu istikameti ile Silistre'ye, bir kolun ise güneybatı istikameti ile Tırnovi'ye uzatılması, Tırnovi'den uzatılacak hattın Tuna Boyu'nu takiple Vidin'e ulaştırılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu karar Meclis-i Âli-i

²⁷⁵ BOA., İ.DH., 392/25912; BOA., A.MKT.MHM., 122/8.

²⁷⁶ BOA., İ.HR., 153/8092.

²⁷⁷ Bahsedildiği üzere ilk etapta İstanbul-Belgrad-Şumnu hattı olarak başlayan çalışmalar bir bütün halinde olmasa da İstanbul-Şumnu ve Edirne-Aleksinaç projeleri ile tamamen hayata geçirilmiştir.

²⁷⁸ BOA., A.AMD., 76/53.

²⁷⁹ Tekfurdağı'ndan Edirne'ye İstanbul-Edirne telinden ayrıca bir tel çekilmesinden maksat, Boğaz'a kadar uzatılacak hatlar ile Edirne merkezi ve ilerisindeki Rumeli merkezlerinin daha hızlı ve aracısız irtibatının sağlanması, bunun yanında inşası tasavvur olunan Çanakkale-İskenderiye hattının gerçekleşmesi halinde Çanakkale'ye ulaşacak haberlerin daha hızlı ve aracısız bir şekilde Avrupa hatlarına iletilmesi olmalıdır.

Tanzîmat'ta uygulanması tavsiye edilerek 6 Ocak 1858'de iradesi çıkartılmış ve yürürlüğe konmuştur.²⁸⁰

İkinci Büyük Proje'nin hayata geçirilmesi için bir sonraki aşama hattı inşa edecek memurların belirlenip görevlendirilmesi olmuştur. Edirne-Aleksinaç hattını tamamlayarak İstanbul'a dönen mühendis ve memurlar, kazandıkları tecrübenin de kolaylık sağlayacağı düşüncesi ile yeni projede görevlendirilmişlerdir. Projenin biri Tekfurdağ merkezli diğeri Rusçuk merkezli olan iki ayrı etabının, eş zamanlı olarak inşa edilmesi istendiğinden mühendis ve memurlar da iki gruba ayrılarak eş zamanlı olarak inşaata başlatılacaktır. Bu çerçevede, İstanbul'dan başlayıp Tekfurdağı'na ve oradan Gelibolu ve Selanik yönüne çekilecek hatları kapsayan birinci etabın muhasebe ve ödeme işlerine Maliye Nezareti'nden Hakkı Efendi, inşa işlerini koordine etmek üzere Osman Efendi ve son olarak hattın inşası için maiyetine dört mühendis verilerek mühendis Mösyö Skolosky görevlendirilmiştir.²⁸¹ Rusçuk hatlarının Silistre, Tırnovi ve Tırnovi'den Vidin'e uzatılmasını kapsayan ikinci etap için ise hem muhasebesine hem de inşaatın icrasına Salim Efendi tayin edilmiş, kendisine yardım etmek üzere de dört mühendis maiyetine tahsis edilmiştir.²⁸² 13 Ocak 1858 tarihinden itibaren resmen görevlendirilen ve maaşları da tahsis edilen memurlara 7.500er guruş harcırah verilerek bir an önce göreve yollanmışlardır.²⁸³

2.2.1. Rusçuk-Silistre, Rusçuk-Tırnovi ve Tırnovi-Vidin Hatları

İnşaat kararının çıkması ve memurların görevlendirilmesi ile 23 Şubat 1858 tarihinde, yeni hat çekilecek olan Vidin Valiliği, Silistre Valiliği ve Tırnovi Kaymakamlığı'na emirler gönderilmiştir. Gönderilen emirlerde, Salim Efendi'nin telgraf inşası için gönderildiği ve kendisine her türlü yardım ve kolaylığın sağlanması gerektiği belirtilirken, hattın inşasına onay veren iradete de belirtildiği üzere²⁸⁴, daha önce Tırnovi, Vidin ve Silistre ahalilerince telgraf inşası için direk, amele, araba, telgrafhane binası gibi konularda yardım taahhütleri verildiği hatırlatılarak, lazım olacak tüm direk ve eşyaların temini ile gerekli hazırlıkların da bir an önce yapılması iletilmiştir.²⁸⁵ Böylelikle hattın esas masraflarının ahali ve tüccar tarafından karşılanmasını hedefleyen Telgraf İdaresi, Paris'ten alınan tel ve telgraf aletleri ile

²⁸⁰ BOA., İ.HR., 151/8003.

²⁸¹ Bu etaptaki hatların eş zamanlı olarak Gelibolu ve Selanik yönüne çekilecek olması görevlendirilen memur ve mühendislerin de sürekli olarak hat üzerinde dolaşması ve masraf yapmalarına neden olacağından, hattın bitimine kadar Hakkı ve Osman Efendi'ye 4.000 guruş maaş, Mösyö Skolosky'nin mevcut 2.250 guruşluk maaşına 1.250 guruş zam ve dört mühendise aylık 1.500 guruş maaş tahsis edilmiştir. BOA., İ.HR., 152/8058.

²⁸² Birinci etapta görevli memurlara verildiği üzere, hattın bitimine kadar Salim Efendi'ye de 4.000 guruş maaş ve maiyetindeki dört mühendise 1.500er guruş maaş tahsis edilmiştir. BOA., İ.HR., 152/8058.

²⁸³ Bahsedilen memur ve mühendislerin 13 Ocak 1858 günü itibariyle işlemeye başlayan maaşları ve harcırahlarının ödenmesine dair Maliye Nezareti'ne gönderilen buyuruldu için bkz. BOA., HR.MKT., 227/33.

²⁸⁴ BOA., İ.HR., 152/8058.

²⁸⁵ BOA., HR.MKT., 228/13.

memur maaşları haricinde herhangi bir ödeme yapmamayı garantilemiştir. Söz konusu durum hiç şüphesiz hatların hızlıca inşa edilmesi ve birçok merkezin açılmasına da sebep olmuştur. Buna bağlı olarak inşaat için görevlendirilen memurlara gerekli ödemelerin yapılması için, mahalli mal sandıklarına gerekli aktarımın yapılması ve talimatların verilmesi için aynı tarihte Maliye Nezareti'ne de emir verilmiştir.²⁸⁶

Bölgede yapılacak hatlardan ilk önce Rusçuk-Tırnovi hattının bitirilip bir an önce Tırnovi'den Vidin'e kadar telgraf çekilmesi amaçlanmıştır. Vidin hattının tamamlanması ile başlanacak olan Silistre hattı ise, Telgraf İdaresi'nin inşasına öncelik verdiği hatların araya girmesi ile akim kalacak ve bu proje kapsamında Silistre'ye bir hat çekilemeyecektir. Dobruca Bölgesi'nde bulunan ve bu tarihlerde Osmanlı Devleti'ne devri söz konusu olan Sünne-Tolçı-Kalas hattı ile irtibat kurulması maksadı ile Varna'da bulunan Osmanlı Devleti hatlarından Babadağı'na ve Sünne'den yine Babadağı'na kadar yeni hatlar uzatılarak burada birbirine bağlanması söz konusudur. İşte Varna'dan Babadağı'na çekilecek hattın daha öncelikli olması ve buraya Silistre-Tırnovi-Vidin inşa memurlarının tahsis edilmesi Silistre hattının erken tarihte tamamlanmasına mani olmuştur.²⁸⁷ Beş yıl sonra merkeze iletilen Silistre Valisi'nin talebinde, halen Şumnu'dan Silistre'ye bir hat çekilmesi istenmektedir. Amele ve direk masrafının ahalice ödeneceği beyanıyla hazineden sadece tel ve alet masrafı sarf olunmak üzere ikinci ordu merkezi de olan Silistre'ye hat çekilmesi talebi, az masraf gerektirecek olması üzerine Kasım 1863'te Maliye Nezareti'ne havale edilmiş ve işlemler başlatılmıştır.²⁸⁸ Silistre Valisi'nin beş ay sonra merkeze gönderdiği yazıda direklerin hazırlandığı bilgisi verilmekte ve hat için lazım olan tel ve aletler ile bir muhabere memurunun bölgeye gönderilmesi istenmektedir.²⁸⁹ Bu konuda merkezin biraz da olsa yavaş hareket ettiği görülmektedir. Talebin yerine getirilmesi ile kısa sürede hat tamamlanmış ve Silistre'de açılan telgrafhaneye ilgili atamalar gerçekleşmiştir.²⁹⁰

Rusçuk'tan Tırnovi'ye yapılacak hat için inşaatdan sorumlu Salim Efendi ve ekibi 22 Şubat 1858 günü Tırnovi'ye varmışlardır. Daha önce bölgeye gönderilen emirnameler ve Salim Efendi'nin getirip tebliğ ettiği ferman ve talimatnameler çerçevesinde, Tırnovi Kaza Meclisi ve Kaymakam Mehmet Salih'in yardımları ile inşaata başlanmıştır. Hat çekilmesi yanında Tırnovi'de bir de telgrafhane binası inşa edildiği ve masraflarının da ahalice ödendiği

²⁸⁶ BOA., HR.MKT., 228/22.

²⁸⁷ BOA., HR.MKT., 256/71.

²⁸⁸ BOA., A.MKT.MHM., 282/92.

²⁸⁹ BOA., A.MKT.MHM., 296/54.

²⁹⁰ Dönemin Telgraf İdaresi Müdürü Diran Bey'in takriiriyle İstanbul Telgrafhanesi'nden Rıfat Efendi 1.250 gurus maaşla Silistre Telgrafhanesi Müdürlüğü'ne ve 500 gurus maaşla Halil Efendi de refakat memurluğuna tayin edilmiştir. BOA., İ.HR., 206/11897. Silistre Telgrafhanesi'ne mektupların taşınması için iki hademe ve telgraf hattının muhafazası için beş süvari çavuşu ve bir de baş çavuş atanmıştır.

anlaşılmaktadır. Kaymakam Mehmet Salih'in verdiği bilgiye göre, Tırnovi'ye inşa edilen telgrafhane binası 20x10 arşun ebatlarında olup, ahalice ödenmesi taahhüt edilen toplam masrafı 50.000 guruştur.²⁹¹ Ahalinin telgrafhane için yapmış olduğu bu yardım, padişahın iziniyle resmiyet kazanmış, ayrıca söz konusu yardımdan dolayı Padişahın memnuniyet ve takdirleri kaymakam aracılığı ile ahaliye iletilmiştir. Bunun yanında, Tırnovi ahalisinin yardımlarının hem taltif edilmesi hem de diğer kaza ahalisine örnek olması maksadı ile Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis'te yayınlanması emredilmiştir.²⁹² Hattın tamamlanması ve telgrafhane binasının inşa edilmesi ile Telgraf Meclisi kararı gereği Tırnovi Telgrafhanesi memurları da belirlenmiştir.²⁹³ Tırnovi Telgrafhanesi 16 Haziran 1858 tarihinde açılmış ve Tırnovi Meclisi merkeze telgraf yolu ile teşekkür mazbatası göndermiştir.²⁹⁴

Hat Tırnovi'ye kadar uzatıldıktan sonra sıra Tırnovi'den Tuna boyunu takiple Vidin'e hat çekilmesine gelmiştir. Vidin'e de bir hat çekileceği haberinin Vali Mehmet İsmet Paşa'ya iletilmesi²⁹⁵ akabinde, diğer bölgelerden farklı olarak, Vidin'de ahalice karşılanacak olan direk, nakliye, amele ve telgrafhane masraflarının hakkaniyetli bir şekilde tespit edilip ödenmesi için, Mayıs 1858'de, Vidin'de ikamet eden tüm millet temsilcilerinden oluşan geçici bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon, Topçu Miralay Arif Bey ile birlikte Vidin ve havalisinde inşa edilecek hatlara nezaret etmek üzere vilayetçe görevlendirilmiştir.²⁹⁶ Diğer örneklerde olduğu gibi Vidin ahalisi de yapacağı yardımdan dolayı Padişahın takdir ve taltifine layık görülmüş ve söz konusu durum gazetelerde ilan edilmiştir.²⁹⁷

Vidin hattı henüz başlamadan, Sırbistan Emeti'nden gelen bir teklif hattın daha da ileriye uzatılmasına vesile olmuştur. Vali Mehmet İsmet Paşa ve Bâb-ı Âli'ye ayrı ayrı iletilen taleplerde, Rusçuk'tan Vidin'e uzatılacak hattın Vidin'den devam ettirilerek, Sırp sınırı olan Timok Nehri kıyısına kadar ulaştırılması ve karşı taraftan nehrin diğer sahiline uzatılacak Sırp hattı ile birleştirilmesi teklif edilmiştir. Böylelikle hem Osmanlı-Sırbistan hatları arasında Aleksinaç merkezi haricinde yeni bir bağlantı hem de Osmanlı Devleti hatlarını Avrupa hatlarına bağlayacak yeni bir kol tesis edilecekti. Söz konusu teklifi kabul eden Osmanlı Devleti, Rusçuk-Vidin hattı için yapılacak hazırlığın, Vidin'den Timok Nehri'ne kadar olan

²⁹¹ Kaymakam'ın raporuna göre söz konusu telgrafhane masrafı için 39.600 guruş Tırnovi ahalisinden, 7.000 guruş Tırnovi varoşu ahalisinden ve 7.801 buçuk guruş da kaza ahalisinin mal sandığından alacağı öküz parası karşılığı olarak toplam 54.401 buçuk guruş toplanmıştır. **BOA., İ.HR.,** 154/8153.

²⁹² **BOA., İ.HR.,** 154/8153; **BOA., HR.MKT.,** 234/94.

²⁹³ İstanbul Telgrafhanesi memurlarından Osman Efendi 1.500 guruşla müdür, Rıza Efendi ise 750 guruşla Tırnovi muhabere memuru tayin edilmiştir. 1 Mayıs 1858 tarihinden itibaren maaşları ödenmek üzere Tırnovi'ye üç süvari çavuşu ve bir de hademe tayin edilmiştir. **BOA., İ.HR.,** 155/8270; **BOA., HR.MKT.,** 238/97.

²⁹⁴ **BOA., İ.HR.,** 156/8302; **BOA., HR.MKT.,** 245/40; **BOA., A.AMD.,** 68/40.

²⁹⁵ **BOA., A.MKT.UM.,** 307/96.

²⁹⁶ **BOA., A.MKT.UM.,** 314/7.

²⁹⁷ **BOA., HR.MKT.,** 230/64.

mesafe için de gerçekleştirilmesi hususunda Vali Mehmet İsmet Paşa'ya emir vermiştir.²⁹⁸ Böylelikle dahili hatların daha geniş mesafelere yayılmasını ve bu yolla merkezi otoritenin de artırılmasını amaç edinen İkinci Büyük Proje, Vidin'de sınırı aşarak uluslararası bağlantı hususunda da önem kazanmıştır.

Sırp bağlantısı yanında Vali Mehmet İsmet Paşa'nın bir diğer girişimi de vilayette bulunan belli başlı kazalara telgraf çekilmesi suretiyle projenin kapsamının genişletilmesi yönünde olmuştur. Mehmet İsmet Paşa, Vidin'e çekilecek hat üzerinde yer alan Plevne, Belgratçık, Lom ve Zıştovi ahali ve tüccarlarının kaza merkezlerine telgraf ulaştırılması yönündeki taleplerini merkeze iletmiştir. Ancak Telgraf İdaresi'nin kararınca, söz konusu kazalardan yalnızca Lom ve Zıştovi'ye hat çekilip buralarda birer telgrafhane açılmasının yeterli olacağı belirtilmiştir.²⁹⁹ Konuya ışık tutan arşiv evrakı arasında Plevne'ye aynı tarihlerde telgrafhane açıldığı ve memur atandığı tespit edilmekte olduğundan, Zıştovi ve Lom kazaları yanında bu proje kapsamında Plevne'ye de hat çekildiği söylenebilir.

Proje kapsamında telgraf hattı uzatılan Vidin, Lom ve Zıştovi telgrafhanelerine 1858 Eylül ayı itibari ile ve Plevne Telgrafhanesi'ne de 1859 Şubat ayı itibari ile müdür ve memurlar atanmıştır. Buna göre Vidin'de inşa edilen binanın bitimine kadar hükümet konağında bir oda telgrafhane olarak düzenlenmiş ve buraya Lebib Efendi müdür, Bekir Efendi muhabere memuru; Lom Kazası'na Niş Telgrafhanesi müdürü Agah Efendi müdür; Zıştovi'ye Tevfik Efendi müdür, Hacı Nuri Efendi muhabere memuru³⁰⁰; Plevne'ye Şumnu Telgrafhanesi muhabere memuru Tevfik Efendi müdür, Hüsnü Efendi muhabere memuru³⁰¹ olarak tayin edilmiştir.³⁰² Memurların görevlerine başlaması ile Şubat 1859 tarihinde Vidin'den Zıştovi'ye ve Vidin'den İstanbul'a kadar telgraf vasıtası ile muhabere edilmeye başlanmıştır.³⁰³ Muhaberatın başladığı tarihten sonra Vidin'de inşa edilen kârgir telgrafhane ile Lom ve Zıştovi'de inşa edilen ahşap telgrafhanelerde tamamlanmış ve hizmete

²⁹⁸ Diren Çakılcı, "Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Eمارeti'nin Rolü", **OTAM**, S. 34, Güz/2013, Ankara, s. 74-75.

²⁹⁹ **BOA., HR.MKT.**, 242/22.

³⁰⁰ **BOA., HR.MKT.**, 256/96. Telgraf hatlarının hızla yayılması ve telgrafhane sayısının artması sonucu, ilk zamanlarda taşra telgrafhanelerine İstanbul Telgrafhanesi'nde yetişen memurların atanması usulünü de etkilemiş ve artık taşra telgrafhanesi müdürlerinin bir diğer telgrafhaneye müdür olarak tayin edildiği ve muhabere memurlarının da aynı telgrafhane içerisinde müdürlüğe yükseltildiği görülmektedir. Böylelikle boşalan muhabere memurluklarına alınan yeni memurlar, taşra telgrafhanelerinde tecrübe ederek yükselmeye başlayacaklardır.

³⁰¹ **BOA., HR.MKT.**, 278/32.

³⁰² Söz konusu memurların maaşları, bu tarihlerde genellikle tüm telgrafhanelerde benzerlik gösterirken, Plevne Telgrafhanesi Müdürlüğü maaşının diğer müdürlüklere göre 500 guruş, muhabere memurluğunun ise 250 guruş daha az olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum Plevne'nin küçüklüğü ve iş yoğunluğunun azlığı ile açıklanabilir.

³⁰³ **BOA., İ.HR.**, 161/8604.

açılmıştır.³⁰⁴ Söz konusu üç telgrafhanenin resim ve masraf defterlerinden anlaşıldığı üzere toplam maliyeti 207.411 guruş tutmuş ve bu meblağın tümü ahali tarafından karşılanmıştır.³⁰⁵

Vidin ile birlikte Plevne, Ziştovi, Lom ve Sırp sınırına kadar hat çekilmesinden üç yıl sonra vilayetin diğer kazalarından olan Belgratçık ve Lofça'ya da birer hat uzatılması talep edilmiştir.³⁰⁶ Telgraf Meclisi bu talebe olumsuz yanıt vererek bir kez daha ehemmiyetinin açıklanmasını ve gerekliliğinin düşünülmesini istemiştir.³⁰⁷ Telgraf Meclisi'nin gerekçesi, bu hatlar için 6.130 franklık tel ve alet alımı yapılacak olması, tayin edilecek memurların ayda 2.800 guruşa mal olacağı ve buraların hasılatının maaşların ödenmesine dahi kafi gelmeyeceği endişesidir. Vidin Valisi'nin, teklifin elzem olduğunu açıklayan ikinci talebi de Telgraf Meclisi tarafından maddi zorluklar sebep gösterilerek reddedilmiştir.³⁰⁸ Söz konusu kazalara ve daha sonra Tuna Vilayeti bünyesinde idare edilecek bölgenin diğer kazalarına, Mithat Paşa'nın vali olduğu döneme kadar telgraf hattı çekilmesi mümkün olmayacaktır.

2.2.2. İstanbul-Tekfurdağı, Tekfurdağı-Gelibolu, Gelibolu-Selanik Hatları

Projenin diğer etabında olduğu gibi herşeyden önce 23 Şubat 1858 tarihinde Selanik ve Edirne Valiliği'ne, Biga Mutasarrıflığı'na, Gelibolu ve Tekfurdağı Kaymakamlığı'na emirler yazılarak telgraf için bölgelerine gönderilecek olan Hakkı ve Osman Efendilere her türlü kolaylığın sağlanması ve yardım edilmesi hususunda tenbihler yapılmıştır.³⁰⁹ Akabinde Maliye Nezareti'ne verilen emirle bölgede bulunan mal sandıklarına inşaat için gerekli ödeme emir ve aktarımlarının yapılması hususunda bilgi verilmiştir.³¹⁰ Hakkı ve Osman Efendi'nin bölgeye ulaştığı ve gerekli yardımın kendilerine sağlanarak, masrafların ahali tarafından üstlenildiği Edirne Valisi Mustafa Paşa vasıtasıyla Mayıs ayında merkeze iletilmiştir.³¹¹ Ancak başlangıç olan Tekfurdağı'na hat çekilmesi işinin yaklaşık dört ay akamete uğradığı ve inşaatın tehir ettiği görülmektedir. Bu bilgiyi Bâb-Âli'den Tekfurdağı Kaymakamlığı'na yazılan emirnameden öğrenmekteyiz. Sert bir üslupla yazılan emirnamede, gerekli alet, tel ve memurların çok önceden gönderilmesine rağmen, kaymakamlık tarafından hazır edilmesi gereken direklerin dört ay geçmesine rağmen hazır olmadığı ve bu nedenle inşaat başlanılmadığı belirtilmiştir. İnşaatın bir an önce başlatılarak en erken zamanda bitirilmesi gerektiği ve herhangi bir tehir hususunda hiç bir mesuliyet ve sebebin kabul edilmeyeceği

³⁰⁴ Plevne'de bir telgrafhane inşa edildiğine dair bilgi olmamakla birlikte, kira veya satın alma yoluyla bir telgrafhane ihdas edildiği muhtemeldir.

³⁰⁵ BOA., A.MKT.MHM., 155/28.

³⁰⁶ BOA., A.MKT.MHM., 240/58.

³⁰⁷ BOA., A.MKT.MHM., 242/53.

³⁰⁸ BOA., A.MKT.MHM., 249/22.

³⁰⁹ BOA., HR.MKT., 228/14.

³¹⁰ BOA., HR.MKT., 228/22.

³¹¹ BOA., A.MKT.UM., 313/84.

bildirilmiştir.³¹² Söz konusu emirnamenin yaptırım gücü sayesinde gerekli malzemenin temin edilerek bir an önce hattın inşasına başlandığı görülmektedir. Böylelikle söz konusu etabın başlangıcı gerçekleştirilmiş ve Tekfurdağı İstanbul'a bağlanmıştır. Tekfurdağı'nda tesis edilen telgrafhaneye İstanbul Telgrafhanesi'nden Hayri Efendi müdür ve Şevki Efendi muhabere memuru olarak tayin edilmiştir.³¹³ Tekfurdağı Kaymakamı Hamdi Bey'in bildirdiği üzere, meclis azalarının da iştirak ettiği bir törenle Tekfurdağı Telgrafhanesi 19 Kasım 1858 tarihinde açılmıştır.³¹⁴

Tekfurdağı'na ulaşan telgraf tellerinden sonra sıra Gelibolu'ya gelmiştir. Gelibolu bölgesinde telgraf hattı tesis edilmesi, yukarıda bahsedildiği üzere, ilk olarak İskenderiye-Çanakkale denizaltı hattı teklifinde gündeme gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin buralar hakkındaki ilk araştırması ise 21 Aralık 1857 günü gerçekleşmiştir. Osmanlı Telgraf İdaresi memurları Mösyö Skolosky ve Mösyö Okur bölgeye gelerek Boğaz kıyısında bulunan Seddülbahir Kalesi'ne kadar bir hat çekilmesi hususunda keşif çalışması yapmışlardır.³¹⁵ Bununla birlikte, Gelibolu'ya telgraf hattı çekilmesini diğer merkezlere çekilen hatlardan ayıran belirgin bir özelliğe vurgu yapmak gerekir. Yukarıda örnekleri görüldüğü gibi bir merkeze hat çekilmesi talebi genellikle bölge ahali tarafından iletilmekte ve bununla birlikte masraflarının ödenmesi de taahhüt edilmektedir. Ancak Gelibolu örneğinde, yukarıda da bahsedildiği üzere, Tekfurdağı'nın talebi doğrultusunda Telgraf Meclisi girişimi ile hattın genişletilmesi ve boğaza ulaştırılmak istenmesi söz konusudur.³¹⁶ Burada stratejik önemi bulunan Çanakkale Boğazı, Gelibolu Yarımadası'ndaki ve hemen karşı sahildeki kalelerin askeri önemine vurgu yapılmalıdır. Hiç şüphesiz Telgraf İdaresi, devletin menfaatleri doğrultusunda, inşa edilecek hatların güzergahlarını tespit ve tesis etmek çabasıdadır. Gelibolu hattı için bölgeden bir talep gelmemesi, inşaat masraflarının da diğer bölgelerden farklı bir usulle çözüme kavuşturulmasına neden olmuştur. Bu hususta Gelibolu Meclisi'nden gelen mazbatada, Hakkı ve Osman Efendilerin bölgeye gelerek telgraf için yardım, kolaylık, amele, araba ve sair eşya talebinde buldukları ve bunların sağlanması halinde masraflarının nasıl ödeneceği sorulmuştur. Merkezden Gelibolu Kaymakamı'na iletilen cevapta ise her türlü masrafların bölge meclisi marifetiyle mal sandığından karşılanması ve iş bitiminde merkeze

³¹² BOA., HR.MKT., 242/40.

³¹³ Söz konusu telgrafhaneye iki süvari çavuşu ve iki de hademe tayin edilmiş olup, müdür ve muhabere memuru dahil tümünün aylık maaşları 3.150 guruştur. BOA., HR.MKT., 263/91.

³¹⁴ İlk telgraf saat 08.01'de İstanbul'a gönderilmiştir. BOA., A.MKT.UM., 334/15.

³¹⁵ BOA., A.M., 16/92; Özkan Keskin-Ali Sönmez, "Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği", OTAM, S.25, Bahar/2009, Ankara, s. 73.

³¹⁶ BOA., A.MKT.NZD., 258/7.

bildirilmesi emredilmiştir.³¹⁷ Bu durum, Gelibolu telgrafının ahali yardımı olmaksızın tamamıyla merkezden finanse edilen ender örneklerden olduğunu göstermektedir.³¹⁸

Merkezin Çanakkale Boğazı'ndaki kaleler ile telgraf bağlantısı kurma çabası, Vidin örneğinde olduğu gibi söz konusu etabın da genişletilerek çevreye yayılmasına neden olmuştur. Gelibolu'ya telgraf hattı uzatılması akabinde, Ocak 1859'da Bâb-ı Seraskeri'ye verilen emirle Seddülbahir ve Kala-i Sultaniye'ye telgraf hattı çekilmesinin fence ve istihkamca uygun olup olmadığının araştırılması istenmiştir. Yapılan açıklamada, söz konusu kaleler ile İstanbul arasında hızlı muhaberenin idare ve askeriye açısından önemine vurgu yapılmıştır.³¹⁹ Söz konusu kalelere hat çekilmesi kararından sonra, Gelibolu'dan Boğaz'ın Anadolu yakasında bulunan Kala-i Sultaniye'ye ne suretle hat çekilebileceği gündeme gelmiş, bu hususta İskenderiye denizaltı hattı için çalışan kumpanyadan yardım alınarak, Gelibolu Telgrafhanesi'nden başlayıp su altından döşenecek kablo ile hattın karşı yakaya çıkarılması ve Biga Mutasarrıflık merkezine uzatılmasına karar verilmiştir.³²⁰ Kala-i Sultaniye'ye de çekilen hat, burada açılan telgrafhane³²¹ ile Şubat 1859'da tamamlanmıştır.³²²

Etabın son kolu olan Selanik'e telgraf hattı çekilmesi işi için Hakkı Efendi'nin Tekfurdağı'ndaki işlerini bitirmesinden önce, refakatinde bulunan Asım Efendi ile önceden hazır edilmesi gereken malzemenin listesi Selanik Valisi'ne gönderilmiştir.³²³ Mart 1858'de Selanik kolu için lazım olan malzemenin hazırlanmaya başlanmasının nedeni hiç şüphesiz yeterince kaybedilen zamanın daha da uzamaması ve Rumeli'nin bendergahı olarak tanımlanan Selanik ile İstanbul arasında bir an önce telgrafın tesis edilmesiydi. Ekim 1858 tarihinde merkeze gelen bir yazıda da söz konusu Selanik hattı masraflarının ne suretle karşılanacağı sorgulanıyordu. Selanik tüccarının önde gelenlerinden Tacir Fernandis'in Telgraf Meclisi'nde görüşülen yazısında, ahali tarafından karşılanacak olan Selanik hattı masraflarının ne suretle taksim edileceği ve nasıl toplanılacağı soruluyordu. Söz konusu yazı vesilesiyle konuyu gündemine alan Telgraf Meclisi, Selanik gibi büyük bir ticaret şehrine çekilecek telgrafın en çok tüccar tarafından kullanılacağını aşikar olduğu, bu nedenle

³¹⁷ BOA., HR.MKT., 206/86.

³¹⁸ 1862 yılında Çanakkale Boğazı'na çekilmeye devam eden hatların masraflarının ahalice mi devletçe mi ödeneceği gündeme geldiğinde, söz konusu hatların daha çok, ordu, donanma ve mülki amirlerce kullanılacağından bedelinin ahaliye ödetilmesinin uygun olmayacağı ve devletçe karşılanması gerektiği Telgraf İdaresi'ne bildirilmişti. BOA., A.MKT.NZD., 399/10. Söz konusu durumun bölgeye çekilen ilk hatlar için de geçerli olabileceği ihtimali, üzerinde durulması gereken bir konudur.

³¹⁹ BOA., A.MKT.NZD., 74/96.

³²⁰ BOA., HR.MKT., 270/12.

³²¹ Kala-i Sultaniye Telgrafhanesi çıkan yangın sonucu 1860 yılı başında kullanılamaz hale gelmiştir. Söz konusu telgrafhanenin tamir edilmesinden önce yeni bir bina satın alınması düşünülmüş ve Fesli Dimitraki isminde birisinin tasarrufunda olan bina 45.000 guruşa satın alınarak telgrafhane yapılmıştır. BOA., İ.DH., 452/29948.

³²² BOA., A.MKT.MHM., 153/46.

³²³ BOA., HR.MKT., 232/56.

ahaliden toplanacak meblağın büyük kısmının uygun bir dille açıklandıktan sonra tüccardan alınmasının daha uygun olacağı kararına varmış ve bu kararı Selanik Valisi'ne iletmiştir.³²⁴ Ancak bahsedileceği üzere Selanik ahali ve tüccarından sadece telgrafhane için iane toplanacak ve bu karar uygulanmayacaktır.

Gelibolu'dan Selanik'e uzatılacak hat birçok kaza ve nahiye sınırından geçeceğinden hiç şüphesiz pek çok merkez telgrafın nimetlerinden faydalanma fırsatı bulacaktır. Öyle ki Gelibolu telinden Selanik'e uzatılacak hattın Gümülcine, Drama, Kavala ve Siroz'a birer kol çekilerek buralarda birer telgrafhane açılmasına izin verilmiştir. Hat boyunca yapılan masraflar ise ilk etapta Selanik ahalisinden ödenmesi düşünülse de bunun mümkün olmayacağı anlaşıldığından, kaza ve nahiyeler arasında taksim edilerek karşılanmıştır.³²⁵ Örneğin Drama sınırından Selanik'e kadar olan hattın direkleri ve tüm masrafları, Siroz'da inşa edilen telgrafhane ile birlikte Siroz ahali tarafından karşılanmıştır.³²⁶ Hattın masrafları haricinde Selanik'te inşa edilecek telgrafhanenin ise Selanik ahali ve tüccarı tarafından karşılanmasına karar verilerek, Selanik'te Yenikapı civarında Soğuksu mevkiinde bir telgrafhane³²⁷ inşa edilmiş ve tüm masrafı Selanikli önde gelen tüccar ve ahali tarafından ödenmiştir. Söz konusu yardımı yapan Selanikliler, telgrafın faydasından ötürü merkeze teşekkürlerini sunmaktan da geri kalmamışlardır.³²⁸ Selanik ile birlikte Gümülcine, Drama, Kavala ve Siroz'da tesis edilen telgrafhanelere, maaşları Haziran 1860 tarihinden itibaren ödenmek üzere müdür, muhabere memuru, hademe ve muhafaza için çavuşlar tayin edilmiştir.³²⁹ Bahsedilen telgrafhaneler Temmuz ayı itibari ile faaliyete geçmiştir. Buna göre, Selanik Telgrafhanesi 7 Temmuz saat 16:20³³⁰, Siroz Telgrafhanesi 7 Temmuz saat 09:55³³¹, Gümülcine Telgrafhanesi 12 Temmuz saat 08:10³³² ve Drama Telgrafhanesi 21 Temmuz saat

³²⁴ BOA., HR.MKT., 262/61.

³²⁵ BOA., İ.HR., 173/9483.

³²⁶ BOA., İ.DH., 458/30422; BOA., A.MKT.MHM., 188/52.

³²⁷ Selanik Telgrafhanesi'nin üzerine inşa edildiği arsanın Mustafa isminde bir şahsa ait olması nedeniyle yedi sene sonra arsanın kira bedeli sorunu ortaya çıkmıştır. Arsa sahibine aylık 100 guruş kira ödenmekten ise tamamen satın alınması düşünülmüş ve Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüştür. Bunun üzerine söz konusu arsa 1867 yılında 12.000 guruşa satın alınmış ve bedeli hazineden karşılanmıştır. BOA., İ.MVL., 568/25526. Aynı yıl, söz konusu telgrafhanenin hükümet ve ticaret merkezine uzaklığı nedeniyle haberleşme de gecikme yaşandığı şikayeti doğrultusunda telgrafhane binası satılmış ve Selanik Hükümet Konağı yanında yeni bir telgrafhane inşa edilmeye başlanmıştır. Yeni binanın 51.533 guruşluk masraftan, eski binanın satışından elde edilen gelir düşüldükten sonra, bakiye kalan 18.283 guruşun ahali ve tüccar ianesi ile ödenmesine karar verilmiştir. On yıllık bir süre zarfında ianelerin ödenmediği ve Selanik mahalli idaresinin bakiye meblağı hazineye ödetmek istediği görülse de Şura-yı Devlet'in bunu reddetmesi üzerine iane taahhüdünde bulunanlardan ilgili miktarların toplanması için Selanik'e talimat verilmiştir. BOA., ŞD., 262/4.

³²⁸ BOA., İ.HR., 177/9763.

³²⁹ BOA., HR.MKT., 342/10; BOA., HR.MKT., 340/84.

³³⁰ BOA., İ.DH., 458/30421.

³³¹ BOA., İ.DH., 458/30422.

³³² Yeni telgrafhane binalarının açılışı ve ilk telgrafların çekilmesi bölgenin önde gelenlerinin de katıldığı törenlerle gerçekleştirilmiştir. Örneğin Gümülcine Telgrafhanesi açılışında Drama Kaymakamı Ahmet Kamil, Drama Mal Katibi Hasan, Gümülcine Kaza Müdürü Abdullah Refet, Gümülcine Müftüsü Hasan, Gümülcine

15:50'de³³³ açılmış, ilk telgrafları Padişaha teşekkürlerini içeren ve İstanbul'a çekilen telgraflar olmuştur.

İlerleyen yıllarda Selanik'e kadar uzatılmış olan hat üzerinden sair merkezlere teller çekilerek yeni telgrafhaneler de açılmıştır. Örneğin, Selanik Vilayet Meclisi'nin talebi üzerine, 1868 yılında Kavala merkezinden Yenice'ye kadar bir hat çekilmiş ve Yenice'de bir telgrafhane açılmıştır.³³⁴ 20 Eylül 1873 tarihli izinle ise bu sefer Siroz merkezinden Nevrekop Kasabası'na kadar bir hat çekilmiş ve bilhassa tüccarca kullanılacak bir telgrafhane Nevrekop'ta hizmete açılmıştır.³³⁵

2.3. İslimye Telgraf Hattı

Edirne Eyaletine bağlı olan İslimye Sancağı'na telgraf hattı çekilerek hem eyalet merkezi Edirne ile irtibat kurulması hem de İslimye tüccarının telgraftan faydalanması amacı ile Edirne Valisi tarafından Nisan 1857'de talepte bulunulmuştur. Talepte yer alan bilgilere göre Edirne-Şumnu hattının geçtiği Papazlı Karyesi'ne sekiz saat uzaklıkta bulunan İslimye için, bu telden bir kolun çekilebileceği ve lazım olacak direk, amele ve nakliye masrafının da İslimye ahalisince ödeneceği belirtilmiştir.³³⁶ Telgraf İdaresi'nin görüşüne göre de pek işlek bir yer olan İslimye'de, açılacak telgrafhane ile elde edilecek gelirlerin, İslimye telgraf memurlarının maaşlarını karşılayabileceği belirtilerek, talepte yer aldığı üzere iki telli olan Edirne-Şumnu hattının bir telinden İslimye'ye kol çıkartılmasının mümkün olduğu belirtilmiştir. Buna bağlı olarak 15 Mart 1857'de iradesi çıkartılmış ve İslimye hattı için hazırlıklar başlatılmıştır.³³⁷

Hattın inşaat masrafları yanında İslimye çarşısında 12.500 guruşa inşası istenen telgrafhanenin masrafının da İslimye'ye bağlı kazalar ahalisince bölüşüldüğü ve her kazanın hissesine düşen yardımı yapmayı taahhüt ettiği kaza meclisleri kararı ile merkeze bildirilmiştir. Buna göre, Zağra-i Atik'ten 3.000 guruş, Novasi'den 2.000 guruş, Karınabad'tan 3.000 guruş, Aydos'tan 3.000 guruş ve Rusyaksan'dan 2.000 guruş yardım taahhüdünde bulunulmuştur.³³⁸ Ancak söz konusu yardımlar hattın tel ve eşya masraflarına yetmemiş, geriye kalan kısım devlet tarafından ödenmiştir.³³⁹

Meclis Azaları Elhac Mehmet ve Mehmet Sadi hazır bulunmuş ilk telgrafta imzalarına da yer verilmiştir. **BOA., İ.DH.,** 458/30438

³³³ **BOA., İ.DH.,** 459/30503.

³³⁴ **BOA., MVL.,** 1070/31; **BOA., A.MKT.MHM.,** 410/4.

³³⁵ **BOA., A.MKT.MHM.,** 464/93.

³³⁶ **BOA., HR.MKT.,** 184/76.

³³⁷ **BOA., İ.HR.,** 141/7386; **BOA., A.MKT.MHM.,** 108/90.

³³⁸ **BOA., İ.DH.,** 377/24881; **BOA., A.MKT.MHM.,** 111/83.

³³⁹ **BOA., HR.MKT.,** 199/6.

Haziran 1857'de tamamlanan İslimye hattına İstanbul Telgrafhanesi'nden Mehmet Efendi 1.000 guruş maaşla müdür ve Edirne Telgrafhanesi şakirdlerinden Eyüp Efendi 500 guruş maaşla refakat memuru olarak atanmıştır. Söz konusu telgrafhaneye bir muvasala memuru da tayin edilirken, Papazlı-İslimye arasındaki telin muhafazası için iki süvari görevlendirilmiştir.³⁴⁰

Edirne-Şumnu hattının ikinci teli vasıtası ile telgraf hattı çekilen İslimye'ye, Edirne-Şumnu ikinci telinin Tuna bölgesinde inşa edilecek yeni hatlar için kullanılacak olması nedeniyle, 1858 yılında Edirne'den İslimye'ye doğrudan bir hat çekilmesi gündeme gelmiştir. Şumnu ve Aleksinaç'tan sonra Edirne'den çekilecek üçüncü kol olacak olan İslimye hattı için tel ve eşyalar Telgraf İdaresi depolarında mevcut olduğundan, 28.000 guruşluk sair masrafının Maliye Nezareti tarafından karşılanarak tamamlanmasına izin verilmiştir. Böylelikle Edirne'den İslimye'ye doğrudan bir kol çekilmiştir.³⁴¹

2.4. Mostar-Mentkoviç, Kastel Lastva-İşkodra, Mostar-Saray Hatları Projesi

Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarındaki önemli ve stratejik bölgelerinden olan Hersek ve hemen Karadağ'ın güney sınırında yer alan İşkodra, haberleşmenin kolaylaştığı bu yıllarda en başta akla gelen yerlerdi. Lakin 1858 yılında, Osmanlı Devleti telgrafları henüz Selanik'e dahi ulaşmış değildir. Aralarında Karadağ gibi zorlu bir coğrafya bulunan Hersek ve İşkodra bölgelerinin ard alanları olan Bosna ve Kosova bölgelerinde de henüz telgraf kullanılmamaktaydı. İnşa edeceği kısa mesafeli hatlarla, kısa sürede birçok merkezle irtibat tesis etmek gibi stratejik bir politika izleyen Telgraf İdaresi, merkeze bu kadar uzak olup doğrudan hat çekmenin pek masraflı olacağı yerler için farklı uygulamaları yürürlüğe koymuştur. Bunun en başarılı örneklerinden bir tanesi hiç şüphesiz Mostar-Mentkoviç, Kastel Lastva-İşkodra bağlantı hatları projesidir. Avusturya'nın daha erken tarihlerde Viyana'dan Trieste'ye oradan Dalmaçya sahilini takiple Mentkoviç'e ve Karadağ sahilindeki Kotor'a kadar telgraf hattı çekmiş olması, Osmanlı Telgraf İdaresi'nin bu projesinin esas dayanağını oluşturmuştur. Öyle ki Hersek ve İşkodra arasındaki sahil boyunca hazır bulunan hatlara her iki bölgeden yapılacak bağlantılar ile kesintisiz irtibat sağlanabilecektir. İlk etapta, hızlı haberleşmenin elzem görüldüğü Hersek Sancağı ile irtibat kurmak için düşünülen bu projeyi takiple ikinci bir adım daha atılacak ve Mostar'dan Saraybosna'ya çekilecek hat ile proje genişletilecektir. Böylelikle Rumeli'nin en uç sınırında bulunan çok önemli iki vilayetin merkezleri ile bağlantı kurulacaktır.

³⁴⁰ BOA., İ.HR., 145/7654.

³⁴¹ BOA., HR.MKT., 262/64; BOA., HR.MKT., 262/84.

İlk etapta, Hersek Sancağı merkezi olan Mostar'a 7-8 saat mesafe uzakta bulunan Avusturya telgraf merkezi Mentkoviç'ten bir hat çekilmesi ile Mostar'ın Avusturya hatları vasıtasıyla İstanbul ile haberleşme sağlaması için girişim başlatılmıştır. Bunun için Telgraf İdaresi muhabere memurlarından Ömer Efendi görevlendirilmiş ve hem Mostar hattını inşa etmek hem de akabinde inşa edilecek İškodra ve Saray hatları için keşif çalışması yapmakla görevlendirilmiştir. Bu süreçte hem Ömer Efendi'ye yardımcı olmak hem de inşaat sonrası açılacak Mostar Telgrafhanesi'nde Fransızca muhabere memuru olarak kalmak üzere Filibe Telgrafhanesi Fransızca muhabere memuru Mösyö James (Ceymis)'te görevlendirilmiştir.³⁴² 13 Mart 1858 tarihli Telgraf Müdürü tavrında yer alan bu görevlendirmeden bir gün sonra, Kapudan Paşa'ya da gönderilen bir emirle, Ömer Efendi ve refakatindeki memurların İstanbul'da mevcut olan telgraf alet ve edevatı ile birlikte kendilerine tahsis edilecek bir tersane-i amire vapuruyla İškodra'ya hareket edecekleri ve bu nedenle her türlü yardımın yapılması istenmiştir.³⁴³

İškodra'ya ulaşan Ömer Efendi burada yaptığı keşif sonrası, İškodra'dan uzatılacak hattın güzergahı konusunda öneriler sunmuş ve İškodra'dan Avusturya sınırına ve oradan da Antivari'ye kadar karadan bir hat çekilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Çünkü Osmanlı-Avusturya sınırı olan Misnin Karyesi ile Antivari arasına çekilecek hattın geçeceği güzergah, Karadağ sınırı ile Adriyatik Sahili arasında bulunacak, bu durumda Karadağlı eşkiyaların sürekli olarak saldırısına açık ve maruz kalacaktır. Muhtemel saldırıların önlenmesi ve haberleşmenin kesintisiz sürmesi maksadı ile Ömer Efendi yaptığı teklifte, İškodra'dan Bar Burnu'na kadar karadan ve Bar Burnu'ndan Kastel Lastva'ya kadar olan 16 millik mesafeye ise denizden bir hat çekilmesini önermiştir. Ömer Efendi, söz konusu önerinin daha kolay anlaşılmasına yardımcı olmak için haritalı bir çizimi de merkeze göndermiştir.³⁴⁴

Osmanlı Devleti Avusturya nezdinde yaptığı girişimler ile İškodra ve Mostar'ın Avusturya hattına bağlanarak telgraf ağına dahil edilmesi için izin almıştır.³⁴⁵ Söz konusu bağlantılar sayesinde ekonomik ve siyasi menfaatler elde edecek olan Avusturya, projenin yapılmasına sadece onay vermekle kalmamış, destek vermek de istemiştir. Mostar'da bulunan Avusturya Konsolosu'nun verdiği bilgiler ışığında, masrafları Osmanlı Devleti'nden ödenmek üzere Avusturya Telgraf İdaresi tarafından, Mostar'dan Mentkoviç'e hat inşa edilebileceği

³⁴² Telgraf Müdürü Mehmet Emin Efendi'nin kararı üzerine söz konusu hizmet için Ömer Efendi'ye geçici olarak 3.000 guruş maaş ve 7.500 guruş harcırah, Mösyö James'e ise 1.500 guruş maaş ve 5.000 guruş harcırah verilmiştir. **BOA., İ.HR.**, 154/8142; **BOA., HR.MKT.**, 235/8.

³⁴³ **BOA., HR.MKT.**, 230/38. Cumartesi günü yapılan görevlendirmenin ardından Kapudan Paşa'ya gönderilen emirde memurların iş bu Cumartesi günü hareket edeceği bilgisinin yer alması, Ömer Efendi'nin bir hafta içinde 20 Mart 1858 günü inşaat için İstanbul'dan hareket ettiğini göstermektedir.

³⁴⁴ **BOA., HR.MKT.**, 234/9.

³⁴⁵ **BOA., HR.MKT.**, 234/6.

teklif edilmiştir.³⁴⁶ Ancak İstanbul-Şumnu hattı inşasından sonra Rumeli toprakları dahilinde hiçbir yabancı telgraf teşebbüsüne izin vermeyen Osmanlı Devleti, Avustuya hatları bağlantıları için de kendi memurlarını görevlendirmiştir.

Ömer Efendi 1858 yılı Haziran ayı sonunda Mostar'ı Mentkoviç'e bağlayan hattı inşa etmiş ve Mösyö James daha önce kararlaştırıldığı üzere burada tesis edilen telgrafhaneye muhabere memuru olarak yerleştirilmiştir. Bununla birlikte telgrafhane için lazım olan hademeler ve hattın muhafazası için baş çavuş ve süvariler tayin edilmiştir.³⁴⁷

Mostar hattı inşası sırasında, Mostar-Saray hattı hususunda Ömer Efendi tarafından bilgilendirilen Bosna Valisi Mehmet Kani Paşa, bu hatta İşkodra hattının inşasından sonra başlanılacağını öğrenmesi üzerine, merkeze yazdığı talebinde iki hattın birlikte inşa edilmesi teklifini sunmuş ve Saray'ın telgrafa tam da o dönemde ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Vali Mehmet Kani Paşa'ya verilen cevapta, İşkodra hattının deniz kısmı için lazım olan malzemenin henüz hazır olmaması üzerine zaman kaybetmemek için Mostar-Saray hattına başlanılacağı ve Ömer Efendi'ye gerekli emrin verildiği bildirilmiştir.³⁴⁸ Ancak Saray'daki keşif çalışmasını bitirip İşkodra'ya giden Ömer Efendi'den haber alınmadığı ve emredildiği üzere inşaatın başlatılmadığı ve yeterli bilgi sahibi olunmadığından direklerin bile hazır hale getirilemediği Vali Mehmet Kani Paşa tarafından merkeze yazılmıştır. Vali'ye gelen ikinci cevapta, İşkodra hattının keşif ve muayenesi için o tarafa giden Ömer Efendi'nin çalışmasının sürdüğü sırada o hat için lazım olan malzemelerin hazırlanıp vapurla gönderilmesi üzerine İşkodra-Kastel Lastva hattı inşaatına başlandığı bildirilmiştir.³⁴⁹ Bu nedenle Saray hattı bir süre daha gecikmiştir.

İşkodra'ya giden Ömer Efendi elinde, telgraf için herhangi bir ödeme almasına dair ibraz edeceği belge olmaması, hattın masraflarının karşılanması hususunda kısa süreli bir gecikmeye sebep olmuştur. İşkodra Mutasarrıfı Abdi Bey'in aktardığına göre, İşkodra'ya gelen Ömer Efendi'nin maaşı, amele, araba, telgrafhane gibi sair masrafın ne şekilde ödeneceğine dair bir emir olmadığından bu hususta bir şey yapılamamıştır.³⁵⁰ Merkezden yazılan cevapta, Ömer Efendi'nin hattın inşasından mesul olduğu ve talep ettiği tüm masrafların bölge meclisi ile görüş birliği halinde mal sandığından ödenmesi emredilmiştir.³⁵¹ Söz konusu ödemelerin İşkodra mal sandığından ödenmesi için yeterli paranın mevcut

³⁴⁶ BOA., HR.TO., 105/31.

³⁴⁷ BOA., İ.HR., 157/8384; BOA., HR.MKT., 250/15. Hattın muhafazası için çavuşlar tayin edilse de zorlu bir coğrafyaya sahip olan bu bölgede telgraf hatlarının eşkiya saldırılarına maruz kaldığı görülmektedir. Örneğin inşaatın bir yıl sonra Setojine (Stanojević) eşkiyasının saldırısına uğramış ve tamire muhtaç olmuştur. BOA., HR.MKT., 296/81.

³⁴⁸ Bu hususta çıkan irade için bkz. BOA., HR.MKT., 245/54.

³⁴⁹ BOA., HR.MKT., 260/4.

³⁵⁰ BOA., HR.MKT., 249/63.

³⁵¹ BOA., HR.MKT., 253/96; BOA., HR.MKT., 251/79.

olmadığının bildirilmesi üzerine, hazineden para gönderilerek işlerin yaptırılması sağlanmaya çalışılmıştır.³⁵² Maddi sıkıntı sonucu Kasım ayına kadar sarkan İşkodra hattı inşaatının 80.000 guruşa mal olacağı tahmin edilmiştir.³⁵³ Tersane-i Amire'den tahsis edilen vapurla inşa edilen deniz hattından sonra³⁵⁴, kara hattı da tamamlanmıştır.³⁵⁵ İşkodra çarşısında inşası uygun görülen telgrafhanenin³⁵⁶ tesis edilmesi ile memurları da tayin edilmiş ve Mösyö Berifles Fransızca muhabere memuru olarak İşkodra'ya tayin edilmiştir.³⁵⁷ Kasım ayı başında hattın tamamlanması ile söz konusu güzergahta, gerekli süvari ve çavuşlar da görevlendirilmiştir.³⁵⁸

İşkodra'dan sonra İstanbul'a uğrayıp tekrar Saray Bosna'ya geçen Ömer Efendi, Mart 1860'da başladığı hattı tamamlamış ve Mentkoviç üzerinden Saray Bosna'yı da telgraf şebekesine dahil etmiştir.³⁵⁹ Ancak yaklaşık bir yıl sonra Rumeli Ordu Müşiri ve Bosna Vali Kaymakamı olan İsmail Hakkı Paşa'dan gelen şikayette, Ömer Efendi'nin inşaat sırasında direkleri layıkıyla dikmemesi sonucunda sürekli olarak iletişimde aksaklık meydana geldiği ve bunun tamir edilmesi gerektiği belirtilmiştir.³⁶⁰

İşkodra'dan Saray'a ve yine Saray'dan Avusturya hatlarına kadar uzanan telgrafın İstanbul ile irtibatı tesis etmesi, Bosna-Hersek bölgesindeki stratejik mevkilere de hatlar uzatılmasını gündeme getirmiştir. Örneğin, Rumeli Ordu Müşiri İsmail Hakkı Paşa, Prizren ve Bosna Eyaletleri dahilinde 63 saat mesafelik bir hat inşası talep etmiştir.³⁶¹ Yine İsmail Hakkı Paşa'nın, askeri önemi bulunan Trebinye'den Avusturya hatlarının geçtiği Ragoza'ya³⁶² ve askeri liman olan Klek Limanı'na telgraf çekilmesi talebi mevcuttur.³⁶³ Merkeze gelen tüm bu taleplerin sağlıklı bir şekilde incelenip gerekliliği ve imkanlarının tespit edilmesi maksadı ile Telgraf İdaresi'ne havale edildiği ve idarenin görüşü doğrultusunda uygulamalar gerçekleştirildiği görülmektedir.³⁶⁴ İdare, gelen talepleri mali imkansızlıklar bahanesi ile reddetmek yerine, özellikle gerekli görünen hatların derhal inşası, malzeme sıkıntısı yaşandığı süreçlerde ise inşaatın ötelenmesi tutumunu benimsemiştir. Öyle ki gerek Trebinye gerekse Klek Limanı için yapılan talepler malzeme sıkıntısı yaşanması nedeniyle reddedilmek yerine

³⁵² BOA., HR.MKT., 264/53.

³⁵³ BOA., HR.MKT., 265/84.

³⁵⁴ BOA., HR.MKT., 255/57.

³⁵⁵ BOA., HR.MKT., 260/3.

³⁵⁶ İşkodra Telgrafhanesi 1861 yılında kullanılamayacak duruma geldiğinden geçici bir süre ile kiralanan binaya taşınmıştır. BOA., A.MKT.UM., 510/7.

³⁵⁷ BOA., HR.MKT., 262/84.

³⁵⁸ BOA., HR.MKT., 263/75.

³⁵⁹ BOA., HR.MKT., 328/61.

³⁶⁰ BOA., A.MKT.MHM., 209/82.

³⁶¹ BOA., A.MKT.NZD., 341/12.

³⁶² BOA., A.MKT.NZD., 348/79.

³⁶³ BOA., A.MKT.MHM., 208/85.

³⁶⁴ BOA., A.MKT.MHM., 214/39; BOA., A.MKT.MHM., 214/64.

kabul edilip inşaatları tehir edilmiştir.³⁶⁵ Benzer talepler İşkodra tarafından da gelmiştir. Karadağ ile yaşanan siyasi ve askeri sorunlar nedeniyle stratejik noktalara telgraf çekilmesi talep edilmiştir. Örneğin Bar İskelesi'ne kadar zaten çekilmiş olan hat için Bar'a bir makine gönderilerek İskele ile İşkodra arasında haberleşmenin temin edilmesi düşünülmüş ve bu talep kabul edilip gerçekleştirilmiştir. Yine Karadağ sınırında önemli bir mevki olan Podgoriçe'nin telgraf ile İşkodra'ya bağlanması talebi, Karadağ'a karşı stratejik üstünlük temin edeceği düşüncesi ile derhal kabul edilmiştir.³⁶⁶ Bunun için Paris'ten 3.800 kg tel, dide, makara, fincan vesair olmak üzere 7.653 franklık telgraf malzemesi satın alınmıştır. İşkodra Mutasarrıfı Raşid Paşa ile işbirliği halinde Aralık 1864'te Podgoriçe Telgrafhanesi açılarak İstanbul Telgrafhanesi'nden Rıza Efendi buraya tayin edilmiştir.³⁶⁷ Böylelikle diğer projelerde olduğu gibi bu projede de hatlar planlandığı kadarı ile sınırlı kalmamış talep ve ihtiyaçlar doğrultusunda daha geniş bir alana yayılmıştır. Karadağlılar'ın Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldırıları sırasında oldukça stratejik bir görev üstlenen Podgoriçe Telgrafhanesi, Karadağ meselesinin bitmesi üzerine, bölgenin ticaret mahali olmaması nedeniyle de, 3 Şubat 1864'te İşkodra Mutasarrıflığı'nın isteği üzerine ilga edilmiştir. Karadağ meselesinin tekrardan başlaması ve 93 Harbi'nde iki taraf arasındaki gerginliğin savaşa dönüşecek olması nedeniyle, Mart 1867'de duyulan ihtiyaç üzerine, Podgoriçe Telgrafhanesi'nin yeniden açılması ve İşkodra'dan buraya bir telgraf makinesi gönderilmesi emredilmiştir.³⁶⁸ Mayıs 1876'da Podgoriçe'deki hattın yetersiz kalması ve Karadağ meselesinin giderek daha büyük boyutlara ulaşması, buradaki hattın İşpozi'ye kadar uzatılmasına ve İşpozi'ye de bir telgrafhane açılmasına vesile olmuştur.³⁶⁹ Bu bölgedeki hatlar 93 Harbi boyunca Karadağlılar'ın saldırılarına uğramış ve sürekli olarak kopukluklar meydana gelmiştir. Posta ve Telgraf Nezareti savaş süresince bölgedeki hatların muhafazası maksadı ile altı süvari çavuşunu görevlendirerek önlem almaya çalışmıştır.³⁷⁰

2.5. Avlonya-İlbasan-İşkodra Projesi

1859 yılında Osmanlı Devleti ile Napoli Devleti arasında imzalanan telgraf antlaşması Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında yeni kollar inşa etmesini sağlamış ve bu sayede Rumeli'nin önemli merkezlerine birçok telgrafhane açılmıştır. Otranto-Avlonya denizaltı hattı inşası ile Rumeli topraklarına telgraf teli çıkartmayı amaçlayan Napoli Devleti, Avlonya'dan

³⁶⁵ BOA., A.MKT.UM., 457/3; BOA., A.MKT.MHM., 216/37.

³⁶⁶ BOA., A.MKT.NZD., 378/39; BOA., A.MKT.UM., 521/43.

³⁶⁷ BOA., İ.HR., 197/11204; BOA., İ.HR., 192/10776; BOA., A.MKT.NZD., 380/36.

³⁶⁸ BOA., MVL., 1025/15.

³⁶⁹ BOA., ŞD., 2412/33; BOA., İ.ŞD., 31/1489.

³⁷⁰ BOA., İ.DH., 746/61006.

uzatılacak kollar ile Avusturya, Rusya ve İstanbul hatlarıyla bağlantı tesis etmeyi amaçlamış, Osmanlı Devleti ise bu sayede Avrupa ile bir bağlantı daha gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.³⁷¹ İşte bu proje kapsamında Osmanlı Devleti'nin taahhüt ettiği, İstanbul-Avlonya ve Avlonya-İşkodra-Kastel Lastva hatları aynı yıl projelendirilip inşaatına başlanan önemli hatlar olmuştur.

Selanik'e uzatılmakta olan İstanbul hattının adım adım Avlonya'ya ulaşacak olması nedeniyle ilk iş olarak Avlonya'nın Avusturya hatlarına bağlanması istenmiştir. Bu nedenle Otranto'dan uzayıp Avlonya'ya bağlanacak Napoli hattının karaya çıktığı yerden itibaren, Avlonya merkezi, İlbasan, İškodra, Bar ve Antivari'den geçerek Avusturya hatlarına bağlanacak bir telgraf hattı inşasına girişilmiştir. Daha önce inşa edilen İškodra-Bar-Kastel Lastva hattı nedeniyle, Avlonya'dan İškodra'ya kadar uzatılacak telin İškodra'dan başlayan tele bağlanması, deniz hattının başladığı Bar İskeleyi'nden ise bu sefer karadan Antivari'ye kadar bir hat inşa edilmesi gerekecekti. Belirtilen bu hatların inşası için 18 Şubat 1859 tarihli irade ile gerekli izinler verilmiş ve bölgeye olan aşinalığı ve tecrübesi nedeniyle Mostar ve İškodra hatlarını inşa eden Ömer Efendi bu hattın inşası ile de görevlendirilmiştir. Ömer Efendi'ye yardımcı olmak maksadı ile Mösyö Mativi tayin edilmiştir.³⁷² Bu hususta Maliye Nezareti ve İškodra Mutasarrıflığı'na gönderilen emirlerle inşaat süreci başlatılmıştır.³⁷³

Ömer Efendi Avlonya'dan işe başlayarak gerekli malzemenin tedarik ve teminini beklemiştir. Bu esnada Avlonya'da tesis edilecek telgrafhanenin yerinin belirlenmesi hususunda sorunlar yaşanmıştır. Avlonya'da telgrafhane binası için çok fazla seçenek olmaması, seçilecek bina için fazla miktarda kira ödenmek istenmemesi ve bina inşa edilmeye başlansa tamamlanmasının bir yılı bulacağı gibi hususlar Avlonya Müdürü Selim Bey'in selamlık dairesine telgrafhane açılmasına neden olmuştur. İškodra Mutasarrıfı Abdi Bey'in merkeze verdiği bilgiye göre, bu iş için en uygun yer Selim Bey'in selamlık dairesi olsa da müdürlük vasfını kullanan Selim Bey bu işe mani olmaktaydı. Selamlık dairesinin harem dairesine uzak olması ve diğer bir alternatif olan Avusturya Konsolosluğu kârgir ambarının kirasının fazla olması, 23 Ağustos 1859 tarihinde Selim Bey'in selamlık dairesinin telgrafhane yapılması hususunda irade çıkmasına neden olmuştur.³⁷⁴ Bu hususta şikayetlerini ve haklılığını Yanya Valisi Akif Mehmet Paşa aracılığıyla merkeze ileten Selim Bey, istediğini elde ettiği, Avlonya telgrafhanesi için uygun başka bir yerin belirlenmesi ve bahse konu dairenin boşaltılmasına ilişkin iradeden anlaşılmaktadır.³⁷⁵

³⁷¹ Napoli-Osmanlı telgraf antlaşma ve bağlantıları bir sonraki bölümde ayrıntıları ile ele alınacaktır.

³⁷² Mösyö Mativi'ye 1.000 guruş maaş bağlanmıştır. **BOA., İ.HR.**, 164/8825.

³⁷³ **BOA., HR.MKT.**, 277/99; **BOA., HR.MKT.**, 279/98.

³⁷⁴ **BOA., HR.MKT.**, 301/84.

³⁷⁵ **BOA., HR.MKT.**, 316/39; **BOA., A.MKT.UM.**, 388/93.

Avlonya-Berat arasındaki hat için ahaliden direk alan, mühendis ve amele çalıştıran Ömer Efendi'nin söz konusu mal ve hizmetlerin bedelini ödememesi üzerine, Berat Sancak Meclisi'nin Yanya Valisi'ne sunduğu detaylı şikayet mazbatası ile, yine yanında çalıştırıp maaşlarını ödemediği iki adet mühendisin Rumeli Valiliği'ne yazdığı şikayet arzuhalleri görevine son verilmesine sebep olmuştur. Berat'taki borçlarını ödemediği İşkodra'ya hareket eden Ömer Efendi, söz konusu şikayetler üzerine Avlonya-İşkodra hattı inşaatından alınarak Bosna hatlarına memur edilmiştir.³⁷⁶ Ömer Efendi'den boşalan inşaat memurluğuna İstanbul-Selanik telgraf projesinden sorumlu Hakkı Efendi getirilmiştir.³⁷⁷ 20 Şubat 1860 tarihli Telgraf Müdürü Mehmet Emin Bey'in kararı ile iradesi çıkan ve Yanya, İşkodra idarecileri ve inşaat memurlarına gönderilen kararlar, Hakkı Efendi beraberindeki mühendislerin Avlonya'dan işe başlayarak İşkodra'ya kadar hat çekmeleri, Avusturya sınırı dahilindeki hatlardan Osmanlı sınırı olan Bar'a kadar yapılacak hatların ise zaten o civarda telgraf hattı inşası ile meşgul olan Avusturya memurlarına çektirilmesi belirtilmiştir. Bu şekilde iki koldan yapılacak eş zamanlı inşaat ile projenin hızlıca tamamlanması hedeflenmiştir.³⁷⁸ Projede ahali yardım ve destekleri de temin edilmiş, Ömer Efendi'nin tavrı nedeniyle kızgın olan Berat ahali, Hakkı Efendi'nin telkin ve açıklamaları, telgrafın faydalarını izah etmesi sonucu gönüllü olarak masrafları karşılama noktasına gelmişlerdir. Öyle ki Berat Sancak Meclisi kararı ile Avlonya sahilinden Berat Sancak sınırı olan Vibose Nehri'ne kadar yapılacak hat için dikilecek direkler ve sair masrafların Berat ahali tarafından ödenmesi istenmiş ve buna izin verilmiştir.³⁷⁹

Haziran 1860'ta Avusturya memurlarınca Dalmaçya sınırından Bar'a kadar inşa edilen hat tamamlanmış ve çalışmaya başlamıştır.³⁸⁰ Hattın güvenliği için İşkodra'dan Antivari'ye kadar üç süvari çavuş tayin edilmiştir.³⁸¹ Bu hatta çalışan Avusturya memurlarının harcırah ve sair masrafları toplamı olan 723 florin Osmanlı Devleti tarafından Viyana Sefareti aracılığı ile ödenmiştir.³⁸² Ödenen masraflar yanında söz konusu hatta çalışan ve Osmanlı Devleti'ne hüsn-i hizmeti olan bu memurlar, taltif edilmek üzere kendilerine birer kıta da nişan ve belirli bir miktar atıye takdim edilmiştir.³⁸³

³⁷⁶ BOA., HR.MKT., 327/77.

³⁷⁷ BOA., İ.DH., 455/30180.

³⁷⁸ BOA., HR.MKT., 327/22.

³⁷⁹ BOA., İ.DH., 455/30180; BOA., İ.HR., 176/9637; BOA., A.MKT.MHM., 184/26.

³⁸⁰ BOA., HR.TO., 467/76.

³⁸¹ BOA., İ.HR., 183/10164.

³⁸² BOA., İ.HR., 180/9938; BOA., HR.MKT., 356/92.

³⁸³ Hattı inşa eden mühendis Eşnidel'e dördüncü rütbeden mecidiye nişanı, mühendis Şınayder'e beşinci rütbeden mecidiye nişanı, telgrafçı Mösyö Erdelef ve Koviç ile gözlemci Jean Jrave isimli memurlara da 2.000'er guruş atıye verilmiştir. BOA., HR.MKT., 363/26; BOA., A.DVN., 160/79; BOA., HR.MKT., 353/73; BOA., A.DVN., 158/2.

Hatların tamamlanması ile Avlonya-İşkodra hattı üzerinde bulunan İlbasan'a da bir telgrafhane açılmış ve İstanbul Telgrafhanesi'nden Aziz Efendi müdür, Antonyadis Bey refakat memuru olarak tayin edilmiştir. Söz konusu hat Napoli hatlarını Avusturya'ya bağladığından buradan geçecek Fransızca telgraflar için ayrıca memur tayin edilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bununla birlikte İstanbul'dan gelip buraya bağlanacak hatta da aynı ihtiyaç görülmüştür. Telgraf İdaresi bu ihtiyacı gidermek üzere ilaveten tayinler yapmış ve İstanbul Telgrafhanesi'nden Araboğlu Avlonya'ya, Mösyö Bellov İşkodra'ya, Mösyö De La Vebin Kavala merkezine Fransızca muhabere memuru olarak gönderilmiştir. Tüm hattın güvenliğinin sağlanması üzerine de kapsamlı bir görevlendirme yapılmış ve Avlonya'dan İşkodra'ya kadar altı süvari çavuşu, on dört piyade çavuşu ve bunlara nezaret etmek üzere bir baş çavuş tayin edilmiştir.³⁸⁴ Avlonya ile İlbasan arasında bulunan ve askeri açıdan önemli bir mevki olan Berat'a da Üçüncü Ordu'nun talebi üzerine bir telgrafhane açılması için Eylül 1866'da izin verilmiştir.³⁸⁵ Yine Eylül 1866'da bu sefer ticari amaçlar doğrultusunda bölge tüccarına hizmet etmek üzere Tiran'da bir telgrafhane açılması kararlaştırılmıştır.³⁸⁶ Tiran'ı takiple Ağustos 1867'de bölgenin önemli ticaret iskelelerinden olan Draç'a³⁸⁷ ve Şubat 1869'da yine önemli bir ticaret kasabası olan Debre'ye³⁸⁸, İlbasan merkezinden iki kol daha çekilmesi ve Draç ve Debre'de birer telgrafhane açılmasına izin verilmiştir.

2.6. Üçüncü Büyük Proje

Başta Napoli Devleti ile imzalanan telgraf antlaşmasında Osmanlı Devleti'nin taahhüt ettiği haberleşme imkanının kurulmasını sağlamak ve bununla birlikte Rumeli'nin önemli askeri ve siyasi merkezleri olan şehirlere telgraf teknolojisinin götürülmesi hedefleri ile Üçüncü Büyük Proje olarak sınıflandırılabilen yeni bir proje, 28 Aralık 1859 tarihinde onaylanmıştır. İstanbul'dan Selanik'e kadar inşası devam eden hatların, yine inşası devam eden Avlonya İşkodra hattına bağlanarak, İstanbul'un Napoli ve Avusturya hatları ile irtibatını sağlamayı amaçlayan projede, güneye doğru çıkarılacak bir kol ile Yunanistan sınırına kadar da telgraf hattı çekilmesine yer verilmiştir. Telgraf Müdürü Mehmet Emin Efendi tarafından kaleme alınıp 28 Aralık 1859 tarihli irade ile onaylanan bu büyük projenin kapsamında; Selanik'ten sırası ile Manastır, Ohri ve oradan İlbasan'a bir hat çekilmesi, ikinci olarak da Manastır'dan güneye uzatılacak bir kol ile Yanya'ya, Yanya'dan bir kolun Yunan

³⁸⁴ BOA., HR.MKT., 352/65. Avlonya, İşkodra ve İlbasan merkezlerine mektupların sahiplerine taşınması görevi için hademeler de tayin edilmiştir.

³⁸⁵ BOA., İ.HR., 222/12911.

³⁸⁶ BOA., İ.MVL., 570/25639.

³⁸⁷ BOA., İ.DH., 566/39383.

³⁸⁸ BOA., İ.ŞD., 12/578.

sınırındaki Arta'ya diğer kolun ise Tırhala, Yenişehir ve Galos'a uzatılması yer almaktaydı. İnşasına yine Hakkı ve Osman Efendilerin tayin edildiği bu projede, gerçekleştirilecek tüm masrafların mahal mal sandıklarından ödenmesi, söz konusu memurlar ve mahal meclisleri işbirliğince hazırlanacak masraf defterlerine kaydedilmesi ve bu defterlerin birer nüshasının merkeze sunulması belirtilmiştir. Karar Selanik, Yanya, Rumeli, İşkodra, Tırhala Vali ve Kaymakamlıkları ile Galos Mutasarrıflığı'na bildirilerek, memurlar gelene kadar gerekli hazırlıkların yapılması istenmiştir.³⁸⁹ Bu proje oldukça geniş bir coğrafyada birçok merkeze telgraf hattı çekilmesini amaçlamış ve ahalinin de yardımı ile inşa edilmesi planlanmıştır. Ancak öncelik Selanik'in Avlonya-İşkodra hattına bağlanması ve Napoli Devleti'ne taahhüt edilen sürede inşaatın bitirilmesi olduğu için, Güney Rumeli'ye çıkarılacak bir kol ile Yanya, Yenişehir, Tırhala ve Yunanistan hududuna çekilecek hatlar ertelenecektir.

2.6.1. Selanik-Manastır-Ohri-İlbasan Hattı

Selanik-İlbasan arasındaki hattın masrafları Manastır'da bulunan Rumeli Vilayeti Meclisi tarafından görüşülmüş ve diğer örneklerde olduğu gibi bu telgrafın da ahalice yaptırılması kararlaştırılmıştır. Meclisin kararına göre Selanik'ten İlbasan'a kadar olan güzergahtaki tüm direklerin ücreti, bunların kesilip yerlerine nakliye ve dikim ücretleri, diğer masraflar ve Manastır Telgrafhane binası masrafı ahali tarafından ödenmek istenmektedir. Yapılan keşif çalışması ve merkeze sunulan harita ve planlarda Manastır'da inşa edilecek telgrafhane binasının toplam masrafı 66.242 guruş olarak gösterilmiştir. Söz konusu yardım merkezden onay olarak yapılacak tüm masrafların mahal mal sandığından ödenmesine ve bu toplamın Hicri 1277 yılı (1860/1861) vergisine dahil edilerek halktan toplanmasına karar verilmiştir.³⁹⁰ Lazım olan alet edevatın da devlet tarafından Avrupa'dan satın alınacak olması, bu güzergahın inşasında hiçbir engel ve ertelenme yaşanmamasını sağlayacaktı.

Ordu-i Hümayun merkezi olan Manastır ile Selanik'in bağlantısı hızlıca gerçekleştirilmiştir. Askeri ve sivil erkan yanında meclis azalarının da yer aldığı bir törenle Manastır Telgrafhanesi 14 Ekim 1860 tarihinde açılmıştır.³⁹¹ Telgrafhane henüz açılmadan önce Priştine Telgrafhanesi Müdürü Asaf Efendi Manastır'a müdür olarak tayin edilmiştir. Bununla birlikte Selanik Telgrafhanesi'nden Eyüb Efendi muhabere memuru olarak görevlendirilmiştir. Söz konusu telgrafhaneye iki adet de hademe tayin edilmiştir. Osmanlı

³⁸⁹ BOA., HR.MKT., 320/24.

³⁹⁰ BOA., İ.HR., 175/9602; BOA., HR.MKT., 335/96. Manastır Telgrafhanesi'nin keşif sonrası belirtilen miktardan 4.730 guruş fazla masrafla inşa edilmesi üzerine, bu sefer Manastır Sancağı'nda bulunan kazalar ahalisince ödenmek istenmiştir. Söz konusu meblağ usulünce belirtilen ahalden tahsil edilmiştir. BOA., A.MKT.UM., 475/77.

³⁹¹ BOA., İ.DH., 463/30839.

Telgraf Hatları Baş Mühendisi olan Mösyö Skolosky, Manastır ile ilgili hazırladığı muhafaza raporunda, Selanik'ten Manastır'a kadar on dört çavuş ve biri Selanik biri Manastır'da ikamet etmek üzere iki baş çavuş atanmasını önermiş ve bu öneri hayata geçirilmiştir.³⁹²

Ocak 1861 ortalarında İlbasan'dan Ohri'ye ve oradan Manastır'a kadar olan kısım da tamamlanmış ve Napoli Devleti'ne tahhüt edilen irtibat kurulmuştur. Hattın inşası sırasında Rumeli Valisi Abdülkerim Nadir Paşa'nın telgraf konusu ile yakından ilgilendiği görülmektedir. Abdülkerim Nadir Paşa'ya göre yeni hat sayesinde Napoli ve Avusturya hatları ile bağlantı gerçekleştirilmesi üzerine Avlonya-İşkodra hattında Fransızca muhabere yapıldığına dikkat çekilmiştir. Böylelikle yeni açılan Manastır Telgrafhanesi'ne Fransızca muhabere memuru tayin edilmediği sürece iki hat arasında haberleşme kurulamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte İşkodra'da Türkçe muhabere memuru olmamasının da Manastır ile İşkodra arasında Türkçe haberleşmeye mani olduğu izah edilerek buralara gerekli memurların atanması istenmiştir. Abdülkerim Nadir Paşa'nın bu haklı talebi karşısında Manastır'a Fransızca, İşkodra'ya da Türkçe muhabere memuru gönderilmiştir.³⁹³ Abdülkerim Nadir Paşa'nın dikkat çektiği bir diğer husus da ordu merkezi olan Manastır ile İstanbul arasında mahremiyet esasıyla telgraflar gönderilmesi gerektiği belirtilerek bu iş için bir miftah gönderilmesi istenmiştir. Bunun üzerine İstanbul ile Manastır arasında şifreli telgraf alışverişi için bir miftah Manastır'a gönderilmiştir.³⁹⁴

Hattın tamamlanması ile inşa memurları Hakkı Efendi ve Hacı Osman Efendi Manastır-İlbasan arasındaki bölgenin güvenliği için gerekli tayinleri gerçekleştirmişlerdir. İlbasan-Ohri arasında üç süvari, sekiz piyade çavuşu ile bir baş çavuş, Ohri-Manastır arasında ise altı süvari çavuşu görevlendirilmiştir.³⁹⁵ Proje kapsamında olan İlbasan'da daha önce inşa edilen Avlonya-İlbasan-İşkodra hattı vesilesi ile bir telgrafhane açılıp buraya görevlendirme yapıldığından bu kapsamda herhangi bir tayin yapılmamıştır. Manastır-İlbasan arasında bulunan ve merkezinden telgraf hattı geçen Ohri'ye ise bu tarihlerde bir telgrafhane açılmamıştır. Ohri'ye telgrafhane açılması 1869 yılına kadar gecikecek ve Telgraf Müdürü Feyzi Bey döneminde mevcut hat üzerine bir telgrafhane tesis edilerek Ohri'de de telgraf teknolojisi kullanılmaya başlayacaktır.³⁹⁶ Söz konusu hat daha sonraları küçük merkezlere de telgraf götürülmesini sağlamıştır. İlk olarak askeri amaçlar doğrultusunda Serfice ve Yenişehir bölgesindeki askeri mevkiiler ile ordu merkezi olan Manastır arasında doğrudan muhabere tesisi için Manastır'dan Kozani'ye kadar 1867 yılında bir hat çekilmesi için izin

³⁹² BOA., İ.HR., 180/9943; BOA., HR.MKT., 357/46.

³⁹³ BOA., HR.MKT., 363/23.

³⁹⁴ BOA., HR.MKT., 369/73.

³⁹⁵ BOA., İ.HR., 181/10086; BOA., HR.MKT., 366/74.

³⁹⁶ BOA., İ.DH., 597/41578.

verilmiştir.³⁹⁷ Kozani hattını inşa etmek üzere hattın bitiminde Kozani merkezinde görev yapacak olan eski Siroz Telgrafhanesi Müdürü Arif Efendi görevlendirilmiştir.³⁹⁸ Askeri işler yanında, ahali ve hükümet işlerinin görülmesi ayrıca çoğalan telgraf bağlantılarının daha da artırılması maksadı ile, gelirleri masraflarını karşılayacak düzeyde olan hatlar inşa edilmiştir. Bu bağlamda Eylül 1869'da Selanik-Manastır teli üzerinde bulunan Vodina'dan Karaferye kasabasına bir hat çekilmesi kararlaştırılmış ve Karaferye'de bir telgrafhane açılmıştır.³⁹⁹ Karaferye hattı hususundaki belge ve sair belgelerden anlaşıldığı üzere yaklaşık bir yıl önce Selanik-Manastır hattı üzerinde bulunan Vodina'da da bir telgrafhane açılmış olmalıdır.⁴⁰⁰ Bunun yanında 1871 yılı başında Ohri'den Görice'ye hat çekilmiş⁴⁰¹, 4 Şubat 1874 tarihli karar ile ise sırasıyla Kesriye ve Naslıç'den geçirilerek Kozan'da bulunan tele kadar uzatılmıştır.⁴⁰²

2.6.2. Selanik-Yenişehir-Tırhala-Yanya Hattı

1859 yılı sonunda onaylanan proje kapsamında belirtilen Manastır-Yanya-Tırhala-Yenişehir-Galos hattı Selanik-İlbasan hattının ardından uygulamaya konulmamış ve Telgraf İdaresi'nin beyan ettiği üzere Avrupa'dan malzeme alımı ve devam eden inşaatların bitirilmesine kadar tehir edilmiştir. 1862 yılında söz konusu güzergah için Baş Mühendis Mösyö Skolosky'nin hazırladığı tahmini masraf defterinde, belirtilen güzergahta inşa edilecek 80 saatlik hat için 67.376 frank lazım olacağı belirtilmiştir.⁴⁰³ Bu meblağ sadece satın alınması gereken telgraf alet ve edevatına ait olup memur maaşları ile direk ve sair harcamalar dahil bile değildir. Devletin telgraf yatırımlarına büyük bütçeler ayırdığı bu dönemde bu kadar pahalıya mal olacak yeni bir hatta girişmesi hiç şüphesiz maddi engellere takılmış olmalıdır. Bu nedenle, söz konusu güzergahtan vazgeçilecek ve 1862 yılında yeni bir hat projelendirilerek icraya konacaktır.

Yukarıda bahsedilen hat inşaatlarının devam ettiği 1860 yılından itibaren Yanya Eyaleti dahilinde telgraf hatları inşası birçok kez talep edilmiştir. 1859 yılı sonundaki iradeye istinaden Manastır'dan Yanya'ya ve oradan Tırhala ve Yenişehir'e yapılacak hat için ahalinin gerekli yardımları yapacağı, Yenişehir Telgrafhanesi'nin inşa masraflarının üstlenileceği beyan edilse dahi devam eden hatlar bitmeden hiçbir şekilde yeni inşaata başlanamayacağı ve

³⁹⁷ BOA., A.MKT.MHM., 380/46; BOA., İ.MVL., 573/25740.

³⁹⁸ BOA., İ.HR., 228/13374.

³⁹⁹ BOA., İ.DH., 599/41784.

⁴⁰⁰ BOA., İ.DH., 599/41784; BOA., İ.HR., 231/13585.

⁴⁰¹ İnşa ve bina masrafları ahali tarafından meccanen ödenen bu hat için Avrupa'dan alınan eşya masrafı olan 8.335 frank ve memur maaşları olan aylık 2.460 guruş hazineden ödenmiştir. BOA., İ.DH., 626/43552.

⁴⁰² BOA., İ.ŞD., 28/1323.

⁴⁰³ BOA., HR.TO., 439/55.

bunun için mühendis görevlendirilemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁰⁴ Yine Yanya Valisi Akif Paşa'nın Yanya'ya hat çekilmesi yönündeki talepleri, malzeme yetersizliği ve yeni malzeme alımı için bütçenin uygun olmadığı gerekçeleri gösterilerek reddedilmiştir.⁴⁰⁵ Bölgeye hat çekilmesine dair başka bir talep ise bu sefer hem idari hem de askeri gerekçeler ile Rumeli Vali Kaymakamı ve Ordu Kumandanı Abdülkerim Nadir Paşa'dan gelmiştir. Abdülkerim Nadir Paşa, Yunan hududuna yakınlığı ve eşkıya bölgesi olmaları hasebiyle Manastır-Yanya-Tırhala-Yenişehir güzergahının inşa edilemediğini ancak askeri ve idari önemi olan bu merkezlere farklı güzergahlardan telgraf çekilebileceğine dair görüşlerini sunmuştur. Buna göre, Ohri'den Görice Livası üzerinden Yanya'ya bir kol ve Manastır'dan Banica Karyesi üzerinden Yenişehir'e bir kol olmak üzere iki ayrı kolun inşa edilmesi istenmiştir. Ancak Telgraf İdaresi'nin gerekçeli itirazında, lazım olacak malzemelerin henüz alınmadığı bu yüzden bu hatların yapımının an itibari ile mümkün olmadığı belirtilmiştir.⁴⁰⁶ Abdülkerim Nadir Paşa'nın ısrarla ilettiği bir diğer teklifi de aynı gerekçe ile reddedilmiştir.⁴⁰⁷ Burada nazar-ı dikkate alınması gereken iki ayrı husus vardır. Bunlardan birincisi, Abdülkerim Nadir Paşa'nın ilk planın gerçekleşmemesine dair verdiği bilgidir. Maddi sıkıntılar yanında eşkıya tehlikesinin telgraf hattı yapımına mani olabileceği hatta güzergah değiştirebileceği konusu telgraf inşaatları konusunda önemli bir ayrıntıdır. Bununla birlikte, Abdülkerim Nadir Paşa'nın ısrarlı taleplerine verilen cevaplarda, 1860 tarihlerinde Osmanlı Telgraf İdaresi'nin içinde bulunduğu durum ve yeni hat yatırımlarına bakış açısı da açıklık kazanmaktadır. Öyle ki Paşa'ya verilen cevapta, ülkenin bir çok yerinden telgraf yatırımı talebi geldiği ancak Telgraf İdaresi'nin elindeki eşya ve malzemenin artık tükenmiş olduğu belirtilmektedir. İdare'nin politikası, ülkede telgraf hattı ihtiyacı olan yerleri gösteren bir haritanın hazırlanması ve Avrupa'dan malzeme alındıkça bu haritadaki hatların aciliyet esasına bağlı olarak inşaatlarının belirli bir sıraya konması olacaktır.⁴⁰⁸ Bu önem sırası çerçevesinde inşa edilecek hatlar içerisinde Yenişehir, Yanya havalisi de yerini alacaktır.

Bölgeye hat inşaatının başlaması yine söz konusu talepler neticesinde gerçekleşmiştir. Tırhala Meclisi'nin Yenişehir'e hat çekilmesiyle direk masrafları ile telgrafhane masrafının ahalice ödenebileceğini bildirilmesi üzerine Telgraf İdaresi'ne verilen emirle Selanik'ten Yenişehir'e bir hat çekilmesi istenmiştir.⁴⁰⁹ Bu durum Yenişehir'den de Yanya'ya bir hat çekilmesine fırsat yaratırken bölgede de hatların adım adım yayılmasını sağlayacaktır.

⁴⁰⁴ Tırhala Mutasarrıflığı'nın talebi için bkz. **BOA., HR.MKT.,** 350/5.

⁴⁰⁵ **BOA., A.MKT.UM.,** 434/60; **BOA., A.MKT.UM.,** 461/60; **BOA., A.MKT.MHM.,** 210/87.

⁴⁰⁶ **BOA., HR.MKT.,** 365/93.

⁴⁰⁷ **BOA., A.MKT.MHM.,** 211/88.

⁴⁰⁸ **BOA., HR.MKT.,** 365/93.

⁴⁰⁹ **BOA., A.MKT.NZD.,** 425/65.

Selanik'ten Yenişehir'e çekilen hattın direkleri güzergahtaki ormanlardan temin edilmiş ve masrafları ahalice karşılanmıştır. Ancak temin edilen direklerin yetersiz kalması Ahmet Celal Paşa ve Hasib Paşaların uhdesinde bulunan çiftliklerden direk teminini gündeme getirmiştir ve söz konusu paşaların olurlarının alınması ile eksiklikler giderilmiştir.⁴¹⁰ Açılması gereken telgrafhane ise Yenişehir tüccarı, önde gelenleri ve ahalisinin yardımları ile satın alınan hükümet konağı yanındaki bir binanın devlete devredilmesi ile tesis edilmiştir.⁴¹¹ 25 Haziran 1863 günü saat 17:45'de törenle açılan telgrafhaneye Asaf Efendi müdür olarak tayin edilmiştir.⁴¹²

Yenişehir hattının inşası devam ederken Yenişehir'den Yanya'ya kadar da bir hat çekilmesi tekrardan gündeme gelmiş ve bunun da onayı alınarak inşaata başlanmıştır. Lakin bundan önce inşa edilen hatlarda kullanılan usul bu sefer değiştirilerek, hattın mahsusen tayin edilmiş memurlar yerine mahalli meclisi tarafından inşa ettirilmesi istenmiştir. Bu konuda Yanya Valisi Akif Paşa'ya verilen bilgide, Maliye Nezareti'nin tasarruf politikası gereğince, ayrı maaş ve harcırahlarla tayin edilen inşa memur ve mühendislerinin çok fazla masraf gerektirmesi nedeniyle, bundan böyle mahalli meclislerce hatların inşa ettirileceği ve kontrol için daimi telgraf müfettişlerinin hizmet vereceği açıklanmıştır.⁴¹³ Yanya hattının inşasına başlanmadan önce Yunanistan'dan Osmanlı Devleti'ne gelen telgraf hatları arasında bağlantı kurulmasına yönelik teklif, Vidin hattının Sırbistan'a uzatılması örneğinde olduğu gibi, Yenişehir hattının da Yunanistan sınırına doğru uzatılmasına neden olmuştur. İlk etapta Yanya üzerinden Yunan sınırına hat çekilmesi gündeme gelse de Baş Mühendis Mösyö Skolosy'nin teklifi ile, Yenişehir'e kadar uzatılan hattın güneye doğru çekilerek Galos üzerinden Yunan sınırındaki Amaliapolis'e uzatılması ve buradan Yunan hatlarına bağlanması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁴ Yenişehir hattının bitimiyle Yanya hattına başlanmadan, Amaliapolis hattı inşa edilmeye başlanmış ve Yenişehir'den Amaliapolis'e kadar iki telli bir hat inşa edilmiştir. Söz konusu hattın iki telli olması nedeniyle Selanik ve Yenişehir arasına çekilen bir tele de ek bir tel ilave edilmiş, Selanik'te de mevcut olan tellerle bağlantı kurularak İstanbul'dan Yunanistan sınırına kadar iki telli bir telgraf altyapısı döşenmiştir.⁴¹⁵

⁴¹⁰ BOA., A.MKT.MHM., 243/73; BOA., AMKT.MHM., 244/2.

⁴¹¹ Tırhala Valisi İsmail Rahmi Bey'in bu konudaki tahriratu için bkz. BOA., İDH., 511/34763. Yenişehir Telgrafhanesi 1874 yılı sonunda harab olmuş ve kullanılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle Yenişehir hükümet konağı yanında yeni bir bina inşa edilmeye başlanmıştır. BOA., Y.EE., 142/248.

⁴¹² BOA., İDH., 510/34695.

⁴¹³ BOA., İHR., 199/11343.

⁴¹⁴ BOA., İHR., 199/11338.

⁴¹⁵ BOA., A.MKT.MHM., 265/31; BOA., A.MKT.MHM., 264/59. Amaliapolis hattı ve Selanik'ten Yenişehir'e ilave edilecek bir tel için Avrupa'dan alet ve eşya alımı yapılmıştır. Satın alınan 28.000 kg tel, 6.500 adet fınçan, 600 adet makara, 24 adet çauş takımı ve 10 adet makine için toplamda 44.157 frank ödenmiştir. BOA., İHR., 199/11338.

Amaliapolis hattının tamamlanması ile Yanya hattı çekilmeye başlanmıştır. Yenişehir'den Yanya'ya uzatılan hat bir tel olarak inşa edilmiş ve Tırhala'dan geçerek Yanya merkezinde tesis edilecek telgrafhaneye bağlanmıştır. Hattın direk masrafları yanında satın alınacak malzemelerin bedeli de ahali tarafından ödenmek istenmiş ve bu durum inşaatın kolaylaşmasını sağlamıştır.⁴¹⁶ 25 Kasım 1863 günü saat 16:10'da Yanya ile Yenişehir arasında haberleşme başlamış bir gün sonra ise Yanya'dan direkt olarak İstanbul ile irtibat sağlanmıştır.⁴¹⁷ Açılan Yanya Telgrafhanesi'ne Telgraf Müdürü Diran Bey'in takriri üzerine İstanbul Telgrafhanesi Sevk-i Mekatib-i Ecnebiye Kalemî Baş Memuru Dimitraki Efendi müdür ve Fransızca muhabere baş memuru olarak görevlendirilmiştir. Örneklerine oranla daha yüksek bir maaşla, merkez telgrafhanede şube müdürü mevkiindeki bir personelin Yanya'da müdürlüğe tayin edilmesi dikkat çekici olmakla birlikte, aynı takrirden açıklığa kavuşturulmuştur. Yanya'nın önemli bir merkez olmakla birlikte konumunun stratejik ve nazik olması buraya bu düzeyde bir memurun tayinini gerektirmiştir. Dimitraki Efendi yanı sıra Kavala Telgrafhanesi'nden Mehmet Efendi ve Yanko Efendi de Yanya'ya tayin edilmiştir.⁴¹⁸

Yenişehir'den Yanya'ya uzatılan hat Tırhala içinden geçtiğinden buraya da bir telgrafhane açılması ve Ali Efendi'nin buraya tayin edilmesi hususunda karar çıkmıştır. Ancak Ağustos 1863 tarihinde Yenişehir'den bu hususta gelen talepte Tırhala'ya telgrafhane açılmasına gerek olmadığı belirtilmiş ve buraya yapılacak masrafın Amaliapolis'e giden hat üzerinde bulunan ve civarın önemli bir iskelesi olan Galos'a harcanması istenmiştir. Galos'a bir makine gönderilerek gerekli bağlantının gerçekleştirilebileceği ve fazla masrafa gerek olmayacağını anlaşılmaya üzerine, Tırhala yerine Galos'ta bir telgrafhane tesis edilmiş ve Ali Efendi buraya memur edilmiştir.⁴¹⁹ Ali Efendi ile birlikte Fransızca muhabere memurluğu için Mösyö Vagon ve Mösyö Dalcov da tayin edilmiştir. Hattın muhafazası için gerekli çavuşlar da tayin edilmiştir.⁴²⁰ Böylece Rumeli'nin Ege Denizi sahilindeki önemli bir iskelesi olan Galos'a da telgraf teknolojisi götürülmüş Ege Denizi'nde seyreden gemilerin Rumeli merkezleri ile haberleşmesi sağlanmıştır. Bu tarihte Galos'ta tesis edilen telgrafhane kira yolu ile tesis edilmiş olduğundan, kira bedelinin hazineye fazla yük getirmesinden yeni bir bina inşası gündeme gelmiştir. Galos ahalisinin kârgir bir karakolhane ve telgrafhane inşa ettirmek

⁴¹⁶ BOA., A.MKT.MHM., 246/39.

⁴¹⁷ BOA., İ.DH., 518/35310.

⁴¹⁸ BOA., İ.HR., 203/11630.

⁴¹⁹ BOA., A.MKT.MHM., 265/31; BOA., A.MKT.MHM., 274/101.

⁴²⁰ BOA., İ.HR., 204/11676.

ve masraflarını ödemek konusundaki talepleri karşısında izin verilmiş ve 1865 yılında Galos Telgrafhanesi kira ödemekten kurtarılmıştır.⁴²¹

İnşa edilen hatlar, bölgede bulunan diğer liva ve kasabaların da telgraf şebekesine dahil edilmeyi talep etmelerine neden olmuştur. Bu hususta ilk talep Yanya Vilayeti'nin önemli bir liman şehri olan Preveze'den gelmiştir. Ticari emtianın geçiş noktasında olan bu limana açılacak bir telgrafhane ile yapılacak inşaat masrafının gelirlerle kısa sürede karşılanacağı hususu yanında ahalinin direk ve sair masrafları karşılama taahhüdü sonucunda, Meclis-i Vâlâ'da yapılan toplantı sonrası, Yanya'dan Preveze'ye hat çekilmesi onaylanmıştır. Yapılan hesapta bu hat için 1.100 adet direk, 400 kangal tel, 800 adet fincan ve 8 adet makaranın lazım olacağı hattın satın alınacak malzemeleri için 14.051 frank 40 santim harcanacağı belirtilmiştir.⁴²² Ocak 1864 tarihinde iradesi çıkan projeye, Avrupa'dan satın alınacak malzemenin gecikmesi nedeniyle Nisan ayına kadar başlanılamamıştır. Malzemeleri gelen hat kısa sürede tamamlanmış ve Yanya'nın Adriyatik Denizi ile irtibatı sağlanmıştır.⁴²³ Bu yolla İstanbul'un, Avlonya'dan sonra, Adriyatik Denizi ile ikinci bağlantısı da gerçekleşmiştir.

Preveze'den sonra 1865 yılında, daha önce açılması düşünülmüş ancak iptal edilerek ona ayrılacak tahsisat ile Galos'ta bir telgrafhane açılmış olan Tırhala'ya telgrafhane açılması ahali tarafından talep edilmiştir. Bunun için ahali tarafından 15.000 guruşa satın alınan bina devlete devredilerek burası telgrafhane olarak belirlenmiş ve Meclis-i Vâlâ onayı ile Tırhala merkezinde de bir telgrafhane açılmıştır.⁴²⁴ Aynı yıl Yunan sınırındaki Narda'ya da yeni inşa edilmesi düşünülen hükümet konağı bünyesinde bir telgrafhane tahsis edilmesi düşünülse de bu gerçekleştirilmemiştir.⁴²⁵

Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasındaki toprak anlaşmazlıkları ve Yunan sınırına yakınlığı nedeniyle birçok askeri merkez bulunan Yanya, Yenişehir ve Tırhala bölgelerinde telgraf teknolojisi hiç şüphesiz bir kat daha önem arz ediyordu. Bununla ilişkili olarak Mayıs 1866 tarihinde Tırhala Mutasarrıfı Hasan Tahsin Bey'den gelen talepte, öncelikle Amaliapolis'e kadar hat çekilmesinden dolayı teşekkür ediliyor ve burası gibi Yunan sınırında önemli mevkiiler olan Fener'den Dömeke'ye de ve Dömeke'den Yenişehir-Tırhala arasındaki hatta bağlanması isteniyordu. Bununla birlikte Kışla-i Hümayun bulunan Tırnovi ile Üçüncü Ordu Merkezi olan Manastır'da hızlı haberleşme sağlanması maksadı ile Tırnova'dan Yenişehir'e kadar da ayrıca bir hat çekilmesi talep ediliyordu. Yunan sınırındaki askeri

⁴²¹ BOA., İ.DH., 536/37243; BOA., A.MKT.MHM., 333/2.

⁴²² BOA., MVL., 976/83; BOA., İ.MVL., 501/22659.

⁴²³ BOA., A.MKT.MHM., 297/69.

⁴²⁴ BOA., MVL., 1016/94; BOA., İ.MVL., 537/24113.

⁴²⁵ BOA., MVL., 1013/19.

hareketlerin hızlıca bildirilerek kışladaki askeri birliklerin sevkinin hızlandırılması bu hattın inşasındaki önemini vurgulamaktaydı. Telgraf Müdürü Agaton Efendi'nin görüşleri doğrultusunda Meclis-i Vâlâ'da ele alınan konu, her iki hat için hazineden karşılanması gereken olan toplam 8.483 frankın hal-i hazırda hazinenin uygun olmaması nedeniyle gerçekleştirilemeyeceği belirtilerek hatların inşasının tehir edilmesi kararlaştırılmıştır.⁴²⁶

Telgrafın askeri hususlarda sağladığı yararların farkında olan Abdülkerim Nadir Paşa da bölgeden geçen kollar ile askeri merkezler arasındaki irtibatın sağlanmasına yönelik teklifler yapmıştır. 15 Eylül 1866 tarihli iradede Abdülkerim Nadir Paşa'nın talebi üzerine ordu maiyetine iki nefer telgraf memuru tahsis edilmiş ve söz konusu memurlara tahsis edilen makine ve malzemeler ile Yanya Eyaleti sınırlarında bulunan telgraf hatlarından askeri mevkilere telgraf çekilmesi izni verilmiştir.⁴²⁷ Söz konusu usul, ihtiyaç oldukça istenilen mevkiler için kullanılmak üzere seyyaren düşünülmüş olmalıdır. Bunun akabinde yine ordunun hızlı ve kolay haberleşme ihtiyacının giderilmesi maksadı ile bu sefer Yenişehir'den Çatalca yolu ile Dömeke'ye bir hat çekilmesi için Şükrü Efendi görevlendirilmiş ve hattın bitiminde Dömeke telgraf merkezinde göreve başlaması emredilmiştir.⁴²⁸ Bu hattın inşası toplam 13.000 guruş tutmuş ve orduya hizmet eden bir hat olduğu için tüm masraf hazine tarafından karşılanmıştır.⁴²⁹ 27 Kasım 1866 günü Dömeke hattı çalışmaya başlamış⁴³⁰ ve gerekli çavuşlar da tayin edilerek güvenliği sağlanmıştır.⁴³¹ Mart 1867 ise gerek tüccarının fazla olması gerekse Yunan sınırında önemli bir mevki olması nedeniyle Kardice'ye de bir hat çekilmesi istenmiş ve tüm masraflarının hazineden ödenmesi yolu ile Tırhala'dan Kardice'ye bir hat çekilmiştir.⁴³² Sınır alayının miralay merkezi olan Fener'e de askeri gerekçeler ile Kardice'den bir hat çekilmesi kararı Nisan 1870 yılında alınmış⁴³³ ve yukarıda bahsedilen ancak mali gerekçeler ile tehir edilen 1866 tarihli teklif böylece tamamlanmıştır. Askeri amaçlarla inşa edilen hatlar yanında ticari ve idari işlerin kolaylaştırılması maksadı ile de birçok merkez açılmıştır. 1876 yılında Preveze'den iskele mevkii olan Morto'ya hat çekilmiş ve bu hattın geçtiği Parga'ya da ayrıca bir telgraf merkezi açılmıştır.⁴³⁴

⁴²⁶ BOA., MVL., 1021/37

⁴²⁷ BOA., İ.DH., 561/39078; BOA., A.MKT.MHM., 379/78. İki nefer memura tahsis edilen malzemeler; 2 adet makine, 2 adet yedek makine, 2 adet pil ve 2 adet yedek pil, 500 kg tel, 300 porselen ve 3.000 metre lastikli tel olup bunların nakliye ve sigorta dahil toplam masrafları 3.810 franktır.

⁴²⁸ BOA., İ.HR., 222/12933.

⁴²⁹ BOA., İ.MVL., 565/25411.

⁴³⁰ BOA., A.MKT.MHM., 370/90.

⁴³¹ BOA., İ.HR., 223/13021.

⁴³² BOA., A.MKT.MHM., 378/19; BOA., MVL., 1046/86.

⁴³³ Kardice'den Fener'e çekilecek iki saat mesafedeki hat için satın alınan eşya bedeli 2.685 frank olup, buraya tayin edilen bir muhabere memuru ile güvenlikten sorumlu bir çavuşun toplam maaşları aylık 900 guruştur. BOA., İ.DH., 609/42479.

⁴³⁴ BOA., ŞD., 20407/8; BOA., İ.ŞD., 32/1578; BOA., İ.ŞD., 34/1685.

2.7. Dobruca Hatları

Kırım Savaşı akabinde kurulan ve bünyesinde savaşa katılan tüm devletlerin temsilcilerini barındıran Tuna Avrupa Komisyonu'nun Tuna Nehri üzerinde gerçekleştirdiği icraatlarda haberleşme ihtiyacının doğması Osmanlı Devleti topraklarının kuzey sınırında telgraf hatları döşenmesini sağlamıştır. Hatların tüm Rumeli'de yayıldığı tarihlerde ise kuzey sınırındaki şebekenin Osmanlı telgraf şebekesine bağlanması amacıyla yeni kollar inşa edilmiştir.

2.7.1. Sünne-Tolçı-Kalas Hattı

Tuna Avrupa Komisyonu Başkanı olan Osmanlı Devleti temsilcisi Ömer Fevzi Paşa'nın 12 Şubat 1857 tarihli mektubunda inşası için izin istediği hat Sünne-Tolçı-Kalas güzergahında yer almaktaydı. Komisyonun aldığı karar gereği inşa edilecek olan telgraf hattının tamamına yakını Osmanlı toprakları üzerinde olduğu için bu hususta İstanbul'un onayı gerekmektedir. Boğdan sınırında olan Kalas ve Osmanlı Devleti sınırları dahilinde bulunan Tolçı ve Sünne'ye uzanacak hattın tüm masrafları komisyonca ödenecekti. Komisyon tarafından inşa edilecek hat yine komisyon tarafından atanacak ve ödenecek memurlar vasıtası ile idare edilecekti. Komisyon'a göre bu hattın amaç ve faydaları birden çoktu. Herşeyden önce komisyon merkezi olan Kalas ile komisyonun çalışma sahası olan Sünne arasında vapur yolu ile haberleşme sağlansa da kışın tatar çıkarmak gerektiği, tüm bunların çok masraflı olduğu belirtilerek, iki merkez arasında inşa edilecek telgrafla bu masraftan kurtulunacaktır. Merkez ile çalışma sahası olan Sünne ve komisyona ait eşya ve malzemelerin depo edildiği Tolçı arasında kesintisiz ve hızlı haberleşme sağlanacaktır. Tuna ağzında ve güzergahında bir olay cereyan ettiği takdirde, bu bilgi hızlıca İstanbul ve diğer Avrupa başkentlerine bildirilebilecektir. Tuna'dan her sene geçen iki bine yakın ticaret gemisinin İstanbul, Kalas ve diğer önemli yerlerle haberleşmesi kolaylaşacağından herkesçe faydası görülecektir. Gerek ticaret ve gerekse komisyonunun işlerinin geliştirilip kolaylaşmasında birçok faydası olacak bu hattın istenen izni hızlı bir şekilde 18 Şubat 1857'de çıkartılmış⁴³⁵ ve 8 Mart 1857 tarihli yazı ile Ömer Fevzi Paşa'ya bildirilmiştir.⁴³⁶

Tuna Komisyonu tarafından inşa edilen ve çalıştırılmaya başlanan Sünne-Kalas hattında İstanbul'dan gönderilen tarife uygulanmış⁴³⁷ ve gelirleri komisyon yönetimine aktarılmıştır. Öyle ki bu hususta itirazını gündeme getiren Boğdan Eمارeti, Sünne'den Tolçı'ya ve oradan Tuna'nın güneyinde bulunan İsakça'ya kadar Osmanlı toprağından geçen

⁴³⁵ BOA., İ.HR., 140/7340.

⁴³⁶ BOA., HR.MKT., 180/51.

⁴³⁷ Telgraf başına 5 frank ücret tarifesi uygulanmıştır.

hattın, İsakça'dan Kalas'a kadar olan devamının Boğdan sınırı dahilinde olduğu, bu yüzden telgraf başına belirli bir ücretin kendilerince de alınması talebini bildirmiştir.⁴³⁸ Bununla birlikte Osmanlı arşiv evrakı arasında yer alan Aşağı Tuna Telgraf Hattı hesap defterleri bu hatla ilgili tüm muhasebe bilgilerinin İstanbul'a iletildiğini göstermektedir.⁴³⁹

Tolçı'nın hemen karşısında Tuna'nın kuzey yakasında yer alan ve önemli bir ticaret merkezi olan İsmail'de yaklaşık bir yıl sonra Sünne-Kalas hattına bağlanmıştır. Telgrafın inşasından sonra sürekli olarak İsmail'den karşı sahildeki Tolçı'ya posta çıkarıldığı ve gelen postanın telgraf hattıyla ulaştırıldığı bunun ise birçok sıkıntıya sebep olduğu Ömer Paşa tarafından İstanbul'a bildirilmiştir. İsmail'den başlayarak Boğdan sınırı dahilinden çekilecek bir hatla Kalas'a telgraf uzatılması düşünülmüştür. Ancak Tolçı karşısındaki ada üzerinden iki saatlik mesafeye on gün içinde çekilebilecek ve 20.000 guruştan daha az masrafa sebep olacak bir hatla İsmail'e telgraf götürülebileceği fikri daha uygun görülerek bunun hayata geçirilmesi için İstanbul'dan izin istenilmiştir. İnşası düşünülen Hocabey-Tolçı hattının İsmail hattına bağlanabileceği fikrinin de verdiği teşvikle⁴⁴⁰, bu hattın inşasına müsaade edilmiş ve hat kısa zamanda inşa edilerek İsmail'e de bir telgrafhane açılmıştır.⁴⁴¹

2.7.2. Tolçı-Varna Hattı

18 Eylül 1858 tarihinde Tuna Avrupa Komisyonu tarafından işletilmekte olan Sünne-Tolçı-Kalas hattı Osmanlı Devleti Telgraf İdaresi'ne devredilmiştir. Söz konusu devir işleminden sonra mevcut Osmanlı şebekesi ile hiçbir bağlantısı bulunmayan bu hatta yapılacak eklemeler ile bağlantı sağlanması gündeme gelmiştir. İstanbul ile doğrudan bağlantısı olmayan Dobruca Bölgesi şehirlerinin haberleşme de çok büyük sorunlar yaşadıkları şüphesizdir. Bu hususta Sünne Kaymakamı Mehmet Raşid Bey'in merkeze gönderdiği şikayette yer alan bilgiler söz konusu sorunları açıklığa kavuşturmuştur. Mehmet Raşid Bey'e göre, oldukça stratejik ve önemli mevkiiler olan Aşağı Tuna merkezlerinde bir olay meydana gelse veya İstanbul ile mühim konularda teati edilmesi gerekse Sünne telgrafının doğrudan İstanbul ile irtibatı olmadığından haberleşme gerçekleştirilememektedir. Çünkü Sünne-Tolçı-Kalas hattından gönderilen bir tegrat Boğdan hatları vasıtası ile Osmanlı

⁴³⁸ BOA., HR.MKT., 217/91.

⁴³⁹ BOA., HR.TO., 384/19.

⁴⁴⁰ St. Petersburg üzerinden Avrupa hatları vasıtası ile İstanbul ile irtibat kurabilen Hocabey'den, Tolçı'ya çekilecek bir hatla bu irtibatın çok daha makul ve kısa bir güzergah üzerinden yapılması fikri Ömer Paşa ile Tuna Komisyonu Rusya müfettişi olan Baron D'Offenberg arasında görüşülmüş ve bir sonraki baharda bu hattın Rusya'ya yaptırılacağı konusunda şifahen anlaşılmıştır. BOA., HR.MKT., 231/95.

⁴⁴¹ BOA., HR.MKT., 231/95.

hatlarına nakledilmekte ve bu nedenle Boğdan memurlarının elinden geçmektedir.⁴⁴² Bu husus özellikle gizlilik gerektiren konuların teati edilmesinde sıkıntı yaratmıştır.

Sünne-Tolçı İsmail hattının henüz Osmanlı Devleti'ne devrinden önce, söz konusu devrin haber alınması ve Ömer Fevzi Paşa'nın gerek yazılarında gerekse İstanbul'a geldiğinde sözlü olarak belirttiği hususlar dikkate alınmış ve Tolçı'dan çekilecek bir hat ile devredilecek kolun Varna'ya bağlanması konusunda karar verilmiştir. 31 Ağustos 1858 tarihinde iradesi çıkartılan söz konusu hattın inşası da Ömer Fevzi Paşa'nın önerileri doğrultusunda planlanmış ve lazım olacak direk ve malzemelerin hazırlanması için önceden emirler verilmiştir. Hazırlanan plana göre Tuna Avrupa Komisyonu'nda memur Şef De Pons Tolçı'dan başlayarak güney istikametinde Babadağı'na kadar bir hat çekecek, eş zamanlı olarak Rusçuk-Silistre-Tırnovi-Vidin hattı inşasına memur Salim Efendi'de Varna'dan Babadağı'na kadar bir hat çekecektir.⁴⁴³ Bu sırada Tırnovi-Vidin hattını bitirip Rusçuk-Silistre hattına başlayacak olan Salim Efendi'ye verilen emirle Silistre hattının tehiri ve bir an önce Varna-Babadağ hattına başlaması istenmiştir.⁴⁴⁴ 4.000 guruş maaş ve maiyetindeki iki mühendis ile Salim Efendi hat inşaatına başlamıştır.⁴⁴⁵

İnşa edilecek Tolçı-Varna hattı ile herşeyden önce bölge ile hızlı haberleşme tesis etmeyi amaçlayan Osmanlı Telgraf İdaresi'nin diğer hedefi, memur ve tüccarın Eflak ile Boğdan hatları vasıtası ile gönderdikleri telgraflar için ödedikleri yüksek ücretlerden kurtarılması idi. Zaman ve para israfı yanında, kurulacak bağlantı ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile yeni bir koldan daha irtibatının kurulacak olması önem verilen bir husus olmuştur. İstanbul'dan direkt olarak Tolçı'ya ulaşacak bir telgrafname, İsmail üzerinden Rusya hatları ve Kalas üzerinden Boğdan hatları vasıtası ile Avrupa şebekesine nakledilebilecektir.⁴⁴⁶

18 Eylül 1858'den itibaren Osmanlı Devleti'ne devredilen Sünne-Tolçı Telgrafhanelerinden elde edilen gelirler de Osmanlı hazinesine aktarılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte söz konusu telgrafhanelerde çalışan memurlar ve tüm hattın güvenliğini sağlayan çavuşların aylık toplam 10.700 guruş değerindeki maaşları da hazineden ödenmeye başlamıştır.⁴⁴⁷ Hattın devriyle İstanbul ile doğrudan, hızlı ve daha uygun fiyatla haberleşmeyi amaç edinen bölge ahali ve tüccarı bağlantının kurulmasına yardım etmek istemiştir. Bu

⁴⁴² BOA., A.MKT.UM., 349/69.

⁴⁴³ BOA., İ.HR., 159/8468.

⁴⁴⁴ BOA., HR.MKT., 256/71.

⁴⁴⁵ BOA., HR.MKT., 264/36.

⁴⁴⁶ BOA., İ.HR., 159/8468.

⁴⁴⁷ BOA., A.MKT.NZD., 269/89; BOA., HR.MKT., 267/73. Osmanlı idaresinde bulunan Sünne-Tolçı hattı 1859, 1861 ve 1864 yıllarında büyük çapta tamir görmüş, 1859 yılında farklı bir güzergahtan yeniden inşa edilen hattın 1861 yılında ahali yardımı ile sadece direkleri yenilenirken 1864 yılında kopan kablo 2.900 frank kıymetindeki yeni kablo ile değiştirilmiştir. BOA., HR.MKT., 307/94; BOA., A.MKT.MHM., 218/24; BOA., A.MKT.UM., 469/45; BOA., A.MKT.NZD., 366/70; BOA., A.MKT.MHM., 235/92; BOA., İ.HR., 207/11921.

nedenle inşa edilecek Tolçı-Varna hattının direk ve amele masraflarının Tolçı ahalisi tarafından ödenmesi taahhüt edilmiştir.⁴⁴⁸ Böylece 50 saat mesafeye inşa edilecek olan Tolçı-Varna hattı tahmini 5 yük gurusluk masrafından daha az bir meblağla inşa edilmiştir.⁴⁴⁹

Hattın tamamlanması ile İstanbul ile doğrudan irtibatı sağlanan Sünne ve Tolçı Telgrafhanelerine birer müdür tayin edilmesi ihtiyacı doğmuş; İzmir Telgrafhanesi refakat memuru Osman Efendi Tolçı'ya ve Seddülbahir Telgrafhanesi müdürü Ahmet Efendi Sünne Telgrafhanesi'ne müdür olarak tayin edilmiştir. Tolçı-Varna hattının güzergahında bulunan Köstence'ye de bir telgrafhane açılarak buraya gerekli atamalar yapılmıştır. İstanbul Telgrafhanesi mülazımlarından Osman Bey, Köstence Telgrafhanesi Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir.⁴⁵⁰

2.8. Kilyos-Varna Hattı

1855 yılında İngilizler tarafından inşa edilen ve 1857 yılında Osmanlı Devleti'ne satılan Varna-İstanbul denizaltı telgrafi, inşa edildikten beş yıl sonra yetersiz kaldığı görülmüştür. Özellikle denizaltı kablosunun sıklıkla kopmasıyla gerçekleştirilen tamiratın meblağının yüksekliği yanında, Beyoğlu Telgrafhanesi'ndeki tüm yoğunluğun bu hat üzerinden Avrupa'ya sevk ediliyor olması hattın yetersiz kalmasının başlıca sebepleriydi. 1860 yılında denizaltı kablosundaki aksaklıklar nedeniyle bu hat üzerindeki tüm yazışmalar Edirne-Şumnu hattı üzerinden yapılmaya başlamıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere Tolçı-Varna hattının inşası ile bu güzergahtaki yoğunluğun da Edirne merkezine yüklenmesi sonucu bu sefer İstanbul-Edirne-Şumnu hattı yetersiz kalmış ve özellikle Avrupa ile yapılan muhaberede büyük aksaklık ve gecikmeler söz konusu olmuştur.

Yaşanan bu sorunlara çözüm bulmak, Edirne-Şumnu kolundaki yoğunluğu azaltmak ve Beyoğlu Telgrafhanesi ile Avrupa arasındaki haberleşmeyi hızlı ve kesintisiz bir şekilde tesis etmek üzere yeni bir kara hattı inşasına karar verilmiştir. Varna-İstanbul denizaltı kablosunun karaya çıktığı Kilyos'tan başlayarak sahil boyunu takiple Varna'ya kadar çekilmesi kararlaştırılan hat, Varna-İstanbul denizaltı hattının iptali ile onun yerini almıştır.⁴⁵¹ Beyoğlu'ndan kara yolu ile Kilyos'a kadar mevcut olan hatta bağlanacak bu yeni kol sayesinde Beyoğlu ile Varna oradan da Avrupa hatlarına bağlantı kurulması sağlanacaktı. Alınan bu karar üzerine Telgraf Müdürü Mehmet Emin Bey'e verilen emirle hattın derhal inşası istenmiştir.⁴⁵²

⁴⁴⁸ BOA., A.MKT.MHM., 758/71.

⁴⁴⁹ BOA., HR.MKT., 265/84.

⁴⁵⁰ BOA., HR.MKT., 341/32.

⁴⁵¹ BOA., İ.HR., 175/9557; BOA., HR.MKT., 329/42.

⁴⁵² BOA., HR.MKT., 332/1.

Telgraf Müdürlüğü Kilyos Varna hattının inşası için İslimye Telgrafhanesi Müdürü Hasib Efendi'yi görevlendirmiştir. 20.000 guruş harcırahla görevlendirilen Hasib Efendi'nin refakatine 10.000 er guruş harcırahla iki de mühendis tahsis edilmiştir.⁴⁵³ Bu esnada Tolçı-Varna hattını tamamlayıp Bergos tarafında bulunan Salim Efendi'nin de bu projede görevlendirilmesi gündeme gelmiştir. İnşa edilecek yeni hattın gecikmeleri ortadan kaldıracak olması inşaatın bir an önce tamamlanmasını gerektirdiğinden Bergos'tan Varna'ya kadar olan kısmın Salim Efendi ve Kilyos'tan Bergos'a kadar olan kısmın da Hasib Efendi tarafından inşa ettirilmesine karar verilmiştir.⁴⁵⁴ Memurların görevlendirilmesi ile belirlenen evsafda direklerin hazırlanması ve memurların gelmesi ile yapılacak tüm masrafların mahalli meclisler kararı ile belirlenerek mal sandıklarından ödenmesi ve tutulacak mazbatalarının Maliye Nezareti'ne gönderilmesi hususunda hattın güzergahında bulunan kaymakamlıklara emirler yazılmıştır.⁴⁵⁵

İki koldan inşa ettirilen Kilyos-Varna hattının tamamlanması ile hem Salim Efendi hem de Hasib Efendi inşa ettikleri kısımların güvenliği için Şubat 1861'de tayinler yapmışlar ve görevlendirdikleri süvari çavuşlarının isim ve mevkileri hakkında detaylı bir raporu Telgraf Müdürlüğü'ne göndermişlerdir. Buna göre Bergos'tan Varna'ya kadar dört süvari çavuşu ile bir baş çavuş; Bergos'tan Kilyos'a kadar yirmi dört süvari çavuşu ile bir baş çavuş görevlendirilmiştir. Çavuşların tayinine dair bu raporlardan, Kilyos-Varna hattının takip ettiği güzergaha ilişkin bilgiler de elde edilmektedir. Kilyos'tan başlayan hat Kaza-i Erbaa sınırları dahilindeki Zekeriya Köy-Feri Karyesi-Akpınar-Karaburun-Mandıra-Karaca-Podime-Çilingoz Çiftliği mevkilerini takiple, Tekfurdağı Sancağı dahilindeki Kastro Deresi-Mediye-Urgaz-Tatar Dere-Samakovcuk-Tırolya-Gayladire Karyesi mevkilerini takiple, İslimye Sancağı'nın Ahyolu Kazası dahilindeki Kopran Karyesi-Davudlu Karyesi-Ahyolu mevkilerine uzatılarak, yine İslimye Sancağı'nın Bergos Kazası dahilindeki Gayramtin-Vizelse-Aksu-Kayrak-Ahlatlı-Bergos mevkilerini geçecektir. Bergos'tan Varna'ya kadar olan hat ise Ayvacık-Renebut-Yayla Karyesi mevkilerini takip edecektir.⁴⁵⁶

Tamamlanan Kilyos-Varna hattının güzergahında yer alan ve Karadeniz'de önemli bir ticaret limanı olan Bergos'a da bu vesile ile bir telgrafhane inşa edilmiştir. Tamamlanan telgrafhaneye 1.000 guruş maaşla İzmit Telgrafhanesi refakat memuru Recai Efendi müdür olarak tayin edilmiştir. İstanbul mülazımlarından Halil Efendi Türkçe muhabere memuru ve Kavala Telgrafhanesi'nden Mösyö Vilotiz de Fransızca muhabere memurluğuna tayin

⁴⁵³ BOA., İ.HR., 175/9592; BOA., HR.MKT., 334/87.

⁴⁵⁴ BOA., HR.MKT., 334/15.

⁴⁵⁵ Tekfurdağı, Samakov, İslimye Varna da bulunan kaymakamlıklara yazılan 1 Mayıs 1860 tarihli emirname için bkz. BOA., HR.MKT., 332/86.

⁴⁵⁶ BOA., HR.MKT., 366/49.

edilmiştir.⁴⁵⁷ Tesis edilen Bergos Telgrafhanesi 13 Temmuz 1861 günü saat 07:55'te açılmıştır.⁴⁵⁸ 1869 yılına gelindiğinde Bergos kuzeyinde yer alan ve önemli bir diğer liman olan Misivri'ye de bir telgrafhane açılması gündeme gelmiş ve Bergos-Varna hattının Ahyolu mevkiinden Misivri'ye kadar 4 saatlik mesafeye bir hat çekilerek Misivri'de de bir telgrafhane açılmıştır.⁴⁵⁹

2.9 Niş-Priştine Hattı

Askeri ve ticari önemi bulunan Priştine şehri gerek Sırbistan sınırına yakınlığı gerekse Sırbistan ve Karadağ bölgeleri arasında Bosna'ya açılan bir kapı konumunda olması hasebiyle önemli bir şehirdi. Bu nedenle buraya bir telgraf hattı çekilmesi ve ileride inşa edilecek hatlarla telgraf hususunda stratejik bir önem kazandırılması düşünülmüştür. Bunun gerçekleşmesi için Priştine'ye en yakın mesafede bulunan telgraf merkezinden yani Niş'ten buraya bir hat çekilmesi 1860 yılında kararlaştırılmıştır.

Bu hat için lazım olacak 2.000'e yakın direk Niş Mutasarrıflığı'na verilen bir emirle hazır ettirilmiş ve gerekli yardımların yapılması için de talepte bulunulmuştur.⁴⁶⁰ Direkler haricinde, çekilecek tel ve sair eşyalar merkezden Selanik'e gönderilmiş ve Selanik Mal Sandığı tarafından ödenecek nakliye masrafları ile Priştine'ye ulaştırılması istenmiştir.⁴⁶¹ Rumeli Ordu-i Hümayun Müşiriyeti ile işbirliği halinde yürütülmek üzere Niş Telgrafhanesi Müdürü Mehmet Efendi'nin inşa memurluğuna tayin edildiği söz konusu hat için iki adet de mühendis görevlendirilmiş ve eşyalarla birlikte Selanik üzerinden Priştine'ye gönderilmiştir.⁴⁶²

Hattın kısa sürede tamamlanması ile Priştine'de açılan telgrafhaneye Haziran 1860 itibari ile memurlar tayin edilmiştir. Buna göre Filibe Telgrafhanesi muhabere memuru Asaf Bey 1.000 guruş maaşla Priştine Telgrafhanesi müdürü, yine aynı telgrafhaneden Ahmet Şükrü Efendi ise 500 guruş maaşla refakat memurluğuna tayin edilmiştir.⁴⁶³

2.10. Saray-Priştine-Prizren-Üsküp Hattı

İnşası tamamlanan Saray ve Priştine hatlarının birbirine bağlanması için 65 saat mesafelik bir tel çekilmesine dair ilk talep Bosna Valisi Mazhar Osman Paşa'dan gelmiştir. 29 Temmuz ve 29 Ağustos 1860 tarihli olmak üzere bir ay ara ile iki kez talepte bulunan Mazhar

⁴⁵⁷ BOA., HR.MKT., 380/19. Beyoğlu Telgrafhanesi'ni Avrupa hatlarına bağlayan hat üzerinde bulunan Bergos'da Fransızca muhabere memuru bulundurmak şarttı.

⁴⁵⁸ BOA., A.MKT.UM., 483/100.

⁴⁵⁹ BOA., İ.DH., 588/40891.

⁴⁶⁰ BOA., A.MKT.UM., 402/2.

⁴⁶¹ BOA., HR.MKT., 333/51.

⁴⁶² BOA., HR.MKT., 334/87; BOA., A.MKT.NZD., 311/55; BOA., A.MKT.NZD., 311/47.

⁴⁶³ BOA., HR.MKT., 340/84.

Osman Paşa, Mostar-Saray hattının bitmesi ile orada bulunan inşa memuru Ömer Efendi'nin geri dönmeden bu hattı da inşa etmesi ve eski inşaattan kalan malzemeye ekleme yapılarak Saray-Priştine hattının yapılmasına izin verilmesini istemiştir. Telgraf Müdürlüğü'nün bu hususta alınan fikrine göre, bu hattın inşası ile Bosna hatları ile Avusturya hatları vasıtası ile kurulan irtibatın sona ereceği ve doğrudan iletişim kurulabileceği, bunun da hız, kolaylık ve tasarruf sağlayacağı ifade edilmiştir. Ancak bu hattın inşası için 2.500 lira kıymetinde telgraf malzemesi alınması gerekeceği belirtilmiştir. Bâb-ı Âli'ye bırakılan karar, inşası devam eden hatların bitimine kadar yeni projelere başlanmayacağı prensibine bağlı olarak reddedilmiştir.⁴⁶⁴

1861 yılında Bosna telgrafının yabancı hatlar olmadan doğrudan İstanbul ile irtibatını tesis etme talebi Saray'ın Priştine'ye bağlanması fikrini tekrardan gündeme getirmiştir. Gerçekleştirilen keşif çalışması buraya çekilecek hattın inşa yöntemini belirlemiştir. Keşif raporuna göre, bu hattın inşası da diğer örneklerde olduğu gibi her iki taraftan başlatılmalıdır. İki taraftan eş zamanlı inşa edilmesi halinde Saray ile Priştine arasının dört ay zarfında tamamlanacağı belirtilmiştir. Burası için lazım olacak eşyaların satın alınıp mahalline naklinin ise iki ayı bulacağı belirtilmiştir. Bu nedenle keşiften sonra yani Ağustos ayında inşaata başlanmasının mümkün olmayacağı ve zaten hemen başlansa da kış aylarına denk geleceği için inşaatın yarım kalacağı belirtilmiştir. Bu gerekçelerden ötürü hat inşaatı 1863 baharına bırakılmıştır. Ertelenmesi uygun bulunan inşaata lazım olacak direklerin ise hemen kesilip bahara kadar çürümesi tehlikesine karşı da kış aylarında kesilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.⁴⁶⁵

Saray ile Priştine'nin bağlanması ile Bosna hatlarının Osmanlı telgraf şebekesine dahli gerçekleşmiş olacaktır. Bu da bölgeden İstanbul'a gönderilen askeri ve siyasi gizliliğe tabi telgrafların artık Mentkoviç bağlantı hatları ile Avusturya şebekesi vasıtasıyla iletilmesini önleyecektir. Stratejik öneme sahip olan bu husus aynı zamanda ekonomik tasarruf ve idari kolaylığı da beraberinde getirecektir. Avusturya hatları ile yapılan muhabere nedeniyle bölgedeki telgrafhane yazışmalarının sadece Fransızca yapılması meselesi de yeni hattın inşaatı ile çözülecek ve Bosna ile İstanbul arasında Türkçe muhaberat gerçekleştirilebilecektir.⁴⁶⁶ Bu gerekçeler ile Avrupa'dan satın alınması gereken eşyası⁴⁶⁷ 22.965 frank tutacak olan 65 saat mesafesi olan Saray-Priştine hattının inşasına Maliye

⁴⁶⁴ BOA., A.MKT.NZD., 322/60; BOA., HR.MKT., 350/62.

⁴⁶⁵ BOA., İ.HR., 333/21404.

⁴⁶⁶ Saray-Priştine hattının tamamlanması ile Telgraf Müdürü Kamil Bey, artık İstanbul ile Bosna arasında Türkçe muhaberat yapılabileceğini ilan etmiştir. BOA., İ.HR., 196/11145.

⁴⁶⁷ Bu hat için 20.000 kg tel ile sair telgraf eşyası satın alınmıştır.

Nezareti'nin de onayı ile Ekim 1861'de izin verilmiş ve hat için hazırlıklar başlatılmıştır.⁴⁶⁸ Hattın direk, amele, nakliye gibi masrafları ahali yardımı ile ödenmiş ve bu ianeler hattın inşasına kolaylık sağlamıştır.⁴⁶⁹ Eşya ve sair masraf kalemleri ise hazineden karşılanmıştır.⁴⁷⁰

Saray-Priştine hattının inşası o civardaki hatların da inşa memuru olan Ömer Efendi'ye verilmiştir. Ömer Efendi'ye yardım etmek üzere ise Selanik hattı inşasında görev almış olan Ahmet Efendi ve Mösyö Vivet tayin edilmiştir.⁴⁷¹ 1863 yılı başında direkleri hazırlanan hattın inşası Haziran ayına kadar bir türlü başlatılamamıştır. Bunun nedeni Maliye Nezareti'nin satın alınan eşya masrafı olan 22.965 frankı ödeyememesidir. Telgraf İdaresi Sadaret aracılığı ile Maliye Nezareti'nin gereken ödemeyi yapmasını sağlamış ve sorun ortadan kaldırılmıştır.⁴⁷² Saray-Priştine hattının satın alınan eşyaları daha fazla gecikme yaşanmaması için, her zamankinden farklı bir yolla inşaa mahalline nakledilmiştir. Rumeli içlerinde bulunan Saray'a vapur yolu ile iskeleler üzerinden eşya nakletmek yerine, Avusturya demiryolları üzerinden Bosna Vilayeti'ne şimendüfer ile naklin gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷³

Saray-Priştine hattı inşaatı devam ederken, tamamlanacak hattın Priştine'den Prizren'e uzatılması talep edilmiştir.⁴⁷⁴ 17.600 frank kıymetinde satın alınacak eşya ile inşası mümkün olacak Prizren hattının izni 25 Mart 1862'de verilmiştir.⁴⁷⁵ Bu hattın inşasına da Ömer Efendi görevlendirilmiş olup inşaatın Ömer Efendi'nin yardımcısı mühendis Ahmet Efendi eliyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.⁴⁷⁶

Prizren hattının tamamlanması ile Üsküp Valisi Mustafa Paşa merkeze gönderdiği yazıda ahali ve tüccarın menfaati için Prizren'den Üsküp'e kadar da bir telgraf hattı çekilmesinin talep edildiği ve Prizren hattından kalan eşyanın burası için yeterli olacağından ilaveten bir masraf gerektirmeyeceği belirtilmiştir. Talepte hattın inşası için Priştine Telgraf Müdürü Kadri Efendi'nin görevlendirilmesi teklif edilse de Telgraf İdaresi'nin kararı ile hattın mühendis Ahmet Efendi'ye inşa ettirilmesi kararlaştırılmış ve 8 Ocak 1863'te izni de

⁴⁶⁸ BOA., A.MKT.NZD., 372/30; BOA., İ.HR., 333/21404.

⁴⁶⁹ BOA., A.MKT.UM., 507/9. Örneğin hattın Vulçetrin Kazası dahilinden geçen 4 saatlik mesafesi için lazım olan direk, amele ve nakliye ücretleri Vulçetrin ahali tarafından üstlenilmiş ve ödenmiştir. BOA., A.MKT.MHM., 244/95; BOA., A.MKT.MHM., 245/70. Priştine ahalisinin yardımları için bkz. BOA., İ.DH., 523/36072; BOA., A.MKT.MHM., 297/30.

⁴⁷⁰ BOA., İ.DH., 488/33038.

⁴⁷¹ BOA., İ.HR., 191/10706; BOA., A.MKT.UM., 553/27.

⁴⁷² BOA., A.MKT.NZD., 400/99; BOA., A.MKT.NZD., 427/29; BOA., A.MKT.NZD., 398/32.

⁴⁷³ Telgraf İdaresi'nin söz konusu girişimi ile daha önce belirtilen 22.965 franka ek olarak 4.671 frank şimendüfer ücreti de ödenerek eşyaların hızlıca nakli gerçekleştirilmiştir. BOA., A.MKT.NZD., 415/9; BOA., A.MKT.NZD., 559/41; BOA., İ.HR., 198/11299.

⁴⁷⁴ BOA., A.MKT.NZD., 404/86.

⁴⁷⁵ BOA., İ.HR., 191/10738.

⁴⁷⁶ BOA., A.MKT.NZD., 426/47; BOA., İ.DH., 501/34073.

verilmiştir.⁴⁷⁷ Tamamlanan Üsküp hattı sonrası Üsküp'te bir telgrafhane açılmıştır. Söz konusu telgrafhaneye Niş Telgrafhanesi'nden Naim Efendi müdür, refakatine ise İstanbul Telgrafhanesi'nden Rüşdi Efendi tayin edilmiştir.⁴⁷⁸

İnşaatların tamamlanması ile Saray-Priştine hattının güzergahında bulunan Yenipazar'a da bir telgrafhane açılmış olmalıdır. 1864 yılı başında mutasarrıflığa dönüştürülen Yenipazar Kaymakamlığı'nın merkezinin Yenipazar'dan Senice'ye taşınması üzerine buradaki telgrafhanenin de Senice'ye nakledilmesi istenmiştir. Söz konusu talebi haklı bulan Telgraf İdaresi'nin onayı ile telgrafhanenin nakli için Bosna Valiliği'ne emir yazılmış ve Senice'de telgrafhane açılmıştır.⁴⁷⁹ Meclis-i Vâlâ azası olup Manastır'da teftiş yapan Afif Bey'in 1867 yılında telgraf teli çekilerek birer telgrafhane açılmasını istediği İpek ve Yakova'ya çekilen hatların da Priştine-Üsküp hattı üzerindeki Prizren'e bağlanmış olması gerekmektedir.⁴⁸⁰ Çünkü Karadağ sınırında yer alan İpek ve Yakova'ya en yakın ve uygun mevki Prizren'dir. 1881 tarihli Rumeli telgraf hatları haritasında da İpek ve Yakova'ya uzatılan hattın Prizren'den çekildiği anlaşılmaktadır.⁴⁸¹ Tamamlanan İpek hattı 1874'te Gosina'ya kadar uzatılmış ve Gosina'nın sancak merkezi olan Prizren ile irtibatı sağlanmıştır.⁴⁸²

1873 yılında yine Saray-Priştine hattının geçtiği ve önemli bir ticaret kasabası olan Yeni Varoş'a bir telgrafhane açılması gündeme gelmiştir. Verilen izin üzerine Hükümet Konağı'na bağlı olarak 2.110 guruşa inşa edilen iki oda telgrafhane olarak belirlenmiş ve buraya gönderilen memurlar ile Yeni Varoş Telgrafhanesi de aynı yıl hizmete başlamıştır.⁴⁸³

2.11. Tuna Vilayeti Hatları

1864 Vilayet Nizamnamesi ile değişen Osmanlı İdari Sistemi'nde, birçok eyalet ve sancak merkezinin birleştirilmesi ile Tuna Vilayeti kurulmuştur. Osmanlı telgraf hatları bağlamında düşünüldüğü zaman, söz konusu yeni vilayetin mevcut olan Edirne-Aleksinaç telgraf hattı boyunun kuzeyi ile Tuna Nehri'nin güneyi arasında kalan bölge olduğu söylenebilir. Bu nedenle daha önce inşası tamamlanan Edirne-Şumnu, Varna-Ruşçuk, Rusçuk-Vidin ve Sünne-Kalas telgraf hattı kolları ile bu kollardan daha küçük merkezlere bağlanan hatlar Tuna Vilayeti sınırları dahilinde kalmıştır. Mithat Paşa'nın Tuna Vilayeti

⁴⁷⁷ BOA., İ.DH., 501/34073.

⁴⁷⁸ BOA., İ.HR., 201/11445.

⁴⁷⁹ BOA., A.MKT.MHM., 290/56; BOA., A.MKT.MHM., 291/3.

⁴⁸⁰ BOA., MVL., 1027/9.

⁴⁸¹ BOA., HRT.h., 160. Yakova ve İpek'e uzatılan hat için 6.085 frank değerinde eşya kullanılarak bu meblağ hazineden ödenmiştir. BOA., A.MKT.MHM., 391/95.

⁴⁸² BOA., ŞD., 258/41.

⁴⁸³ BOA., A.MKT.MHM., 456/58; BOA., İ.ŞD., 27/1268.

Valiliği'nin ilk yıllarında vilayet dahilinde telgraf hattı bulunmayan merkezlere hat çekilmesi öncelikli önem verilen konulardan biridir. Bunun için mevcut olan hatların en uygun olan kısımlarından diğer merkezlere hatlar çekilmiştir.

Mithat Paşa'nın öncülüğünde başlayan bu proje, 30 Mart 1866 tarihli iradeye göre ilk etapta on dört yeni telgraf merkezi açılmasını içermektedir. Vilayetin Osmanlı Devleti hakimiyetinden çıktığı 1877 yılına kadar vilayet dahilinde ihtiyaç olan her bölgeye hat çekilmeye devam edilmiştir.

30 Mart 1866 tarihli iradede Vali Mithat Paşa'nın talep ve teklifi üzerine, iş fazlalığı ve önemi bulunan bazı kasabalara ahalinin de isteği doğrultusunda telgraf hattı çekilmesine izin verilmiştir. Direk ve telgrafhane masraflarının ahalice ödenmesi taahhüt edilen hatlar için yapılacak satın alma ve diğer masraflar, Telgraf İdaresi tarafından toplam 62.000 frank olarak hesap edilmiştir. Hazinesinin buna müsait olması ve çekilecek telgraf hatları için hükümetin de bir itirazı olmaması sonucunda on dört merkeze hat çekilmesi kararlaştırılmıştır. Bu merkezler, Balçık, Bazarcık, Hezargrad, Cuma-i Atik, Lofça, Köstendil, Samakov⁴⁸⁴, Gabrova, Osmanpazarı, Niğbolu, Tutrakan, Rahova, İvraça⁴⁸⁵, İvranya⁴⁸⁶ ve Dupniçe'dir.⁴⁸⁷ Değişen inşaat usulüne göre açılacak merkezlere tayin edilecek telgraf memurlarının görevli olacakları hattı inşa etmekle de sorumlu olmaları gereğince, Mayıs 1866 tarihinde hem söz konusu hatların inşası hem de inşaatdan sonra telgrafhane müdürü olarak çalışmalarını için tayinler yapılmıştır. Buna göre görevlendirilen müdür ve merkezleri şu şekildedir⁴⁸⁸:

Tablo 2.2 Tuna Vilayeti'nde Açılan Telgrafhanelerde Görevlendirilen Müdürlerin İsim ve Görev Yeri Listesi.

	Memur	Görevlendirildiği Merkez	Eski Görev Yeri
1.	Salih Efendi	Samakov	İskenderun
2.	Hasan Efendi	Balçık	Avlonya
3.	Haled Bey	Cuma-i Atik	Filibe
4.	Aziz Efendi	Lofça	Bar
5.	Lütfi Efendi	Rahova	Gelibolu
6.	Ali Efendi	Niğbolu	Sivas

⁴⁸⁴ Samakov'a telgraf hattı çekilmesi teklifi ilk kez 1861 yılı sonunda yine Mithat Paşa tarafından gelmiştir. O tarihte Niş Valisi olan Mithat Paşa'nın İhtiman veya Sofya'dan Samakov'a telgraf hattı çekilmesi girişimi masraflar için hazinenin onay vermemesi nedeniyle gerçekleştirilememiştir. **BOA., A.MKT.MHM., 235/47; BOA., A.MKT.UM., 508/45; BOA., A.MKT.NZD., 369/33.**

⁴⁸⁵ Vraça/Vratsa. M. Türker Acaroğlu, **Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, s.463.

⁴⁸⁶ Vranya. M. Türker Acaroğlu, s.463.

⁴⁸⁷ **BOA., İ.MVL., 549/24647.**

⁴⁸⁸ **BOA., İ.HR., 219/12745.**

	Memur	Görevlendirildiği Merkez	Eski Görev Yeri
7.	Nuri Efendi	İvraça	Bergos
8.	Süleyman Efendi	İvranya	Prizren
9.	Hasan Kamil Efendi	Köstendil	Erzincan
10.	Mehmet Efendi	Gabrova	İslimye
11.	Kazım Efendi	Tutrakan	Plevne
12.	Akif Efendi	Osmanpazarı	Bekriçe
13.	Halil Efendi	Bazarcık	Köstence
14.	Ahmet Efendi	Dupniçe	Gümülcine

Memurların görevlendirilmesi ve belirli bir süre sonra ihtiyaç duyulan alet ve malzemelerin gelmesi ile yaklaşık bir yıl zarfında bahsedilen merkezlere çekilen hatlar tamamlanmış ve yeni merkezler hizmete açılmıştır. Örneğin Nisan 1867'de Cuma-i Atik⁴⁸⁹, Haziran 1867'de Lofça⁴⁹⁰, Temmuz 1867'de önce Tutrakan⁴⁹¹ ve daha sonra Rahova⁴⁹², Ağustos 1867'de Dupniçe⁴⁹³ telgraf merkezleri açılmıştır. Hezargrad Kasabası Rusçuk hattı üzerinde bulunduğu buraya ayrıca bir hat çekilmesine gerek duyulmamış ve inşa edilen telgrafhane ile buranın telgraf şebekesine dahli sağlanmıştır.⁴⁹⁴

Gerek bahsedilen projede yer verilip inşaatı ertelenen hatların inşasına başlanması gerekse yeni merkezlerden diğer merkezlere hatlar çekilmesi için gelen yeni tekliflerin hayata geçirilmesi Tuna Vilayeti topraklarının Osmanlı Devleti hakimiyetinden çıkmasına sebep olacak olan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar devam etmiştir. 1867 yılı sonunda Tırnova Sancağı'na bağlı Osmanpazarı ve Selvi kasabaları ile Tolçı Sancağı'na bağlı Maçin ve Vidin'e bağlı İvraça'ya henüz hat çekilmediği ve masraflarının tekrar tetkik ettirildiği görülmekteyse de bir süre sonra buralara da telgraf merkezleri açılmıştır.⁴⁹⁵ Aynı tarihlerde, merkezinden hat geçmekte olup telgrafhaneye sahip olmayan İhtiman'a⁴⁹⁶, 1868 yılı başlarında Gabrova'dan çekilen hat sonucu Kızanlık'a telgrafhaneler açılmıştır.⁴⁹⁷ 1869 yılı

⁴⁸⁹ BOA., A.MKT.MHM., 380/100.

⁴⁹⁰ BOA., A.MKT.MHM., 386/43.

⁴⁹¹ BOA., A.MKT.MHM., 386/99-4.

⁴⁹² BOA., A.MKT.MHM., 387-B/81.

⁴⁹³ BOA., A.MKT.MHM., 389/36.

⁴⁹⁴ BOA., İ.HR., 218/12664.

⁴⁹⁵ BOA., MVL., 1074/54.

⁴⁹⁶ BOA., İ.HR., 227/13316.

⁴⁹⁷ BOA., A.MKT.MHM., 409/5; BOA., İ.ŞD., 5/260.

Kasım'ında alınan kararlarla tütün üretimi yapılan ve bu nedenle Selanik Limanı ile hızlı haberleşme kurma ihtiyacı olan Cuma'ya da bir telgraf hattı çekilmesine izin verilmiştir.⁴⁹⁸

93 Harbi'nden önce Tuna Vilayeti'nin bazı şehirlerinde artan eşkiyalık olayları ve bunun yanında savaş tehlikesi nedeniyle konuşlandırılan askeri birliklerin askeri merkezlerle irtibatının seri halde sağlanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla Temmuz 1873'te Tolçı'da bulunan Lase Adası'na⁴⁹⁹, Aralık 1875'de Niş Sancağı'na bağlı İznepol Kasabası'na⁵⁰⁰, Aralık 1876'da Sofya Sancağı'na bağlı Radomir ve İzladi'ye⁵⁰¹, Nisan 1877'de Şumnu'dan Pravadi'ye⁵⁰², Mayıs 1877'de Varna Sancağı'na bağlı Menkaliye'ye⁵⁰³ telgraf hattı çekilip yeni merkezler açılmasına karar verilmiş ve bu kararlar gerçekleştirilmiştir.

Nisan 1877'de Şumnu, Rusçuk ve Varna mevkilerinde yapılan askeri istihkamların haberleşme ihtiyacı için her birine birer telgraf hattı çekilmesi Seraskerlik'ten talep edilmiştir. Savaş halinde oldukça elzem görünen bu hatların, yüklü miktardaki masraflarına rağmen, tertibat-ı fevkalade-i askeriyyeden karşılanarak süratle inşa edilmesi, telgrafın önemini bir defa daha ortaya koymuştur.⁵⁰⁴ Savaş nedeniyle, inşa edilen birçok hatta rağmen, halen yetersiz kalan Osmanlı telgraf şebekesinin eksikliğinin giderilmesi için, Ekim 1877'de, Tuna tarafında seyyar telgraf memurları tayin edilip, kiralanan arabalar ve maiyetlerine verilen makinelerle merkez olmayan yerlerle haberleşme sağlanmaya çalışılmıştır.⁵⁰⁵

Tuna Vilayeti dahilinde, bahsedildiği üzere birçok yeni merkezin açılması, hiç şüphesiz yoğunluğun da artmasına neden olmuştur. Mevcut şebekenin yoğunluğu taşıyamaz hale gelmesi zaman zaman mevcut direkler üzerine yeni teller eklenerek ilave yapılmasını gerektirmiştir. Yoğunluk nedeni ile 1868 yılında Şumnu-Rusçuk arasına ilave olunması

⁴⁹⁸ Cuma'ya çekilecek telgraf için 8.839 frank kıymetinde eşya ve malzeme satın alınmıştır. **BOA., İ.DH., 602/41982.**

⁴⁹⁹ Lase Adası'na sürekli olarak asker yerleştirilmesinden dolayı buranın Tolçı ile kışın haberleşme temin etmesi çok zor olacağından 24.500 guruş inşa ve eşya masrafı ile buraya bir telgraf hattı çekilmesine izin verilmiştir. **BOA., A.MKT.MHM., 459/87; BOA., ŞD., 2403/38; BOA., İ.ŞD., 27/1279.**

⁵⁰⁰ Bir süreden beri civarda görünen eşkiyalık olaylarından dolayı, ahalden zorla zahire, ekmek ve şarap temin etmeye çalışan eşkiyaların görünür görünmez haber verilmesi ve yakalanmaları için İznepol'e telgraf hattı çekilmesi ve böylece sayıları azınlık olan İslam ahalesinin güvenliğinin sağlanmasına çalışılmasına karar verilmiştir. İznepol hattının eşya ve edevat masrafı 7.547 frank tutmuştur. **BOA., ŞD., 2411/20; BOA., İ.ŞD., 29/1404.**

⁵⁰¹ Bölgedeki kritik askeri hal üzerine idareleri önem kazanan Radomir ve İzladi'ye çekilen hatlarda kullanılan eşya ve edevat masrafı 18.198 frank tutmuştur. **BOA., İ.ŞD., 32/1577.**

⁵⁰² İkinci Ordu Müşiriyeti ve Tuna Valiliği'nin ortak talebi ile Şumnu'dan Kasapçana'ya kadar mevcut olan eski hattın başlayarak Pravadi'ye kadar uzayan demiryolu hattına eklenen tel ile buraya hat çekilmesine karar verilmiştir. İnşa edilecek telgrafhane ve satın alınan eşyası 7.546 frank 25 santime mal olmuştur. **BOA., İ.ŞD., 33/1653.**

⁵⁰³ Menkaliye hattının eşya ve malzeme masrafı 4.302 frank olup, diğer masrafları ahali yardımıyla karşılanmıştır. Hükümet konağında geçici olarak tahsis edilen oda telgrafhaneye dönüştürülerek telgraf hattı hizmete başlamıştır. **BOA., İ.ŞD., 34/1663.**

⁵⁰⁴ Söz konusu istihkamlara çekilecek hatların eşya bedeli 11.839 frank 75 santim, inşa masrafı 27.000 guruş, memur maaşları ise 11.300 guruştur. **BOA., İ.ŞD., 34/1670.**

⁵⁰⁵ **BOA., İ.ŞD., 37/1862.**

düşünülen tel, Fransızca telgraflar için kullanılan telin gerektiğçe Türkçe telgraflar için de kullanılması önerisiyle iptal edilse de⁵⁰⁶, 1877 yılında Rusçuk'tan Plevne'ye kadar olan hatta bir tel ilavesi zorunlu hale gelmiş ve eklenmiştir.⁵⁰⁷

2.12. Bosna Vilayeti Hatları

Osmanlı Devleti, Rumeli Bölgesinde merkeze en uzak vilayeti olan Bosna topraklarında, diğer vilayetlerde olduğu gibi telgraf ağları örmekten geri durmamıştır. Bu hususta gerek bölgenin kolay ve etkili idaresi gerekse Avusturya, Sırbistan ve Karadağ tehlikeleri arasında sıkışan bir coğrafya olması hasebiyle Bosna'nın stratejik ve askeri konumu etkili olmuştur. Bosna hatlarının İstanbul ile Avurturya ve Sırp hatları üzerinden kurmak mecburiyetinde olduğu irtibata, 1861 yılında Saray-Priştine bağlantısı ile son veren Osmanlı Devleti'nin yeni hedefi, Bosna hatları ile Avusturya hatları arasındaki kolları güçlendirerek Osmanlı-Avrupa muhaberesinde Sırbistan Emareti hatlarını devre dışı bırakmak olmuştur. Böylelikle hem maddi hem de stratejik üstünlüğün Sırp hatlarından Bosna hatlarına geçirilmesi hedeflenmiştir.

2.12.1. Saray-Travnik-Banaluka-Gradeşka Hattı

Avrupa ile irtibatını çoğunlukla Edirne-Aleksinaç hattı yolu ile Sırp hatlarına bağlanarak gerçekleştiren Osmanlı Devleti, hem Sırp Telgraf İdaresi'nin aldığı hisseyi hazineye kazandırmak hem de Bosna Vilayeti dahilinde 1864 Vilayet Nizamnamesi ile yeniden şekillenen idari yapının daha etkin yönetimi ve sancaklarda bulunan tüccarın menfaati doğrultusunda, yeni hat inşa kararları almıştır. Bu bağlamda 3 Nisan 1865'de çıkan irade ile Saray'dan Travnik'e ve Travnik'ten Yayçe ve Kulhisar kasabaları üzerinden Banaluka'ya bir hat çekilmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu dahili hattın Avusturya hatlarına bağlanarak yukarıda belirtilen amaçların elde edilmesi için Banaluka'nın da Avusturya hatlarına bağlanması düşünülmüştür. Yapılan keşiflerde bunun iki yolla mümkün olacağı belirtilerek hangisi tercih edilirse o güzergahın kullanılması kararlaştırılmıştır. Keşfe göre birinci yol hattın Banaluka'dan, Sava Nehri üzerinden sınırdaki Gradeşka'ya uzatılarak karşı taraftaki Avusturya Gradeşkası'na bağlanmasıdır. İkinci yol ise Banaluka hattının Bihke'ye uzatılarak oradan Avusturya hatlarına bağlanmasıdır. Yapılan incelemede, birinci yolun 23.502 frank masrafa mal olacağı, ancak mülki idareye pek hizmet etmeyeceği belirtilmiş; ikinci yolun ise 33.690 franka mal olacağı ve Bosna sancaklarından olan Bihke'ye de uzatılacağından mülkiyece pek çok menfaat kazandıracığı açıklanmıştır. Ancak gerek Meclis-

⁵⁰⁶ BOA., A.MKT.MHM., 409/63; BOA., A.MKT.MHM., 417/34.

⁵⁰⁷ BOA., İ.ŞD., 35/1731.

i Vâlâ gerekse saray tarafından, idari menfaattense tasarrufa riayet etmek daha uygun bulunarak birinci yolun inşasına karar verilmiş ve söz konusu masraflar için gerekli miktarın hazineden Telgraf İdaresi'ne aktarılması için karar alınmıştır.⁵⁰⁸ Tasarrufa verilen önem yanında Avusturya ile en kısa yoldan hızlı bir irtibatın tesis edilme isteğinin de göz ardı edilmemesi gerekir.

Kararın alınmasından sonra Telgraf İdaresi gerekli malzemeyi satın alma yoluna giderken, çok gecikmeden 20 Haziran 1865'te Saray Telgrafhanesi Müdürü Bekir Bey de inşa memuru olarak görevlendirilmiş ve yapılacak hattın hem inşaat hem de muhasebe işlerinden sorumlu tutulmuştur.⁵⁰⁹ Saray'dan Gradeşka'ya kadar inşa edilen hat üzerinde Travnik, Banaluka ve Gradeşka'da olmak üzere üç yeni telgrafhane açılmıştır. Travnik ve Banaluka'dan gelen teşekkür telgrafları yanında ahalinin söz konusu telgrafhaneler için yaptığı yardımları da içeren mektuplar söz konusudur.⁵¹⁰ Örneğin Gradeşka'da inşa edilecek telgrafhane için ahali tarafından yardımda bulunulmuştur.⁵¹¹ 1870 yılında yetersiz kalmaya başlayan Banaluka Telgrafhanesi de tüccar tarafından yapılan 6.000 guruş ianeye devletçe 4.000 guruş eklenmesi üzerine inşa edilen yeni binasına taşınmıştır.⁵¹²

İnşa edilen Saray-Gradeşka kolu ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile yeni bir irtibatı daha tesis edilmiş oldu. Bu nedenle hatlar üzerinde değişecek veya artacak yoğunluğa göre yeni tayinler yapılması da ihtiyaç olmuştur. Telgraf Müdürü Agaton Efendi'nin bu husustaki taktirine uygun olarak Bosna hatlarının merkezi olan Saray Telgrafhanesi'ne bir Fransızca muhabere memurunun daha tayini gerçekleştirilmiştir.⁵¹³ Yine Gradeşka'da açılan Osmanlı Telgrafhanesi'ne Beyoğlu Telgrafhanesi Fransızca muhabere memuru Mösyö Canyan tayin edilmiştir. Gradeşka gibi küçük bir merkeze Osmanlı Devleti'nin en önemli Fransızca telgraf merkezlerinden olan Beyoğlu Telgrafhanesi'nden bir tayin yapılması, Gradeşka'nın Osmanlı-Avusturya muhaberatında ana merkez olarak belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Telgraf İdaresi'nin görüşüne göre Gradeşka'dan yapılacak Fransızca muhabere sayesinde Sırbistan İdaresi'nin daha önce her telgrafname için aldığı 1 Frankın artık hazineye kalacak olması ve telgrafnamelerin daha kolay gönderilebilecek olmasından ötürü maddi ve manevi menfaat elde edileceği belirtilmiştir.⁵¹⁴

⁵⁰⁸ BOA., MVL., 1008/39; BOA., İ.MVL., 528/23707.

⁵⁰⁹ BOA., İ.HR., 213/12379.

⁵¹⁰ BOA., A.MKT.MHM., 349/29; BOA., A.MKT.MHM., 350/34.

⁵¹¹ Sadece ahali yardımının yeterli olmadığı telgrafhane inşaatı için devlet tarafından da 6.000 guruş harcanmıştır. BOA., MVL., 1065/19.

⁵¹² BOA., İ.DH., 622/43279.

⁵¹³ BOA., İ.HR., 219/12714.

⁵¹⁴ BOA., İ.HR., 223/13033.

Avusturya ile yapılan muhabereye, Fransızca muhabere memuru bulunmayan Banaluka Telgrafhanesi'nin dahil olamaması Banaluka tüccarına zorluklar yaşattığından inşaatın tamamlanmasından yaklaşık dört yıl sonra, buraya da bir Fransızca muhabere memuru görevlendirilmiştir.⁵¹⁵ 1869 yılında mevcut Bosna hattının dahili ve harici muhaberede yetersiz kalması sonucu Niş'ten Gradeşka'ya kadar yeni bir hattın inşası gündeme gelmiş ve 70.500 frank eşya pahası ile 337.500 guruşluk direk, nakliye ve memur harcırahları masrafının telgraf gelirlerinden ödenmesi emriyle yeni bir hat daha inşa edilmiştir.⁵¹⁶ Oldukça uzun ve masraflı olan bu hattın inşası Sırbistan hatlarının devre dışı bırakılmasını içeren telgraf politikası gereğince Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile olan irtibatında ana eksen olması hasebiyle büyük öneme sahiptir. Bu nedenle buraya yapılacak masrafın büyüklüğü düşünülmeden hattın inşası gerçekleştirilmiştir.

1866 yılı başında tamamlanan hat faaliyete geçmiştir. Hattın bitmesi ile civar kasabalara da bağlantılar yapılmıştır. Örneğin 1869 yılı başında Gradeşka'dan Derbent'e kadar bir hat çekilmiş ve hattın masrafları hattı kullanacak olan servet sahipleri ve tüccarın ianeleri ile ödenmiştir.⁵¹⁷

Başlangıçta Gradeşka'nın alternatifi olan Banaluka-Bihke hattının inşası hakkında arşiv evrakına ulaşılamamakla birlikte kısa süre sonra Bihke'de de bir telgrafhane açıldığı anlaşılmaktadır. Bihke'ye telgraf çekilmesi konusunda ilk teşebbüs Temmuz 1866'da Bosna Valisi'nden gelmiştir. Vali'nin talebinde "*Bosna Vilayeti'nde telgraf uzatılmayan tek yer*"⁵¹⁸ olarak bahsedilen Bihke'ye 20 saat uzaklıktaki Banaluka'dan bir hat çekilmesi ve 50.000 franka mal olacak eşyasının Viyana Sefiri vasıtasıyla Viyana'dan alınmasına izin verilmesi ifade edilmiştir. Ancak söz konusu talep tasarruf politikası gereğince merkezce tehir edilmiştir.⁵¹⁹ Bir yıl sonra Temmuz 1867'de ise birçok merkezle birlikte Bihke'ye de bir hat inşası için irade çıkartıldığı anlaşılmaktadır.⁵²⁰ Rumeli telgraf hatlarını gösteren 1878 tarihli haritada⁵²¹ da Bihke'de bir telgrafhane olduğu görülmekle birlikte bahsi geçen iradeden kısa süre sonra, Banaluka-Bihke hattının inşa edilmiş olması muhtemeldir. Eylül 1877 tarihli bir diğer arşiv belgesi ise bu düşünceyi desteklemektedir. Bu belge, Bihke Sancağı'nda bulunan

⁵¹⁵ Banaluka tüccarının Viyana ve Peştine ile yapacakları muhabere için Avusturya Gradeşkası'na geçerek oradan telgrafname yollamaları Banaluka'ya yapılan tayinin esas gerekçesi olmuştur. Yapılan tayinle Banaluka tüccarının Avusturya ile olan muhaberatından Banaluka Telgrafhanesi'nin de hisse sahibi olması sağlanmış ve elde edilen ek gelirle yeni tayin edilen Fransızca muhabere memurunun da maaşı karşılanmıştır. **BOA., İ.DH., 622/43279.**

⁵¹⁶ **BOA., A.MKT.MHM., 436/5.**

⁵¹⁷ **BOA., A.MKT.MHM., 432/11.**

⁵¹⁸ Vali'nin telgraf uzatılmayan tek yerden kasdı, Bosna Vilayeti'ndeki sancak merkezleri içerisinde tek yer olmalıdır.

⁵¹⁹ **BOA., MVL., 1065/103.**

⁵²⁰ **BOA., A.MKT.MHM., 389/97.**

⁵²¹ **BOA., HRT.h., 173.**

Kostaniçe Kasabası'na bir telgrafhane açılması hakkında bilgiler vermektedir.⁵²² Saray ve Banaluka'dan oldukça uzak olan sancakta herhangi bir telgraf hattı olmaması durumunda Kostaniçe'ye hat çekilmesi mümkün olmadığına göre Bihke'ye daha eski tarihte hat çekilmiş olmalıdır.

2.12.2. Mostar-Nikşik, Gaçka-Bileke-Trebinye Hatları

Aralık 1868'de Bosna Valiliği'nden gelen talepte, Hersek Sancağı merkezi olan Mostar'dan Karadağ dahilinde bulunan Nikşik'e bir hat çekilmesi istenmiştir.⁵²³ Nafia Nezareti'ne gönderilen söz konusu talep değerlendirilip Telgraf İdaresi görüşü de alınarak kabul edilmiştir. Buna göre Mostar'dan Nikşik'e kadar olan 24 saatlik mesafeye çekilecek hat için tel ve eşya masrafı olarak 12.691 Frankın hazineden ödenmesi ve açılacak merkeze görevlendirilecek memurlar tarafından inşa edilmesi emredilmiştir.⁵²⁴ 24 Şubat 1869 tarihli irade ile izni verilen inşaaata başlanmış ve Nikşik'te bir telgrafhane açılmıştır.⁵²⁵

Mostar'dan Nikşik'e çekilen hat güzergahında yer alan Gaçka'ya da 1869 yılı sonrasında telgrafhane açılmış olmalıdır. 1870 yılında Gaçka'dan Bileke'ye ve oradan da Trebinye'ye çekilen bir hatla askeri mevki olarak belirlenen Storine Nahiyesi'nden dolayı önemi artan Trebinye Kazası ile hızlı muhabere tesis etmek amaçlanmıştır. Daha önce askeri menfaatler doğrultusunda hat çekilmesi istenip tehir edilen Trebinye'ye, Avusturya ve Karadağ sınırlarına yakınlığı nedeniyle ve Bosna Vilayet Meclisi'nin talebi üzerine 6.570 frank eşya masrafıyla, Maliye ve Nafia Nezaretlerinin onayı doğrultusunda izin verilmiştir.⁵²⁶ Trebinye'ye çekilen hattın güzergahında bulunan Bileke'ye de bir telgrafhane açıldığı, 1878 tarihli telgraf haritasından tespit edilmektedir.⁵²⁷

2.12.3. Diğer Bosna Hatları

2.12.3.1. Saray-İzvornik

Saray-Gradeşka hattı inşaatı biter bitmez, Saray'dan bir diğer sancak merkezi olan İzvornik'e hat çekilmesi istenmiştir. Bu hat için Bosna'da mevcut tel bulunduğu ve sadece fincan ve makara gibi telgraf eşyasının alınması gerekeceğini belirten Bosna Valisi, söz konusu hat inşasına ve lazım olacak eşyanın da Viyana'dan satın alınmasına izin istemiştir. Telgraf İdaresi tarafından görüşülen bu talep onay görmüş ve kısa sürede Bosna'ya izin yazısı

⁵²² BOA., DH.MKT., 1320/5.

⁵²³ BOA., A.MKT.MHM., 431/43.

⁵²⁴ BOA., A.MKT.MHM., 436/66.

⁵²⁵ BOA., İ.DH., 587/40884.

⁵²⁶ BOA., İ.DH., 613/42748.

⁵²⁷ BOA., HRT.h., 173.

yazılmıştır.⁵²⁸ Hemen başlayan inşaat Haziran 1867'de tamamlanmış ve İzvornik Telgrafhanesi'nin açılışı Takvim-i Vekayi'de de ilan edilmiştir.⁵²⁹

2.12.3.2. İzvornik-Tuzla-Blene

İzvornik'ten sonra sıra daha kuzeyde bulunan bir diğer sancak merkezi olan Tuzla'ya gelmiştir. Buraya uzatılan telgraf hattının 34.320 guruh tutan masrafı hazine tarafından karşılanmıştır.⁵³⁰ Daha sonra alınan kararlar Tuzla Telgrafhanesi'nden Avusturya ve Sırbistan sınırları arasında kalan Bosna topraklarına doğru tel çekilmeye devam edilmiş ve önemli bir ticaret merkezi olan Blene'ye bir telgrafhane açılmıştır.⁵³¹ Mayıs 1867'de açılan Blene Telgrafhanesi'nin ilk gününde tüccar tarafından 35 telgrafname gönderilmiş ve bu hattın tüccar için ne denli önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır.⁵³²

2.12.3.3. Saray-İhlevne-Sin

Bosna hatlarının Gradeşka haricinde farklı bir yoldan Avusturya şebekesine bağlanması ve bu şekilde yoğunluğun dağıtılması aynı zamanda daha etkili bir telgraf muhaberesi için Travnik Sancağı'na bağlı İhlevne kasabası üzerinden Avusturya'nın Dalmaçya Bölgesi'nde yer alan Sin⁵³³ Şehri'ne bir hat çekilmesi Tuzla-Blene projesi ile eş zamanlı olarak gündeme gelmiştir.⁵³⁴ İnşa edilen hatla birlikte Saray'dan Avusturya hatlarına bir kol daha açılmıştır.

2.12.3.4. Mostar-İstolca, Mostar-Lepoška

Askeri ve stratejik konumlarından dolayı 1875 yılında Mostar'dan İstolca'ya⁵³⁵ ve 1876 yılında Mostar'dan Lepoška'ya⁵³⁶ birer hat çekilmiş ve buralarda birer küçük merkez açılmıştır.

2.13. Edirne Vilayeti Hatları

1865 yılı sonunda gerek Edirne Vilayeti'nin talepleri gerekse merkezi idarenin güçlendirilmesi maksadı ile her kazaya telgraf hattı çekilmesi politikasına uygun olarak Edirne Vilayeti dahilinde bulunan Filibe, İslimye, Gelibolu, Tekfurdağı ve Edirne

⁵²⁸ BOA., A.MKT.MHM., 349/29; BOA., MVL., 1065/70.

⁵²⁹ BOA., A.MKT.MHM., 359/23.

⁵³⁰ BOA., İ.DH., 645/44874; BOA., A.MKT.MHM., 761/80.

⁵³¹ BOA., A.MKT.MHM., 389/97.

⁵³² BOA., A.MKT.MHM., 407/94.

⁵³³ Bugün Hırvatistan sınırlarında olan Sinj, eski adıyla Sign/Signe şehri.

⁵³⁴ BOA., A.MKT.MHM., 389/97.

⁵³⁵ BOA., ŞD., 2411/42.

⁵³⁶ BOA., İ.ŞD., 31/1481.

sancaklarına bağılı birçok kazaya hat çekilmesi ve yeni telgrafhaneler açılması gündeme gelmiştir. Bu konuda çıkan irade gereği nerelere hatlar çekilmesi gerektiği Edirne Valiliği'nden sorulmuş ve alınan cevap üzerine Telgraf İdaresi'nin hazırladığı raporlarla telgrafhane açılacak yerler, bu yerler için çekilecek hatlar ve tayin edilmesi gereken memurlar ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Söz konusu projenin masrafı mutad olduğu üzere ahali ve devlet işbirliği ile karşılanmıştır. Buna göre direk, nakliye ve amele gibi masraf kalemleri mal sandıkları vasıtası ile ahali tarafından karşılanırken, satın alınması gereken eşya ve aletler ile tayin edilecek memurların maaşları hazineden ödenmiştir. Açılacak yeni telgrafhanelerde görev yapacak olan memurlar aynı zamanda tayin edildiği hattın inşasından da sorumlu olacaktır.⁵³⁷ Tüm bu inşaatın kontrolü ve memurların denetlenmesi için projenin hesap ve inşaat işlerine İstanbul Telgraf Müfettişi Mustafa Efendi tayin edilmiştir. Telgraf İdaresi Müdür Vekili Feyzi Bey'in takririne bağılı olarak Mustafa Efendi'ye 10.000 guruş da harcırah tahsis edilmiştir.⁵³⁸

Telgraf İdaresi'nin söz konusu proje için hazırladığı rapor iki defterden oluşmaktadır. Bu defterler projenin güzergah ve masrafları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Aralarında telgraf hattı çekilerek birbirine bağlanacak kasabaların uzaklıkları ile bu mesafelere inşa edilecek hatlar için satın alınacak malzemenin detaylarını içeren birinci deftere göre toplam 140 saatlik hat için 88.208 frank 50 santimlik eşya satın alınmıştır.

Tablo 2.3 Edirne Vilayeti Dahilinde İnşa Edilecek Hatlar ve Mesafelerini Gösteren Liste.

Nerden	Nereye	Uzaklık
Lüleburgaz'dan	Hayrabolu'ya	8 saat
Babaeski'den	Kırkkilise'ye	8 saat
Kırkkilise'den	Pınarhisarı'na	8 saat
Pınarhisarı'ndan	Vize'ye	7 saat
Gelibolu'dan	Şarköy'e	12 saat
Edirne'den	Uzunköprü'ye	10 saat
Uzunköprü'den	Dimetoka'ya	6 saat
Uzunköprü'den	Keşan'a	13 saat
Keşan'dan	Ferecik'e	8 saat
Keşan'dan	İnoz'e ⁵³⁹	10 saat

⁵³⁷ BOA., İ.HR., 229/13401.

⁵³⁸ BOA., İ.HR., 230/13545.

⁵³⁹ Keşan'dan İnoz'e bir hat çekilerek tüccarın bu iskele kasabası ile irtibatının tesis edilmesine dair Edirne Valisi'nin talebi için bkz. BOA., MVL., 964/19.

Nerden	Nereye	Uzaklık
Keşan'dan	Malkara'ya	6 saat
Hasköy'den	Sultanyeri'ne	6 saat
Sultanyeri'nden	Ahiçelebi'ye	6 saat
Eski Zağra'dan	Kızanlık'a	7 saat
İslimye'den	Yeni Zağra'ya	9 saat
İslimye'den	Yanbolu'ya	6 saat
Karinabad'tan	Aydos'a	5 saat
Bergos'dan	Ahyolu'na	5 saat

Yukarıda verilen on dokuz ayrı hat ile hem mevcut merkezlerden yeni merkezlere telgraf teli çekilmesi hem de kazalar arasında irtibat kurularak Edirne Vilayeti dahilinde haberleşmenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Bu hatlar için 70.000 kg tel yanında birçok telgraf malzemesi alınırken yeni açılacak merkezler ve güçlendirilecek mevcut merkezler için 47 adet de telgraf makinesi sipariş edilmiştir.⁵⁴⁰

Telgraf İdaresi'nin ikinci defterinde ise açılacak yeni telgrafhaneler ile buralara tayin edilecek memur sayıları gösterilmiştir. Buna göre proje kapsamında açılacak yeni telgrafhaneler Hayrabolu⁵⁴¹, Kırkkilise, Pınarhisarı, Vize, Şarköy, Uzunköprü, Dimetoka, Keşan, Ferecik, İnöz, Malkara, Sultanyeri, Ahiçelebi⁵⁴², Yeni Zağra, Yanbolu, Aydos, Ahyolu, Çorlu, Babaeski, Havsa, Cisir-i Mustafapaşa olup toplam yirmi bir tanedir. Bu merkezlerden Kırkkilise ve İnöz'e Türkçe yanında birer de Fransızca muhabere memuru tayin edilmiş, geri kalanlara ise birer muhabere memuru ile birer muvasala memuru tayin edilmiştir. Güvenliğin bulunmadığı güzergahlarda ihtiyaca göre birer adet de çavuş tayin edilmiştir. Yeni açılacak telgrafhaneler yanında hal-i hazırda açık bulunan Silivri ve Bergos telgrafhanelerinde işlerin çoğalacağı düşüncesi ile buralara da birer muvasala memuru tayin olunması uygun görülmüştür.⁵⁴³

2.14. Senice-Akova-Kolaşin, Akova-Berana Hatları

Yenipazar Sancağı'na bağlı olup Karadağ özerk bölgesi sınırında yer alan önemli kazalara hat çekme girişimi, Ağustos 1869'da Bosna Valiliği vasıtası ile Yenipazar Sancağı'ndan gelmiştir. Dağlık, sapa ve sancak merkezine uzak olan Akova, Kolaşin ve

⁵⁴⁰ BOA., İ.HR., 229/13401.

⁵⁴¹ Hayrabolu Telgrafhanesi 23 Haziran 1868'te hizmete başlamıştır. BOA., A.MKT.MHM., 412/54.

⁵⁴² Ocak 1877'de Ahiçelebi'ye İskeçe'den de bir hat çekilmesi kararlaştırılmıştır. BOA., İ.ŞD., 33/1603.

⁵⁴³ BOA., İ.HR., 229/13401.

Berana kazalarının, Karadağlılar tarafından sürekli olarak saldırıya uğraması ve Müslüman ahalinin can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşmesi girişimin esas sebebi olmuştur. Karadağlıların, söz konusu kazalara saldırıları esnasında, bunun sancak merkezine hızla haber verilmesi ve askeri müdahalenin yapılma ihtiyacı, gerek mahalli idareciler gerekse kazalar ahalisince talep edilmekteydi. Ahali bu amaç için Akova'dan Kolaşin'e kadar on sekiz saatlik mesafeye lazım olan direklerin temin ve naklini de taahhüt etmiştir. Oldukça dağlık olan bölgede direk temin sıkıntısı çekilmeyeceği sancak meclisince de ifade edilmiştir. Bununla birlikte her üç kazada 5.000'er guruşa inşası istenen telgrafhanelerin toplam 15.000 gurusluk masrafı da ahali tarafından ianeten ödenmek istenmiştir.⁵⁴⁴

Müslüman ahalinin can ve malının korunması, bölgedeki Müslüman nüfusu yok etmeyi amaçlayan Karadağ saldırılarının önlenmesi ve Karadağ sınırının muhafazası için Senice'den Akova'ya ve Akova'dan bir kolu Kolaşin ve bir kolu Berana'ya çekilecek telgrafın inşasına merkezce de sıcak bakılmıştır. Bu hususta çalışma başlatan Telgraf İdaresi, inşası istenen hat için lazım olacak eşya ve tel masrafını hesap ettirmiştir. Buna göre 12.500 kg tel, 3.000 porselen, 4 makine ve 80 pilin sigorta ve nakliye masrafı dahil toplam 15.765 franka mal olacağı belirlenmiştir. Maliye ve Nafia Nezaretleri'nden de alınan görüşler doğrultusunda söz konusu masrafın hazineden ödenerek inşaatın gerçekleştirilmesine 1 Ekim 1869'da izin verilmiştir.⁵⁴⁵

Hattın tamamlanması ile 800'er guruş maaşla Kolaşin, Berana ve Akova'ya birer telgraf müdürü tayin edilmiştir. İşleri yoğunlaşması beklenen Senice'ye de bir memur ilavesi yapılmıştır. Muhafazası, Karadağlılar nedeniyle sürekli tehdit altında olacak olan hatlar için beş süvari çavuşu görevlendirilmiştir.⁵⁴⁶

2.15. Bağlantı Hatları

2.15.1. İslimye-Bergos Bağlantısı

Daha önce bahsedildiği üzere Edirne'den İslimye'ye doğrudan çekilen yeni kol sayesinde İslimye'den civar merkezlere tel uzatma fırsatı da doğmuştur. Bu bağlamda İslimye Sancağı'na bağlı olup Karadeniz'de önemli bir liman olan Bergos'a telgraf hattı çekilmesi 1864 yılında gündeme gelmiştir.⁵⁴⁷ 1861 yılında inşa edilen Kilyos-Varna hattı güzergahında bulunan Bergos'a bu hat vesilesi ile bir telgrafhane açılmıştı. Edirne Valisi'nin talebine göre bu sefer, İslimye telinin geçtiği Evliyalı Karyesi'nden sekiz saat uzaklıkta olan Bergos'a bir hat çekilmesi ve İslimye'nin ticaret limanı olan Bergos'a bağlanması istenmiştir. Yapılan

⁵⁴⁴ BOA., İ.DH., 599/41751.

⁵⁴⁵ BOA., İ.DH., 599/41751.

⁵⁴⁶ BOA., İ.DH., 599/41751.

⁵⁴⁷ BOA., A.MKT.MHM., 290/86.

araştırmada daha önce ihtiyaten Bergos'ta bırakılan eşyaya ek olarak 4.181 Frank değerinde ek telgraf eşyası⁵⁴⁸ lazım olacağı belirtilmiş ve direk, amele, nakliye gibi masrafların ahali tarafından karşılanması emredilmiştir.⁵⁴⁹ Buna bağlı olarak Karınabad, Aydos, Bergos ve Ahyolu kazalarından toplanan ianelerle direkleri hazırlanan hat, İslimye Telgrafhanesi Müdürü Recai Efendi marifetiyle inşa edilmiş ve Temmuz 1864'te hizmete girmiştir.⁵⁵⁰ Böylelikle önemli bir liman olan Bergos'un Rumeli içleri ile olan irtibatı sağlanmış ve İslimye ve civar kasaba tüccarlarının Bergos Limanı ile muhabere etmelerine imkan tanınmıştır.

2.15.2. Niş-Vidin Bağlantısı

Daha önce açılan Vidin ve Niş telgrafhaneleri arasında on sekiz saatlik bir mesafe söz konusu olup bu hatların birleştirilmesi düşüncesi daha önceki projelerde de yer almış ve lazım olacak direklerin temin edileceği taahhüdü üzerine Telgraf Müdürlüğü konuyu gündeme almıştır. Bu hat için lazım olacak malzemelerin mevcut olması üzerine hemen iradesi çıkmış⁵⁵¹ ve gerek Telgraf Müdürü Mehmet Emin Bey'e gerekse Vidin Valiliği'ne inşaata başlanması için emirler verilmiştir.⁵⁵²

Hattın inşa edilmesi ile kurulacak bağlantı hem Osmanlı Devleti'nin dahili telgraf şebekesini hem de bu şebekenin Avrupa hatları ile irtibatını ilgilendirmekteydi. Önemli ve stratejik bir mevki olan Vidin'in Rumeli içleri ile olan haberleşmesi Rusçuk-Şumnu-Edirne hattı üzerinden dolaşmaktan kurtulacak ve coğrafi olarak kendisine oldukça yakın bulunan mevkilerle haberleşmesi hızlanacaktır. Bununla birlikte Edirne-Niş-Aleksinaç hattı üzerinden Avrupa hatlarına gönderilen telgrafnameler artık Niş-Vidin bağlantı hattı üzerinden de Sırp hatlarına nakledilerek Avrupa'ya gönderilebilecektir. Yani Osmanlı Devleti telgraf şebekesinden Avrupa'ya bağlanan mevcut kol, dahili bağlantılarla daha etkin bir hale getirilebilecektir.

Söz konusu menfaatler doğrultusunda inşa edilecek bağlantı hattının direkleri taahhüt edildiği üzere Vidin ve Lom ahalisinden karşılanırken, nakliye, araba ve amele gibi masraf kalemleri mal sandıklarınca ödenmiştir.⁵⁵³ 1861 yılı ortasına kadar Vidin-Berkofça arasındaki mesafe tamamlanmış ve Berkofça'da inşasına izin verilen bir ahşap telgrafhanenin tesisi ile Berkofça Telgrafhanesi de meydana gelmiştir. Bu tarihte direkleri inşa edilip henüz telleri

⁵⁴⁸ 2.400 kg fincan, 5.600 kg makara, 3 çavuş takımı ve 2 adet telgraf makinesi.

⁵⁴⁹ BOA., İ.MVL., 503/22787.

⁵⁵⁰ BOA., A.MKT.MHM., 309/45.

⁵⁵¹ BOA., İ.HR., 177/9717.

⁵⁵² BOA., HR.MKT., 342/71.

⁵⁵³ BOA., HR.MKT., 345/11.

çekilmemiş olan Berkofça-Niş arasındaki mesafe ise lazım olan malzemelerin merkezden gönderilmesi üzerine kısa sürede tamamlanmıştır.⁵⁵⁴

2.15.3. Üsküp-Manastır Bağlantısı

Rumeli telgraf hatlarının iki büyük kolu olan Edirne-Aleksinaç ile İstanbul-Selanik kollarından civar olan birçok merkeze hat çekilmiş ise de bu iki büyük kolun Rumeli içlerinde birbiriyle bağlantısı olmaması dahili muhaberede kuzey-güney yönünde akışa mani olmaktaydı. Bu hususta Niş Valiliği'nden gelen talepte Priştine'den Prizren yolu ile Üsküp'e uzatılan hattın Selanik'ten gelen Manastır teline bağlanması istenmektedir. Söz konusu talep, Rumeli'nin kuzeyinden özellikle Selanik'e gönderilmek istenen telgrafnamelerin Edirne üzerinden dolaştırılmasının önüne geçeceğinden ötürü oldukça mantıklı idi. Söz konusu bağlantının gerçekleşmesi ile genellikle eyalet veya sancak merkezlerinin kendi içlerinde ve İstanbul ile yaptıkları muhabere eyaletler veya sancaklar arasında gerçekleşme imkanı bulacaktır. Örneğin Manastır ile kuzeyindeki Priştine veya Vidin ile doğrudan muhabere edilebilecektir. Telgraf İdaresi'nin görüşüne göre söz konusu bağlantının en önemli faydası ise İstanbul ile Bosna hatları arasında Niş üzerinden kurulan irtibata Üsküp üzerinden de bir alternatif doğmasıydı. Hattın inşası ile yaşanması muhtemel yoğunluk hali ya da iki hattın birinde meydana gelecek kopuklukta bir nevi ihtiyat hattı oluşturulmuş olacaktı. Ahalinin küçük bir talebi ile böylesine büyük sonuçlara zemin hazırlayacak Üsküp-Manastır bağlantısı 9.951 Frank değerinde eşya aşınması gerekmiştir. Hattın direkleri ahali tarafından ianeten karşılanmış ve 1864 yılında tamamlanmıştır.⁵⁵⁵

Üsküp-Manastır bağlantı hattı açıldıktan sonra civardaki diğer merkezlere de hat uzatılması imkanı doğmuştur. Öncelikle Üsküp-Manastır arasında bulunan Köprülü'ye hat uzatılmıştır. Köprülü ahali tarafından karşılanan direk ve eşya masrafları yine Köprülü tüccarı tarafından inşa edilen telgrafhane ile hattın inşası kısa sürede tamamlanmış ve Şubat 1865'te hizmete girmiştir.⁵⁵⁶ Bundan bir yıl sonra Köprülü'den sekiz saat uzaklıkta bulunan İştib'e bir hat uzatılması talep edilse de söz konusu hat inşası kabul edilmemiştir.⁵⁵⁷ İlk talepten bir yıl sonra Haziran 1868'te ise masrafları hazine tarafından karşılanmak üzere

⁵⁵⁴ BOA., A.MKT.MHM., 227/88.

⁵⁵⁵ BOA., İ.MVL., 506/22875.

⁵⁵⁶ BOA., MVL., 1009/3. Köprülü'ye uzatılan hatla ilgili ayrıntılı bilgilerin yer aldığı tahmin edilen belgeler tamire muhtaç olduğundan araştırmacılara açık olmayıp bu konuda edinilen bilgiler oldukça muhtasardır.

⁵⁵⁷ BOA., MVL., 1071/26; BOA., MVL., 1020/8.

Köprülü'den İştib'e bir hat çekilmesine müsaade edilmiş ve İştib'de de bir telgrafhane açılmıştır.⁵⁵⁸

2.15.4. Yanya-Avlonya Bağlantısı

5 Nisan 1866 tarihli irade ile Rumeli telgraf şebekesinin birçok yerinde inşa edilecek bağlantı hatları ile hem dahili hem de harici muhaberede ihtiyat ve alternatif yollar inşası kararlaştırılmıştır. Ancak birçok mevkiye inşası lazım gelen bu bağlantı hatlarının tümünün birden yapılması maddi olarak mümkün olmadığından ilk etapta elzem olan hatların inşasına öncelik verilmiştir.⁵⁵⁹ Yanya'dan Avlonya'ya uzatılması istenen hat da bu emsalden olup 1866 yılında inşasına başlanan bir bağlantı hattı olmuştur. Bu hattın inşası ile Yanya ve Avlonya birbirine bağlanacak, Yanya'ya bağlı askeri merkezler ile iskele merkezlerinin Avrupa ile haberleşmesi sağlanacaktır.

İnşa edilecek hattın en önemli faydası kış aylarında yoğun kar yağışının etkisi ile muhaberenin çok sık kesintiye uğradığı Selanik hattına alternatif bir hat olacak olmasıdır. Ayrıca Selanik-Avlonya üzerinden yapılan Avrupa muhaberatının yoğunluğunun da Yanya üzerinden giderileceği düşünülmüştür. Bu bölgedeki merkezlerin Yanya-Avlonya bağlantısı sayesinde Avrupa ile irtibat kuracak olmaları nedeniyle, telgrafhanelerdeki memurların işlerini daha özenli ve dikkatli yapmaları hususunda emirler verilmiş, söz konusu telgrafhane ve hatları denetlemek üzere bir müfettiş tayin edilmiştir.⁵⁶⁰

Hattın inşası için ahali yardımını almak isteyen Bâb-ı Âli, bölgeye yolladığı emirlerle halkı teşvik etmeye çalışmıştır. Buna bağlı olarak Avlonya ve Yanya ahhalilerinin kendi sınırları dahilindeki hatların direk, amele ve dikim masraflarını karşıladıkları görülmektedir.⁵⁶¹ Avlonya-Yanya hattı üzerinde bulunan Ergiri Sancağı'nda Kaymakam Cavid Bey tarafından okunan emirname ile Ergiri ahali de hattın inşası için 12.500 ve Ergiri Telgrafhanesi konağı için 12.500 guruş yardımda bulunmuştur.⁵⁶² Yanya Valisi Ahmet Paşa'nın mevsim şartlarından ötürü bir an önce başlamasını tavsiye ettiği hat⁵⁶³, Yanya'dan başlayarak Nisan 1867'de Ergiri'ye kadar uzatılmıştır.⁵⁶⁴ Yanya-Avlonya arasının otuz saatlik uzun bir yol olması nedeniyle doğrudan muhaberenin sıkıntılı olacağı düşüncesi ile Ergiri'de bir ara merkez kurulması mecburi olmuştur. Ergiri'de kurulacak bir telgrafhanenin Ergiri tüccarının da menfaatine olacak olması ve Ergiri ahalisinin söz konusu telgrafhane için 12.500

⁵⁵⁸ BOA., A.MKT.MHM., 411/94; BOA., İ.Ş.D., 5/252.

⁵⁵⁹ BOA., İ.HR., 219/12727.

⁵⁶⁰ BOA., İ.HR., 223/13049; BOA., HRT.h., 173.

⁵⁶¹ BOA., MVL., 1019/74.

⁵⁶² BOA., MVL., 1023/65.

⁵⁶³ BOA., MVL., 1021/19.

⁵⁶⁴ BOA., A.MKT.MHM., 380/22.

guruş yardımıda bulunması bu fikri desteklemiştir. Bunun sonucunda Ergiri'de açılan telgrafhaneye Kala-i Sultaniye Telgrafhanesi muhabere memuru Nesim Efendi müdür olarak tayin edilmiştir.⁵⁶⁵ Ergiri'den Avlonya'ya kadar olan ikinci kısım ise eksik eşyaların gönderilmesi beklenerek⁵⁶⁶ takriben bir ay sonra Mayıs 1867'de tamamlanmıştır.⁵⁶⁷

Aynı bölgede benzer bir bağlantı, askeri ihtiyaçlar doğrultusunda Haziran 1876'da talep edilmiştir. Yanya ile Üçüncü Ordu merkezi olan Manastır arasındaki telgraf haberleşmesinin, Tırhala, Yenişehir, Selanik üzerinden dolaştığı ve gecikmelere yol açması nedeniyle, Yanya'dan kuzeye doğru çekilecek bağlantı hattı ile Koniçe ve Kolonya üzerinden Görice⁵⁶⁸'ye kadar otuz saat mesafeye hat çekilmesi istenmiştir. Ancak çok fazla masrafa sebep olacak olması, lazım olan eşyanın Avrupa'dan çok uzun sürede getirilebileceği ve Görice üzerinden de istenilen süratin elde edilemeyeceği gerekçeleri ile hattın inşasına olumlu bakılmamıştır.⁵⁶⁹ Bu bağlantının ilerleyen tarihlerde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine dair herhangi bir bilgiye sahip olunmasa da dikkat edilmesi gereken ve ilginç olan husus talebin içeriğidir. Telgraf teknolojisinin daha yirmi yıl öncesine kadar kullanılmadığı Osmanlı Devleti'nde, yirmi yıl sonra telgraf haberleşmesinin zorlu ve gecikmeli olmasından şikayet edilmekte, daha kolay ve hızlı yollar aranmaktadır.

2.15.5. Vize-Midye Bağlantı Hattı

Kilyos-Varna hattının Karadeniz sahilini takiple ilerleyen teli üzerinde bulunan Midye ile Edirne Kazaları projesi kapsamında açılan Vize Telgrafhanesi arasında bir bağlantı hattı kurulması 1869 yılında gündeme gelmiştir. Kilyos-Varna hattı veyahut İstanbul-Edirne hatlarının herhangi birinde ortaya çıkacak aksaklık veya kopukluk halinde telgrafname nakli için kullanılması öngörülen bu bağlantı hattının inşasına 17 Kasım 1869'da izin verilmiştir. 5.000 kg tel ve sair telgraf eşyası ile inşası 6.568 Franka mal olan bu bağlantının direkleri için civar ahaliden yardım temin edilmiştir. Hattın tamamlanması ile Midye-Vize arasındaki muhafaza için üç süvari çavuşu görevlendirilmiştir.⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ BOA., İ.HR., 222/12973.

⁵⁶⁶ BOA., A.MKT.MHM., 380/69.

⁵⁶⁷ BOA., A.MKT.MHM., 383/77.

⁵⁶⁸ Yukarıda bahsedildiği üzere daha önce Ohri'den Görice'ye bir tel çekilerek Görice, Manastır'dan gelen hatta bağlanmıştır.

⁵⁶⁹ BOA., ŞD., 2412/40.

⁵⁷⁰ BOA., İ.ŞD., 17/733.

2.15.6. Üsküp-Tuna Hatları Bağlantısı

Üsküp ile Tuna Vilayeti sınırında bulunan Kumanova ve Palanka kasabalarına hat çekilmesine ilişkin çeşitli tarihlerde talepler olmuştur. 1873 tarihinde Sofya-Üsküp demiryolunun Köstendil'den geçen kolu nedeniyle yine demiryolu üzerindeki Palanka'ya bir telgraf hattı çekilmesi ve demiryolu inşaatı işlerinin kolaylaştırılması istenmiştir.⁵⁷¹ 1875 yılında ise iane taahhütü ile birlikte Kumanova ahalsinin Kumonova'ya bir telgrafhane açılması yönündeki talepleri mevcuttur. Tüm bu talepler ve telgraf şebekesinin ihtiyaçları doğrultusunda, 1876 yılı sonunda oluşturulan ve Şura-yı Devlet'te onaylanarak 1 Ocak 1877'de iradesi çıkan proje ile hem Palanka ve Kumanova'ya telgrafhane açılması hem de bu yeni hatların bağlantı hattı olarak kullanılması kararlaştırılmıştır. Üsküp'ten Kumanova ve Kumanova'dan Palanka'ya çekilecek hat, Tuna Vilayeti telgraf merkezlerinden Köstendil'e kadar uzatılacak ve Tuna hatları ile doğrudan irtibat kurulacaktır. Bununla birlikte Kumanova'dan bir diğer Tuna Vilayeti telgraf merkezi olan İvranya'ya da bir tel uzatılacak ve Tuna hatları ile ikinci bir kol daha tesis edilecektir.⁵⁷²

⁵⁷¹ BOA., A.MKT.MHM., 459/8.

⁵⁷² BOA., İ.Ş.D., 32/1593.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUMELİ TELGRAF HATLARININ YÖNETİMİ

3.1. Osmanlı Telgraf İdaresi

1854 yılında inşası başlayan İstanbul-Şumnu hattı, henüz yapım aşamasındayken, hem inşaat işlerinin idaresi hem de tamamlanan hatların yönetiminin ne suretle gerçekleştirileceği tartışılır olmuştur. Önce Maliye Nezareti veya Ticaret Nezareti uhdesine verilmek istenen bu yönetim, her iki nezaretin de iş yoğunluğu bahanesi ile açıkta kalmıştı. İnşa edilen ilk hattın Bâb-ı Âli binasından başlaması üzerine, idaresinin de buradan bir memura verilmesi düşünülmüş, 16 Ekim 1854'ten itibaren, Beylikçi Afif Bey telgraf işlerinden sorumlu tutulmuştur.⁵⁷³ İlk hattın inşasında gayret ve yardımları büyük olan Afif Bey'den sonra, ilk Telgraf Müdürü olarak anılan Mehmet Efendi, 1 Nisan 1855'de yönetimi devralmıştır.⁵⁷⁴ Temmuz 1855'te Soğukçeşme'de Alay Köşkü yanındaki sur duvarları üzerine inşa edilen Telgrafhane, merkez olarak kullanılmaya başlanmış ve müdüriyet de buraya taşınmıştır.⁵⁷⁵

Mehmet Efendi'nin, Avrupa ile kurulmaya çalışılan irtibatların tesis ve idaresinde güçlükler çekmesi, görevden alınmasına neden olmuştur. Avrupa'da bulunup telgraf işlerine aşina olan, ayrıca yabancı dil bilmesinin Avrupalı devletlerle kurulacak ilişkilerde kolaylık sağlayacağı düşünülen, Viyana Şehbenderi Davut Efendi, 10 Ağustos 1860'da müdürlüğe getirilmiştir.⁵⁷⁶ Davut Efendi'nin tayini üzerinden bir yıl geçmeden, 26 Haziran 1861'de, bu sefer Hariciye Nezareti Umur-ı Deavi memuru Franko Efendi müdürlüğe tayin edilmiştir.⁵⁷⁷ Kasım 1861'de boşalan Telgraf Müdürlüğü'ne kısa bir süre olsa da boş kalmaması maksadı ile Meclis-i Vâlâ azasından Rıza Bey tayin edilmiştir.⁵⁷⁸ Birkaç gün sonra, telgraf işlerinin ehil kimselerce yürütülmesine duyulan ihtiyaç üzerine, Alfonso De La Rue yanında ilk inşaattan beri tecrübe edinen ve daha sonraları çoğu hattın inşası ile görevlendirilen Arif Efendi, 24 Kasım 1861'de Telgraf Müdürü olarak görevlendirilmiştir.⁵⁷⁹ Arif Efendi'den sonra, yaşanan karışıklıkların giderilmesi için Hariciye Teşrifatçısı Kamil Bey'in görevine ek olarak, 9 Temmuz 1862'de Telgraf Müdürlüğü'nün de uhdesine verildiği görülmektedir.⁵⁸⁰ Kamil

⁵⁷³ BOA., İ.MMS., 2/77; BOA., A.MKT.MHM., 59/82.

⁵⁷⁴ BOA., A.DVN., 103/4,2.

⁵⁷⁵ BOA., HR.MKT., 113/48. İstanbul Telgrafhanesi'ne ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Semavi Eyice, "İstanbul'da İlk Telgrafhâne-i Âmire'nin Projesi (1855)", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, S.34, s.61-72.

⁵⁷⁶ BOA., İ.DH., 460/30560; BOA., A.MKT.NZD., 322/89.

⁵⁷⁷ BOA., İ.HR., 185/10300.

⁵⁷⁸ BOA., İ.DH., 481/32369; BOA., İ.DH., 481/32362.

⁵⁷⁹ BOA., İ.DH., 481/32397; BOA., İ.DH., 482/32480; BOA., A.MKT.NZD., 381/95.

⁵⁸⁰ BOA., İ.DH., 492/33355.

Bey'den sonra, Aralık 1862'de eski Brüksel Sefiri Diran Bey Telgraf Müdürü olmuştur.⁵⁸¹ 28 Nisan 1863 tarihinde Diran Bey'in yerine getirilen Aleko Bey'in görevden affını istemesi üzerine, 3 Temmuz 1863'te Diran Bey ikinci kez müdürlüğe getirilmiştir.⁵⁸² 8 Eylül 1864'te Divan-ı Muhasebat azası Agaton Efendi ile Diran Bey arasında becayiş yapılması üzerine, Agaton Efendi yeni Telgraf Müdürü olmuştur.⁵⁸³ Agaton Efendi'nin uzun süren müdürlüğünden sonra Haziran 1868'te, Türkçe telgraf haberleşmesinin öncülerinden ve ilk memurlarından olan Feyzi Bey Telgraf Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir.⁵⁸⁴

Feyzi Bey'in yaklaşık üç yıl süren görevi, 1871'de Telgraf İdaresi'nin Posta ve Telgraf Nezareti'ne dönüştürülmesi ile son bulmuştur. 1861 yılında başlayan Anadolu telgraf hatlarındaki geç ve yavaş ilerleyiş göz önüne alındığında, söz konusu müdürlerin, enerjilerinin çoğunu Rumeli telgraf şebekesine ve Avrupa ile muhabereye haslettikleri söylenebilir. Yapılan icraatlardan da anlaşılacağı üzere, Telgraf Müdürlüğünün önceliği hep Rumeli telgraf hatları olmuştur.

3.2. Rumeli Telgraf Hatlarının Dahili Kullanımı

3.2.1. Hatların İdari Yönetimi

İstanbul'da bulunan Telgraf Müdürlüğünün genel idaresi altında, doğrudan idareye bağlı telgrafhane müdürleri tarafından yönetilen Rumeli merkezleri, müdürler yanında görevlendirilen, refakat memurları, muhabere ve muvasala memurları ile muhafazadan sorumlu çavuşların iş birliğinde idare edilmekteydi. Rumeli şebekesinin gittikçe büyüyen kısa zamanda birçok merkezin açılması, 1864 vilayet taksimatından sonra her bölgeye genel telgraf müfettişleri atanmasını zorunlu kılmıştır. Bundan önce, özellikle İstanbul, Gelibolu, Selanik, Manastır, İşkodra hattı üzerindeki dahili ve harici muhaberenin yoğunluğu, bu bölgeye inspektör⁵⁸⁵ atanması ve mevcut tellerin muhabere yoğunluğuna göre düzenlenmesinin sağlanmasını gerektirmiştir. Müdür Diran Bey'in önerisi ile Selanik-İşkodra arasına tayin edilen bir adet inspektörün başarılı olması ve fayda sağlaması üzerine, merkezi Gelibolu olmak üzere bir diğer inspektörün de Selanik-İstanbul arasında görevlendirilmesi kararlaştırılmış ve Ömer Efendi inspektör olarak bölgeye gönderilmiştir.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ BOA., C.NF., 36/1783.

⁵⁸² BOA., A.MKT.MHM., 262/28; BOA., İ.DH., 510/34678; BOA., A.MKT.MHM., 268/84. Mustafa Kaçar eserinde Aleko Bey ile Diran Bey'in ikinci müdürlüğü arasında, Agop Bey isminde bir zatın müdürlüğünden bahsetse de, böyle bir görevlendirme tespit edilememekle birlikte, Diran Bey'in Aleko Bey'in görevi bırakması üzerine tayine edildiği ilgili evrakta açıkça yer almaktadır. Mustafa Kaçar, "Osmanlı Telgraf İşletmesi", **Çağın Yakalayan Osmanlı**, s.51.

⁵⁸³ BOA., İ.DH., 528/36555.

⁵⁸⁴ BOA., İ.DH., 577/40174.

⁵⁸⁵ Muayeneci.

⁵⁸⁶ BOA., MVL., 970/72; BOA., İ.HR., 207/11921.

İnşa edildikten sonra tamir, bakım, ilave tel, bağlantı hattı gibi konularda sürekli bir işin izlendiği Rumeli hatlarında, tüm bu işler bölge müfettişlerinin sorumluluğuna devredilmişti. İnşaat ve tamir işleri yanında, sorumlu oldukları bölgede bulunan tellerin muayenesi ve telgrafhanelerin teftişini de yerine getiren bu müfettişler, bilhassa telgraf memurlarının çalışmalarının denetlenmesinde büyük rol oynamaktaydı. Böylelikle Telgraf Müdürlüğü'nden yüzlerce kilometre uzakta olmasına rağmen, sadece Telgraf İdaresi'ne karşı sorumluluğu bulunan memurlar üzerinde disiplin ve otorite kontrolü uygulanabilmekteydi. Sorumlu oldukları bölge sınırlarında sürekli dolaşmakla görevli olan bu müfettişler, telgrafhanelere memur yetiştirilmesi hususunda da hizmet veren, eğitimci sıfatına da sahiptiler. Oldukça faydası görülen müfettişlerin icraatları mahalli idareciler tarafından da memnuniyetle karşılanıp, telgraf hususunda hızlı çözümler üreten özel memurların varlığından hoşnut olmuşlardır. 3-4 seneden fazla aynı bölgede hizmet veren müfettişler, söz konusu hizmetlerinden ötürü merkezin de memnuniyetini kazanma fırsatı bulmuşlardır. Bunun sonucunda, Bosna Telgraf Müfettişi Lebib Efendi⁵⁸⁷, Selanik Telgraf Müfettişi Mösyö Vivet⁵⁸⁸ ve Yanya-Yenişehir Telgraf Müfettişi Agah Efendi⁵⁸⁹ değişik rütbelerde mecdiye nişanları ile taltif edilmişlerdir.

Rumeli telgraf hatlarında işletmenin sürekliliği ve açılan yeni telgrafhanelerin iş gücü ihtiyaçlarının karşılanması için telgraf memuru yetiştirilmesi, 1854 yılından itibaren önem verilen bir konu olmuştur. İstanbul-Şumnu hattı müteahhidi olan Alfonso De La Rue tarafından, açılacak yeni merkezlerde görevlendirilen memurlara verilen eğitim, bu hususta ilk örnektir. Verilen eğitime dair layiha, çoğaltılarak yeni memurlara da dağıtılmıştır.⁵⁹⁰

İstanbul Telgrafhanesi, telgraf memuru adayları için adeta bir okul olmuştur. Telgraf Meclisi kararlarınca, Rumeli'de yayılması kaçınılmaz olan hatlar için gerekecek memurların, şakird olarak telgrafhanede çalıştırılması ve telgraf işletmesini tecrübe etmeleri sağlanmıştır. 10 Ekim 1856 tarihli irade ile Edirne Telgrafhanesi'ne de bu yetki verilmiş, taşra işlerini öğrenmeleri sağlanacak şakirdlerin, yeni açılacak taşra merkezlerinde çalıştırılmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür. Şakirdler yanında, Edirne Eyaleti'nde ikamet eden asker emeklisi 5-10 şahsın da telgrafhane de görevlendirilerek, telgraf tamirini talim etmeleri ve ihtiyaç halinde süvari çavuşu olarak tayin edilmeleri emredilmiştir.⁵⁹¹

⁵⁸⁷ BOA., İ.DH., 583/40561.

⁵⁸⁸ BOA., İ.DH., 593/41299. Alfonso De La Rue marifetiyle Fransa'dan getirilen ve 18 seneden beri Osmanlı Devleti'ne hizmet eden Mösyö Vivet, ailesi ile birlikte Osmanlı tabiiyetine girmek istemiş ve bu talep kabul edilmiştir.

⁵⁸⁹ BOA., İ.DH., 594/41337.

⁵⁹⁰ BOA., HR.MKT., 133/42.

⁵⁹¹ BOA., A.AMD., 71/87,1; BOA., A.MKT.MHM., 100/30; BOA., İ.DH., 357/23547.

Telgrafhane sayısının artması ve telgrafhanelerde yetiştirilen şakird sayılarının da çoğalması, verilen telgraf eğitiminin belirli kaidelere dayandırılmasını gerektirmiştir. Telgraf Müdürü Mehmet Efendi tarafından kaleme alınan ve Telgraf Meclisi'nin de desteği ile 17 Şubat 1857 tarihinde yürürlüğe giren nizamname, telgrafhanelerde, Türkçe ve Fransızca olmak üzere iki ayrı dilde şakirdlere verilecek eğitimi düzenlemekteydi. Herşeyden önce şakirdlerin taşınması gereken vasıfları açıklayan nizamname, muhabere edeceği dilde iyi derecede okuma yazma ve hesap bilmeyenlerin şakirdliğe alınmasını engelliyordu. Telgrafhane memurlarının emri altında çalışmaları sağlanan şakirdlerin, çalışma saatleri ve edinmeleri gereken tecrübeye de yer verilen nizamnamede, memurluğa terfi etmedikleri takdirde maaş alamayacakları da açıklanmıştır.⁵⁹² Telgrafhaneler için yalnızca muhabere etme kabiliyetine sahip memurlar yetiştirmeyi amaçlayan bu nizamnameden dört yıl sonra, Telgraf Müdürü Davut Efendi tarafından daha kapsamlı bir nizamname hazırlanmıştır. 11 Ocak 1861'de yürürlüğe giren nizamname ile İstanbul Telgrafhanesi'nde verilen eğitim genişletilerek, Fünun-ı Telgrafiye Mektebi kurulmuştur.⁵⁹³ Daha önce verilen eğitimlere nazaran, Fünun-ı Telgrafiye Mektebi'nin muhabere memuru yetiştirmekten ziyade, telgraf hattı inşası, tamiri, işletmesi, muayenesi, hesabı gibi telgrafa dair her konuda uzman yetiştirdiği görülmektedir. Mekteb'den yetişen memurların Rumeli telgraf hatları gibi yoğun ve karışık bir şebekede faydası görüldüğü şüphesizdir.

Zorlu bir şebeke olan Rumeli telgraf hatlarının yönetimi ve kurulacak sisteme dair çalışmalar ilk inşaatlardan itibaren tartışılır olmuştur. Bu hususta tecrübesi bulunan Mösyö Maisonneuve, Mösyö Mezlanet gibi yabancı memurlar tavsiyelerde bulunmuşlardır.⁵⁹⁴ Söz konusu tavsiyeler ışığında zamanla geliştirilecek yönetim anlayışından önce, 1855 tarihinde genel bir nizamname çıkartılmış⁵⁹⁵ ve Rumeli telgraf şebekesinin işletilmesinde bir usul belirlenmeye çalışılmıştır.

İlan edilen ilk nizamnamede, memurların görevlerinin açıkça belirtilmemesi ve özellikle Avrupa ile muhabereyi sağlayan Rumeli hatlarında yeni açılan birçok merkezle işlerin yoğunlaşması yönetimde büyük sorunlar ortaya çıkarmıştır. Özellikle muhasebe kayıtlarında yaşanan, gelen giden telgraf sayısının belirsizliği meselesi Osmanlı hazinesini zarara uğratarken, Avrupa devletleri ile yapılan muhasebe görüşmelerinde onların kayıtlarının esas kabul edilmesi mecburiyetini doğurmuştur. Sorunların çözülmesi amacı ile geniş çaplı bir nizamname hazırlığına girişen Telgraf Müdürü Davut Efendi, başta İstanbul'da bulunan

⁵⁹² BOA., İ.HR., 140/7337.

⁵⁹³ BOA., İ.HR., 181/10062.

⁵⁹⁴ BOA., HR.TO., 422/68; BOA., HR.TO., 406/56.

⁵⁹⁵ BOA., A.DVN., 106/11.

merkez ve memurların görev dağılımını düzenleyen bir nizamname hazırlamış ve nizamname 11 Ocak 1861’de uygulamaya konmuştur.⁵⁹⁶ Öncelikle Rumeli şebekesi olmak üzere taşra için düzenlenmesi elzem olan diğer nizamnamenin hazırlanması için Telgraf Müdürü’nün telgrafhaneleri dolaşması kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁷

Yürürlüğe konan nizamnameler yanında, Telgraf Müdürlerinin gayret ve katkısı ile yapılan birçok idari düzenleme, Rumeli Telgraf hatlarında adım adım sistemin teşkilini sağlamıştır. 1861’de Müdür Franko Efendi, telgraf memurlarının ve özellikle çavuşların sağlık nedeni ile görevlerini aksatmaları halinde civar karantinahanelerden sağlık raporu almalarını zorunlu kılmıştır.⁵⁹⁸ Yine nizamnameye aykırı olarak giyinen telgraf memurlarının Avrupa’da olduğu gibi üniforma giymelerine dair Diran Bey tarafından düzenleme yapılmış, beş sınıf olan telgrafhane memurlarının sınıflarını ayıran kol ve yaka işlemleri farklı olan tek tip kıyafetler giymeleri emredilmiştir.⁵⁹⁹ Telgraf nizamnamesi ile düzenlenen ifşa-i esrar cezaları, telgrafname içeriklerinin gizliliğine aykırı hareket eden memurları cezalandırırken, yapılan düzenlemeler ile telgraf memurlarına atılacak iftiraların da cezalandırılması emredilmiştir.⁶⁰⁰ Böylelikle Telgraf memurlarının çalışma hayatlarında belirli bir düzen kurulmaya çalışılırken, haklarının da korunması ve mağdur edilmemeleri hususunda düzenlemeler yapılmıştır.

Rumeli Telgraf hatlarının idaresinde karşılaşılan sorunların başında merkez ve taşra yetkililerinin birbirleriyle rekabeti gelmekteydi. Bölgelerinde bulunan telgrafhanelerin yönetiminde hakimiyet tesis etmeye çalışan çoğu vali ve kaymakam, telgrafhane müdür ve memurları ile sorunlar yaşamıştır. Örneğin İslimye Telgrafhanesi’nde nizamnameye riayet etmeyen memurun Edirne Valisi Veliyüddin Rıfat tarafından görevden alınması ve yerine başka bir şahsın tayin edilmesi, Telgraf İdaresi ile vilayet arasında tartışma yaratmıştır. Telgraf memurlarının da sair memurlar gibi vilayet dahilinde hizmet ettiği ve bu nedenle vilayetin mülki amiri tahtında çalışması gerektiğini savunan vali ile tüm telgraf memurlarının Telgraf İdaresi’ne bağlı olduğu, buradan tayin edilip, buradan azledilebilecekleri ve cezalarının da idarece verilebileceği iddiasını sürdüren Davut Efendi, konuyu Sadaret’e taşımışlardır. Davut Efendi’den bu hususta izahat talep eden Sadaret, telgraf işletmesinin sair konular gibi birçok elden yürütülemeyeceği, bu nedenle tüm telgrafhane ve memurlarının

⁵⁹⁶ Nizamname ile Telgraf Müdürü Muavinliği’de kurulmuş ve buraya tayin edilen ilk muavin, hat inşa memuru Arif Efendi olmuştur. **BOA., İ.HR.**, 181/10062.

⁵⁹⁷ **BOA., İ.HR.**, 181/10062.

⁵⁹⁸ Özellikle çavuşların sağlık bahanesi ile görevlerine ehil olmayan şahısları yerleştirerek maaşlarını pay ettikleri ihbarları bu kararın alınmasına neden olmuştur. **BOA., A.MKT.NZD.**, 377/23.

⁵⁹⁹ **BOA., İ.MVL.**, 482/21855.

⁶⁰⁰ **BOA., İ.MVL.**, 554/24890; Ahmet Yüksel, "Suçluluk ve Suçsuzluk Arasında Osmanlı Telgraf Memurları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7, S.33, 2014, s.383-384.

Telgraf Müdürü'ne bağlı olduğu düşüncesi ile taşradaki hakimiyet çabasını kesin bir dille önlemeye çalışmıştır.⁶⁰¹ Telgraf memurlarını kendi çıkarları doğrultusunda çalıştırmaya teşebbüs eden bazı idarecilerin bu girişimi, Telgraf İdaresi'nin koyduğu kural ve saatler çerçevesinde çalışılması emri ile engellenmiştir. Bu uygulama ile aynı zamanda telgraf memurlarının mahalli idarecilere karşı himaye edilmesine de imkan tanınmıştır.⁶⁰²

İlk hattın inşası ile Fransızca muhaberenin başladığı Rumeli şebekesinde, çok kısa süre sonra 3 Mayıs 1856 gününden itibaren Türkçe muhabere de başlamıştır.⁶⁰³ Türkçe muhaberenin başlaması ile Osmanlı bürokrasisindeki uzun, elkap ve methiyeler ile süslü yazışma dili telgrafnamelerde de görülmeye başlandı. Osmanlı memurlarının aşına oldukları bu üslubu telgrafta da kullanmaya devam etmeleri, telgraf hatlarının uzun süre meşgul edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu meşguliyet, Avrupa ile muhabereyi de tehir ederken birçok kez şikayet konusu olmuştur. Uzun telgraflar yanında, taşradaki her olaydan Bâb-ı Âli'yi haberdar etme hevesine kapılan birçok memurun sık sık telgraf göndermesi de hatların meşgul edilmesine sebebiyet vermiştir. Ara ara ilan edilen emirnamelerle, telgrafın sadece acil meseleler için kullanılması, hukuk ve adliye gibi konulardaki uzun bilgilerin posta yolu ile gönderilmesi, memurların şahsi meseleleri için telgrafi kullanmamaları, elkap ve methiyelere yer vermeden telgrafnamelere sadece önemli bilgilerin yazılması, telgrafla gönderilen mahalli meclis mazbatalarında her üyenin imzasına ayrı ayrı yer verilmemesi emredilmiştir.⁶⁰⁴ Haziran 1862'de yayımlanan emirle telgraf gönderimindeki karışıklıkların giderilmesi için, gönderilen her telgrafa numara verilmesi, rumi ve şemsi tarihin birlikte atılması ve gönderen telgrafhanenin isminin de belirtilmesi istenmiştir.⁶⁰⁵ Doğrudan hatlar ile bağlantı hatlarının henüz inşa edilmediği tarihlerde, Sırp, Eflak-Boğdan ve Avusturya hatları ile nakledilen telgrafların telgrafhanelerde Fransızca'ya tercümesi gerektiğinden, söz konusu durumun yoğunluğa ve tehirlere sebep olması üzerine Franko Efendi'nin takriri ile bu türden telgrafların makamlarca Fransızca'ya çevrilerek telgrafhaneye getirilmesi istenmiştir.⁶⁰⁶ Tüm bu tedbirlerle hızlı, sorunsuz ve ekonomik muhaberenin tesis edilmeye çalışıldığı Rumeli telgraf hatlarında, birçok sebebe bağlı olarak zaman zaman gecikmeler yaşanmaya devam edecektir.⁶⁰⁷

⁶⁰¹ BOA., HR.MKT., 357/45.

⁶⁰² BOA., A.MKT.UM., 482/34.

⁶⁰³ Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.XXVI, Ankara, 1983, s.759.

⁶⁰⁴ BOA., A.MKT.UM., 495/39; BOA., A.MKT.UM., 426/25; BOA., HR.MKT., 233/52; BOA., A.MKT.UM., 493/19; BOA., A.MKT.MHM., 245/58.

⁶⁰⁵ BOA., A.MKT.UM., 574/18.

⁶⁰⁶ BOA., A.MKT.NZD., 367/46.

⁶⁰⁷ BOA., A.MKT.UM., 483/44.

3.2.2. Hatların Mali Yönetimi

Rumeli telgraf hatları işletilmeye başlandığı günden itibaren Telgraf İdaresi gözetiminde yapılan masrafları ve elde edilen gelirleri, Maliye Nezareti bünyesinde işlem görmüştür. 1855 yılından itibaren, ilk birkaç sene, giderlerine göre gelirleri daha düşük olan Rumeli telgraf hatlarının, birçok merkeze yayılması ve özellikle önemli ticaret merkezleri arasında kurulan bağlantılar gelirlerinin giderek artmasına olanak sağlamıştır.

İstanbul-Edirne-Şumnu hattının ilk yıllardaki muhasebe kayıtlarında, yıllara göre giderek artan gelirleri söz konusu olsa da bunun hat üzerinde görevli memurların maaşlarına çoğu zaman yeterli olmadığı görülmektedir. İşletilmeye başlandığı ilk yıl, 15.258 guruş olan İstanbul-Şumnu hattının gelirleri, bir yıl sonraki muhasebede 169.682 guruşa yükselmiştir. Lakin, bahsedilen bu miktarlar yalnızca tüccar telgraflarına aittir. İlk günden itibaren gerek Bâb-ı Âli, gerekse diğer makamların taşra idareleri ile ve özellikle Avrupa başkentleri ile gerçekleştirdikleri telgraf teatileri bu hesaba dahil değildir. Ancak bu türden telgrafların ücretleri hiç de az olmayıp, ilk iki yılda resmi makamlarca Avrupa'ya gönderilen telgrafların toplam ücreti 81.712 franka ulaşmıştır. İstanbul'daki kurumların Edirne ve Şumnu'da bulunan makamlarla yaptıkları yazışmalar ise 95.433 guruşa yetişmektedir.⁶⁰⁸

Görüldüğü üzere doğrudan telgraf hasılatı olarak kaydedilen rakamlar yanında, hasılat olarak kabul edilebilecek ancak telgraf gelirlerine geçmeyen yüksek miktarda resmi yazışma ücretleri de eklendiğinde, Rumeli telgraf gelirlerinin hiç de azımsanmayacak bir meblağ tuttuğu açıktır. Çalışan memurların maaşlarını karşılayan Rumeli telgraf hatları, aynı zamanda, devletin önemli masraf kalemlerinden olan haberleşmenin önemli bir bölümünü de çözmekteydi.⁶⁰⁹ Bunun yanında, gerek idarede, gerekse savaşta Rumeli hatları sayesinde elde edilen hız ve avantajların hiçbir maddi karşılıkla denk tutulamayacağı Maliye Nezareti tarafından da kabul edilen bir husustur. Maliye Nezareti'nin telgraf sayesinde birçok kalemde de gelir artışı sağladığı ve bunları da telgrafın gelirlerinden add ettiği görülmektedir. Örneğin Edirne ve Şumnu telgrafhaneleri ile İstanbul arasında yapılan müzayede görüşmeleri ile toplanan vergilerde artış sağlanmıştır.⁶¹⁰

Telgrafın çalışmaya başladığı ilk yıllarda hasılatın doğrudan hazineye aktarıldığı görülürken, elde edilen gelirin bir kısmı da taltif ve teşvik amacıyla gerek telgrafhane memurlarına gerekse devam eden inşaatların memurlarına ödül olarak dağıtılmış veya

⁶⁰⁸ BOA., HR.MKT., 187/27; BOA., HR.MKT., 159/7.

⁶⁰⁹ Devletin telgraf kullanımında ücret muafiyeti uyguladığı sair haberleşmeler de hasılatı dahil edilmemektedir. Örneğin, Asker ve muhacir taşıyan Hazine-i Hassa vapurlarının yaptığı teatiler ücretten muafittir. BOA., İ.DH., 463/30879.

⁶¹⁰ 1855/1856 yılı Edirne aşarı ve sair rüsumlarında telgraf müzayede ve muhaberesi sayesinde 30.000 kese akçe fazladan gelir elde edilmiştir. BOA., HR.MKT., 187/27.

maaşlarına eklenmiştir.⁶¹¹ İlerleyen yıllarda çoğalan telgrafhane sayısına bağlı olarak, her telgrafhanenin kendi içinde muhasebe kayıt defterleri tuttuğu ve örneklerinin her ay mahalli idareye teslim edilerek, bu yolla hazineye ve Telgraf İdaresi'ne yollandığı anlaşılmaktadır.⁶¹² Böylelikle telgrafhane hesaplarını sıkı bir şekilde denetlemeye çalışan Telgraf Müdürlüğü, dahili ve harici hatların ortak merkezlerinde yaşanacak muhasebe karşılıkları için özel memurlar da tayin etmiştir.⁶¹³

Değişik aralıklarla düzenlenen Rumeli telgraf tarifeleri bu hatların gelirlerine etki eden en önemli unsur olmuştur. Başlarda Avrupa haberleşmesine göre oldukça pahalı olan Rumeli tarifesi, 1864 ve 1869 yıllarında yapılan düzenlemeler ile ucuzlatılmaya çalışılmıştır. Bu durum gerek tüccar ve ahalinin telgraf teknolojisini kullanımını artırması, gerekse yabancı devlet bağlantıları ile fiyatları eşitlenen Osmanlı hatlarının daha çok tercih edilir olmasını sağlamış, böylece toplanan hasılatın artmasına da vesile olmuştur. Bu hususta en başarılı örnek Beyoğlu Telgrafhanesi olmuştur. Fiyatların ucuzlatılması ile doğrudan Osmanlı hatlarının kullanımını tercih etmeye başlayan tüccar, sarraf ve sefarethanelerin işlemleri ile eskiye oranla hızla gelir artışı gösteren Beyoğlu Telgrafhanesi, İngiliz idaresi tarafından işletildiği döneme göre de oldukça mesafe kat etmiştir.⁶¹⁴

1855 itibari ile yaklaşık yirmi yıl zarfında Rumeli coğrafyasını baştan başa telgraf ağları ile donatan Osmanlı Devleti'nin, bu husustaki girişimci faaliyetleri de telgraf gelirlerinin artışındaki en önemli unsur olmuştur. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere daha çok, gelirleri en azından memur maaşlarına kafi gelecek bölgelere hatlar çekmeyi tercih eden Osmanlı Devleti, hatların inşasında yapılan masrafları da tek başına üstlenmediği için bu inşaatlarda çok fazla sıkıntı yaşamamıştır. Verilen onlarca örnekte görüldüğü üzere genellikle ahali-devlet işbirliği ile inşası gerçekleştirilen Rumeli telgraf hatlarında, istisnalar olmakla birlikte, ahalinin gayret ve teşvikleri göz ardı edilemez.

İnşa edilecek hatların Rumeli tüccarı ve ahalsinin menfaatine olması gerekliliği ile bu konudaki ianeleri kabul eden Osmanlı Hükümeti, doğrudan ahali ve tüccarı ilgilendirmeyen hatlarda, iane kabulü gerçekleştirilmeyerek hattı kullanmayacak kimseleri böyle bir yükümlülük altına sokmaktan da imtina etmiştir.⁶¹⁵ Bununla birlikte taşradan gelen birçok iane teklifinin, gerçekten ahalinin rızası ile mi toplandığı yoksa mahalli idarenin bu yönde bir

⁶¹¹ BOA., A.MKT.MHM., 111/29.

⁶¹² BOA., A.MKT.MHM., 247/78; BOA., A.MKT.NZD., 391/4.

⁶¹³ Örneğin Saray Telgrafhanesi'nde görevlendirilen muhasebe memuru, dahili ve harici muhaberenin birbirinden ayrılarak, Osmanlı Devleti, Avusturya ve Sırbistan idarelerine düşecek hisselerin belirlenmesine ve bunların kaydedilmesine yardımcı olmuştur. BOA., İ.HR., 189/10586.

⁶¹⁴ BOA., HR.TO., 445/16.

⁶¹⁵ Gelibolu Telgraf hattı örneğinde olduğu gibi, Boğazla irtibata verilen önem sonucu inşa edilen hattın ahalinin işine yaramayacağı düşüncesi ile iane kabul edilmemiş tüm masraf hazineye karşılanmıştır. BOA., A.MKT.NZD., 399/10.

baskı ve yönlendirmesinin olup olmadığı da sürekli olarak araştırılan bir husus olmuştur.⁶¹⁶ Yapılacak gönülsüz ianelerle ne ahalinin zor duruma düşmesi, ne de telgraf teknolojisine karşı tepki oluşması istenmiştir. Merkezin genellikle, yapılan ianeleri gazetelerde ilan ederek, padişahın özel teşekkürlerini ahaliye ulaştırarak ve telgrafın faydalarını açıklayarak teşvikte bulunduğu görülmüş, bundan da büyük bir başarı elde edilmiştir. Yirmi yıl zarfında Rumeli'yi baştan aşağı telgraf telleri ile ören Osmanlı Telgraf İdaresi'nin direk, amele ve nakliye kalemlerinde yapmış olduğu nadir harcamalar bunun en açık göstergesidir.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli hatlarının inşasında direkt olarak hazineden yapmak zorunda kaldığı harcamalardan biri, inşa memurlarına verilmesi gereken maaşlardır. Başlarda yabancı memurlara inşa ettirilen hatlar, zamanla yetişen Osmanlı memurları aracılığı ile sürdürülmüştür. Bu hususta yapılan en büyük harcamalar, memurların maaş ve harcırahları olmuştur. İlerleyen yıllarda bu kalemlerin de ödenmeyerek hazinenin yükten kurtarılması düşüncesi ile inşaat usulünde de değişikliğe gidilmiştir. Merkezden harcırahla inşa memuru göndermektense, açılacak hatta görev yapacak memurların önceden gönderilerek hattı inşa etmeleri ve sonra da göreve başlamaları sağlanmıştır. Zaman zaman civar telgrafhane müdürlerinin de inşaat vazifesi ile görevlendirildikleri ve görev yerlerinden ileriye hatlar inşa ettikleri görülmüştür.⁶¹⁷

Hazineden yapılan en önemli harcamalar ise Avrupa'dan satın alınması gereken telgraf tel ve eşyalarıdır. Yeni hat inşaatları, tamire muhtaç hatlar için satın alınan onlarca kalem telgraf eşyası, Paris ve Londra gibi merkezlerden deniz yolu ile getirilmiş⁶¹⁸, çoğunlukla İstanbul Telgrafhanesi depolarında muhafaza edilmiştir. Paris, Londra, Viyana sefirleri vasıtası ile alınan telgraf aletleri, Osmanlı Devleti'nde üretim bulunmaması nedeniyle en zaruri harcamalardır. The Submarine Telegraph Company, The Electric & International Telegraph Company gibi İngiliz şirketler⁶¹⁹ ile Jack Elion Company gibi Fransız araçlar⁶²⁰ yanında Alman Siemens Brothers⁶²¹ gibi şirketlerden telgraf teli, eşyası ve makinesi satın

⁶¹⁶ Tolçı-Sünne hattında yapılacak yenileme çalışması için ahalinin karşılamak istediği 30.000 guruş masrafın, meclis azaları ve ileri gelenlerin zoruyla mı yoksa hüsn-i rıza ile mi yapıldığı araştırılmış ve hüsn-i rıza ile olduğunun tasdiki ile bu iane kabul edilmiştir. **BOA., A.MKT.MHM.**, 218/24; **BOA., A.MKT.MHM.**, 235/92; **BOA., A.MKT.NZD.**, 366/70.

⁶¹⁷ Örneğin Saray'dan Gradeşka'ya kadar olan hat Saray Telgrafhane Müdürü Bekir Bey'e inşa ettirilmiştir. **BOA., İ.HR.**, 213/12379.

⁶¹⁸ Bosna hatlarının inşası sırasında yakınlığı münasebetiyle demiryolu ile Viyana'dan telgraf eşyası getirildiği daha önce bahsedilmiştir.

⁶¹⁹ **BOA., HR.SFR.(3).**, 46/3.

⁶²⁰ **BOA., HR.MKT.**, 204/84; **BOA., HR., MKT.**, 215/1; **BOA., HR.MKT.**, 205/8; **BOA., HR.MKT.**, 229/4

⁶²¹ **BOA., İ.MVL.**, 448/19948; **BOA., HR.MKT.**, 369/67; **BOA., HR.SFR.(3).**, 117/41; **BOA., HR.SFR.(3).**, 117/52.

alınmıştır. İnşa edilecek hatların projeleri kapsamında satın alımlar yapılsa da en büyük alımlar tamir ve ihtiyat maksadı ile İstanbul Telgrafhanesi depoları için olmuştur.⁶²²

Satın alınan eşyaların hazineye yaptığı etki, şüphesiz telgraf hatlarının inşasını da yavaşlatıyordu. Hazinenin bu yükten kurtulması istemi yanında, yeni teknolojinin alet ve edevatının yerli üretimden sağlanamıyor olması esas sorundu. Bu hususta, başlarda telgraf aleti tamir atölyesi olarak İstanbul'da çalışmaya başlayan küçük bir mekanın zamanla Osmanlı Telgraf Fabrikası'na dönüşmesi şaşırtıcıdır. 1869 yılında Müdür Feyzi Bey'in gayretleri ile kurulan Telgraf Fabrikası, telgraf makinesi ve pili gibi parçalar üretmeye başlamış, telgraf hattı inşaatları için hazineden yapılan ithalat masraflarının azalmasını sağlamıştır.⁶²³ Osmanlı tebaasından bazı şahısların ürettikleri telgraf makineleri de Telgraf İdaresi tarafından incelenmiş ve ithal makinelerden daha uygun fiyatlarda makinelerin kullanılmasına yönelik girişimler yapılmıştır.⁶²⁴ Telgraf aletleri imali yanında, hazine masraflarını azaltmak için en önemli girişim, telgraf teli bahsinde gerçekleşmiştir. Telgraf makine ve aletleri gibi Avrupa'dan ithal edilen ve birçok nakliye masrafına da sebep olan telgraf teli temini, yerli üretim ile karşılanmak istenmiştir. Bunun için 1861 yılında Telgraf Müdürü Franko Efendi tarafından, Samakov demir madenlerinin kullanılması yönünde teklifte bulunulmuştur. Verilen emir üzerine Samakov'dan gönderilerek Tophane'de incelenmesi istenen 200 kg'lık demir madeni örneğinin, yumuşak yapıda olması nedeniyle dayanıklı olabileceği ve başarılı olursa, telgraf teli ithalinin ortadan kalkması konusunda büyük fayda sağlayacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle Ferik Halil Paşa'dan da görüş istenmiştir.⁶²⁵ Ancak bu araştırmanın sonucuna dair herhangi bir evrak bulunamamakla birlikte, akim kalmış olduğu tahmin edilmektedir.

Rumeli telgraf hatlarının önemli gider kalemlerinden olan telgrafhane memuru maaşları, çoğu hattın tüm gelirlerine mal olsa da telgrafhanelerin çoğaldığı yıllarda bunun için de gerekli önlemler alınmaya çalışılmıştır. 5 Eylül 1864 tarihli irade ile telgrafhaneler beş sınıfa ayrılmıştır. Buldukları mevkinin İstanbul'a olan mesafesi ve bölgenin geçim şartları göz önüne alınarak yapılan bu sınıflandırma ile her sınıfta yer alan telgrafhane için görevlendirilecek memur sayıları ve bunların maaşları düzenlenmiştir. Yapılan sınıflandırma ile her bölgede her memurun aynı maaşı alması önlenerek daha adaletli bir sistem tesis edilmiştir. Yeni düzenleme tüm memur maaşlarına 50.253 guruş ilave yapılmasını

⁶²² BOA., İ.HR., 198/11237; BOA., İ.HR., 200/11418; BOA., İ.HR., 206/11897.

⁶²³ Roderic H. Davison, *Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)*, s.211. Söz konusu fabrika bir yıllık sürede 60 adet telgraf makinesi icat etmiş ve başarılı bir üretim sergilemiştir. Nesimi Yazıcı, "Osmanlı Telgraf Fabrikası", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.22, İstanbul, 1983, s.75.

⁶²⁴ BOA., HR.TO., 468/14; BOA., HR.TO., 73/10.

⁶²⁵ BOA., İ.HR., 188/10450; BOA., A.MKT.MHM., 393/3; BOA., A.MKT.NZD., 396/45; BOA., A.MKT.NZD., 407/77.

gerektirirken, taşradaki çavuş ve hademelerin maaşlarından yapılan kesintiler ile 36.250 guruş tasarruf yapılmıştır. Geriye kalan 14.000 guruş fark ise tüm memur maaşlarından yapılan %4'lük kesinti ile karşılanmıştır.⁶²⁶

Yeni sınıf sistemine göre düzenlenen telgrafhanelerde, memur ihtiyacı nakil yolu ile giderilirken, hizmetine ihtiyaç duyulmayan birçok memurun da mülazemete alınarak maaşlarının kesilmesine karar verilmiştir. Mülazemet sistemiyle bekletilen fazla memurlar, ihtiyaç halinde sair telgrafhanelerde görevlendirilmiştir.⁶²⁷ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında ise artan muhabereye kafi gelmeyen memurların çoğaltılması ihtiyacı doğmuş, bunun için savaş öncesi ve savaş esnasında Maliye Nezareti'nden Posta ve Telgraf Nezareti'ne aktarılan ilave bütçelerle ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır.⁶²⁸

3.2.3. Tarifeler

1855 yılında, yeni başlayan telgraf haberleşmesine belirli bir tarife hazırlamak zaruridi. Bu konuda ilk öneriyi getiren De La Rue olmuştur.⁶²⁹ De La Rue'nun verdiği miryametre⁶³⁰ usulü ücret tarifesine göre, 25 kelimelik bir yazı için herşeyden önce 2 frank sabit ücret alınmalı, gönderileceği her bir miryametre (10 kilometre) için sabit ücrete 15 santim eklenmeliydi. Kelime miktarı 25'i aştığı takdirde, her 10 ek kelime ve her 10'dan az ek kelime için toplam ücretin ¼'ü kadar ücret daha eklenmeliydi. Telgrafhanelere gönderilen mektuplar sahiplerinin evlerine gönderilecekse toplam ücrete, nakliye için 75, irsaliye için ise 25 santim dah eklenmesi uygun görülmüştü.⁶³¹

Haberleşmenin çoğalması karşısında, Telgraf İdaresi yeni bir tarife belirlemeyi gerekli görmüştür. Afif Bey'in hazırladığı ve onaya sunduğu tarife yazısında, memleket dahilinde yapılacak telgraf haberleşmesi için sikke-i şahane hesabıyla bir tarife yayınlanması ve Avrupa ile yapılacak muhabere için devletler arasında kullanılan genel tarifenamenin kabul edilmesinin gerekli olduğu belirtilmiş ve padişah iradesi ile söz konusu uluslararası genel tarifenamenin kabul edildiği ilan edilmiştir.⁶³²

⁶²⁶ Rumeli ve Anadolu'da bulunan tüm telgraf memurlarının maaş toplamı 373.400 guruş olup, Anadolu telgrafhanelerinin çok az olduğu dikkate alındığında bu rakamların çoğunun Rumeli şebekesine ait olduğu ortaya çıkmaktadır. **BOA., İ.MVL.,** 515/23214.

⁶²⁷ **BOA., İ.MVL.,** 515/23214.

⁶²⁸ **BOA., İ.DH.,** 726/50650.

⁶²⁹ Tarifelerin uygulanması hususunda De La Rue'nun bizzat tahsilat memurlarına eğitim verdiği de görülmektedir. De La Rue'nun verdiği eğitim daha sonra Türkçe'ye çevrilerek 40-50 nüsha çoğaltılmış ve dağıtılmıştır. **BOA., HR.MKT.,** 133/42.

⁶³⁰ 1 miryametre 10 kilometreye eşittir.

⁶³¹ De La Rue'nun tavsiyesinde, adrese teslim edilecek mektuplar için Beyoğlu ve Galata bölgesinde 3 süvari zabtiye ve İstanbul'da (Sur içi) 2 piyade zabtiye görevlendirilmesi yer almaktaydı. Sefaret, Konsolosluklar, Nezaretler ve acilen devlet adamlarının sahilhanelerine gönderilecek mektuplar için ise bir kayık temin edilmesinin zaruri olduğu tavsiye edilmiştir. **BOA., A.MKT.NZD.,** 166/81.

⁶³² **BOA., İ.HR.,** 125/6285.

Dahili telgraf tarifesi olarak 1855 yılında yürürlüğe konan usulün belirgin özellikleri şunlardır:⁶³³

- 1- 1-25 arasında kelime içeren Türkçe ve Fransızca telgrafnamelerden iki adet gümüş mecdiye beşlik alınacak, bu telgrafnamenin gönderileceği her 10 km için bir mecdiye guruşu daha alınacaktır.
- 2- 25 kelimedenden fazla telgrafnamelerde her on kelime veya ondan az küsur kelime için iki mecdiye beşlik daha alınacaktır.
- 3- Sefaretlerin göndereceği şifreli telgraflarda her beş rakam bir kelime olarak kabul edilecektir.
- 4- Telgrafname üzerinde bulunan tarih, imza, noktalama işaretleri, şifre rakamlarını ayıran işaretler hesaba dahil edilecektir. Yalnızca Fransızca kelimelerde kullanılan birleştirme işareti (-) ve hareketler hesaba dahil edilmeyecektir.
- 5- “Hayırhah”, “ticarethane” gibi iki kelimedenden oluşan sözler tek kelime olarak kabul edilecektir. Birkaç kelimedenden oluşup tek bir anlamı ifade eden coğrafya, mekan, şahıs isimleri gibi sözler tek kelime kabul olunacaktır.
- 6- Aynı telgrafname, aynı merkezde birkaç kişiye ulaştırılacaksa, telgraf için tek ücret alınacak, ancak teslim edileceği kişi sayısı kadar birer mecdiye beşlik daha eklenecektir.
- 7- Telgraf gönderen veya kendisine telgraf gönderilen şahıs, her ne zaman olursa olsun telgrafnamenin bir örneğini tekrar almak isterse bunun için bir mecdiye beşlik ödeyecektir.
- 8- Telgraf gönderen şahıs telgrafın gönderilen telgrafhaneye veya gönderilen kişinin ikametgahına ne zaman ulaştığı bilgisini almak isterse, telgrafın ulaştırılması için ödediği ücretin dörtte biri kadar daha ücret ödeyecektir.
- 9- Telgraf gönderen şahıs, gönderdiği telgrafın cevabını almak için, istediği takdirde ödediği ücrete oranla belirli bir meblağ daha vererek telgrafhaneden bir senet alabilecektir. Gelen cevapta yer alan kelime sayısı ve toplam ücret hesaplandıktan sonra, önceden verilen meblağın eksik veya fazlası muhasebe edilecektir.
- 10- Tüm bu hususlar sadece dahili telgraf haberleşmesinde geçerli olup, Osmanlı telgrafhanelerinden Avrupa’ya ve oradan Osmanlı telgrafhanesine gönderilecek telgraflar için Avrupalı devletler arasında cari olan tarifeye uygun hareket edilecektir.

⁶³³ BOA., HR.TO., 421/51.

Söz konusu tarife uygulamaya konduğunda Osmanlı Devleti'nde henüz üç telgrafhane bulunmaktadır. Bunlar; İstanbul, Edirne ve Şumnu'dur. Bu nedenle bütün telgrafhaneleri kapsayan bir tarife cetveli de hazırlanarak telgraf memurlarının işi kolaylaştırılmaya çalışılmıştır.

1855 yılı itibari ile Rumeli'de hızla yayılan telgraf hatları bir çok telgrafhanenin açılması ile tarifelerde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. 1855 yılında hazırlanan tarife ve belirlenen usul yaklaşık on yıl boyunca kullanılmaya devam etmiş, Avrupa'da tarife usulleri hızla yenilenip fiyatlar ucuzlarken, Osmanlı Devleti'nde hiçbir değişiklik meydana gelmemiştir. 1864 yılı başında Telgraf Müdürü ve muhabere memurlarından oluşan bir komisyon tarafından ele alınan dahili telgraf tarifesi, Avrupa'daki düzenlemeler, Rumeli telgraf şebekesinin ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir şekle kavuşturulmuştur.

Eski tarifenin değiştirilmesine zemin hazırlayan en önemli sebep şüphesiz Rumeli telgraf hatları tarifesindeki pahalılıktı. Avrupa'da yapılan tarife değişiklikleri ışığında baştan aşağıya ele alınan Osmanlı telgraf tarifesinin, Avrupa'da cari olan tarifeye uygun hale getirilmesi ile sorunların ve özellikle pahalılığın değişmeyeceği anlaşılmıştır. Çünkü, Avrupa'da uygulanan saat bazlı hesap usulünün, yaygın olmayan ve bağlantı hatları çok az olan Rumeli şebekesinde işe yaramayacağı açıktı. İki merkez arasındaki telgraf hattının saat mesafesi üzerinden ücret alınmaya çalışıldığında, kuş uçuşu uzaklıkları ile aralarındaki telgraf teli uzaklıkları oranının büyük olması nedeniyle pahalılığa neden olacağı görülmüştür. Örneğin, Manastır ile Priştine arasında kuş uçuşu 30 saat mesafe olduğu halde, bir merkezden diğerine gönderilecek telgraf Selanik-Tekfurdağı-Edirne-Niş üzerinden dolaşmak zorunda olduğundan alınacak ücret kat kat fazla olacaktır. Birbirlerine yakın olan mesafelerden verilecek bazı örnekler konuyu aydınlatma açısından isabetli olacaktır. Mesela, Yanya'dan Avlonya'ya gönderilecek bir telgraftan 13 guruş alınması gerekirken, Avrupa'daki uygulamaya geçilmeis halinde, Selnaik üzerinden dolaşması gerekeceğinden ücret 70 guruşa çıkacaktır. Benzer şekilde İlbasan'dan Prizren'e gönderilecek telgrafın gerçek ücreti 11 guruşken, dolaşarak gidecek telgraftan 141 guruş alınacaktır.⁶³⁴

Avrupa tarifesinin tatbiki ile karşılaşılabilecek bir diğer sorun harita hesabıyla saat başına alınması öngörülen 20 paradır. Uygulandığı takdirde Avrupa tarifesi ile Osmanlı tarifesi arasında üç kat fark yaratıp Osmanlı tarifesini daha pahalı yapacak bu hususun da Rumeli şebekesine uygulanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü, tarifeler arasındaki fark, doğrudan Osmanlı hatlarının kullanımındansa, yabancı hat bağlantılarının kullanılmasını gerektirecek ve Osmanlı Telgraf İdaresi'nin gelir kaybetmesine neden olacaktır. Osmanlı hatları ile

⁶³⁴ BOA., HR.TO., 445/16.

İstanbul'dan Vidin'e gönderilen bir telgrafdan 76 guruş alınırken, aynı telgrafın Sırp bağlantısı üzerinden gönderilmesi ile ödenecek ücret 39 guruştur. Veya Osmanlı hatları ile İstanbul'dan Saray'a gönderilen bir telgrafın ücreti 102 guruşken, Avusturya bağlantısı ile gönderildiğinde 66 guruş olmaktadır. Komisyona göre, diğer ülkelerin dahili tarifeleri ile Osmanlı dahili tarifesi arasında da büyük farklar söz konusu olacaktır. Fransa dahili tarifesine göre on kat daha pahalı olacak olan Osmanlı tarifesi, İngiltere ile mukayese bile kabul etmeyecekti.⁶³⁵

Tüm bu sorunlar göz önüne alınarak hazırlanan ve 1 Mart 1864 itibari ile yalnızca Rumeli telgraf şebekesinde yürürlüğe konan tarifeye göre⁶³⁶;

- 1- Adi bir telgrafname yirmi kelimededen oluşacaktır.⁶³⁷
- 2- Gönderilecek telgrafın kat edeceği her 10 saat için 10 guruş alınacaktır.
- 3- 20 saatten fazla mesafe için her 20 saatte 5 guruş daha alınacaktır.
- 4- 20 kelimededen fazla olan telgrafnamelerin, fazla olan her 10 kelimesi için ilk ücretin yarısı kadar daha ücret alınacaktır.
- 5- Saat usulü, iki merkez arasındaki telgraf telinin mesafesi baz alınarak değil, coğrafi harita üzerinden hesaplanacaktır.

Buna göre, tarifede saat usulüne geçen Osmanlı Telgraf İdaresi, Rumeli şebekesine uygun olarak yaptığı düzenlemeler ile Rumeli telgraf haberleşmesinde büyük bir indirim gitmiştir. Bu koşullarda, artması beklenen kullanım oranları ile daha fazla gelir elde etmek amaçlanırken, ahali ve tüccarın işlerinin kolaylaşması, Avrupa ile Osmanlı Devleti arasındaki farkın azaltılması, Avusturya, Sırbistan, Eflak ve Boğdan bağlantı hatları ile rekabetin güçlendirilmesi ve Osmanlı hatlarının daha çok kullanımının sağlanması hedeflenmiştir. Rumeli şebekesinde başarıyla uygulanan bu tarife, kazandırdığı faydalar göz önüne alınarak 1866 yılında Anadolu şebekesinde de uygulanmaya başlamıştır.⁶³⁸

1864 yılı sonunda Osmanlı Devleti idari taksimatında yaşanan büyük değişim ile meydana gelen vilayetler, telgraf tarifesinin bir kez daha değişmesine ve saat bazlı hesaptan vazgeçilerek vilayet hesabının kabul edilmesine neden olmuştur. 1864 itibari ile Rumeli'de kurulan Edirne, Tuna, Selanik, Yanya, Manastır, İşkodra, Kosova ve Bosna Vilayetleri ile büyük idari bölgeler meydana gelmiştir. Oluşan yeni idari yapılanmada, dahili telgraf

⁶³⁵ Telgraf haberleşmesinin kullanım ve yayılmasına büyük önem veren İngiltere'de neresi olur ise olsun dahili hatlarda gönderilecek bir telgraftan alınan ücret 1 frank 25 santimdir. **BOA., HR.TO.,** 445/16.

⁶³⁶ **BOA., HR.TO.,** 445/16.

⁶³⁷ Eski tarifeye göre 25 kelime olan hesap değiştirilmiştir.

⁶³⁸ **BOA., A.MKT.MHM.,** 364/46.

ücretlerinin ucuzlatılması ve özellikle her vilayetin kendi içinde gerçekleştireceği haberleşmenin teşvik edilmesi ihtiyacı doğmuştur.

1869 yılında, dahili telgraf tarifesinde saat bazlı yapılan mesafe hesabının iptal edilip vilayet sistemli bir hesabın getirildiği yeni tarifede, vilayetlerin kendi içlerinde gerçekleştirdikleri telgraf teatisine belirli bir ücret getirilirken, vilayetler arasında yapılacak teatinin Avrupa'daki örneklerinden daha uygun fiyatlarla yapılması sağlanmıştır. Oluşturulan yeni tarifeye göre⁶³⁹;

- 1- Vilayet dahilindeki bir merkezden aynı vilayetdeki bir diğer merkeze gönderilecek her 20 kelimelik telgraftan 10 guruş alınacaktı.
- 2- Vilayet dahilindeki bir merkezden, o vilayete sınırı bulunan diğer bir vilayetdeki merkeze gönderilecek telgraflar için 15 guruş ücret alınacaktı.
- 3- Bir vilayetten uzakta bulunan diğer bir vilayete gönderilecek telgraf için üzerinden geçeceği her vilayet için 10'ar guruş eklenerek ücret belirlenecekti.
- 4- Zabtiye Müşiriyeti idaresinde bulunan ve sınırları, vilayetlere göre oldukça dar olan İstanbul'dan geçecek her telgraf için 5 guruş ücrete eklenecekti.

Oluşturulan yeni tarife ile hem vilayetler içindeki telgraf haberleşmesinin artması, hem de İstanbul'dan Avrupa merkezlerine gönderilen telgraf ücretleri ile Osmanlı Devleti'nin kendi sınırlarındaki uzak mesafeler arasında gerçekleştirilen haberleşme ücretlerinin birbirine yakınlaştırılması sağlanmıştır.⁶⁴⁰

3.2.4. Güvenlik ve Kontrol

1855 yılında inşa edilen İstanbul-Şumnu hattında güvenliği sağlamak için, hattın devam ettiği güzergah boyunca bekçi kulubeleri inşa edilmiş ve buralara yerleştirilen piyadeler ile oluşturulan nöbet sistemi sayesinde hattın muhafazası temin edilmiştir. Bu usulün tercih edilmesindeki en önemli gerekçe olarak yeni kullanılmaya başlanan telgraf teknolojisinin henüz yaygınlaşmaması gösterilebilir. Çünkü, birbirinden oldukça uzakta açılan telgrafhaneler arasındaki mesafelerin baştan sona tek seferde kontrolü mümkün değildi. Bu nedenle iki telgrafhane arasına inşa edilen kulubelere piyade bekçiler yerleştirilmesi ve muhafazanın bu piyadeler tarafından nöbetleşe gerçekleştirilmesi hedeflenmişti. Söz konusu sistem birçok bekçi tayini ile birlikte külliyyatlı miktarda maaş tahsisini de beraberinde getirmiştir. Sebep olduğu masraf ve telgrafın hızla yayılarak büyük hatlar üzerinde yeni telgrafhaneler açılmaya başlanması, söz konusu sistemin terk edilmesine sebep olmuştur. İlk

⁶³⁹ BOA., İ.DH., 589/40960.

⁶⁴⁰ İstanbul'dan Paris'e gönderilen bir telgraftan 44 guruş alınırken, Yanya'dan Trabzon'a veya Bosna'dan Beyrut'a 95 guruş, 105 guruş gibi ücretlerle telgraf gönderilebilmekteydi. BOA., İ.DH., 589/40960.

etapta 1857 yılı başında, elli dört piyadenin görevine son verilmiş ve bunlardan kalan 13.500 guruş maaş hazineye aktarılmıştır.⁶⁴¹

Kademeli olarak vazgeçilen bekçi sisteminin yerine, ikinci bölümde birçok kez bahsi geçtiği üzere, süvari çavuşları tayin edilerek telgraf hatlarının güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.⁶⁴² Rumeli'nin neredeyse tüm kasabalarında telgrafhanelerin açılması ile inşa edilen hatların güvenliği telgrafhanelerde ikame edilen süvari çavuşları ile sağlanmış, çoğu zaman uzun mesafeler için çavuşların riyasetine bir de baş çavuş tayin edilmiştir. Böylelikle birbirine uzaklıkları oldukça az olan telgrafhaneler arasındaki tellerin güvenliği, süvari çavuşların daimi teftişi ile sağlanmıştır. Söz konusu yeni usul şüphesiz Osmanlı Telgraf İdaresi'nde büyük bir tasarrufu da beraberinde getirmiştir.

Güvenlik sistemi ile insan zararlarından korunmaya çalışılan Rumeli telgraf hatları, doğal afetler ve zamanının getirdiği birçok hasara sık sık maruz kalmıştır. Rumeli coğrafyasının bilhassa dağlık bölgelerinde, mevcut zorlu iklim koşulları telgraf hatlarına zarar vermiştir. Özellikle kış aylarında şiddetli yağmur ve rüzgar telgraf direklerinin devrilmesine, tellerin ise eğrilip kopmasına neden olmuştur. Söz konusu hasarlar, Rumeli telgraf hatlarında hemen hemen her kış sonrası genel tamir çalışmaları yapılmasını mecburi kılmıştır. Bahsedilen genel tamirlerin Anadolu hatları ile birlikte özellikle Rumeli hatlarında uygulandığı görülmektedir. Avrupa ile muhaberatın sağlandığı hatlar olması nedeniyle Rumeli hatlarına Anadolu hatlarından daha fazla önem verildiği söylenebilir. 1862 yılında Anadolu'da yedi merkezde tamir yapılırken, Rumeli'de yirmi dört merkezde tamire ihtiyaç duyulmuş, bu sayı yıllar geçtikçe artış göstermiştir.⁶⁴³ Örneğin 1866 kışı öncesi yapılması planlanan genel tamirin Rumeli'deki altmış altı telgraf merkezini kapsadığı görülmektedir.⁶⁴⁴ Şiddetli geçen kışlar sonrası bu sayının daha da arttığı ve 1868 yılı örneğinde olduğu gibi yüzü aşkın merkezin tamire tabi tutulduğu görülebilmektedir. Dahili ve uluslararası muhabereyi her yıl tehdit eden bu hasarların giderilmesine büyük önem verilmiş, merkezden tamir ekiplerinin gönderilmesinin mümkün olmadığı zamanlarda, söz konusu tamirlerin bölge telgraf müfettişlerince yapılması ve masraflarının da mal sandıklarından karşılanması sağlanmıştır.⁶⁴⁵ Müfettişler yanında telgrafhane müdürleri ve mahalli meclisler vasıtası ile tamiratlar da yapılmıştır.⁶⁴⁶

⁶⁴¹ BOA., HR.MKT., 176/5.

⁶⁴² Edirne-Şumnu arasındaki mesafenin dağlık olması ile muhafazasının zorlu olması gerekçesi ile genel prosedürün aksine, burada süvarilerin yerine piyadelerin görevlendirilmesi uygun görülmüştür. BOA., A.MKT.NZD., 400/10

⁶⁴³ BOA., İ.HR., 195/11025.

⁶⁴⁴ BOA., İ.HR., 224/13101.

⁶⁴⁵ BOA., İ.HR., 231/13585.

⁶⁴⁶ BOA., İ.HR., 195/11025.

Doğal afetlerin dışında, geçen yılların hatlara verdiği zarar da büyüktür. Zaman geçtikçe çoğu hattın direklerinin çürümesi, tellerinin eğilmesi gibi hadiseler bazı bölgelerdeki hatların baştan aşağı yenilenmesini gerektirmiştir. Telgraf tellerini taşıyan direklerin yenilenmesini gerektiren en önemli olgulardan birisi de yıllar geçtikçe mevcut direkler üzerine ilave teller çekilmesi sonucu, direklerin yeni ağırlıkları taşıyamaz hale gelmeleridir.⁶⁴⁷ Rumeli'nin büyük bir kısmının, dolayısı ile Rumeli telgraf hatlarının Osmanlı Devleti hakimiyetinden çıktığı 93 Harbi'nden hemen öncesine kadar yenilenmeye devam eden telgraf hatları, savaş sırasında düşman kuvvetleri tarafından da yer yer tahrip edilmiş, Osmanlı Devleti ise savaş sırasında dahi tamire devam etmiştir. 1877 yılı başında Rus taarruzuna maruz kalan Tuna hatlarının büyük bir bölümü⁶⁴⁸ ile 1877 yılı sonunda Karadağ saldırısıyla kopan İşkodra-Bar hatları hızlıca tamir edilmiştir.⁶⁴⁹ Böylece savaş sırasında önemi bir kez daha müşahade olunan telgraf muhaberesinin bir an bile kesintiye uğramaması için Osmanlı Telgraf İdaresi büyük bir gayret sarfetmiştir.

Telgraf hatlarının inşa edilmesi ile güvenlik sistemi oluşturulsa da bu yeni teknolojiye ayak uyduramayan ahali ve yapılan inşaatta yer alan kereste, demir tel gibi malzemeleri çalarak maddi menfaat elde etmeye çalışan bir çok şahsın hatlara zarar verdiği olaylar yaşanmıştır. Bu tür hadiseler ile zaman zaman kopukluğun yaşandığı hatlarda, maddi anlamda büyük kayıplar doğmasa da muhaberenin tatil edilmesine neden olması ile büyük sıkıntılar çekilmiştir. Rumeli telgraf hatlarının henüz inşa edilmeye başlandığı ilk yıllarda meydana gelen bu hadiseler, alternatif ve ihtiyat hatlarının olmaması nedeniyle uzun süreli muhabere tatillerini de beraberinde getirmiştir. Bu hususta kesin önlemler alarak cezai işlem yapmayı uygun gören Osmanlı Telgraf İdaresi, özellikle ahalinin bilinçlenmesi maksadı ile caydırıcı birçok tedbir ve uygulama gerçekleştirmiştir. 1857 yılında İstanbul-Edirne hattının Hasköy mevkiinde yaşanan telgraf tellerine kasden zarar verilmesi hadisesi, Meclis-i Vâlâ'nın bu hususta bir cezaneme hazırlamasını sağlamıştır. Hazırlanan cezanemeye uygun olarak, Hasköy'de telgraf tellerini kasden koparan şahsa bir yıl hapis ve 5 mecdiye para cezası verilmiştir. Söz konusu hadise ve verilen ceza Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis'te de ilan edilerek bu konuda ahalinin ders çıkarması amaçlanmıştır.⁶⁵⁰

1857 yılında hazırlanan, telgraf hatlarının kesilmesi ve muhaberenin tatil edilmesine sebebiyet verenler hakkında uygulanacak cezai işlemlere dair nizamnameye göre;

⁶⁴⁷ Örneğin 1860 yılında İstanbul'dan Tekfurdağı'na kadar olan hattın zamanla çürüyen direklerinin ilave teller ile meydana gelen yükü taşıyamadığı gerekçesi ile değiştirilmesi gündeme gelmiş ve 1.200 adet yeni direk dikilmiştir. **BOA., HR.TO., 325/70.**

⁶⁴⁸ **BOA., İ.DH., 751/61356.**

⁶⁴⁹ **BOA., İ.DH., 760/61977.**

⁶⁵⁰ **BOA., İ.MVL., 377/16555.**

- 1- Kasden veya istemeden telgraf hatlarının veya telgraf makinelerinin çalışmasına engel olacak şekilde bunları meşgul edenlere hain gözü ile bakılacak ve suçları sabit bulunduğu halde 15 ile 75 mecrediye altın arasında para cezası uygulanacaktı.
- 2- Telgraf telleri, porselenler veya direkleri keserek muhaberenin tatil edilmesine yol açanlara üç aydan iki seneye kadar hapis cezası ve ayrıca 5 ile 50 mecrediye altın arasında para cezası uygulanacaktı.
- 3- Osmanlı Devleti'nde bir ihtilal veya karışıklık doğduğu sırada telgraf hatlarının, telgrafhanelerin çalışmasına mani olup, telgraf memurlarına veyahut telgraf gönderecek ahaliye engel olanlar hakkında, ihtilal veya karışıklığa dahil olmalarından başka telgraf muhaberesi hususunda da ceza uygulanacaktır. Bu şahıslar pranga cezasına çarptırılacak ve ayrıca 50 ile 250 mecrediye altın arasında para cezası ödeyecekti.

8 Ağustos 1857 tarihinde iradesi verilen bu ceza hususları telgraf nizamnamesine eklenerek tüm idari merkezlere gönderilmiştir.⁶⁵¹ Böylece telgraf muhaberesinin kesintisiz sürmesine verilen önem bir kez daha ortaya konularak, bu hususta caydırıcı olacak şiddette kararlar alınmıştır. Ancak bu iradenin taşrada tam anlamıyla uygulanamadığı anlaşılmaktadır. Telgraf hatlarına zarar veren şahısların yakalanıp mahal zabtiyesine teslim edildikten sonra haklarında işlem yapılmayarak salıverildikleri haberlerinin gelmesi üzerine, cezanamenin ilanından dört ay sonra mahalli idarecilere ikinci bir ihtarda bulunulmuştur.⁶⁵² Telgraf hatlarına zarar verenlerin salıverilmesinin sair ahaliye örnek olabileceği endişesi yanında, telgraf hatlarının maliyet ve telgraf muhaberesinin mahiyetinin bir kez daha açıklandığı emirnameler ile Edirne, Silistre, Sofya, Filibe, Niş, İslimye, Şumnu ve Varna yetkililerine cezaneme örneği tekrar gönderilmiştir.⁶⁵³ Mahalli idarenin bu hususa önem vererek doğabilecek zararların en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

⁶⁵¹ **BOA., İ.MVL.**, 376/16517. 1857 tarihli bu cezaname, Osmanlı Devleti'ndeki ceza yasalarının da ilk örneği olmuştur. 1858 yılında yürürlüğe giren Osmanlı Ceza Yasası'na aynen eklenen bu örnek, telgrafın Osmanlı hukuk sistemine yapmış olduğu etkiyi göstermesi bakımında önemlidir. Roderic H. Davison, **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, s.213-214.

⁶⁵² Bir başka örnek ise, bu sefer ahali ile muhafazadan sorumlu görevlilerin iş birliği içinde hatlara zarar vermesidir. Tolçı-Kalas arasındaki telleri kesen şahıslar, baş çavuş Derviş Hüseyin Ağa'ya rüşvet vererek onu da suçlarına ortak etmişlerdir. Olayın duyulması üzerine haklarında soruşturma başlatılmıştır. **BOA., A.MKT.UM.**, 542/1.

⁶⁵³ **BOA., HR.MKT.**, 217/32.

3.3. Rumeli Telgraf Hatlarının Uluslararası Kullanımı

Osmanlı Devleti'nin hakim olduğu Rumeli coğrafyasının batı ve doğu arasındaki stratejik mahiyeti, Rumeli telgraf hatlarına da aynı vasfı kazandırmıştır. 19.yy'ın ikinci yarısında, sömürge imparatorluklarının Uzakdoğu'daki hakimiyet bölgeleriyle kurmayı amaç edindikleri hızlı haberleşme sistemlerinin güzergahında yer alan Rumeli telgraf hatları, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin batı ile gerçekleştirmek istediği hızlı ve kolay haberleşmeye de büyük katkı sağlamaktaydı. Doğu ve Batı'nın birbirleriyle olan haberleşme arzuları, Rumeli Bölgesi'nde ve civarında yer alan, yeni devletlerle henüz bağımsızlığını elde etme girişiminde olan emaretlerin dünyaya açılma hususundaki emelleri ile de benzeşmekteydi. Tüm bunlar Rumeli telgraf hatları üzerindeki kullanımı artırırken, yeni bağlantı hatlarının inşasını da teşvik etmekteydi.

Birçok ülke ve emaretin kullanımına giren Rumeli hatlarının idari ve mali yönetimi de hiç şüphesiz uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu nedenle, imzalanan uluslararası telgraf antlaşmalarında yer alan bu şebeke için, Osmanlı Devleti ile komşu devletler arasında da ayrı ayrı antlaşmalar imza edilmesi ihtiyacı doğmuştur.

1854 yılı itibari ile Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile bağlantı maksadı ile inşa etmeye başladığı hatlar, doğal olarak karşı istikamette de kullanılarak Avrupa'nın doğu ile irtibatını sağlamıştır. İstanbul-Edirne-Şumnu-Ruşçuk üzerinden Bükreş'e bağlanan kol bunun ilk örneği olmakla birlikte, Edirne-Sofya-Niş-Aleksinaç üzerinden Sırp hatlarına bağlanan kol ile yine Rusçuk-Tırnova-Vidin üzerinden Sırp hatlarına bağlanan kollar Osmanlı Devleti'nin emaretler üzerinden gerçekleştirdiği Avrupa bağlantı hatları olmuştur. İlerleyen tarihlerde Tuna Avrupa Komisyonu'nca inşa edilen Sünne-Tolçı-Kalas hattının Telgraf İdaresi'ne devri ile bu hatların Varna üzerinden Kilyos-İstanbul'a ve Şumnu-Edirne yolu ile yine İstanbul'a bağlanması Boğdan Emareti üzerinden İstanbul'un Avrupa ile yeni bir muhabere kolu tesis etmesini sağlamıştır. Söz konusu kollar Avrupa devletleriyle birlikte Sırp, Eflak ve Boğdan Emaretleri'nin Osmanlı Devleti ile irtibatını sağlarken, Rusya'nın da İstanbul ve sair Rumeli şehirleriyle muhaberesini temin etmiştir.

Rumeli'nin güneyinde ise İstanbul'dan Selanik-Manastır-İlbasan yolu ile Avlonya'ya çekilen kol, Sicilyateyn'in Otranto-Avlonya denizaltı kablosunu inşası ile Avrupa'ya yeni bir yol olmuştur. İlbasan'ın İşkodra'ya ve İşkodra'nın Mentkoviç'te bulunan Avusturya hatlarına rabtı sayesinde ise Adriyatik sahilini takip eden yeni bir Avrupa kolunun inşası gerçekleştirilmiştir. İnşa edilen bu hatlar Sicilyateyn'in, İtayan birliğinin sağlanmasıyla İtalya'nın, hem Osmanlı Devleti ve Avusturya ile hem de Dobruca hatları vasıtasıyla Rusya ile muhabere imkanına kavuştuğu göz ardı edilmemelidir. Selanik hattının, Yenişehir-Galos

üzerinden Yunan sınırına kadar uzatılmasıyla şebekeye Yunanistan da dahil edilmiş ve Yunanistan'ın birçok Avrupa ülkesi ile muhaberesi kolaylaştırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki en uzak eyaleti olan Bosna, hem Selanik hem de Niş kollarının Priştine-Prizren-Saray-Banaluka-Gradeşka yolu ile Avusturya hatlarına bağlanmasıyla, Avrupa muhaberatında yeni bir kola ev sahipliği yapmıştır. Saray'dan Sin'e yapılan bağlantı hattı ise Osmanlı telgraflarının Avusturya'ya ulaştırılması hususunda alternatif bir yol olmuştur.

Rumeli üzerindeki bu hatların önemi, İstanbul'un güney ve doğu istikametinde uzak merkezlerle gerçekleştirdiği bağlantılarla daha da artmaktadır. Bu kollarla, Avrupa'nın her yerinden, birçok alternatifle İstanbul'a bağlanabilen teller, İstanbul üzerinden İskenderiye, Kahire, Bağdat, Fav ve Hindistan'a kadar çok uzak diyarlarla irtibat sağlamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin inşa ettirdiği Anadolu hattının, Üsküdar-Bağdat-Fav üzerinden Hindistan'a bağlanması ve İstanbul-Çanakkale Boğazı-İskenderiye güzergahında inşa edilen denizaltı telgraf kablosu sayesinde tüm Rumeli kolları transit hat mahiyeti kazanmaktaydı. Transit telgraf muhaberesi için Rumeli kollarına yapılan tel ilaveleri ile dahili hatlar haricinde, doğrudan ve kolay transfer imkanları sunulmuştur.

3.3.1. Rumeli Hatlarının Uluslararası Kullanımda İdaresi

Transit telgraf muhaberesinde kullanılan Rumeli hatlarının yönetimi, uluslararası antlaşmalarla düzene konya da Osmanlı Devleti'nin bağlantı kolları ile irtibat kurduğu her bir ülke ve emaretle uyguladığı idari sistem ayrı ayrı antlaşmalara konu olmuştur. 1854 yılında Fransa ve Avusturya'dan gelen telgraf antlaşmasına dair talepler, henüz inşa edilmemiş olan Osmanlı hatlarının Avrupa hatlarına bağlanması gerekeceği ve bunun sonucunda Avrupa devletlerinin kendi aralarında imzaladıkları antlaşmaların⁶⁵⁴ Osmanlı Devleti'nce de kabulünün gerekli olduğu yönündeydi. Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülen konu, bu hususta Mustafa Reşit Paşa'ya da yapılan izahatlar sonucunda gerekli ve elzem bulunmuştur. Müzakereler yapılması için irade çıkartılmış, ancak İstanbul-Şumnu hattının bitimine kadar bu konuda bir gelişme kaydedilmemiş,⁶⁵⁵ Osmanlı Devleti ile herhangi bir devlet arasında antlaşma imza edilmemiştir.

⁶⁵⁴ Bu tarihe kadar Avusturya ile Almanya, İtalya ile Prusya, Prusya ile Belçika ve Belçika ile Fransa aralarında antlaşmalar imza etmişlerdir. Bu sayede Avrupa'nın bir ucundan bir ucuna kesintisiz bir şekilde telgraf teatisi yapılabilmekteydi. **BOA., İ.MMS., 3/100.**

⁶⁵⁵ **BOA., İ.MMS., 3/100.**

3.3.1.1. Fransa-Osmanlı İrtibatı

İstanbul-Şumnu hattının açılması ile Fransız idaresinde bulunan Varna-Bükreş hattına bağlanılarak Avrupa ile muhabere yapılması düşünülmüştür. Bunun için herşeyden önce Fransa ile bir telgraf antlaşması yapmak gerekecektir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, Fransa'nın İngiltere ile ittifak halinde Rumeli'nin kuzeyi hatlar inşa etmesi, İngiltere ile aralarında bir telgraf muhabere antlaşması gerçekleştirilmesini de sağlamıştı. İşte bu nedenle Fransa ile Osmanlı Devleti arasında imzalanması gereken antlaşmanın, Osmanlı Devleti'nin Fransa-İngiltere telgraf antlaşması maddelerini aynen kabulü ve antlaşmaya dahilyle çözülmek istenmiştir. Bu hususta Eylül 1855'de Osmanlı Devleti'ne talep iletilmiştir.⁶⁵⁶

Avrupa devletlerinin her biri ile ayrı ayrı antlaşmalar imzalaması gündeminde olan Osmanlı Devleti, bunun için Avrupa'daki sefaretlerine bilgiler verirken, Paris Sefiri Cemil Bey'e de Fransa-İngiltere antlaşmasının kabulü hususunda gerekli müzakereleri yapma emrini iletmiştir. Bu hususta daha sonra gerekli imza ruhsatnameleri de Cemil Bey'e gönderilmiş ve antlaşmanın imzalanmasında da yetkili kılınmıştır.⁶⁵⁷ Yapılan değerlendirmelerde Fransa-İngiltere telgraf antlaşmasının kabulünün uygun olacağı sonucuna varılmış ve iradesi 2 Ekim 1854'te çıkmıştır.⁶⁵⁸ Böylelikle Fransa ile telgraf ittifadı gerçekleşen Osmanlı Devleti, Fransa'nın sair devletlerle olan mukaveleleri sayesinde Avrupa içleri ile muhabere etmeye başlamıştır.

3.3.1.2. Avusturya-Osmanlı İrtibatı

İstanbul-Şumnu hattının Bükreş'e ve Eflak Emareti hatları vasıtasıyla Avusturya hatlarına bağlanması sayesinde Avrupa ile muhabere tesis edilecek olması nedeniyle hatları kullanılacak olan Avusturya ile bir telgraf antlaşması imzalamak gereği doğmuştur. Bu hususta hem Avusturya hem de Osmanlı Devleti'nden talepler gelmiştir.⁶⁵⁹ Antlaşma imzalanmasına dair ilk girişim 1856 yılında gerçekleşmiş ve Hariciye Nazırı Fuad Paşa'ya ruhsatname verilmiştir.⁶⁶⁰ Ancak akim kalan bu girişim sonrasında, Osmanlı Devleti tarafından murahas olarak görevlendirilen Hariciye Nazırı İbrahim Edhem Paşa⁶⁶¹'nin gerçekleştirdiği müzakereler sonucu, 21 Ocak 1857'de mukavele imzalanmıştır. Avusturya ile Almanya'nın daha önce gerçekleştirdiği telgraf ittifadı antlaşması nedeniyle, Avusturya tarafından Almanya adına da imzalanmış olarak kabul edilen bu mukavele ile Rumeli

⁶⁵⁶ BOA., HR.TO., 196/37.

⁶⁵⁷ BOA., A.DVN.NMH., 8/4; BOA., İ.HR., 125/6241

⁶⁵⁸ BOA., İ.HR., 124/6211.

⁶⁵⁹ BOA., A.MKT.NZD., 155/53; BOA., HR.TO., 157/17;

⁶⁶⁰ BOA., A.DVN.NMH., 8/14.

⁶⁶¹ BOA., A.DVN.NMH., 9/8.

hatlarının kullanımı, muhasebesi ve telgrafhanelerin hizmetleri hususunda birlik sağlanmıştır.⁶⁶²

Toplam 39 maddeden oluşan bu mukaveleye göre, devletler her üç ay sonunda hatlarındaki değişiklikler ve açılan telgrafhanelerin listelerini birbirlerine bildirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bununla birlikte her yıl yenilenen telgraf hatları haritasının takas edilmesi hususunda da anlaşılmıştır. Teatisi yapılacak telgraflar arasında önceliğin devletlerin resmi telgrafnamelerine verilmesinde fikir birliği yapan Avusturya ve Osmanlı Devleti, telgrafların ulaştırılmasında yaşanacak zorlukların aşılması ve gerektiği takdirde posta, demiryolu veya süvariler vasıtası ile telgrafların taşınması taahhüdünde de bulunmuşlardır. Resmi yazışmalar ve devlet işleri haricindeki telgrafların şifreli olarak gönderilmesi yasaklanmış, isteğe bağlı olarak Almanca, İtalyanca ve İngilizce dillerinde yazışmalar yapılmasına izin verilmiştir. Gerçekleştirilecek muhaberenin aksamaması amacıyla tatil günleri ile geceleri belirlenen bazı telgrafhanelerin hizmet vermesinde anlaşılmış, muhaberenin sürekliliğine her iki tarafca özen gösterilmiştir.⁶⁶³

Söz konusu mukavelede Bâb-ı Âli ve padişahın görüşüne başvurulmuş en önemli husus 33. maddede yer almaktaydı. Eflak-Boğdan ve Sırp Emaretlerinin telgraf merkezlerinden Avrupa'ya gönderilen ve Avrupa merkezlerinden söz konusu emaretlere gelecek olan telgrafların muhasebesi hususunda, emaretlerin Avusturya ile doğrudan görüşmelerine Osmanlı Devleti'nin iznini içeren bu madde, Avusturya'ya göre muhasebe işlerinde kolaylık sağlayacaktı. İlk etapta Osmanlı Devleti'nin tepki ile yaklaştığı madde, Meclis-i Mahsus'da görüşülmüş, verilen irade ile kabul edilmiştir.⁶⁶⁴ Ancak bu durum ilerleyen yıllarda emaretlerin telgraf konusunda tamamıyla bağımsız hareket etmelerine zemin hazırlamış ve Temeşvar Konferansı'nda bu durum açıkça dillendirilmiştir. Emaretler bünyesindeki hatların inşasından, idaresine kadar herhangi bir dahli söz konusu olmayan Osmanlı Devleti, bu konuda esnek davranarak emaretlerin taleplerini iletmesine fırsat vermiştir.

İmzalanan mukavele ile Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında, belirli kurallar çerçevesinde düzenli bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanan telgraf teatisi, zaman zaman mukaveleye uyulmaması nedeniyle sorunlarla karşılaşmıştır. Örneğin 1859 yılında, Rusçuk Telgrafhanesi'nin mukavele hükümlerine uygun davranmadığını belirten Avusturya, muhaberenin gecikmeli gerçekleştirilmesinden şikayet etmiştir.⁶⁶⁵ Telgraf teatisinde yaşanan gecikmelerin önemli bir sorun hale gelmeye başladığı 1860 yılında, söz konusu gecikmelerin

⁶⁶² BOA., A.DVN.NMH., 8/27; BOA., HR.SFR.(3)., 32/2.

⁶⁶³ BOA., A.DVN.NMH., 8/27.

⁶⁶⁴ BOA., İ.MMS., 8/336.

⁶⁶⁵ BOA., HR.TO., 160/19.

kaynaklarının tespiti ve çözülmesi maksadı ile Temeşvar'da bir komisyon toplanmasına karar verilmiştir. 15 Mayıs 1860 tarihinde yapılmaya başlanan müzakereler sonucunda gecikmelerin kaynağının Eflak-Boğdan ve Sırp Emaretleri'ndeki bağlantı hatlarının olduğuna işaret edilmiş⁶⁶⁶, sorunun çözümü için emaretlerin temsilcilerinin de yer aldığı yeni görüşmeler gerçekleştirilmiştir.⁶⁶⁷

Saray-Gradeşka hattının hizmete açılması ile Viyana'dan Gradeşka'ya ve Gradeşka'dan İstanbul'a kadar ilaveten inşa edilen doğrudan hat, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti arasındaki telgraf teatisi için esas kol olarak belirlenmiştir. 1875 tarihinde Petersburg'da imzalanan uluslararası tegrat antlaşması gereğince, ülkeler arasındaki teati hatlarının fenni idaresi hususunda birer nizamname hazırlanması mecburi kılınmıştı. Buna bağlı olarak 8 Ocak 1876'da Budapeşte'de imzalanan antlaşma ile Viyana-Gradeşka-İstanbul hattının hizmet-i fenniye nizamnamesi, Avusturya, Osmanlı Devleti ve Macaristan temsilcileri tarafından yürürlüğe konmuştur.⁶⁶⁸

Nizamname'ye göre iki kısma ayrılan Viyana-İstanbul bağlantısının sınır merkezi olan Gradeşka ile diğer uçlar arasında doğrudan muhabere tesisi öngörülmüş, Gradeşka-İstanbul⁶⁶⁹ arasında, Niş Telgrafhanesi'nin ihtiyaç halinde merkez olarak belirlenebileceği belirtilmiştir. Belirlenen gün ve saatlerde hattın her iki ucundaki memurların teati yolu ile hattı muayene etmeleri yanında, yaşanacak herhangi bir kırılmada her iki idarenin de ne suretle tamir ve yenileme yapacaklarına yer verilmiştir. Hat üzerindeki elektrik akımının kontrolüne dair tatbik cetvellerine de yer verilen nizamname ile Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti beynindeki muhaberenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır.⁶⁷⁰

3.3.1.3. Rusya-Osmanlı İrtibatı

Rusya ile irtibatı Boğdan hatları ile tesis edilmiş olan Osmanlı Devleti'nin, Rusya'ya göndereceği telgraflar ve Rusya'dan alacağı telgrafların idari ve mali yönetimi hususunda bir antlaşma gerçekleştirmek şarttı. Bunun için 1861 yılı başında hazırlığı yapılan mukavele, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında Şubat 1861'de imzalanmıştır. Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Mehmet Emin Âlî Paşa tarafından imzalanan mukavelede, dikkat çeken en önemli husus Boğdan hatlarının statüsüne dairdir.

⁶⁶⁶ BOA., İ.HR., 175/9578; BOA., HR.TO., 160/52.

⁶⁶⁷ BOA., HR.TO., 161/67.

⁶⁶⁸ Nizamnamenin hazırlanması için toplanan heyette, Osmanlı Devleti Telgraf İdaresi'nden Emil Lacoïn, Avusturya Telgraf İdaresi'nden Mösyö Bruner ve Macaristan Telgraf İdaresi'nden Mösyö Novman yer almıştır. BOA., HR.TO., 475/38.

⁶⁶⁹ Hattın İstanbul ayağı Beyoğlu Telgrafhanesi olarak belirlenmiştir.

⁶⁷⁰ BOA., HR.TO., 475/38.

Mukavele henüz imzalanmadan, yapılan müzakereler esnasında Rusya'nın İstanbul Sefiri Prens Lubanow tarafından iletilen taleplerde, Avusturya-Osmanlı telgraf mukavelesine göre Avusturya ile doğrudan muhasebe ayrıcalığı tanınan Eflak ve Boğdan Emaretlerinin Rusya ile de aynı statüde ilişki tesis etmesine izin verilmesi istenmiştir. Buna bağlı olarak Eflak-Boğdan merkezlerinden Rusya'ya ve Rusya'dan da bu merkezlere gönderilecek telgrafların muhasebesinin Osmanlı Devleti'ni ilgilendirmeyeceği ve doğrudan doğruya Rusya ile iki emaret arasında gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Bunun yanında Osmanlı Devleti bütününde kabul edilen her iki emaretin telgraf şebekesinin ayrı birer devlet şebekesi olarak kabul edilemeyeceğinden, Osmanlı telgrafının bir bütün kabul edilerek emaret hatlarını da kapsayacağı açıklanmıştır. Bu kabul nedeni ile de Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki bağlantı merkezinin Boğdan-Osmanlı sınırında değil Boğdan-Rusya sınırında olması talep edilmiş, bunun için sınır bulunan Prut Nehri üzerindeki Boğdan karyesi Kopor ve Rusya karyesi Karpınani seçilmiştir. Söz konusu bağlantı merkezleri üzerinden Rusya hatlarına aktarılacak Osmanlı telgraflarının Kişinev yolu ile Rusya içlerine taşınması kararlaştırılmıştır.⁶⁷¹ İmzalanan mukavelede aynen kabul edilen bu fikirlere, Sırp Emareti hatlarının da dahil edilmesi ile Rusya'nın Sırbistan, Eflak ve Boğdan telgraf hatları ile doğrudan teati ve muhasebe etmesine izin verilmiştir.

Toplam 37 maddeden oluşan mukavelenin sair hususları Avusturya-Osmanlı telgraf antlaşmasının benzeri olup zaten bu maddeler Avrupa devletlerinin belirlediği telgraf antlaşması standartından alınmıştır. Bu nedenle antlaşmanın içeriğinden ziyade, iki ülke arasında kabul edilip yürürlüğe konması daha mühimdir.

15 Kasım 1871'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yeni bir antlaşma daha imzalanmıştır. İstanbul'dan doğrudan Hocabey⁶⁷²'e bir denizaltı kablosu inşa edilmesi ve Osmanlı Rus telgraf teatisinin emaretler üzerinden değil de doğrudan iki merkez arasında yapılmasını içeren bu antlaşmada, inşaat işinin her iki devletten izin alacak bir şirkete yaptırılması belirtilmiştir.⁶⁷³ Böylelikle, Avusturya irtibatında Sırbistan hatlarını devre dışı bırakan Osmanlı Devleti, Rusya irtibatında da Eflak-Boğdan hatlarına olan bağlılığa son vermiştir.

⁶⁷¹ BOA., HR.TO., 287/11; BOA., HR.TO., 161/1.

⁶⁷² Odessa.

⁶⁷³ BOA., A.DVN.NMH., 20/8.

3.3.1.4. Napoli/İtalya–Osmanlı İrtibatı

1859 yılında Napoli Kralı'nın talebi üzerine Avlonya'dan Otranto'ya hat çekilmesine izin ve bu yolla Napoli'nin İşkodra üzerinden Avusturya, Dobruca hatları üzerinden de Rusya ile muhabere etmesine imkan verilmişti.⁶⁷⁴ Bu nedenle, inşa edilecek Otranto-Avlonya hattının yapım ve idaresine yönelik Temmuz 1859'da iki taraf arasında bir mukavele imzalanmıştır. Söz konusu mukavelede, devletler, bahsedilen muhabereye zemin hazırlamak için inşası gerekli hatlara dair taahhüt vermişlerdir. Oluşturulacak telgraf kolu üzerindeki yönetim ve mülkiyet konuları da karara bağlanarak, denizaltı hattının Avlonya'da karaya çıkacağı noktaya kadar Napoli mülkiyetinde olacağı ve inşa, tamir, idare gibi hususların da bu devlet sorumluluğunda olduğu beyan edilmiştir. Hattın karaya çıktığı noktadan itibaren tüm idare, tamir ve bakımı üstlenen Osmanlı Devleti, Rumeli merkezlerinden bu hatta verilecek tüm telgrafların Avlonya'da oluşturulacak Osmanlı Telgrafhanesi vasıtası ile gerçekleştirilmesini şart koşmuştur. Napoli Devleti, sadece denizaltının muayenesi için iki memurunu Avlonya'da ikame ettirebilecek, bunların konaklayacağı yer, maaş gibi sorunları da kendisi çözecektir.⁶⁷⁵

Seksen yıl geçerli kalacak bu mukavelede, toplam 42 maddede, hattın işletilmesine yönelik de birçok konu ele alınmıştır. Fransızca muhaberenin tercih edilmesi yanında İngilizce⁶⁷⁶ ve İtalyanca muhabereye de açık olan bu hat, Napoli telgrafhanelerinin geceleri de açık olmasına bağlı olarak gece ve tatil günlerindeki çalışma esasları da düzenlenmiştir. İki devlet arasındaki telgraf irtibatının geriye kalan hususları 21 Ocak 1857 tarihli Osmanlı-Avusturya telgraf antlaşması hükümlerine uygun olarak tanzim edilerek, bu konudaki standart burada da yürürlüğe konmuştur.⁶⁷⁷

1858 yılında imzalanan Brüksel Telgraf Antlaşması'na daha sonra Sicilyateyn'in de dahil olması ile Osmanlı-Napoli arasındaki mukavelenin Brüksel şartlarına göre tadil edilmesi gerekmiştir.⁶⁷⁸ Söz konusu mukavelede en önemli düzenleme ise 1861'de İtalyan birliğinin kurulması sonucu olmuştur. 16 Ocak 1862'de İtalya Krallığı ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan yeni belgede, eski mukavele şartları aynen kabul edilmekle birlikte, Brüksel Antlaşması'nın iki ülke arasında da uygulamaya konulacağı beyan edilmiştir. En önemli düzenleme ise Avlonya merkezinde yapılan teati işlemine yönelik olmuştur. 1859 yılındaki mukavelede, Napoli'nin Avlonya'da bir merkez kurmasına karşı çıkan Osmanlı Devleti, bu sefer İtalya'nın Avlonya telgrafhanesi bitişiğinde yeni bir İtalyan merkezi kurmasına ve kendi

⁶⁷⁴ BOA., İ.HR., 166/8942.

⁶⁷⁵ BOA., HR.MKT., 338/1; BOA., HR.TO., 467/64.

⁶⁷⁶ Telgrafhanelerden yalnızca İstanbul, Mesina ve Palermo merkezlerine İngilizce muhabere yetkisi verilmiştir.

⁶⁷⁷ BOA., HR.TO., 467/64.

⁶⁷⁸ BOA., HR.TO., 467/75.

mühendis ve hademelerini buraya ikame ettirmesine müsaade etmiştir. Söz konusu merkez, yalnızca Avlonya-Otranto hattına telgraf nakletmek ve hattın telgraf almakla sorumlu tutulmuş ve Osmanlı telgrafhanelerinin Rumeli'deki icraatlarına müdahalesi yasaklanmıştır.⁶⁷⁹

1865 Paris Telgraf Antlaşması'ndan sonra gerek İtalya-Osmanlı irtibatının yeni antlaşmaya göre düzenlenmesi, gerekse yeni şartlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda tedbirlerin alınması için İtalya'nın talebi doğrultusunda yeni bir muklavele hazırlığı yapılmıştır.⁶⁸⁰ 18 Nisan 1866'da İtalya Maslahatgüzarı Kont Jozef Grali ve Hariciye Nazırı Mehmet Emin Âlî Paşa arasında imzalanan yeni belgede⁶⁸¹, 1862 yılında İtalya'ya verilen, Avlonya'da merkez açma ve işletme yetkisi saklı tutulmak kaydıyla, söz konusu merkezin kapatılmasına karar verilmiştir. Bundan böyle iki ülke arasındaki tüm telgraf teatisinin Osmanlı memurları vasıtasıyla kendi telgrafhanelerinden yapılacağı, İtalya'nın ise denizaltı hattının muayenesi için yalnızca iki nefer mühendisi Avlonya'da ikamet ettirebileceği hususunda anlaşılmıştır.⁶⁸²

3.3.1.5. Yunanistan-Osmanlı İrtibatı

Osmanlı Devleti'nin Mösyö Newall'e verdiği imtiyazla başlayan Çanakkale'den İskenderiye'ye kadar bir denizaltı telgraf kablosu inşası girişimi, Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile telgraf bahsinde ilk münasebetinin kurulmasına neden olmuştur. Çanakkale'den İskenderiye'ye uzatılacak kablonun Sakız Adası'nda karaya çıkartılarak burda bir telgrafhane açılacak olması, Sakız Adası'na yakınlığı sebebiyle Atina'nın Pire Limanı'ndan buraya bir bağlantı yapılmasını gündeme getirmiştir.⁶⁸³ Rumeli telgraf hatları ile doğrudan ilgili olmasa da bir Rumeli ülkesi olan Yunanistan'ın uluslararası telgraf şebekesine dahilini ve ilerleyen yıllarda Rumeli bölgesinde gerçekleştirilecek Osmanlı-Yunan bağlantıları idaresinin ilk adımları bu girişim sonucunda imzalanan mukavele ile atılmıştır.

29 Temmuz 1859'da Hariciye Nazırı Fuad Paşa ve Yunanistan Maslahatgüzarı Mösyö Zano tarafından imza edilen mukavelede, Otranto-Avlonya denizaltı hattının idaresinde olduğu gibi, Pire-Sakız kablosunun mülkiyet ve idaresi Yunanistan'a, Sakız Telgrafhanesi'ndeki her türlü hak ve işletme ise Osmanlı Devleti sorumluluğuna verilmiştir. 16 maddelik mukavelenin sair hükümleri, 21 Ocak 1857 tarihli Avusturya-Osmanlı Antlaşması şartlarına bağlı olarak düzenlenmiş ve iki ülke arasında bir de tarife yapılmıştır.

⁶⁷⁹ BOA., İ.HR., 190/10627; BOA., HR.TO., 376/45.

⁶⁸⁰ BOA., İ.HR., 219/12732.

⁶⁸¹ BOA., A.DVN.NMH., 16/27.

⁶⁸² BOA., A.DVN.NMH., 16/28; BOA., HR.TO., 473/42.

⁶⁸³ BOA., İ.HR., 168/9061. Atina'yı Çanakkale-İskenderiye hattı üzerinden İstanbul'a ve oradan tüm Avrupa'ya bağlayacak bu girişim, İzmir'den Sakız'a yapılan bağlantı sayesinde Yunanistan'ın Anadolu ile irtibatını da sağlamıştır.

Mukavelenin dikkat çekici maddelerinden biri, Yunanistan'ın ilerleyen yıllarda İskenderiye'den gelen telgraf trafiğini, Rumeli hatlarını saf dışı bırakarak, kendi hatları üzerinden Avrupa'ya taşımalarının önlenmesidir. Bunun için, beşinci madde ile İskenderiye'den Avrupa'ya gönderilen telgrafların Yunan hatları üzerinden nakli engellenmiştir.⁶⁸⁴

30 Haziran 1858 tarihli Brüksel Telgraf Antlaşması, Osmanlı Devleti-Yunanistan Antlaşması'nın da güncellenmesine neden olmuştur. Eski mukavelenin, Avusturya-Osmanlı Antlaşması hükümleri yerine, Brüksel Antlaşması hükümlerine bağlı olarak yürürlükte kalmasına karar verilmiştir.⁶⁸⁵

Osmanlı Devleti'nin Rumeli hatlarındaki inşa faaliyetleri, bu hatların Yunanistan sınırına kadar uzanmasına vesile olmuştur. 1863 yılında Selanik'ten gelerek Yenişehir'e ve oradan Galos'a kadar uzatılan hat, Yunan hatları ile irtibat ihtimali üzerine Ameliapolis'e kadar bağlanmıştı. Ameliapolis'ten sınıra kadar çekilen telin, karşı taraftan uzatılan tele bağlanması sonucu Yunanistan ile Osmanlı Devleti arasında karadan da irtibat tesis edilmiştir. Daha önce imzalanan mukavelenin denizaltı tellerinin bağlantısına yönelik olması, söz konusu yeni durumda kara hatları için de mukavele imzalanmasını gerektirmiştir. 7 Ağustos 1864'te Yunan Maslahatgüzarı Zano ve Hariciye Nazırı Mehmet Emin Âlî Paşa tarafından kara hatları hakkında imzalanan mukavele ile iki taraf arasındaki sınır merkezi Surleça Karyesi olmuştur. İki ülke arasındaki telgraf teatisinde ise Galos ve Ezdin Telgrafhanelerinin merkez olması onaylanmıştır. 30 Haziran 1858 tarihli Brüksel Antlaşması hükümlerine bağlı kalınarak hazırlanan antlaşmada Latin alfabesi ile yazılmak şartı ile Rumca muhabereye de izin verilmiştir.⁶⁸⁶

1865 Paris Telgraf Konferansı'na katılan Telgraf Müdürü Agaton'a, müzakereler esnasında Yunan murahhası Mösyö Deliyannis tarafından verilen yeni şartlar çerçevesinde⁶⁸⁷, 1864 antlaşması güncellenmiştir. Osmanlı-Yunan kara hatlarının tarifesine yönelik değişikliklerin yer aldığı yeni mukavelede, iki ülke arasındaki telgraf teatisinin de Paris Antlaşması'na uygun olarak sürdürülmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁸⁸

3.3.1.6. Sırbistan, Eflak-Boğdan-Osmanlı İrtibatı

Osmanlı Devleti'ne tabi olsalar da kendi özerk sınırları dahilinde, bilhassa Avusturya'nın teşvikiyle, üç emaretden de telgraf hatları inşa edilmiştir. Kendi sınırlarında inşa ettikleri hatların idaresi de hiç şüphesiz Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretleri'nin hakimiyeti

⁶⁸⁴ BOA., A.DVN.NMH., 13/3.

⁶⁸⁵ BOA., A.DVN.NMH., 13/3.

⁶⁸⁶ BOA., A.DVN.NMH., 16/4; BOA., HR.TO., 473/10.

⁶⁸⁷ BOA., HR.TO., 473/43.

⁶⁸⁸ BOA., A.DVN.NMH., 16/25; BOA., HR.TO., 473/45.

tahtında olmuştur. Avusturya'nın, Viyana'dan Belgrad ve Bükreş'e kadar inşa ettiği doğrudan hatlar ile Osmanlı Devleti'nin henüz Avrupa şebekesine bağlanmadığı tarihlerde, emaretlerin Avrupa ile irtibatı sağlanmıştı. Bu nedenle emaretlerin telgraf idareleri ile Avusturya Telgraf İdaresi arasında gerekli antlaşmalar yapılarak, emaret hatlarının yönetiminde emaret idarelerinin otoritesi Avusturya tarafından kabul edilmişti.

1857 yılında Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında telgraf irtibatına dair antlaşma yapılması ile söz konusu emaretlerin hatlar üzerindeki otoritesi sorun olmaya başlamıştır. Siyasi olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı, ancak telgraf idaresinde tam bir bağımsızlık sergileyen emaretlerin, Osmanlı-Avusturya Antlaşması'nda Osmanlı şebekesi içerisinde kabul edilmeleri, her üç emaretin hatlarında karışıklıklar yaşanmasına sebep olmuştur. Emaretler başlangıçta bu hususu kabul etmiştir. Örneğin Boğdan Emareti bu konudaki kabulünü doğrudan Osmanlı Devleti'ne beyan etmiştir.⁶⁸⁹

1857 tarihli mukavelede, Rumeli telgraf hatlarının Sırbistan, Eflak ve Boğdan hatları dahil olmak üzere bir bütün olarak Osmanlı hattı kabul edilmesi, söz konusu emaretlerle Avusturya Devleti'nin, nakledilen Osmanlı telgrafları için doğrudan muhasebe görüşmesi yapmasını kağıt üzerinde yasaklıyor ve bu konuda Osmanlı Telgraf İdaresi'ni yetkili kılıyordu. Ancak bu hususlar emaretlerin şikayetini artırmıştı. Öyle ki Osmanlı Devleti ile Avusturya'nın muhaberedeki tehirin önlenmesi hususunda 15 Mayıs 1860'da Temeşvar'da düzenledikleri konferansta⁶⁹⁰, emaretlerin şikayet ve talepleri buna işaret etmektedir. Avusturya-Osmanlı muhaberatında vasita vazifesi gören emaret telgraf idarelerinin de katıldığı konferansta, 1857 mukavelesi şartları kabul edilse de yalnızca iki maddenin kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Söz konusu maddelerin değiştirilmesi ve Avusturya ve Osmanlı Devleti'nin ayrı ayrı emaretlerle de birer mukavele imzalaması şartını sunan emaretlerin temsilcileri, bu yolla hem Avusturya'nın hem de Osmanlı Devleti'nin resmi olarak kendi otoritelerini tanımalarını istemiştir. Emaretlerin karşı çıktığı iki madde ise kendi hatlarının Osmanlı hatlarıyla bütün kabul edilmesi ve bu hatların muhasebesinin Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında görülerek emaret idarelerinin saf dışı bırakılmasıdır. Bu taleplerin kabul edilmemesi halinde Temeşvar'da bir çözüme ulaşılamayacağını açıklayan emaret temsilcileri konferansın sonuçsuz bir şekilde dağılmasına neden olmuştur.⁶⁹¹

Osmanlı Devleti ve Avusturya'nın emaret hatları üzerinde yaşadığı sorun ve karışıklıklar birkaç yıl daha sürmeye devam etmiştir. 1862 yılında yeniden Temeşvar'da toplanan ikinci konferansta, emaretlerin taleplerinin karşılanarak, Avrupa'nın Osmanlı

⁶⁸⁹ BOA., HR.TO., 486/19

⁶⁹⁰ BOA., HR.TO., 160/52; BOA., İ.HR., 175/9578; BOA., HR.MKT., 334/87; BOA., İ.HR., 175/9592.

⁶⁹¹ BOA., HR.TO., 105/60.

Devleti ile irtibatında önemli bir vasıta olan emaret hatları sorunu çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.⁶⁹² Sorunun ne suretle çözüldüğüne dair bilgiler, birinci konferansta Osmanlı Devleti'ni temsil eden Dimitraki Bey'in konferans sonrası Bâb-ı Âli'ye sunduğu mülahazadan anlaşılmaktadır. Avusturya Telgraf Müdürü Mösyö Beroz ile fikir birliğine varılan çözüm önerisine göre, fiiliyatta serbestiyeti bulunan emaret idarelerinin durumunun, Osmanlı Devleti tarafından açıkca kabul edilmesi ve tüm devletler nezdinde ilanındansa, sadece emaretlere bildirilmesi ve emaretler ile Osmanlı Devleti arasında bu hususta bir antlaşmaya gidilmesi istenmiştir. Böylelikle, emaretlerle yabancı devletlerin, bağımsızlık göstergesi olacak şekilde, ayrıca mukaveleler imza etmeleri ve Osmanlı Devleti'nin de bunu kabul eder duruma düşürülmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Serbestiyet meselesinde tamamıyla siyasi engeller nedeniyle uzayan bu konu, fiiliyatda uygulanmaya daha 1854 yılından itibaren başlamıştı. 1854-1855 yıllarında Avusturya ile emaretlerin mukaveleler imza etmesi, 1857 yılında Tuna Avrupa Komisyonu'nun Boğdan ile tarife antlaşması imzalaması konuyu daha iyi aydınlayabilecek örneklerdir.⁶⁹³

1857 yılında emaret merkezleri ile Avusturya arasında yapılacak muhaberelelerin muhasebesi hususunda emaretlere izin verilse de nakledilen Osmanlı telgraflarının muhasebesi konusunda Osmanlı Telgraf idaresi yetkiliydi. Bu örneğe bağlı olarak, 1861 yılındaki mukavelede, Boğdan ile muhaberesinde doğrudan muhasebe izni talep eden Rusya'ya da bu izin verilmişti. Böylece emaretlerin kendi telgraflarını yönetmesi ancak Osmanlı telgraflarının naklinde söz sahibi olmaması esasıyla özerklikleri genişletilmişti.

Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu uluslararası telgraf antlaşmalarından da emaretlerin statüsü ile ilgili değişiklikler takip edilebilmektedir. 1865 Paris Telgraf Konferansı'nda düzenlenen ve tüm Avrupa devletlerinin kabul ettiği tarifede, Osmanlı merkezlerinden Avrupa'ya ve Avrupa'dan Osmanlı merkezlerine gönderilecek telgraf ücretinin gösterildiği listede, Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretlerinde bulunan merkezlerin buna dahil olmadığı beyan edilmişti. Böylece emaret merkezleri ile Avrupa arasında yapılacak muhaberat üzerinde, Osmanlı Devleti'nin herhangi bir hakkı bulunmadığı ortaya konmuştu.⁶⁹⁴

3.3.2. Uluslararası Kullanımın Mali Yönetimi

Rumeli telgraf hatlarının uluslararası kullanımdan doğan maliyet yönetimi iki ana esas üzerinde ortaya çıkmıştır. Bu esaslar Rumeli telgraf hatlarının işletilmesi ile alakalı olarak, birincisi Osmanlı merkezleri ile Avrupa merkezleri arasında yapılan muhabere ve ikincisi de

⁶⁹² BOA., HR.TO., 161/67; BOA., İ.HR., 196/11093.

⁶⁹³ BOA., HR.TO., 105/60; BOA., HR.MKT., 254/2; BOA., HR.MKT., 217/91.

⁶⁹⁴ Paris Mukavelesi için bkz. BOA., İ.HR., 214/12432.

Rumeli telgraf hatları vasıtası ile Avrupa ile sair bölgeler arasında yapılan muhaberenin naklidir.

Osmanlı Devleti'nin ülkelerle imza ettiği mukaveleler ile dahil olduğu uluslararası telgraf antlaşmaları söz konusu işletmenin muhasebesi ve bu işletmenin tabi olacağı tarifeleri düzenlemiştir. Daha önce bahsedildiği üzere, dahili muhaberede kendi tarifelerini kullanan Osmanlı Devleti, uluslararası kullanım da 1857 Avusturya Antlaşması ile dahil olduğu Avrupa şebekesindeki standartları benimsemek mecburiyetinde kalmıştır.

3.3.2.1. Muhasebe İşlemleri

Ülkelerin telgraf idareleri arasındaki muhasebe işlemleri 1857 mukavelesinde yer aldığı üzere üç aylık periyotlarda gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti, Rumeli telgraf hatlarının kullanımından doğan alacak-verecek hesaplarına dair, antlaşma tesis ettiği Avusturya, Rusya, Yunanistan ve Napoli/İtalya Devletleri ile telgrafhanelerin kayıt defterleri temel alınarak muhasebe görüşmeleri gerçekleştirmiş ve bu işlemler sonucu doğan ödemeler de taraflar arasında yapılmıştır. Söz konusu muhasebe işlemlerinde devletlerin kendi para birimleri üzerinden yaptıkları hesaplamalara karşın, Osmanlı Devleti'nin para birimi olarak frankı tercih etmesi dikkat çekicidir. Rusya'nın ruble, Avusturya'nın florin, Yunanistan'ın drahmi para birimlerini esas kabul etmesi, yapılan muhasebenin söz konusu birimler ile frank birimi arasında gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Yapılan mukaveleler para birimlerinin birbirlerine oranını da açıklamıştır.⁶⁹⁵ 1865 Paris mukavelesinin konuya dair 53. maddesiyle ülkeler arasında yapılacak telgraf muhasebesinin her ülkenin kendi para birimiyle gerçekleştirilmesi şartı koşularken, Osmanlı Devleti'nin frank hesabıyla işlem yapmaya devam edip etmediği bilinmemektedir⁶⁹⁶

Avrupa devletlerinin oldukça özen gösterdiği muhasebe işlemleri, Osmanlı Devleti'nin kayıtdışı ve düzensiz işlemleri nedeniyle çoğu zaman zarara uğramasına sebep olmuştur. 1861 yılında söz konusu duruma dikkat çeken Telgraf İdaresi, her üç ayda idareler memurlarınca gerçekleştirilen görüşmelerde, Osmanlı Devleti'nin müfredat ve yevmiye defterlerindeki düzensizlik nedeniyle yaşanan kayıpların önlenmesi için tedbir alınmasını istemiştir. İstanbul Telgrafhanesi'ne alınacak yeni memurların bu işle görevlendirilmesi düşünülse de tasarruf politikası gereğince, yeni memur tayini yerine mevcut memurların görev değişikliği yolu ile sorun giderilmeye çalışılmıştır. Bu tarihe kadar Avrupa telgraf idarelerinin hesap defterlerini kabul etmek zorunda kalan Osmanlı Telgraf İdaresi, yapılan düzenleme

⁶⁹⁵ BOA., A.DVN.NMH., 8/27; BOA., HR.TO., 376/10; BOA., A.DVN.NMH., 13/3.

⁶⁹⁶ BOA., İ.HR., 214/12432.

çalışmaları sonucu, kendi hesap kayıtları ile haklı müzakereler gerçekleştirme fırsatı bulmuştur.⁶⁹⁷

Daha önce açıklandığı üzere, Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretlerinin diğer devletler ile yaptıkları muhabere haricinde kalan, Osmanlı Devleti ile olan muhabere ve Osmanlı telgraflarının nakli konularındaki gerekli muhasebe işlemleri, Osmanlı Telgraf İdaresi ile yapılmıştır. Osmanlı Devleti ile telgrafa dair herhangi bir mukavelesi bulunmayan emaret telgraflarının muhasebesi, her üç ay başında gerçekleştirilen Avrupa muhasebesinin aksine uzun yıllar çözümsüz kalmıştır. 1862 tarihli Temeşvar Konferansı'nda getirilen çözümle Osmanlı Devleti ve emaretler arasındaki muhasebe işlemleri de görülmeye başlamıştır. Örneğin, Sırbistan Emareti'nin 1857-1863 yılları arasındaki altı yıllık telgraf işletmesinin muhasebe işlemleri ancak 1865 yılında yapılabilmiş, yılların biriktirdiği sorun ve karışıklıklar her iki idare beyanlarının birbirinden farklı olmasına sebebiyet vermiştir. Yaşanan karışıklıkların çözülmesi ve emaretler ile Osmanlı İdaresi arasındaki muhasebe işlemlerinin düzene oturması kısa sürede halledilemeyerek zamana yayılmıştır.⁶⁹⁸

3.3.2.2. Tarifeler

Osmanlı Devleti Rumeli telgraf hatları üzerinden gönderilen ve alınan telgraflardan aldığı ücret yanında, söz konusu hatların nakil hattı olarak kullanımından da ücretler almış, bu nedenle gerçekleştirilen mukavelelerde iki husus içinde ayrı ayrı ücret tarifeleri belirlenmiştir.

Sabit ücret alınan telgrafların niteliğine dair Avrupa tarifelerindeki standart, tüm ülkelerde kabul edilmiş ve 1865 Paris Mukavelesi'nde aynen yer almıştır. Buna göre bir telgrafnamenin ücretlendirilmesinde geçerli olacak kıstasların başında kelime sayısının en fazla 25 olması gelmektedir. Yedi harften uzun kelimelerin iki kelime olarak sayılması, şifre rakamları ile gönderilen telgrafnamelerdeki toplam rakam sayısının beşe bölümünden elde edilen sayının kelime sayısı olarak kabul edilmesi gibi hususlar yanında, kesme, birleştirme, tırnak, parantez gibi yazım işaretlerinin hesaba dahil edilmemesi benimsenmiştir. Yüz kelimedeki uzun telgrafların gönderiminde, yüzden fazla kelimenin ikinci bir telgraf olarak gönderilmesi, ancak ikinci telgrafa sair telgraflardan öncelik verilmesi esas olmuştur. Gönderilen telgrafın cevabını talep eden şahıslardan standart ücretin ¼'ü kadar ön ücret alınması kararlaştırılmıştır. Ayrıca gece ve gündüz saatlerinde gönderilen telgraflar arasında ücret farkı olmaması sağlanmıştır.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ BOA., İ.HR., 188/10451.

⁶⁹⁸ Sırbistan Emareti ve Osmanlı Devleti arasındaki muhasebe görüşmeleri ve varılan sonuçlara dair detaylı bilgi için bkz. Diren Çakılcı, **a.g.m.**, s.75-77.

⁶⁹⁹ BOA., İ.HR., 214/12432.

Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki 1857 mukavelesine göre, Osmanlı Devleti'nden Avrupa merkezlerine Avusturya hatları ile iletilecek telgraflar için Avusturya'dan sonra kat edilecek her ülke teli için ayrı ayrı geçiş ücreti alınması kararlaştırılmıştı. Sırbistan ve Eflak Emaretleri Osmanlı Devleti sınırlarına dahil olduğundan bu emaretlerden geçecek nakil telgrafları için hisse verilmemiştir.⁷⁰⁰

1861 yılındaki Rusya mukavelesinde Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki tarife, kelime sayısı ve gönderileceği uzaklık temel alınarak belirli bir sisteme oturtulmuş, buna dair bir tarife cetveli de mukaveleye eklenmiştir. Tarifede her 25 kelimedede ücretin değişmesi kararlaştırılırken, Rusya hatlarında mil, Osmanlı hatlarında ise kilometre hesabı benimsenmiştir.⁷⁰¹

Napoli-Sicilyateyn Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki telgraf ücret tarifesi, hatların kullanımına göre üç sınıfa ayrılmıştır. Sicilyateyn telgrafhaneleri ile Rumeli telgrafhaneleri arasındaki muhaberede telgraf başına 15 frank nakliye ücreti alınacaktı. İki ülke arasındaki hatların transit kullanımından, yani Sicilyateyn'den Rumeli hatları ilerisindeki ülkelere veya Rumeli merkezlerinden Sicilyateyn ilerisindeki ülkelere ve bu ileri ülkelere Sicilyateyn ve Rumeli merkezlerine gönderilecek telgraflardan 12 frank 50 santim alınacaktı. Son olarak, Sicilyateyn'den gönderilip, Avlonya-İstanbul arasındaki merkezlere değil de Avlonya-Kotor arasındaki tel üzerinde bulunan merkezlere gelecek telgraflar için alınacak ücret 3 frank olacaktı. Söz konusu ücretler karşılıklı olup, her iki ülkenin kullanımında da alınan miktarlar eşit bir şekilde pay edilmiştir.⁷⁰²

Yunanistan hatlarının konumu nedeni ile tarife hususunda Osmanlı Devleti ile imzalanan mukavelelerin içeriği diğer ülkelere göre farklılık göstermektedir. Avrupa telgraf şebekesine Rumeli telgraf hatları ile bağlanan Yunanistan, bu şebeke ile Avrupa merkezleri yanında Osmanlı Devleti merkezleri ile de irtibat kurarken, Osmanlı Devleti için Yunan hatlarının mahiyeti, yalnızca Yunan merkezleri ile irtibat kurmaktır. Yunan hatlarının kara bağlantısı haricinde rabtedildiği ileri hatlar Osmanlı Devleti tarafından kullanılmadığından, Yunan hatlarının transit niteliği mevcut değildir.

1864 yılında imzalanan Yunanistan-Osmanlı Telgraf Mukavelesi'nde, tarafların ücret tarifelerini en kısa sürede birbirlerine iletmeleri taahhüt edilirken, aralarındaki uzaklık 100 km'yi geçmeyen sınır hattındaki merkezlerin muhaberesinden 1 frank 50 santim alınması ve bunun eşit bir şekilde Yunan ve Osmanlı İdarelerince pay edilmesi kararlaştırılmıştır.⁷⁰³ 1866

⁷⁰⁰ 1857 Mukavelesi'nin 20. maddesi için bkz. **BOA., A.DVN.NMH.**, 8/27.

⁷⁰¹ **BOA., HR.TO.**, 376/10.

⁷⁰² 1859 Napoli-Osmanlı mukavelesinin 7. maddesi için bkz. **BOA., HR.TO.**, 467/64.

⁷⁰³ **BOA., A.DVN.NMH.**, 16/4; **BOA., HR.TO.**, 473/10.

yılındaki mukavele ile güncellenen tarife, sınır hattındaki 100 km mesafedeki muhabereyi 1 franka indirmiştir. Bununla birlikte mukavenin birinci maddesinde yer alan ücret bilgisine göre, Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasındaki, sınır hattındaki muhabere hariç, muhabereden her telgraf için 4 frank alınması onaylanmıştır. Söz konusu 4 frank, sair ülkelerin muhasebesinde olduğu üzere eşitlik esasıyla değil, Yunan şebekesi ile Osmanlı şebekesinin büyüklük farkı gözetilerek, 3 frank Osmanlı İdaresi'ne, 1 frank Yunan İdaresi'ne ait olacak şekilde taksim edilmiştir.⁷⁰⁴

Her yıl uluslararası telgraf antlaşmasına dahil olan ülkelerden birinin başkentinde düzenlenen Telgraf Konferansları'nda belirlenen ücret tarifeleri Rumeli Telgraf Hatları'nı da kapsamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin talebi üzerine Anadolu hatlarının dahil edilmediği bu tarifelerde⁷⁰⁵, Rumeli hatları "*Avrupa Kıtası'ndaki Memalik-i Mahruse Hatları*" olarak kaydedilmiştir.⁷⁰⁶ 1865 Paris Mukavelesi tarifesine göre, Avrupa ile Osmanlı muhaberatında Rumeli hatları hissesine 4 frank ayrılmıştı. Söz konusu bu hisseye Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretleri'nin dahil olmadığı da açıkça belirtilmişti. Bununla birlikte Rumeli hatlarının transit kullanımından dolayı, 3 frank Osmanlı Devleti hissesi olarak belirlenmiştir. Mukaveledeki bu hisse, yalnızca Yunanistan'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Yunanistan'a gönderilecek telgrafları kapsamaktaydı.⁷⁰⁷ Osmanlı Devleti'nin kendi talebi ile mukaveleye dahil edilmeyen Anadolu hatlarının kullanımına dair herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. İskenderiye ve Hindistan transit muhaberesi için ayrı ayrı ülkelerle, sair zamanlarda tarifeler belirlense de, bu tarifeler Rumeli hatları özelinde olmayıp tüm Osmanlı hatlarını kapsadığından bu konuya çalışmamızda yer verilmemiştir.

⁷⁰⁴ BOA., A.DVN.NMH., 16/25; BOA., HR.TO., 473/45.

⁷⁰⁵ BOA., HR.TO., 491/50.

⁷⁰⁶ Örneğin 1865 Paris Mukavelesi'nde yer alan ücret tarife cetveli için bkz. BOA., İ.HR., 214/12432.

⁷⁰⁷ BOA., İ.HR., 214/12432.

SONUÇ

19.yy ortalarında icat edilen Morse Makinesi ve bu makine ile iletişimi mümkün kılan Morse Alfabeti tüm dünyada haberleşme bağlamında çığır açmıştır. Uzağı yakın, görünmezi görünür kılan bu teknoloji, devletlerin birbirine yakınlaşmasını sağlarken, toplumların da ortak bir kültür havuzu oluşturmaya başlamasında atılan ilk adımlardan olmuştur. Bu nedenle küresel haberleşmenin en önemli adımı kabul edebileceğimiz telgraf teknolojisi, kazandırdığı menfaatlerin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak hızla gelişmiş ve yayılmıştır.

Asya ve Avrupa kıtaları arasında ekonomik, siyasi ve kültürel bir bağlantı tesis eden Rumeli Bölgesi, tarihin her döneminde öne çıkan bir bölge olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin de her alanda öncelikli merkezi olarak kabul edilmiştir. Kadim yollar üzerinde kurulan ve tarih ilerledikçe sürekli değişip gelişen haberleşme ve ulaşım sistemlerine sahip bu bölge, 19.yy ortalarından itibaren üzerinde kurulan yeni haberleşme sistemleri ile tarihi önemini artırarak sürdürmeye devam edecektir.

19.yy ortasında Avrupa ve Amerika'da hızla gelişen ve yayılan telgraf teknolojisi, Rumeli'nin söz konusu tarihi misyonu nedeniyle, Osmanlı Devleti tarafından ilk kez bu bölgede kullanılmaya başlanmıştır. Batılılaşma çabası içinde, 19.yy ortalarından itibaren Avrupa'yı yakından takip etmeye çalışan Osmanlı Devleti, Rumeli Bölgesi'nde kurulacak telgraf hatları vasıtası ile bunu gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Bu amaca paralel olarak, Doğu ve Uzakdoğu'daki hakimiyet bölgeleri ve ekonomik, siyasi, askeri anlamda stratejik öneme sahip merkezlerle hızlı haberleşme tesis ederek, buralardaki hakimiyetini genişletmek ve güçlendirmek çabasında olan devletlerin hırsları da Rumeli Bölgesi'ndeki telgraf hatlarının önemini artırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin telgrafla tanışması daha eski tarihlere dayansa da, bu teknolojinin fiilen kullanılmaya başlaması 18 Ağustos 1855 tarihinden itibaren mümkün olmuştur. 1847 yılında padişah huzurunda test edilen elektrikli telgraf teknolojisi, beğenilip kullanılmak istense de bu istek, 1853-1856 Kırım Savaşı'na kadar çeşitli sebeplerle gerçekleştirilememiştir. 1854 yılında Osmanlı müttefiki olan İngiltere ve Fransa'nın, Rumeli'de inşa etmeye teşebbüs ettiği telgraf hatları ve söz konusu devletlerin bu konudaki talep ve ısrarları, Osmanlı Devleti'nin de aynı dönemde konuyu gündeme almasını sağlamıştır. Projesi hazırlanan ilk telgraf hattı, savaş ihtiyaçları ve yabancı devletlerin Rumeli'de inşa ettikleri hatların konumları nedeniyle, değiştirilmiş ve ilk inşa edilen hat 1855 yılında İstanbul-Edirne-Şumnu hattı olmuştur.

Fransa ve İngiltere'nin savaş sırasında inşa ettiği hatları 1857 yılında satın alan Osmanlı Devleti, mevcut hatlara yaptığı ilavelerle telgraf teknolojisinin tüm Rumeli'de hızla yayılmasına olanak sağlamıştır. Eş zamanlı olarak birçok koldan inşa edilecek hatlarla önemli merkezler telgraf hattı ulaştırmayı içeren kapsamlı projeler yanında, iki şehir veya hat arasındaki mesafelere çekilmesi düşünülen projeler de planlayan Osmanlı Telgraf İdaresi Rumeli'nin askeri, siyasi ve ekonomik öneme sahip merkezlerinde telgrafhaneler açmıştır. Sözü edilen kapsamlı projeler çerçevesinde üç büyük projenin hayata geçirildiği görülmektedir. Sair inşaatlar da düşünüldüğünde 1857 yılında İslimye, Sofya, Niş; 1858'de Mostar; 1859'da Gelibolu, İşkodra, Avlonya, Vidin; 1860'da Selanik, Saray, Manastır, Priştine; 1863'te Yanya, Yenişehir gibi Rumeli'nin önemli merkezleri ile İstanbul arasında telgraf vasıtası ile haberleşme mümkün kılınmıştır. Önemli merkezler takriben 6-7 sene zarfında çekilen bir çok telle Rumeli'de geniş bir telgraf şebekesi kurulmuştur. Bu projelerden sonra, yoğunluk bulunan hatlara ilave tel, birbirine yakın hatlar arasında ise bağlantı teli kurma girişimleri başlamıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ise telgraf şebekesinin büyük merkezlerden ziyade birçok kaza ve nahiyeye de ulaştırılmasını hızlandırmıştır. Vilayet Nizamnamesi'ne göre yeniden düzenlenen Rumeli idari teşkilatı içinde yer alan Edirne, Tuna, Bosna gibi önemli vilayetlerin tüm kazalarına telgraf götürme çabası çerçevesinde vilayet temelli projeler hazırlanmıştır. Bu projelerle kaza merkezlerinin vilayet merkezlerine bağlanarak vilayet dahilinde idare ve otorite güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede 1865 yılında hazırlanan proje ile Bosna Vilayeti ve Edirne Vilayeti kazalarına, 1866 yılındaki proje ile de Tuna Vilayeti kazalarına telgraf hattı çekilmesi için iradeler çıkartılmıştır. İdari ve mali imkanlar çerçevesinde projelerin tamamlanması hemen mümkün olmamış, zamana yayılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki telgraf inşası politikasının ana temellerinden birisi de komşu ülkelerle bağlantılar tesis edilmesiydi. Avrupa şebekesinin Osmanlı Devleti sınırlarına kadar ulaşmış olması, Rumeli hatlarında yapılacak sınır bağlantılarının her biriyle Avrupa şebekesine yeni bir yol açılması anlamı taşımaktaydı. Bu çerçevede, gerek yabancı devletlerin istekleri gerekse Osmanlı Devleti'nin planları doğrultusunda birçok bağlantı tesis edilmiştir. Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretleri ile yapılan bağlantılar, emaret hatlarının Avusturya şebekesi ile irtibatı sayesinde Avrupa'ya yollar açarken, Osmanlı Devleti, emaret hatları haricinde, mümkün olduğu ölçüde doğrudan bağlantılar inşa ederek idari, siyasi ve ekonomik menfaat elde etmeği arzulamıştır. Avusturya ile Bosna hatları üzerinden kurulan bağlantı ile Sırbistan hatlarına olan bağımlılık ortadan kaldırılırken, Dobruca hatları üzerinden Rusya'ya doğru çekilen kara hatları ile İstanbul-Hocabey arasında inşa izni verilen denizaltı

kablosu sayesinde Eflak-Boğdan hatlarının önemi de azaltılmıştır. Böylece Osmanlı kontrolündeki Rumeli hatlarının önemi artırılmıştır. İdari kolaylık sağlayan bu husus, nakil ücretlerinin Osmanlı Telgraf İdaresi'ne kalacak olmasından ötürü ekonomik anlamda da getiri sağlamıştır. Napoli ve Yunanistan gibi civar devletlerle gerçekleştirilen bağlantılar hem Avrupa'ya yeni yollar açmış hem de Rumeli hatlarının transit telgraf muhaberesindeki önemini zenginleştirmiştir. Gerçekleştirilen sınır bağlantıları ile birçok koldan hızla Avrupa şebekesine bağlanan Rumeli hatları, doğudaki bağlantıların mevcudiyeti nedeniyle stratejik bir üstünlük kazanırken, hatlar üzerindeki yoğunluğun da artmasına neden olmuş, mevcut kollara ilave teller inşasını zaruri kılmıştır.

Rumeli hatlarının inşa edilmesinde yabancı devletlerin birçok yardım teklifi olmuştur. Ancak bu yardımlar genellikle teknik destek mahiyeti taşımaktadır. Sırbistan Eمارeti'nin Edirne-Aleksinaç hattı inşası için yaptığı istikraz teklifi ise görülen tek örnektir. Rumeli topraklarındaki tüm hatları kendi kaynakları ile inşa etmeyi tercih eden Osmanlı Devleti, kendi sermayeleri ile hat inşa edip işletmeleri için hiçbir yabancı şirkete imtiyaz vermemiştir. Bu hususta oldukça hassas davranan Bâb-ı Âli, Rumeli hatlarında yabancı devlet veya özel şirket hakimiyetine karşı kesin bir duruş sergilemiştir. Kırım Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere tarafından inşa edilen Varna-Bükreş, Varna-İstanbul hatları dahi satın alınarak Telgraf İdaresi bünyesine dahil edilmiştir. Söz konusu hatların inşasında, ilk tecrübe olan İstanbul-Edirne-Şumnu hattının maktu ücretle yabancılara ihale edilmesi, daha sonraki tüm hatların inşaatında emanet usulünün benimsenmesine zemin hazırlamıştır. İlk hat haricindeki tüm şebeke Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen Osmanlı memurlarınca inşa edilmiştir.

İstanbul-Şumnu hattının müteahhidi Alfonso De La Rue özelde Rumeli genelde ise tüm Osmanlı Telgraf hatları için büyük bir miras bırakmıştır. Fransa'dan getirdiği memurların İstanbul ve Rumeli telgrafhanelerinde görevlendirilmesi ile Telgraf İdaresi'nin can damarları olan memurların yetişmesine ön ayak olurken, söz konusu Fransız memurlar içerisinde bulunan Mösyö Maisonneuve, Mösyö Skolosky, Mösyö Vivet gibi isimlerin çok uzun yıllar Osmanlı Telgraf İdaresi bünyesinde hüsn-i hizmet etmelerine vesile olmuştur. Yabancı memurların bazıları Osmanlı tabiyetine de geçmiştir. Bununla birlikte ilk inşaatda Alfonso De La Rue maiyetinde çalışan Arif Efendi, Edirne-Aleksinaç hattı inşaatında Mösyö Skolosky maiyetinde çalışan Hakkı ve Salim Efendiler edindikleri tecrübe ile birçok merkeze hat çekilmesinde baş rolde bulunmuşlardır. Bu süreçte yetişen Ömer Efendi de Rumeli hatlarının büyük bir kısmının inşasında yer alarak büyük katkı sağlamıştır.

Rumeli hatlarının tesisinde, ahalinin hizmet ve yardımları önemle hatırlanması gereken bir konudur. Hemen hemen her inşaat sürecinde, kısa sürede telgraf teknolojisinin

önemini kavrayan Rumeli ahali ve tüccarı gerek inşaat malzemelerinin temininde gerekse sair masraf kalemlerinin karşılanmasında devlet-ahali işbirliğinin en güzel örneklerini sergilemişlerdir. 19. yy'da Rumeli'de yaşanan ayrılıkçı hareketler hatıra gelse de telgraf hattı söz konusu olduğunda ahaliye etnik ya da dinsel farklılığın önemsizleştiği ve ahenk içinde devlete yardım yapıldığını vurgulamakta fayda vardır. Avrupa'dan satın alınan telgraf alet ve eşyalarının hazineye getirdiği yük de yerli üretim denemeleri ile en hafife indirilmeye çalışılmıştır.

Yabancı devletlerle kurulan irtibatlar sayesinde Avrupa telgraf işletmesine dahil olan Osmanlı Devleti, muhabere ettiği ülkelerle de mukaveleler imzalayarak idare ve tarife hususlarında ortak kaideler tesis etmiştir. İlk telgraf mukavelesini 1854 yılında Fransa ile imzalayan Osmanlı Devleti, 1857 yılında Avusturya ile imzaladığı mukavele ile Avrupa şebekesine tam anlamıyla dahil olmuş ve telgraf hususunda cari olan Avrupa nizam ve tarifelerini gerek dahili muhaberede gerekse ülkeler arası telgraf teatisinde uygulamaya başlamıştır. Akabinde, Rusya, Napoli/İtalya ve Yunanistan ile benzer kaideler çerçevesinde mukavaleler tesis eden Osmanlı Telgraf İdaresi, en büyük sorunları, jeostratejik konumları nedeniyle Rumeli telgraf haberleşmesinde önem arz eden Sırbistan ve Eflak-Boğdan Emaretleri ile yaşamıştır. Siyasi olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı olan emaretler, telgraf teknolojisi kullanımında Osmanlı Devleti'nden önce kat ettikleri mesafeler sayesinde bağımsız hareket etme hevesi gütmüşlerdir. Bu hususta Avusturya'nın da iştiraki izlenirken, 1857 Osmanlı-Avusturya mukavelesi ile emaretlerin kendi telgraflarının muhasebesini doğrudan Avusturya ile görüşmelerine izin verilmiş, bu izin 1859'da Rusya için de tanınmıştır. Emaretlerin telgraf bağımsızlığı konusunda daha da artan hırsı, telgraf şebekelerinin Osmanlı kontrolündeki Rumeli şebekesi dahilinde bir bütün olarak kabul edilmesi ile köreltilmeye çalışılmıştır. Avrupa şebekesine dahil olan tüm devletlerin katılımı ile Paris, Roma, Viyana ve sair başkentte gerçekleştirilen telgraf konferanslarında da bu hususa dikkat edilmiştir.

Avrupa'daki dahili telgraf muhaberesine göre oldukça pahalı olan Rumeli hatları ücret tarifesi, telgraf hatlarının kullanımı ve gelişimini sınırlayan bir unsur olmuştur. Bu nedenle, Osmanlı Telgraf İdaresi, Rumeli şebekesi şartlarına göre yaptığı düzenleme ve Avrupa'dan aldığı örneklerle tarifeleri ucuzlatma yoluna gitmiştir. 1 Mart 1864'te güncellenen tarife, Rumeli özelinde uygulamaya konmuş ve gösterdiği etki ile telgraf kullanımının artış göstermesi sonucu, aynı tarifenin Anadolu hatlarında da uygulanması kararlaştırılmıştır. Bu ve benzeri birçok örnekle Rumeli hatlarındaki uygulama ve gelişmeler Anadolu hatlarına örnek teşkil etmiştir. Avrupa tarifelerine yakınlştırılmaya çalışılan ücret tarifeleri Brüksel

Telgraf Konferansı'nda alınan ücretlerde indirimde gidilmesi kararı sonrası, uluslararası teatide uygulanmaya konulmuştur. Böylece Rumeli telgraf hatlarının transit kullanım tarifelerinde de indirimde gidilmiştir.

Hızla yayılan Rumeli hatlarının idari ve mali yönetimi de Osmanlı Devleti tarafından etkin bir şekilde yürütülmeye çalışılmıştır. İstanbul'da bulunan Telgraf İdaresi'ne bağlı olarak çalışan Rumeli telgrafhaneleri, yerel idarenin etkisinden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde herhangi bir karışıklık veya çok seslilikte, bozulması muhtemel olan sistemin, muhaberenin gecikmesine veya büsbütün kopmasına sebep vermesine mani olunmuştur. Vali ve kaymakamların telgrafhaneler ve telgraf memurları üzerinde otorite kurmaya çalıştıkları görünse de etkin ve otoriter selahiyetler tanınan Telgraf İdaresi'nin önlemleri buna karşı olmuştur. Bu kapsamda çıkarılan telgraf nizamnameleri ve telgraf muhaberesine mani olanlar hakkında uygulanacak cezaname örneklerinin etkin bir şekilde tatbik edilmesi, Rumeli'deki telgraf hatlarının düzen içerisinde işletilmesini sağlamıştır. Telgraf muhaberesinin süreklilik ve hızına verilen önem telgraf memurlarının ve güvenlikten sorumlu çavuşların da sıkı bir şekilde denetlenmesini gerektirmiştir. Bunun için vilayetlere gönderilen telgraf müfettişlerinin verimli hizmetleri yanında, çavuşların görevlerini ihmal etmelerine mani olacak tedbirler alınmıştır. Sağlık bahanesi ile görevini terk eden veya başkasına devredenlerden karantinahane doktorlarından alınacak tasdikname sunmaları şartı getirilmiş, bu türden uygulamalar Osmanlı Devleti'nde ilk kez görülen örneklerin de hayata geçirilmesine vesile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin taşradaki otoritesini artırmaya dönük emelleri, telgraf hatlarının inşa ve işletimine bir kat daha önem kazandırmıştır. Etnik ve dini zenginliği nedeniyle yönetimi oldukça zorlu olan Rumeli'de, bağımsızlık ve özgürlük dalgalarının yayıldığı 19.yy'da, otorite tesisi ve hakimiyetin sürdürülebilirliği daha da zorlaşmıştı. Taşrada daha etkin ve hızlı bir şekilde otorite kurmak isteyen Bâb-ı Âli, bu sürati temin etmek için telgrafa büyük önem vermiştir. Söz konusu dönemde adem-i merkezîyet politikası gereği, taşranın merkeze bağlılığı azaltılmaya çalışılsa da bu politikanın tam anlamıyla uygulanmak istemediğine dair birçok örnek mevcuttur. İdari anlamda taşradaki mekanizmalara serbestiyet tanıyan merkez, bu mekanizmalar üzerindeki gölgesini de kaldırmak istememiştir. Bunun en güzel örneklerinden biri telgraf teknolojisinin Rumeli'nin en ücra köşelerine kadar tesis edilmesidir. Bâb-ı Âli bu yolla taşranın her yerine etki ve müdahale edebilmiştir. Rumeli telgraf hatları, benzer etki ve müdahale fırsatını yabancı devletler nezdinde de sağlamıştır. Rumeli ile yakından ilgilenen ve bu topraklarda yayılmacı politika izleyen Rusya ve Avusturya gibi devletler, telgraf hatları vasıtası ile bu bölgeyi daha yakından ve daha hızlı

izleme fırsatı bulmuşlardır. Elde ettikleri bu hız, şüphesiz icra ettikleri politikalara da yön vermiştir.

Rumeli hatları sayesinde, Avrupa gündemi de artık İstanbul'un, Selanik'in, Sofya'nın ve sair büyük merkezlerin gündemi olmuştu. Bu durum ülkelerin siyasi münasebetlerini serileştirirken, Avrupa kamuoyunun İstanbul ve Rumeli'deki hadiselerle karşı hızlı tepkiler vermesine ve bu tepkilerin hatların diğer ucunda da karşılık bulmasında kolaylaştırıcı bir etken olmuştur. Önemli meselelerin müzakerelerinde devlet liderleri artık telgraf makinesi başında müzakere etme alışkanlığı geliştirirken, hızlı ve pratik kararlarla işletilen Avrupa siyaseti ve bürokrasisi karşısında, Bâb-ı Âli'nin taktiklerine ket vermiştir. Bu durum zaman içerisinde Osmanlı siyaseti ve bürokrasisinin daha etkin ve hızlı çalışma yöntemleri geliştirmesine vesile olacaktı.

Telgrafın barut gibi bir savaş gereci olarak kabul edilmesi, askeri manada ilk faydasının 1853-1856 Kırım Savaşı'nda alınmasını sağlamıştır. En mühim ordu karargahları Rumeli coğrafyasında bulunan Osmanlı Devleti'nin, Rumeli askeri merkezleri ile Bâb-ı Seraskeri arasında tesis ettiği telgraf irtibatı, Rumeli Bölgesi'ndeki askeri etkinlik ve hareket kabiliyetini de artırmıştır. Bilhassa Rusya tehlikesine karşı, Tuna Nehri sahilindeki hatlarla Rus birliklerinin hareketleri anlık olarak İstanbul'a ve ordu merkezlerine bildirilmiş, daha etkili manevralar yapılmasını sağlamıştır. Aynı husus, özellikle Karadağ'ın irredentist politikası karşısında uygulanma sahası bulmuştur. 93 Harbi'nin başladığı günlerde halen inşaatları yaygınlaştırılan Rumeli telgraf hatları, savaş sırasında da büyük bir stratejik mahiyet arz etmiştir.

Rumeli telgraf hatlarının bölgede yarattığı en önemli değişikliklerden biri şüphesiz ki sosyo-ekonomik hayatta yaşanmıştır. Birçok ticaret limanını Rumeli içlerindeki üretim merkezleri ile bağlayan telgraf hatları, Rumeli'deki ticaretin gelişmesinde yaptığı etkilerle ekonomik getiri sağlamıştır. Ticaret merkezleri arasında kurulan hızlı iletişim yerli ve yabancı tüccarın faaliyetlerini geliştirmiştir. Bunun yanında Osmanlı Maliyesi'nin Rumeli'de daha etkin bir denetim kurmasını sağlamış, gerek toplanan vergilerin gerekse sair gelirlerin artışı gözlemlenmiştir. Ekonomik canlılık, sosyal hayatın değişimine de etki ederken, telgraf sayesinde İstanbul kültürü ve Avrupa kültürünün daha süratli etkisi yaşanmıştır. Demiryolu gibi, zaman mefhumunun değişmesine de yol açan telgraf teknolojisi, günlerin ve hatta ayların değerli olduğu Rumeli gibi dağlık bir coğrafyada, saat ve dakikanın hatta saniyenin kıymetlenmesine sebebiyet vermiştir. Telgraftan önce onlarca saat ve hatta gün aralıkları ile haberleşme imkanı bulan ahali ve yöneticiler, teknolojinin kullanılmaya başladığı ilk yıllar

içerisinde, elde edilen hız ve kolaylığı da yavaş bulmaya başlamışlardır. Zamanın artan önemi şüphesizki Rumeli ahalsinin günlük yaşamında da farklılıklar gözlenmesini sağlamıştır.

KAYNAKÇA

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları

1. Sadaret Tasnifi

i. Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (BOA., A.MKT.MHM.)

59/82	214/39	265/31	380/100	412/54
60/37	214/64	268/84	380/22	417/34
100/30	216/37	274/101	380/46	431/43
108/90	218/24	282/92	380/69	432/11
111/29	227/88	290/56	383/77	436/5
111/83	235/47	290/86	386/43	436/66
116/62	235/92	291/3	386/99-4	456/58
117/93	240/58	296/54	387-B/81	459/8
122/8	242/53	297/69	389/36	459/87
136/50	243/73	309/45	389/97	464/93
153/46	244/95	333/2	389/97	758/71
155/28	245/58	349/29	391/95	761/80
184/26	245/70	350/34	393/3	
188/52	246/39	359/23	407/94	
208/85	247/78	364/46	409/5	
209/82	249/22	370/90	409/63	
210/87	262/28	378/19	410/4	
211/88	264/59	379/78	411/94	

ii. Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayet Evrakı (BOA., A.MKT.UM.)

201/17	198/53	307/96	457/3	507/9
162/23	199/61	313/84	461/60	508/45
166/60	201/17	314/7	469/45	510/7
176/27	201/7	334/15	475/77	521/43
186/22	203/36	349/69	482/34	542/1
196/12	204/54	388/93	483/100	553/27
197/49	206/57	402/2	483/44	563/74
197/58	207/60	426/25	493/19	574/1
198/47	259/21	434/60	495/39	

iii. Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (BOA., A.MKT.NZD.)

108/100	258/7	369/33	400/10	559/41
122/45	269/89	372/30	400/99	74/96
141/45	311/47	377/23	404/86	88/67
152/78	311/55	378/39	407/77	
155/53	322/60	380/36	415/9	
162/3	322/89	381/95	416/68	
166/42	341/12	391/4	425/65	
166/81	348/79	396/45	426/47	
170/62	366/70	398/32	427/29	
195/70	367/46	399/10		

iv. Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (BOA., A.AMD.)

48/41	54/90	68/40	74/15	80/7
51/45	59/11	71/87,1	76/15	
53/45	59/38	72/33	76/53	

v. Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemi Evrakı (BOA., A.DVN.)

102/39	104/92	105/40	106/11	158/2
103/4,2	105/27	105/45	106/7	160/79

vi. Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemi Düvel-i Ecnebiye Kısmı-İngiltere Evrakı (BOA., A.DVN.DVE.(3))

26-A/36.

vii. Sadaret Divan (Beylikçi) Kalemi Name-i Hümayun Kısmı Evrakı (BOA., A.DVN.NMH.)

8/14	8/4	13/3	16/27	16/4
8/27	9/8	16/25	16/28	20/8

viii. Sadaret Müteferrik Evrakı (BOA., A.M.)

16/92.

2. Cevdet Tasnifi**i. Cevdet Nafia Evrakı (BOA., C.NF.)**

36/1783.

3. Dahiliye Nezareti Tasnifi**i. Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (BOA., DH.MKT.)**

1320/5.

4. Hariciye Nezareti Tasnifi**i. Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (BOA., HR.MKT.)**

101/7	126/16	180/51	215/1	234/9
102/14	130/10	180/66	216/42	234/94
102/19	133/42	182/33	217/32	235/8
102/22	134/46	184/41	217/91	236/28
103/35	150/70	184/76	217/98	238/97
104/81	159/7	185/33	218/81	242/22
106/18	160/24	185/58	220/59	242/40
107/27	160/43	185/90	227/33	245/40
107/91	162/74	187/27	228/13	245/54
108/14	164/88	191/67	228/14	249/63
109/68	166/29	197/3	228/22	250/15
112/12	166/34	199/6	229/4	251/79
113/48	170/82	202/93	230/38	253/96
116/58	172/20	204/84	230/64	254/17
116/9	176/5	205/8	231/95	254/19
118/53	178/50	206/52	232/56	254/2
120/73	179/7	206/86	233/52	255/57
125/14	179/99	208/63	234/6	256/71

256/96	277/99	329/27	345/11	369/67
258/27	278/32	329/42	350/5	369/73
260/3	279/98	332/1	350/62	380/19
260/4	290/75	332/86	350/71	70/8
262/61	292/88	333/51	352/65	94/85
262/64	296/81	334/15	353/73	95/18
262/84	301/84	334/87	356/92	95/76
263/75	307/94	335/85	357/45	97/18
263/91	316/39	335/96	357/46	97/91
264/36	320/24	338/1	363/23	99/2
264/53	326/40	340/84	363/26	
265/84	327/22	341/32	365/93	
267/73	327/77	342/10	366/49	
270/12	328/61	342/71	366/74	

ii. Hariciye Nezareti Belgrad Sefareti Evrakı (BOA., HR.SFR.(3))

117/41	117/52	32/2	46/3
--------	--------	------	------

iii. Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (BOA., HR.TO.)

105/31	161/67	384/19	445/16	475/38
105/60	195/27	406/56	467/64	484/2
145/47	196/37	420/51	467/75	486/19
156/26	225/9	421/51	467/76	491/50
156/65	233/23	421/57	468/14	52/93
157/17	287/11	422/68	473/10	73/1
160/19	325/70	422/85	473/42	
160/52	376/10	428/47	473/43	
161/1	376/45	439/55	473/45	

5. Haritalar (BOA., HRT.h.)

160

173

6. İrade Tasnifi

i. İrade Dahiliye Evrakı (BOA., İ.DH.)

312/20038	455/30180	482/32480	561/39078	599/41784
320/20723	458/30421	488/33038	566/39383	602/41982
332/21712	458/30422	492/33355	577/40174	609/42479
357/23547	458/30438	501/34073	583/40561	613/42748
366/24229	459/30503	510/34678	587/40884	622/43279
374/24734	460/30560	510/34695	588/40891	626/43552
377/24881	463/30839	511/34763	589/40960	645/44874
378/24955	463/30879	518/35310	593/41299	726/50650
383/25327	481/32362	523/36072	594/41337	746/61006
392/25912	481/32369	528/36555	597/41578	751/61356
452/29948	481/32397	536/37243	599/41751	760/61977

ii. İrade Hariciye Evrakı (BOA., İ.HR.)

72/3475	134/6918	151/8003	166/8942	188/10451
80/9943	135/6961	151/8019	168/9061	189/10586
106/5171	136/7044	151/8019	169/9131	190/10627
111/5446	140/7337	152/8058	173/9483	191/10706
113/50506	140/7340	153/8092	175/9557	191/10738
117/5709	140/7341	154/8142	175/9577	192/10776
118/5765	140/7343	154/8153	175/9578	192/10819
119/5884	141/7383	154/8180	175/9592	195/11025
120/5978	141/7386	155/8270	175/9602	196/11093
121/6026	141/7420	156/8302	176/9637	196/11145
121/6031	141/7424	157/8384	177/9717	197/11204
124/6211	143/7503	158/859	177/9763	198/11237
125/6241	145/7654	159/8468	180/9938	198/11299
125/6285	146/7707	159/8512	181/10062	199/11338
130/6630	146/7715	161/8587	181/10086	199/11343
131/6739	147/7745	161/8587	183/10164	200/11418
132/6754	148/7795	161/8604	185/10300	201/11445
134/6885	150/7904	164/8825	188/10450	203/11630

204/11676	217/12603	219/12745	223/13033	229/13401
206/11897	218/12664	222/12911	223/13049	230/13545
207/11921	219/12714	222/12933	224/13101	231/13585
213/12379	219/12727	222/12973	227/13316	330/21272
214/12432	219/12732	223/13021	228/13374	333/21404

iii. İrade Meclis-i Mahsus Evrakı (BOA., İ.MMS.)

2/63	2/77	3/116	3/95	8/336
2/74	3/100			

iv. İrade Meclis-i Vala Evrakı (BOA., İ.MVL.)

319/13516	448/19948	506/22875	540/24241	568/25526
324/13856	482/21855	515/23214	549/24647	570/25639
376/16517	501/22659	528/23707	554/24890	573/25740
377/16555	503/22787	537/24113	565/25411	578/25936

v. İrade Şura-yı Devlet Evrakı (BOA., İ.ŞD.)

5/252	27/1268	31/1481	32/1593	34/1670
5/260	27/1279	31/1489	33/1603	34/1685
12/578	28/1323	32/1577	33/1653	35/1731
17/733	29/1404	32/1578	34/1663	37/1862

7. Meclis-i Vala Tasnifi (BOA., MVL.)

1008/39	1020/8	1027/9	1070/31	976/83
1009/3	1021/19	1046/86	1071/26	978/71
1013/19	1021/37	1065/103	1074/54	
1016/94	1023/65	1065/19	964/19	
1019/74	1025/15	1065/70	970/72	

8. Şura-yı Devlet Tasnifi (BOA., ŞD.)

20407/8	2403/38	2411/20	2411/42	2412/33
---------	---------	---------	---------	---------

2412/40

258/41

262/4

9. Yıldız Tasnifi

i. Yıldız Esas Evrak (BOA., Y.EE.)

142/248

41/17

B. Araştırma Eserleri

“Alexandre BLACQUE (1797-1837)”, **Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi**, C.2, İstanbul,1984, s.92-93.

155. Yıl, Altıncı Daire-i Belediye Başkanları ve Hizmetleri Kronolojisi Sergisi Kataloğu 3-12 Ocak 2013, (Edit. Dilek Can).

Acaroğlu, M. Türker; **Bulgaristan’da Türkçe Yer Adları Kılavuzu**, TTK Yay., Ankara, 2006.

Ahmet Cevdet; **Tezâkir, 1-12**, (Yay. Haz. Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara, 1991.

Aktepe, Münir; “Dünkü Fransızlar Blak Bey ve Oğlu”, **Tarih Dergisi**, S.33, İstanbul, 1982, s.255-264.

Altunan, Sema; “Osmanlı Devleti’nde Haberleşme Ağı: Menzilhâneler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. X, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Ata, Bahri; “Talihsiz Osmanlı Kuşları: On Yıl Geciken Telgraf ve Straford Canning”, **Türk Yurdu**, S. 148-149, 2000, s. 150-155.

Ata, Bahri; **The Transfer of Telegraph Tecnology to the Ottoman Empire in the XIXth Century**, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997.

Aydın, Mithat; **Bulgarlar ve Ermeniler Arasında Amerikan Misyonerleri**, Yeditepe Yay., İstanbul, 2008.

Bright, Charles; **Submarine Telegraphs – Their History, Construction and Working**, Published by Crosby Lockwood and Son, London, 1898.

Cooke, William Fothergill; **Telegraphic Railways**, London, 1846.

Cooke, William Fothergill; **The Electric Telegraph: Was It Invented by Professor Wheatstone?**, London, 1857.

Çakılcı, Diren; “Osmanlı-Avrupa Telgraf Hatlarında Sırbistan Emareti’nin Rolü”, **OTAM**, S.34, Yıl:2013, Ankara, 2014, s.59-81.

Davison, Roderic H.; “Osmanlı İmparatorluğuna Elektirikli Telgrafın Girişi”, (Çev., Durdu Mehmet Burak), **OTAM**, S.14, Ankara, s.347-386.

Davison, Roderic H.; **Osmanlı-Türk Tarihi (1774-1923)**, (Çev. Mehmet Moralı), Alkım Yay.,İstanbul, 2003.

Demir, Tanju; **Türkiye’de Posta Telefon ve Telgraf Teşkilatının Tarihsel Gelişimi (1840-1920)**, PTT Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2005.

Ersoy Hacısalihoğlu, Neriman; “Kırım Savaşı’nda Haberleşme: Varna Telgraf Hattı Şebekesi”, **Savaştan Barışa: 150. Yıldönümünde Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması (1853-1856), 22-23 Mayıs 2006, Bildiriler**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları Merkezi Yay., İstanbul, 2007, s. 119-130.

Eyice, Semavi; “İstanbul’da İlk Telgraphâne-i Âmire’nin Projesi (1855)”, **İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi**, S.34, s.61-72.

Geçmişten Günümüze Posta, PTT Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 2007.

Gökoğlu, Baha; **Batı’da ve Doğu’da Telgrafçılık Nasıl Doğdu?**, İstanbul, 1935.

Halaçoğlu, Yusuf; **Klasik Dönemde Osmanlılarda Haberleşme ve Yol Sistemi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982.

Hamlin, Cyrus; **Among The Turks**, Copyright by Robert Carter and Brothers, New York, 1877.

Hamlin, Cyrus; **My Life And Times**, Copyright by Congregational Sunday-School and Publishing Society, 2. Baskı, Boston, 1893.

Headrick, Daniel R.; **The Invisable Weapon: Telecommunications and Internationals Politics (1851-1945)**, Oxford University Press, 1991.

Hornby, Edmund (Emelia Bithynia, Lady); **In and Around Stambul**, Published by James Challen - Son, Philadelphia, 1866.

Kaçar, Mustafa; "Osmanlı Telgraf İşletmesi", **Çağını Yakalayan Osmanlı**, IRCICA Yay., İstanbul, 1995, s.45-120.

Kaçar, Mustafa; **Osmanlı Telgraf İşletmesi**, İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986.

Keskin-Sönmez, Özkan-Ali; "Telgrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması: Çanakkale Telgraf Hattı Örneği", **OTAM**, S.25, Bahar/2009, Ankara, s.67-81.

Kinglake, Alexander William; **Invasion of The Crimea**, Vol. VIII, William Blackwood and Sons Published, London, 1887.

Lardner, Dionysius; **The Electric Telegraph Popularised**, London, 1873.

Mac Farlane, Charles; **Constantinople in 1828**, 2. Baskı, London, 1829.

Mc Namara, John R.; **The Economics of Innovation in the Telecommunications Industry**, New York, 1991.

Mehmet Süreyya; **Sicill-i Osmani**, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., C.4, İstanbul, 1996.

Mehmet Süreyya; **Sicill-i Osmanî**, (Yay. Haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakfı Yurt Yay., C.3, İstanbul, 1996.

Morus, Iwan Rhys; “The Electric Ariel: Telegraphy and Commercial Culture in Early Victorian England”, **Victorian Studies**, Indiana University Press, Vol. 39, No. 3, Spring 1996.

Okan, Ayşegül; **The Ottoman Postal and Telegraph Services in the last Quarter of the Nineteenth Century**, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.

Pakalın, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, Meb Yay., C.III, Ankara, 1971.

Price, Miles; “Chamberlain Family Papers (1764-1886)”, **Vermont Historical Society Libraries**, Call Number: Doc. 23, Size 1.

Russell, William Howard; **The Atlantic Telegraph**, Cambridge University Press, 2011.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet; **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868)**, TTK Yay., Ankara, 1999.

Silliman, Benjamin; “Memoir of John Lawrence Smith”, **National Academy of Sciences Archives**, Washington, 1884.

Smith, Willoughby; **The Rise and Extension of Submarine Telegraphy**, J. S. Virtue - Co. Published, London, 1891.

Şentürk, Hüdayi; “Osmanlılarda Haberleşme ve Menzil Teşkilâtına Genel Bir Bakış”, **Türkler Ansiklopedisi**, C. XIV, Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Şişman, Adnan; **Tanzimat Döneminde Fransa’ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri (1839-1876)**, TTK Yay., Ankara, 2004.

Tanrıkut, Asaf; **Türkiye Posta ve Telgraf ve Telefon Tarihi ve Teşkilât ve Mevzuatı**, Ankara, 1984.

Vak'anünis Ahmet Lütü Efendi Tarihi, (Yay. Haz. Münir Aktepe), C.IX, İstanbul, 1984.

Webb, F. H.; **Extract From The Private Letter of the Late Sir William Fothergill Cooke**, London, 1895.

Yazıcı, Nesimi; "Osmanlı Telgraf Fabrikası", **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.22, İstanbul, 1983, s.61-81.

Yazıcı, Nesimi; "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.XXVI, Ankara, 1983, s.752-764.

Yazıcı, Nesimi; "Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu", **150. Yılında Tanzimat**, (Yay.Haz., Hakkı Dursun Yıldız), TTK Yay., Ankara, 1992, s.139-209.

Yazıcı, Nesimi; "Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı", **150. Yılında Tanzimat Ekonomisi Sempozyumu Tebliğleri**, İstanbul, 1989, s.333-377.

Yüksel, Ahmet; "Suçluluk ve Suçsuzluk Arasında Osmanlı Telgraf Memurları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.7, S.33, 2014, s.373-389.

EKLER**EK 1 - OSMANLI MEMURİYETİNE ALINAN FRANSIZ MEMURLARIN İSİM VE MAAŞ LİSTESİ.**

İsim	Görev Yeri	Maaş
Mösyö Boşvarciye	Bükreş Telgrafhanesi	3.250 guruş
Mösyö Kino	Bükreş Telgrafhanesi	2.600 guruş
Mösyö Kazan	Bükreş Telgrafhanesi	2.300 guruş
Mösyö Resen	Bükreş Telgrafhanesi	2.300 guruş
Mösyö Vil Frans	Bükreş Telgrafhanesi	1.900 guruş
Mösyö Lami	Bükreş Telgrafhanesi	1.900 guruş
Mösyö Tepo	Bükreş Telgrafhanesi	2.000 guruş
Mösyö Rabani	Bükreş-Yergöğü arasındaki pusula merkezi	2.000 guruş
Mösyö Pascal	Yergöğü Pusula Merkezi (Dersaadetten gönderildi)	1.000 guruş
Mösyö Goniye	Ruşçuk Telgrafhanesi	2.300 guruş
Mösyö Garancon	Şumnu Telgrafhanesi	1.900 guruş
Mösyö Kaliye	Şumnu Telgrafhanesi	1.600 guruş
Mösyö Rope	Varna Telgrafhanesi	2.300 guruş
Mösyö De Larva	Varna Telgrafhanesi	1.900 guruş
Mösyö Dol	Yesitepe Pusula Merkezi	2.000 guruş
Mösyö Aniya	Hezargrad Pusula Merkezi	2.000 guruş
Mösyö De Metri	İstanbul Telgrafhanesi	1.000 guruş

Kaynak: BOA., HR.MKT., 185/90; BOA., İ.HR., 141/7424.

EK 2 - 1855 TARİHLİ OSMANLI DAHİLİ TELGRAF MUHABERESİ TARİFE CETVELİ.

Telgraf Tarife Cetveli						
Kelime Adeti	İstanbul'dan				Edirne'den	
	Edirne'ye 230 km		Şumnu'ya 420 km		Şumnu'ya 190 km	
	Gümüş Mecidiye Beşlik	Mecidiye Guruşu	Gümüş Mecidiye Beşlik	Mecidiye Guruşu	Gümüş Mecidiye Beşlik	Mecidiye Guruşu
1-25	2	23	2	42	2	19
26-35	4	23	4	42	4	19
36-45	6	23	6	42	6	19
46-55	8	23	8	42	8	19
56-65	10	23	10	42	10	19
66-75	12	23	12	42	12	19
76-85	14	23	14	42	14	19
86-95	16	23	16	42	16	19
96-105	18	23	18	42	18	19

Kaynak: BOA., HR.TO., 421/51.

EK 3 - 1860 TARİHLİ OSMANLI-RUSYA TELGRAF MUHABERESİ TARİFE CETVELİ.

Uzaklık		Kelime Sayısı											
Rusya'da	Osmanlı Devleti'nde	1-25 Kelime				25-50 Kelime				50-100 kelime			
		Rusya'da		Osmanlı Devleti'nde		Rusya'da		Osmanlı Devleti'nde		Rusya'da		Osmanlı Devleti'nde	
Mil	Km	Ru ble	Ka pik	Fr an k	Sa nti m	Ru ble	Ka pik	Fr an k	Sa nti m	Ru ble	Ka pik	Fr an k	Sa nti m
1-10	1-75	-	65	2	50	1	30	5	-	1	95	7	50
10-25	75-190	1	30	5	-	2	60	10	-	3	90	15	-
25-45	190-340	1	95	7	50	3	90	15	-	5	85	22	50
45-70	340-525	2	60	10	-	5	20	20	-	7	80	30	-
70-100	525-750	3	25	12	50	6	50	25	-	9	75	37	50
100-135	750-1015	3	90	15	-	7	80	30	-	11	70	45	-
135-175	1015-1315	4	55	17	50	9	10	35	-	13	65	52	50
175-220	1315-1650	5	20	20	-	10	40	40	-	15	60	60	-
220-270	1650-2025	5	86	22	50	11	70	45	-	17	55	67	50
270-325	2025-2440	6	50	25	-	13	-	50	-	19	50	75	-

Kaynak: BOA., HR.TO., 287/11.

EK 4 - BİRİNCİ BÜYÜK PROJENİN DEĞİŞMESİYLE, ALFONSO DE LA RUE'NUN İNŞAATA DEVAM ETMEK İÇİN TALEP ETTİĞİ ŞARTLARA DAİR RAPORU.

Projet

d'une ligne télégraphique devant servir à mettre en rapport le Palais de Sa Majesté Impériale le Sultan avec le Bureau central de la Sublime Porte et les différents ministères.

La création de la ligne télégraphique qui doit relier la Capitale de l'Empire Ottoman aux principales Capitales de l'Europe commencera un service des dépêches, entre le Cabinet de Sa Majesté Impériale le Sultan et le Bureau central, qui recevra les dépêches d'Occident.

Le service des différents ministères devra être également fait par cette ligne, qui est l'objet de la proposition que nous avons l'honneur de présenter respectueusement à Son Altesse le Grand-Vizir.

Après un mûr examen des lieux, nous avons pu établir le devis ainsi qu'il suit:

Le fil partant du Palais contournerait les faubourgs et la ville, arriverait aux eaux douces d'Europe, pour, de là, aller rejoindre la ligne principale de Constantinople à Andrianozde. Ce trajet donne une longueur de 28,000 mètres.

Devis des dépenses de la ligne Impériale.

Poteaux

560 poteaux, écorchés, brûlés et débités à 6 ^{fr} l'un	3,360 francs
Ouverture des 560 trous à 1 ^{fr} .50 l'un	840.
Plantation des 560 poteaux à 0 ^{fr} .75 l'un	420.
Peinture préservative des poteaux à 2 ^{fr} l'un	1,120.
Crpis pieux de 2 ^m de hauteur avec 12 traverses autour de chaque poteau, pour le préserver de l'atteinte de bestiaux à 8 ^{fr} p. pose et façon compris	4,480.

à Reporter

10,220 francs.

Report 10,220^{frances.}

Fil conducteur.

28,000 mètres linéaires de fil conducteur galvanisé, pose comprise,	5,600.
28 tendeurs avec leurs supports à 6 ^{fr} l'un	168.
560 cloches en porcelaine y compris les crochets et leurs scellement à 1 ^{fr} 25.	700.
2500 vis de cloches et vis de tendeurs à 32 ^{fr} le 100.	800.

Matériel du Bureau.

Deux appareils télégraphiques pouvant servir au besoin à Sa Majesté sans le secours d'une personne étrangère, avec tous les accessoires: receveur, manipulateur, relai, pile, boussole, sonnerie, commutateur, paratonnerre et leur installation à 1000^{fr} l'un

	2,000.
	19,488. ^{fr}

à ajouter 10 p/100 pour travaux graphiques étude sur le terrain et autres frais imprévus

	1,948
	21,436 ^{frances.}

Total du Dévis de la ligne Impériale 21,436^{frances.}

A cette ligne il conviendrait par un embranchement d'y joindre un fil qui, partant de la Bourse à Galata, viendrait s'y rattacher vers le faubourg de Calavola pour aboutir enfin au bureau général. Il y aurait donc une succursale particulièrement destinée aux besoins du Commerce et à la transmission des dépêches particulières.

Les produits de cette lignes seront considérables et couvriront largement les dépenses, il est donc de l'intérêt du Gouvernement qu'il la construise et en conserve le monopole.

L'exécution de ce projet sera d'ailleurs une preuve de plus qu'il entre dans les vues de Votre Altesse de ne rien négliger dans l'intérêt de l'industrie nationale et qu'Elle veut, comme toujours, embrasser tous les rouages de l'administration puisqu'il s'agit d'activer la marche et de faciliter l'expédition des affaires.

Dévis des dépenses

pour l'embranchement destiné au Commerce et aux dépêches des particuliers.

Poteaux.

500 Poteaux de bois, croisés, brulés à 6 ^{fr} l'un	3,000.
à Reporter	3,000 ^{frances.}

	<i>Report.</i>	3. 000 <i>Francs.</i>
Ouverture de 500 trous à 1 ^{er} 50 l'un		750.
Plantation des poteaux à 0 ^{er} 75 l'un		375.
Peinture préservative des poteaux à 2 ^{es} l'un		1. 000.
Trois pieux de 7 ^m de hauteur avec 12 traverses autour de chaque poteau pour le préserver de l'attaque des bestiaux à 8 ^{es} façon et pose comprise		4. 000.
<i>Fil conducteur.</i>		
25,000 mètres linéaires du fil conducteur galvanisé / pose comprise /		5. 000.
25 tendeurs avec leurs supports à 6 ^{es} l'un		150.
500 cloches en porcelaine y compris les crochets et leur scellement à 1 ^{er} 25		625.
2250 vis de cloches et vis de tendeurs galvanisés à 32 ^{es} le 100		720.
<i>Matériel du Bureau.</i>		
Deux appareils télégraphiques avec tous leurs accessoires, installation comprise / à 1000 ^{es} l'un		2 000.
		<hr/> 17. 620. <i>Francs</i>
à ajouter 10 p/100 pour travaux graphiques, étude sur le terrain et autres frais imprévus		1. 762.

Total du Dévis de la ligne du Commerce 19, 382 *Francs*

Nous avons songé d'abord à établir un fil sous marin, qui aurait traversé le Bosphore et serait venu aboutir à la pointe du vieux Serai; mais la dépense eut été cinq fois plus grande d'abord, ensuite l'existence d'un fil placé dans le fond de la mer eut été journellement exposé à être rompu par l'ancrage des vaisseaux; il a donc fallu renoncer à cette idée.

La présence des ouvriers spéciaux à Constantinople permettrait d'exécuter sur le champ le travail que nous avons l'honneur de proposer; plus tard le départ de ces mêmes ouvriers pour Adrianople et Choumla, rendrait son exécution plus difficile et beaucoup plus coûteuse.

Nous avons donc l'honneur de prier Son Altesse

le Grand-Vizir, de vouloir bien prendre une décision, qui n'en doutez
pas, sera favorable, puisqu'il s'agit de l'intérêt du Gouvernement,
Fait à Constantinople le 12 février 1855.

A votre Obed

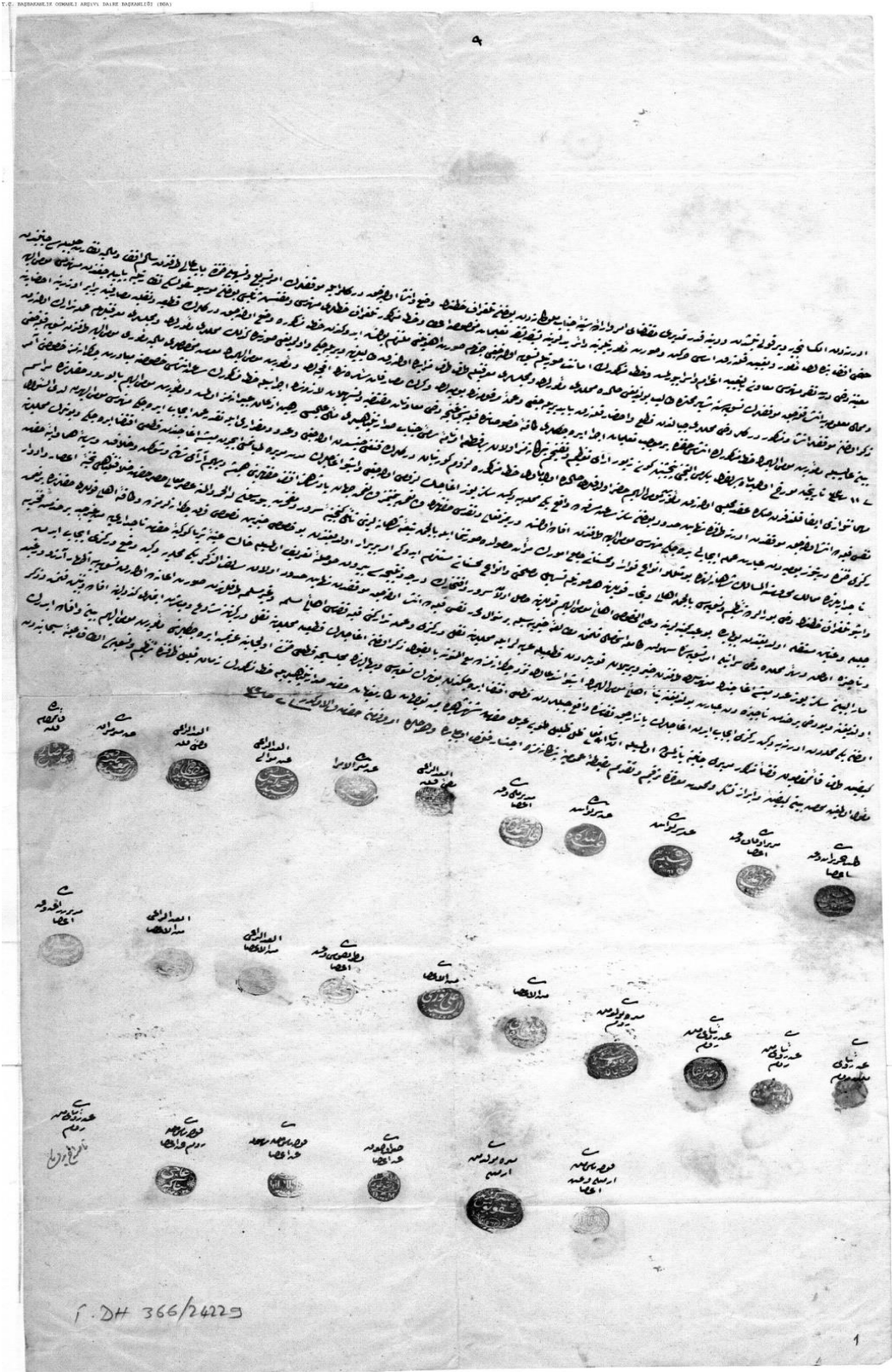
général des forêts de la Couronne de France,
chargé de la construction du télégraphe de Constantinople
à Belgrade.

38

A-DVN 1291. C. 21

EK 5 - TELGRAF HATTI İNŞASI TALEBİNDE BULUNAN MAHALLİ MECLİS MAZBATASI ÖRNEĞİ.

İ.DH.00366

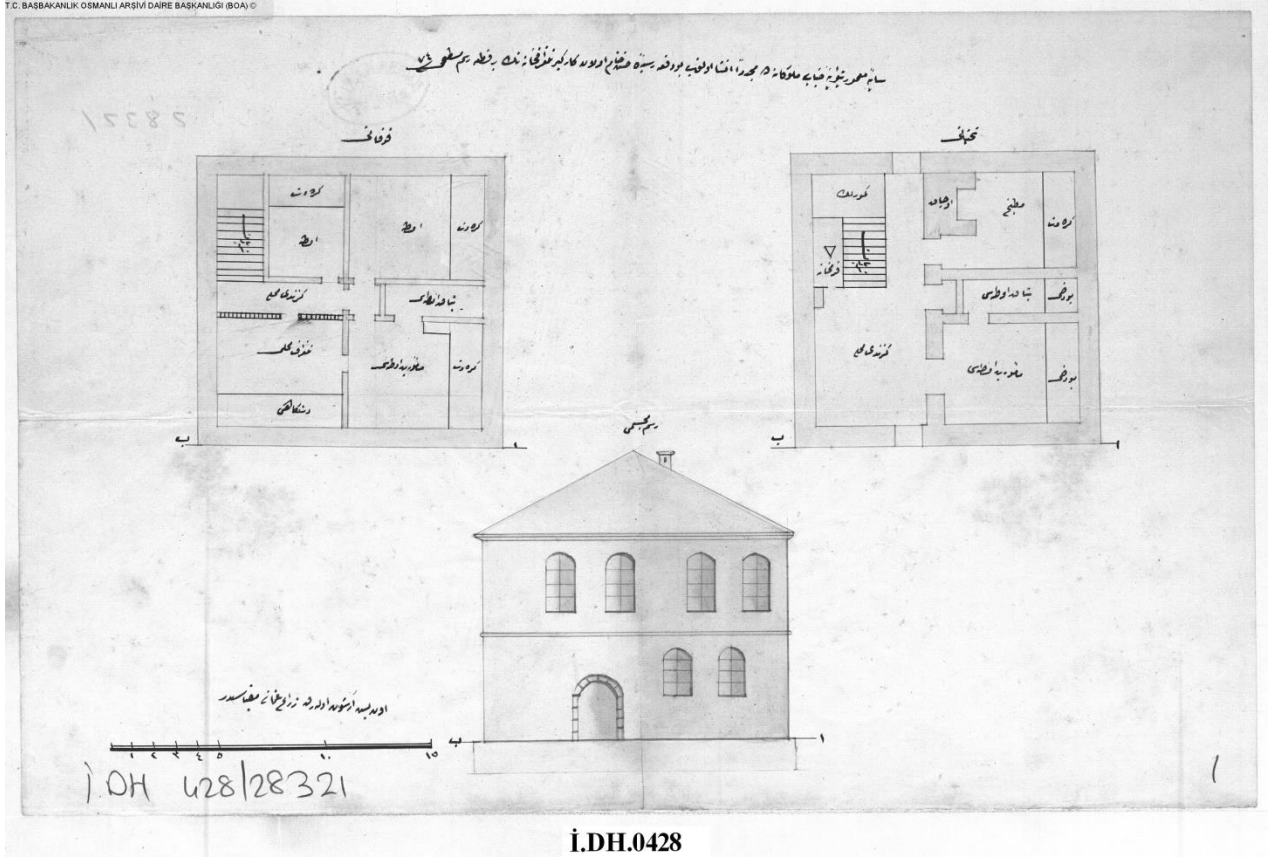
EK 6 - MÜSLÜMAN VE GAYR-İ MÜSLİM AHALİNİN TELGRAF HATTI İNŞASI
TALEBİ VE MASRAFLARI KARŞILAMA TAAHHÜTLERİNİ İÇEREN MAZBATA
ÖRNEĞİ.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

İ.DH.00392

EK 7 - VİDİN TELGRAFHANESİ'NİN PLANI.

Kaynak: BOA., İ.DH., 428/283.

Handwritten mathematical notes and calculations on the left page. Includes several tables of numbers and handwritten text in Ottoman Turkish script.

Top section: *مقدور است که در هر یک از این اعداد...*

Middle section: *در هر یک از این اعداد...*

Bottom section: *مقدور است که در هر یک از این اعداد...*

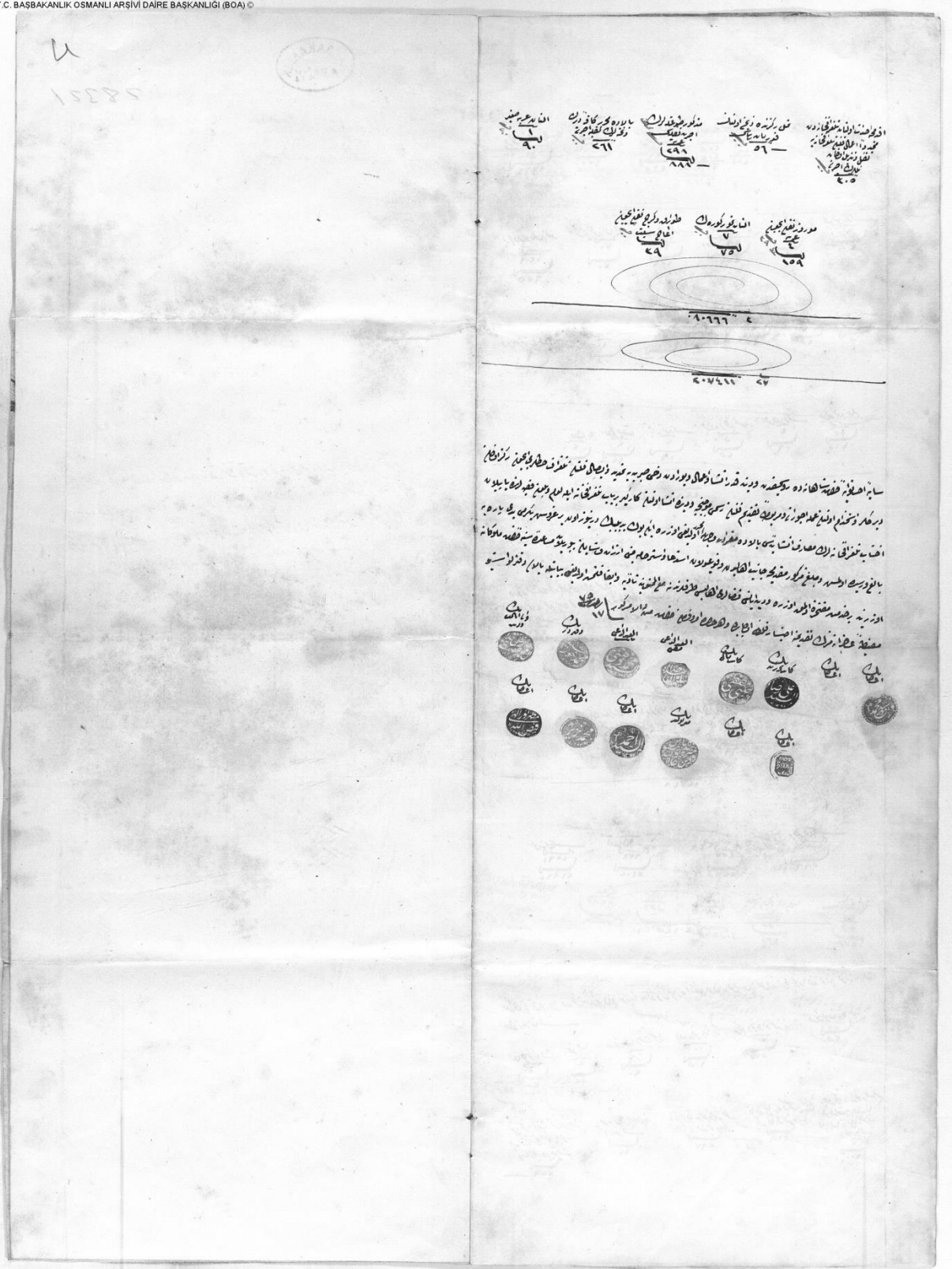
Handwritten mathematical notes and calculations on the right page. Includes several tables of numbers and handwritten text in Ottoman Turkish script.

Top section: *مقدور است که در هر یک از این اعداد...*

Middle section: *در هر یک از این اعداد...*

Bottom section: *مقدور است که در هر یک از این اعداد...*

İ.DH.0428

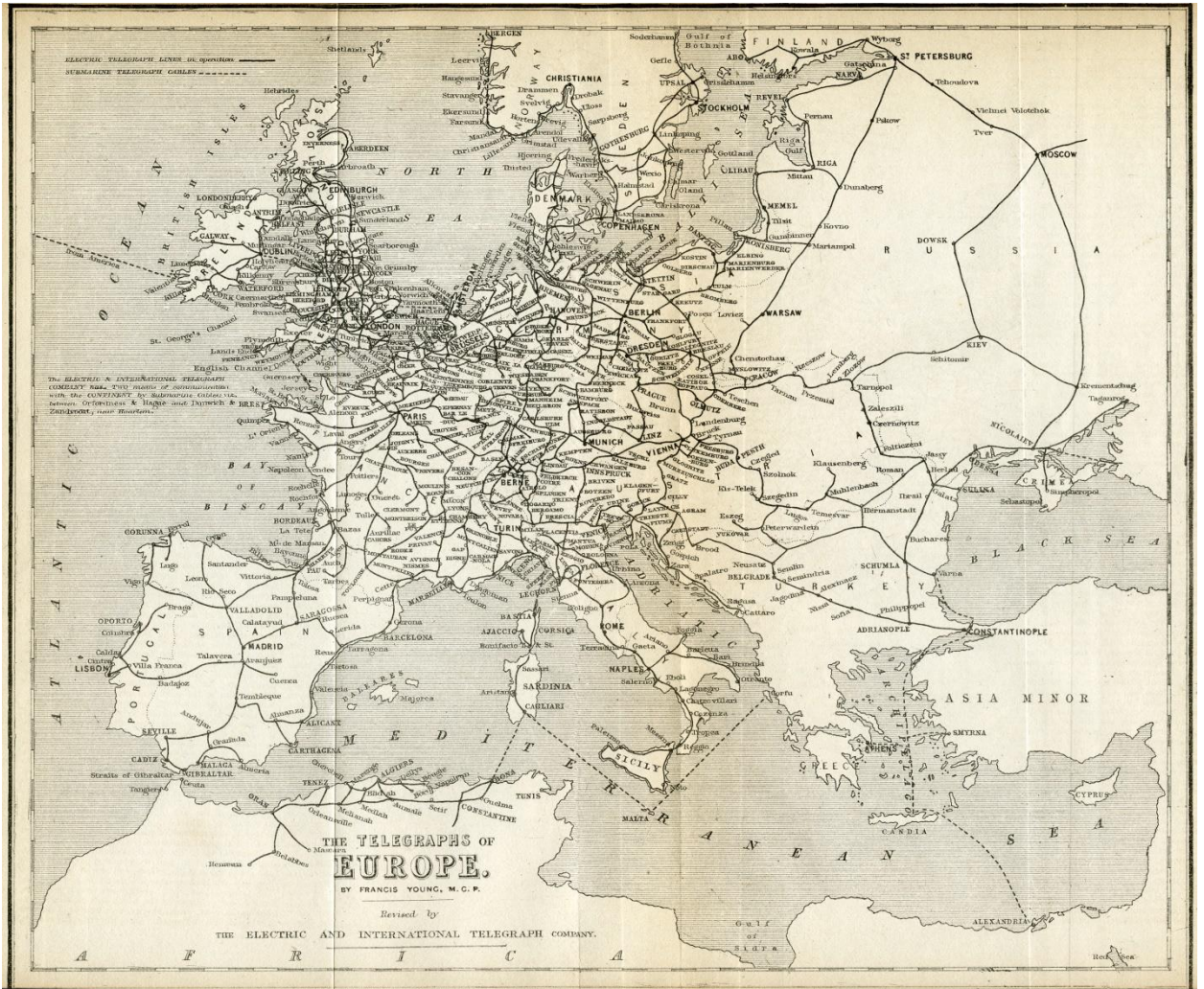
Kaynak: BOA., İ.DH., 428/283.

EK 9 - 1854 TARİHLİ AVRUPA TELGRAF HATLARI HARİTASI.

Kaynak: Dionysius Lardner, *The Electric Telegraph Popularised*, London, 1873, s.137.

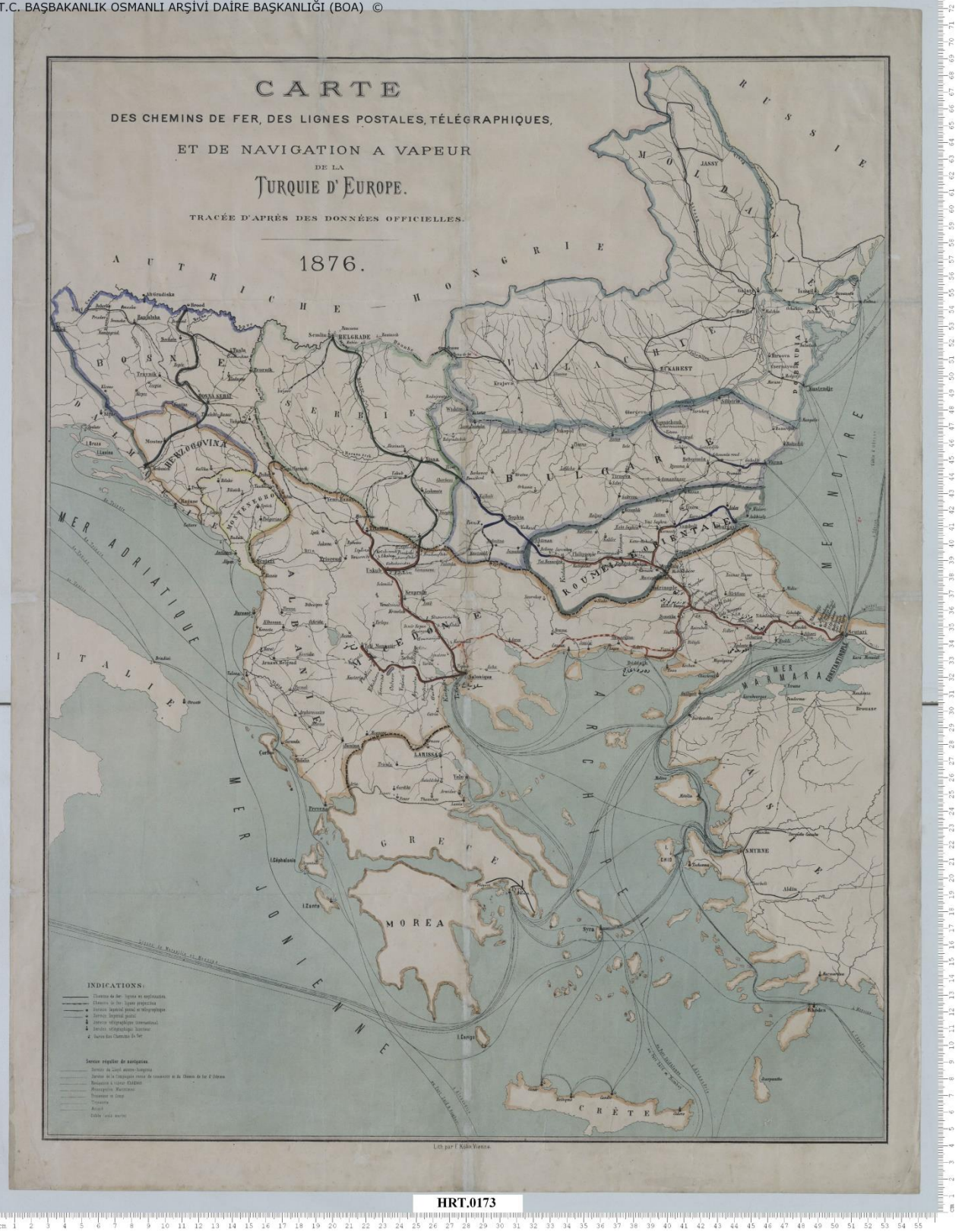
EK 10 - 1860 TARİHLİ AVRUPA TELGRAF HATLARI HARİTASI.

Kaynak: <http://distantwriting.co.uk/>

EK 11 - 1876 TARİHLİ RUMELİ'NİN DEMİRYOLU, POSTA VE TELGRAF, VAPUR HATLARI HARİTASI.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

Kaynak: BOA., HRT.h., 173.

EK 12 - 1881 TARİHLİ RUMELİ TELGRAF HARİTASI.

Kaynak: BOA., HRT.h., 160.

EK 13 - OSMANLI TELGRAF MEMURLARI.

Kaynak: Telgraf Müzesi, Eminönü/İstanbul.

EK 14 - ALFONSO DE LA RUE TARAFINDAN KULLANILAN MÜHÜR.

Kaynak: BOA., A.DVN., 102/39.

EK 15 - MORSE MAKİNE TAKIMI.

Kaynak: Telgraf Müzesi, Eminönü/İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Diren ÇAKILCI

Doğum Tarihi ve Yeri : 11.11.1990 – Lefkoşa / KKTC

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Güzelyurt Kurtuluş Lisesi, KKTC, 2007

Lisans Diploması : İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
İstanbul, 2011

Yüksek Lisans Diploması: Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Ana Bilim Dalı, Antalya, 2015.

Tez Konusu : Rumeli Telgraf Hatları (1854-1876)

Yabancı Dil / Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, (Arş. Gör.
2013-Devam Ediyor)

E-Posta : direncakilci@akdeniz.edu.tr